

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม
ในจังหวัดสุรินทร์

Product Development and Tourism Service Model of Prasat Khmer
Community in Surin Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community
in Surin Province

โดย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระวีระศักดิ์ จันทวิไล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764017

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม
ในจังหวัดสุรินทร์

Product Development and Tourism Service Model of Prasat Khmer
Community in Surin Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community
in Surin Province

โดย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

พระวีระศักดิ์ จันทวิไล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764017

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub-Research Report 2

Product Development and Tourism Service Model of Prasat Khmer
Community in Surin Province

Under Research Program
Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community
in Surin Province

BY

Dr.Thanarat Sa-ard-iam
Phra Weerasak Chandawangso
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus
B.E.2564

Research Project Funded
by Science Research and innovation Promotion Found
MCU RS 800764017
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม
ในจังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย : ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, พระวีระศักดิ์ จันทวิโส
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๔
ทุนอุดหนุนการวิจัย : กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประเด็น คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบปฏิบัติการ (Action Research) และการออกแบบการวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development) โดยศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๙๘ รูป/คนและ ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

๑) ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า : จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีทุนทางสังคมทั้งมี ๕ รูปแบบ คือ (๑) จิตวิญญาณ: แบ่งออก ๒ กลุ่มใหญ่ คือ (๑.๑) *กลุ่มความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน* คือ เป็นกลุ่มที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง (๑.๒) *กลุ่มความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน* (๒) *ทุนทางปัญญา* : ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างหรือเรียกว่า คชศาสตร์, ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอม, ความรู้ด้านการทำการเกษตร, ความรู้ด้านการวางผังเมือง, ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นที่ชุมชนบ้านปราสาทข้างปี เป็นต้น ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นต้น (๓) *ทรัพยากรมนุษย์*: บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตนเอง จังหวัดสุรินทร์มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของเผ่าสุรินทร์ ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลาว กูย เขมร ที่มีวัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิต ภาษาที่ต่างกัน (๔) *ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ* : มีที่ราบสำหรับปลูกข้าวหอมมะลิ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี และมีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ห้วยเสนง, ห้วยลำพอก, ห้วยทับทัน เป็นต้น รวมทั้งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ติดชายแดนกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรักซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา ภูเขาสวาย (๕) *ทุนโมคทรัพย์* คือ ปราสาทขอม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันสร้างซึ่ง มีปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เหล่านี้ ปราสาทขอมแล้ว ก็ยังมีปรากฏประติมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในปราสาทขอมเช่น พระอวโลกิเตศวร,

พระวัชรทรร, พระวัชรสัตว์ เป็นต้น ในส่วนของทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี ๙ รายการ คชศาสตร์ชาวกูย, เจริญ, กันตรึม ประเท้อมสุรินทร์, ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษากูย-กวย กะโน้บติงตอง รำตรืต

๒) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การสร้างสินค้าจากต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งที่ยังคงรักษาอยู่อย่างกระจัดกระจาย และถูกทำให้ลดจำนวนลงอย่างมาก สินค้ามีการจัดจำหน่ายในชุมชนปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ยังไม่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งรูปแบบผลิตภัณฑ์ยังไม่มีหลากหลาย มีราคาถูกและด้อยคุณภาพ สาเหตุจากตลาดชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังไม่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวที่ควร และนักท่องเที่ยวยังมีไม่มาก หากเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ดังนั้น ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปราสาทขอมนั้น เป็นการพัฒนาสินค้าที่มีปราสาทขอมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานคติทางความคิด โดยแบ่งผลิตภัณฑ์เป็น ๓ รูปแบบ คือ (๑) *ตราสัญลักษณ์สินค้า*: ตราสัญลักษณ์สินค้าหรือโลโก้ (Logo) ของแต่ละชุมชนปราสาท โดยมีวดลายจากปราสาทขอม ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมนำมาออกแบบเป็นตราสัญลักษณ์ โดยคำนึงถึงความโดดเด่น และมีกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ช่วยทำให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว (๒) *กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม*: จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจำนวนมาก มีวดลายที่หลากหลาย และจังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศให้ลายผ้าไหมประจำจังหวัดจำนวน ๗ ลาย แต่เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีจำนวนการผลิตที่มาก แต่ยังคงไม่เป็นจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร คือ กล่องบรรจุภัณฑ์ ดังนั้น กล่องบรรจุภัณฑ์ผ้าไหมประจำชุมชนปราสาทขอม ๔ ชุมชน โดยใช้ฐานคติทุนทางวัฒนธรรม คือ องค์กรปราสาทขอม เป็นต้นแบบการออกแบบ และ (๓) *แก้วน้ำลายปราสาทขอม*: สินค้าหนึ่งที่ยังไม่มีการวางขายตามร้านตลาดในชุมชนปราสาทขอม และร้านขายของที่ระลึกในจังหวัดสุรินทร์ นั่นคือ แก้วน้ำใส่แต่มีวดลายปราสาทขอม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนที่ทรงคุณค่า คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และการสืบสานพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (๓.๑) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทขอมศิขรภูมิ*: ใช้รูปนางอัปสรถือดอกบัวพร้อมนกแก้วที่มีปรากฏในองค์ปราสาทมาเป็นลวดลายประดับแก้วน้ำ และลายเส้นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๒) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทช่างปี*: ใช้ลายเส้นปราสาทช่างปี และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๓) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทภูมิโปน*: ใช้ลายเส้นของดอกผักกูดที่เป็นลายขอมโบราณที่ปรากฏในหน้าบันทางเข้าองค์ปราสาทภูมิโปนและซุ้มประตู พร้อมด้วยตราลายเส้นสีทองเป็นตราสัญลักษณ์ และกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ และ (๓.๔) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทตาเมือน*: ใช้ลายเส้นของปราสาทตาเมือนธมเป็นสัญลักษณ์ และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์

๓) การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น ในแต่ละชุมชนปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่งแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ ๓.๑) รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนปราสาทขอม: (๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใน ๔ ชุมชนปราสาท

ขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๑) ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ: มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย *ซ้อปปีงตลาดชุมชน แวะซื้อกอละแม* :ของฝากขึ้นชื่อจากอำเภอศิขรภูมิ และของอร่อยแห่งจังหวัดสุรินทร์ *แวะชิม ผักกาดหวาน-ตำนานการเกษตรสู่คำขวัญจังหวัดสุรินทร์* : หัวผักกาด หรือ หัวไชโป้ว คือพืชพื้นเมือง ของเอเชีย *เที่ยวตลาดนัดรักศิขรภูมิ* : เลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์จากแหล่งชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP กลุ่มเครือข่ายองค์กรสตรี กลุ่มสัมมาชีพและกลุ่มเครือข่ายโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอศิขรภูมิ และ *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ* : นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ๒) ชุมชนปราสาทช่างปี: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๗ ประกอบด้วย *สืบสานตำนานงานปั้นหม้อ* กิจกรรมปั้นหม้อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ร่วมชมการสาธิตวิธีการปั้นหม้อและทดลองปั้นรูปแบบต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อ สนุกสนาน และตื่นตากับการปั้นหม้อในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการสอนทั้งการปั้นด้วยเครื่องและปั้นด้วยมือ *เตาโบราณบ้านช่างปี* กิจกรรมเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ ที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนช่างปี ชมเตาเผาแบบโบราณ และวิธีการเผาเครื่องปั้นดินเผา โดยเตาเผานี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้รู้ว่าบริเวณนี้เป็นบริเวณของช่างปั้นในสมัยโบราณ *อันหอมสะเล็กโดงจงใจ* : อันหอมสะเล็กโดงจงใจ หรือข้าวต้มมัดใบมะพร้าว เป็นชื่อขนมโบราณที่ใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ เรียนรู้วิถีชุมชน *หลุมนี้มีรักพักใจ*: หลุมนี้มีรักพักใจ เป็นกิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิธีการทำขนมครบสูตรโบราณ และขนมครบแบบใหม่เป็นหน้าต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก มัน เป็น *ประดิษฐ์เตยหอม ผูกรัก* *ปั้นใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำดอกไม้จากใบเตยในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถยืดอายุและความหอมของใบเตยได้ *ฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์* : รูปแบบกิจกรรมนี้เป็นรูปแบบฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์ *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า ๓) ชุมชนปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย *ปั้นใจให้ภูมิโปน* : โปรแกรมปั่นจักรยานเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม และหลักภูมิศาสตร์ต่าง ๆ สัมผัสวิถีชุมชนและ *นายล่ออังกอกระโอบ*: แปลว่า ข้าวสวยและข้าวสารหอม เป็นกิจกรรมสาธิตการทำข้าวและหุงข้าวแบบโบราณพร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของชุมชนภูมิโปน *หัตถกรรมสวยด้วยมือคุณ*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำพวงกุญแจและกระเป๋าตลอดโลกร้อนด้วยมือคุณเอง โดยวัสดุที่นำมาใช้ คือ ผ้าไหม และเศษผ้าไหมมาจากการตัดเสื้อเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม *น้ำพริกถ้วยใหม่สดในกว่าเดิม* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการตำน้ำพริกแบบโบราณด้วยครกใหญ่ที่ทำจาก (ตะบัลทม) แบบสองคนตำหรือสามคนตำ สามารถเลือกได้ว่าจะเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกต่าง *รูปแบบการท่องเที่ยวที่พักร้องน้องสะอื่น* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิธีการเลี้ยงกบ *จักสานสำราญใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน (๓) *สวนจินจุ* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน *กิจกรรมสับลูกตาลเนียงด้อหอม* : *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น* ๔) ชุมชนปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย *การท่องเที่ยวตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา* รูปแบบกิจกรรม *ชัรบดแลลี้ชิมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน*: รูปแบบโครงการ

ยุวมัคคุเทศก์ และ รูปแบบกิจกรรมเข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน (๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย ไหว้ปราสาทตำนานพันปี และ สืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ : กิจกรรมนี้จัดขึ้นในทุกวันเสาร์ ๒) ปราสาทช่างปี: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๔ ประกอบด้วย ต้องมนต์ศิลา วัตถุโบราณตำนานขลัง หนุ่มสาวร่วมรักปักษะนา และ รีข้าวสารตำนานเจียงแป๊ะ: ๓) ปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย สืบสานตำนานพันปี ประเพณี“ปะอ้อกเปรี๊ยะแค ลำเจียก มัดใจ ชมแสง สี เสียง ตำนานเนียงเต้าทม ๔) ปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม เยี่ยมชมปราสาทตาเมือน พระศิวะ (พระอิศวร) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู และ ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ของไทยและชาวกัมพูชา

๔) องค์ความรู้ที่ค้นพบ คือ รูปแบบการพัฒนาพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ คือ “ปราสาทขอม-โมเดล หรือ Khmer Surin-Model” อันประกอบด้วย (๑) K = Knowledge คือ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นานาชาติอย่างสร้างสรรค์ (๒) H = Hospitality คือ การเป็นเจ้าของบ้านที่ดี พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวิถีชุมชน (๓) M = Morality คือ ยึดหลักสัมมาชีพในการดำเนินธุรกิจ (๔) E = E-commerce คือ สร้างรูปแบบ/ช่องทางการค้าขายในโลกที่ไร้ขีดจำกัดในการเข้าถึง (๕) R-Resolution คือ ความตั้งใจแน่วแน่ในกิจการตั้งปณิธานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (๖) S = Sincerity คือ ความจริงใจต่อลูกค้า และจริงจังในการประกอบการอย่างต่อเนื่อง (๗) U = Unity คือ ความเป็นหนึ่งเดียว ความสามัคคีของคนในชุมชน (๘) R = Responsibility คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และ สิ่งแวดล้อม (๙) I = International คือ สร้างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งสู่สากล และ (๑๐) N = Noble คือ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความเป็นอารยธรรมที่สากล

Research Title: Product Development and Tourism Service Model of Prasat Khmer Community in Surin Province

Researcher: Dr. Thanarat Sa-ard-iam,
Phra Weerasak Chantavangso

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

Fiscal Year: 2564 / 2021

Research Scholarship Sponsor: Science Research and innovation Promotion Found

ABSTRACT

The research consisted of the following objectives: 1) to study the social and cultural costs of Prasat Khmer community in Surin province, 2) to study the product development of Prasat Khmer community in Surin province, and 3) to study the tourism Service Model of Prasat Khmer Community in Surin Province. The study applied the research and development method. The analytical description method presented the data collected from the academic documentaries and in-depth interviews and focus groups with the 198 key informants.

The results of the research showed that:

1)The social and cultural costs of Prasat Khmer Community in Surin Province was found that Surin Province, a province located in northeastern Thailand, has five forms of social capital: (1) spirituality: divided into two large groups: (1.1) Buddhism-based beliefs or beliefs are groups with Buddhist rituals involved (1.2) Local faith groups are folk wisdom. (2) Intellectual capital: knowledge of elephant farming, also known as chrysanthemum, knowledge of the construction of Khom Castle, knowledge of agriculture, knowledge of urban planning, knowledge of tribal blender making, such as at Ban Prasat Mechapi Community, etc. Wisdom of muddy silk weaving, etc.(3) Human resources: Ancestors of different ethnic groups with specializations. Surin province has a unique ethnic diversity of Surin tribes such as Lao Gui Khmer with eating, dressing, lifestyle, other languages. (4) Natural Resource Funding: There is a plain for growing jasmine rice. Major rivers are running through the Mul River and the Chee River. There are many essential water bodies such as Huai Seng, Huai Lam Pok, Huai Thap Tan, etc., and a province on the Cambodian border,

with the Phanom Dong Rak Mountains. This natural resource connects Thais and Cambodians. Khao Sawai (Phnom Sawai) (5) The capital is Khom Castle, a legacy that the ancestors of the Surin people created. There is a Khom castle in The South East of Thailand as part of the cultural heritage of the Khom Prasat Khom Civilization in these Surin provinces. There are also idol sculptures in Khom Castle, such as Avalokiteswora, Phra Watcharathorn, Phra Watcharasat, etc. In the cultural capital of Surin Province. Surin was an old province with a distinctive cultural and lifestyle identity between 2009 and 2019. There are three cultural pearls of wisdom that have been declared as follows (1) in 2012: Gajasatra of Gui, Chariang, Kantruam, which was declared a national cultural wisdom heritage list (2) B.E. 2553 (2) 2013, was declared a national cultural wisdom heritage list (4) B.E. 2560 (2015). It has a preliminary list of provincial cultural wisdom heritage, and in 2019, two items, Ram Trod (Folk Music) and Mamut were declared national cultural wisdom heritage.

2) Product development of Khmer Castle Community in Surin Province found that the creation of goods from the social and cultural costs of Khmer Castle Community is a local cultural heritage in Surin Province. There are both scattered and significantly reduced in number. The products are distributed in the Khmer Castle community, and it is not yet a tourist focus, and the product model is not diverse, cheap, and underwhelming. This is because Prasat Khom Community Market in Surin province is not as appealing to investors as it should be. Therefore, in developing Khmer Castle products, the development of products with Khmer Castle, cultural capital in the community, is a conceptual basis. The researchers divided the products between developing and creating added value for Prasat Khmer Cultural Capital, dividing them into three forms: (1) Brand: The logo of each, with a motif from Khmer castle, which is culturally capitalized, designed as a symbol, taking into account the distinctiveness and vibe of the Khmer civilization. Help make it a tourist spotlight. (2) Silk product packaging: Surin province is home to many silk products. There are various patterns, and Surin province has announced seven provincial silk patterns, but since in general, silk in Surin province, which is mass-produced (3) Khom Castle Pattern Glass: One item that has not yet been sold at a market shop in Prasat Khom community and a souvenir shop in Surin province is a glass of water with a Khom castle pattern that indicates a valuable capital cultural identity worth preserving and continuing to develop to create added value. Prasat Srihoraphum: Use a picture of

Apsara holding a lotus flower with a parrot that appears in the castle as a motif adorning the glass and a striped emblem with a product box. 3.2) Prasat Chan Pee mug: Uses mechanic's castle stripes and dark gold stripes as a badge with product box (3.3) Prasat Bhumbon Saliva Glass: Use the stripes of ancient khom goods that appear in front of the entrance to Bhumibol Castle and the arch. with a gold emblem and a product box, and (3.4) Prasat Ta Muean Saliva Glass: Use the stripes of Ta Sham Castle as a symbol and a dark gold emblem as a badge, with a product box.

3) Development of the tourism service model of Khom Castle community in Surin Province was found that the development of the tourism service model of the Khom Castle community in Surin province was found. In each of the four Khom Castle communities, the tourism patterns are divided into two forms: 3.1) Tourism style by Khom Castle Community: (1) Community-Based Tourism -CBT in four Khom Castle communities in Surin Province includes: 1) Prasat Srikhoraphum Community: There is a form of tourism activity. Shopping Community Market: Famous souvenirs from Sikaramphum District and Surin's delicious treats. Stop by for a taste. Sweet lettuce agricultural legend to Surin motto: beets or radish are native plants of Asia. Raksirabhum Flea Market: Shop and products from community sources, OTOP entrepreneurial manufacturers Women's Organizations Network, Shammassat Group, and Nong Na Khok Na Network group in Srikhoraphum District, and Enter a cozy homestay at Prasat Srikhoraphum Community: Visitors will have the opportunity to stay at the homestay of the locals to experience the community lifestyle. 2) Prasat Chan Pee Community: There is seven activities model consisting of continuing pottery legends: Traditional Doctor Sculpture Activities Watch demonstrations of how to mold doctors and experiment with various forms of sculpture. Learn how to potter, enjoy and excite pottery in various ways, with both machine molding and hand-molding, Ban Chan Pee Ancient Furnace: An Activity to Visit Ancient Kiln Discovered in Mechanic Pi Community See old-fashioned kilns and how pottery is enriched This kiln is historical evidence that this area is the site of an ancient spinner, Un Som Sa Leok Dong Chan Chai: Coconut leaf porridge is the name of the ancient dessert used in various auspicious ceremonies. Learn how to community. This hole has a love for the heart: this hole has a love for the heart, an activity to learn how the community is. Learn how to make traditional desserts and new mortars in pages such as corn taro. It is an invention of fragrant pandan. Tie Rak Panjai: Community learning activities Enjoy

making flowers from pandan leaves in different ways, which can prolong the life and aroma of pandan leaves, Organic Rice Processing Base: This activity model is an organic rice processing base model and Enter a warm homestay: Visitors will have the opportunity to stay at the locals' homestays to experience the community lifestyle from the early morning with a morning merit-making up. 3) Prasat Bhumbon Community: There are six types of activities, including spinning the mind to Bhumibol: Cycling program learns history through buildings Experience the community and Nay La, or Uang Kor Kra Op means Steamed Rice and Khao Sarai is a demonstration of traditional rice cooking and rice cooking with a visit to Prasat Bhumbon Community's rice mill., Beautiful Hand: Community Learning Program Enjoys Making Keychain and Bags To Reduce Global Warming With Your Own Hands The materials used are silk and silk rags from tailoring to preserve the environment, Fresher cups of chili paste: Community way learning program Enjoy traditional chili paste recipes with Ta Bal tom with two or three people, choose to learn how to make different pastes, Far Rong Nong Sa Uoen Tourism Style: Community Way Learning Program learn how to feed frogs, Wicker: Community Learning Activities, Chin Choo Jinju Park: Community Way Learning Program of Nieang Tou Tom: Enter a warm homestay.4) Prasat Ta Muean Community: Activities include two market tours in Thailand and Thailand/Cambodia. Patterns of rally driving activities to see the community way of The Ta Sen Castle Group: Yu Wa Makkudes (Tour Guide) and Warm Homestay Activity Model at Prasat Ta Muean Community. (2) Cultural tourism activities in for Khmer Castle communities in Surin province include 1) Prasat Srikhoraphum Community: There is an activity style consisting of paying homage to the legendary millennial castle and continuing Thai traditions. The event is held every Saturday. 2) Prasat Chan Pee Community: There is an activity model: this type is consists of a magic stone. Magical Mythical Artifacts Young love Sa Ba Na and Re Re Khow San, a legend of Chan Pee: 3) Prasat Bhumbon: There are activity formats including Continuing millennial myths Tradition" Pa Cak Prei Khea, Lum Jiek Mudjai (4) See the light, color, sound, legend Niang Tou Tom.4) Prasat Ta Muean: There is an activity model and visit Prasat Ta Muean during Songkran festival, Thai and Cambodian New Year's day

4) The Body of Knowledge was found that creative development model means "Khmer Surin-Model," as details (1) *K = Knowledge* means from the local to international wisdom creatively, (2) *H = Hospitality* means good homeownership and

welcoming tourist in a community way, (3) *M = Morality* means adherence to symmetrical business principle, (4) *E = E-commerce* means to create a trading model/channel in a world without limits to access, (5) *R-Resolution* means a firm intention to set a resolution for local development, (6) *S = Sincerity* means sincerity to customers and earnest in continuing operations, (7) *U = Unity* means solidarity community unity, (8) *R = Responsibility* means self-responsibility, society and environment (9) *I = International* means created from local wisdom towards internationalization and (10) *N = Noble* means from local wisdom to universal civilization

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้ เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ดังนั้น คณะผู้วิจัยขอนำมากล่าวถึงดังต่อไปนี้

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบขอบคุณต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำโดย พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และพระมหาชุตีภักโณภินนโท ป.ธ.๙ ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย และเจ้าหน้าที่ทุกภาคส่วนของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความกรุณาในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือในการประสานงานและตรวจรูปเล่มให้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ อันประกอบด้วย ๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒) รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง คณะสังคมศาสตร์ ๓) รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน มหาวิทยาลัยมหิดล ๔) รศ.ดร.สุวิญ รัชต์ชัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ ๕) รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ที่ได้รับเป็นผู้ให้คำปรึกษาในงานวิจัย และตรวจเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้กระทั่งได้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยมีพระเดชพระคุณพระพรหมวชิรโมลี, ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร พร้อมกับสถานที่เพื่อให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นสถานที่ทำวิจัยในหน่วยงานด้วย และคณาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ที่ได้ให้การช่วยเหลือในการทำสารบัญชั้วคร่าว เพื่อให้ระดมความคิดเห็นและเป็นแนวทางในการทำงานและค้นหาแหล่งข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และช่วยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้ความร่วมมือช่วยค้นหาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นหนังสืออันเกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย และเอกสารรายการการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ด้วย จนกระทั่งงานวิจัยครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณกลุ่มพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา การออกแบบสินค้าและการท่องเที่ยวที่กรุณาให้สัมภาษณ์และเต็มใจให้ข้อมูลเพื่อทำการวิจัย

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ญ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพประกอบ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๗
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๗
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๗
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๙
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๐
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๒.๑ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม.....	๑๑
๒.๒ แนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา.....	๒๐
๒.๓ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน.....	๓๐
๒.๔ แนวคิดเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่.....	๔๐
๒.๕ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT).....	๔๓
๒.๖ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๔๙
๒.๗ แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม.....	๕๔
๒.๘ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย.....	๖๒
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๐
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	๘๒
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๘๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๗

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	๘๘
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๘๙
๔.๑ ผลการศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์.....	๘๙
๔.๒ ผลการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์	๑๐๑
๔.๓ ผลการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท ในจังหวัดสุรินทร์.....	๑๒๒
๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๓๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๕๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๒
๕.๑.๑ สรุปผลการศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์.....	๑๕๒
๕.๑.๒ สรุปผลการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์	๑๕๕
๕.๑.๓ สรุปผลพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท ในจังหวัดสุรินทร์.....	๑๕๖
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๖๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๙
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๖๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ.....	๑๖๙
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๗๐
บรรณานุกรม.....	๑๗๑
ภาคผนวก.....	๑๗๙
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูล.....	๑๘๐
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants).....	๑๙๑
ภาคผนวก ค เครื่องการวิจัย.....	๒๐๑
ภาคผนวก ฉ รูปภาพการทำวิจัย.....	๒๑๑
ภาคผนวก ง ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	๒๒๑
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลิตภัณฑ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๒๒๖
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๒๓๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี (ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒) จังหวัดสุรินทร์.....	๙๕
ตารางที่ ๔.๒	รายละเอียดของ Khmer Surin –Model.....	๑๔๙

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่		หน้า
รูปภาพที่ ๒.๑	กลยุทธ์ในการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๕๓
รูปภาพที่ ๔.๑	กลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทศีขรภูมิ.....	๑๐๓
รูปภาพที่ ๔.๒	กลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทข่างปี.....	๑๐๔
รูปภาพที่ ๔.๓	กลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทภูมิโปน.....	๑๐๔
รูปภาพที่ ๔.๔	กลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทตาเมือน.....	๑๐๔
รูปภาพที่ ๔.๕	ประกาศลายผ้าอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์.....	๑๐๕
รูปภาพที่ ๔.๖	กลุ่มภาพกลุ่มสนใจ สืบตำนาน งามใหม่ ชะเร็นโรงเรียนเมืองสุรินทร์.....	๑๑๑
รูปภาพที่ ๔.๗	ภาพผ้าไหมที่วางขายตามตลาดชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	๑๑๒
รูปภาพที่ ๔.๘	กลุ่มลวดลายผักกูด.....	๑๒๐
รูปภาพที่ ๔.๙	กลุ่มภาพไหว้ปราสาทตำนานพันปี.....	๑๒๙
รูปภาพที่ ๔.๑๐	กลุ่มภาพสืบสานประเพณีไทย ร่วมใจต่อกบตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ.....	๑๒๙
รูปภาพที่ ๔.๑๑	การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท ขอมในจังหวัดสุรินทร์.....	๑๔๘
รูปภาพที่ ๔.๑๒	Prasat Khmer-Model.....	๑๕๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในบรรดาอารยธรรมที่สำคัญในโลกนี้ “อารยธรรมขอม (เขมร) โบราณ ซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ คือ อารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมของขอมแผ่ขยายไปกว้างไกล จนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้ โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่บริเวณทะเลสาบเขมร ไปจนถึงภาคอีสานตอนล่างของไทย และพื้นที่ของตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน”

ในส่วนศิลปกรรมของปราสาทขอมนั้นจัดอยู่ในประเภทสถาปัตยกรรม (Architecture) คือ “การก่อสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง งานวางผังเมือง (ซึ่ง) แบ่งออกเป็น ๓ ชนิดคือ (๑) สถาปัตยกรรมเครื่องใช้ (wood working) (๒) สถาปัตยกรรมเครื่องหิน (stone making) (๓) สถาปัตยกรรมคอนกรีตเสริมเหล็ก (Reinforce Concrete)”^๑ ดังนั้น สถาปัตยกรรมทางศาสนาซึ่งเป็น ๑ ใน ๕ งานวิจิตรศิลป์ที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้นในเขตพื้นที่ต่าง ๆ โดยกลุ่มชาติพันธุ์มนุษย์ในแต่ละพื้นที่ฐาน ซึ่งสถาปัตยกรรมทางศาสนานี้ เป็นศาสนสถานที่ยังบอกความเจริญของสังคมมนุษย์ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ว่าเป็นชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรม อนึ่ง ชาติพันธุ์ของก็เป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอารยธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะปราสาทที่ถูกสร้างขึ้นในยุคต่าง ๆ ภายใต้อาณาจักรขอม ซึ่ง “คำว่า ขอม นี้ จิตรภูมิศักดิ์ สันนิษฐานไว้ว่า คำว่า “ขอม” น่าจะมาจากคำว่า “กะหล่อม” หรือ “กรอม” มีความหมายว่าอยู่ทางใต้หรือต่ำ ต่อมาจากคนไทยสมัยโบราณใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กระจัดเป็นวงกว้าง

^๑ จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำเจ้าพระยา ขึ้นไปจนถึงรัฐฉาน”^๒ “มีหลักฐานปรากฏอยู่ในจารึกสมัยสุโขทัยที่วัดศรีชุมตอนหนึ่งว่า “ขอมเรียกพระธมนันแล” รวมทั้งมีพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับเอ๋ยถึงคำว่า ขอมโดยสื่อความหมายถึงชาวเขมรและประเทศเขมร”^๓ “คำนี้มีใช้ในภาษาไทย ไทใหญ่ พม่า ลาว เป็นต้น โดยมีความหมายแตกต่างกันไป แต่โดยสรุปแล้วคำว่า “ขอม” น่าจะมาจากคำว่า “กะหล่อม” หรือ “ขแมร์กร่อม”^๔ และสันติ เมืองสุข ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับศิลปะขอมในเมืองไทยไว้ว่า “ศิลปะขอมในประเทศไทยหรือศิลปะลพบุรี หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมขอม การศึกษาศิลปะที่พบในประเทศไทย สามารถเทียบเคียงกับศิลปะของในกัมพูชาได้ เพราะมีความละม้ายคล้ายคลึงกับศิลปะขอมสมัยเมืองพระนคร ได้แพร่อยู่ทางภาคอีสาน และเข้าสู่ภาคกลางของไทย”^๕ “ซึ่งมีความสอดคล้องกับ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “ศิลปกรรมเขมรหรือศิลปกรรมขอมแพร่หลายอยู่ในประเทศกัมพูชา และประเทศใกล้เคียงในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย ในระยะแรกมีลักษณะคล้ายศิลปะอินเดียมาก ต่อมามีความเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น และโดดเด่นในด้านลวดลายประดับที่งดงาม ซึ่งไม่ปรากฏในศิลปะอินเดียมาก่อน ประติมากรรมแสดงความแข็งแกร่งการแสดงอำนาจที่ไม่พบในศิลปะอินเดียเช่นกัน”^๖ ดังนั้น รูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบขอม หรือสถาปัตยกรรมแบบลพบุรีนั้น แบ่งออกได้ ๓ ประเภท คือ “(๑) เทวาลัย หรือเทวสถาน (วัด) (๒) ธรรมศาลา ที่พักคนเดินทางหรือบ้านมีไฟ (๓) อโรคยาศาล โรงพยาบาล”^๗ ซึ่งทั้ง ๓ ประเภทยังคงมีปรากฏในหลายพื้นที่ของภาคอีสานใต้ของประเทศไทย และหากแบ่งเป็นกลุ่มนั้น สมเกียรติ โกล์เพชรรัตน์ ได้แบ่งกลุ่มของศิลปะแบบลพบุรีเอาไว้ ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ “ (๑) กลุ่มศิลปะสมัยลพบุรีของชาวมอญทวารวดีเดิม ที่มีอายุอยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๖-๑๑ (๒) กลุ่มศิลปะสมัยเมืองละโว้หรือลพบุรี เป็นศิลปะลูกผสมแบบเขมรในประเทศไทย ที่อยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ หรือปีคริสต์ศักราช ๑๐๑๐-๑๒๓๗ (๓) กลุ่มศิลปะเขมรสูงชาวมอญที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย มีอายุอยู่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๗-๑๑”^๘

จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า “...ช่วงอารยธรรมเขมรหรือขอมในประเทศไทยกัมพูชาได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ได้แพร่ขยายเข้ามาเจริญขึ้นในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง ดังปรากฏหลักฐานของอารยธรรมเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปราสาทหิน และ

^๒ ภพพล จันทน์วัฒนกุล, ๓๐ ปราสาทขอมในเมืองพระนคร, นนทบุรี: เมืองโบราณ, ๒๕๖๐, หน้า ๓๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, ๔๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^๕ สันติ เล็กสุขุม, ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๗, หน้า ๖๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^๗ จารุวรรณ พึ่งเทียร, พุทธศิลป์, หน้า ๑๑๖.

^๘ สมเกียรติ โกล์เพชรรัตน์, พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับปฏิมากรรมในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งพบลิชซิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙, หน้า ๓๖๙.

เมืองโบราณ” และจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา และเป็นอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ของประเทศไทย และมีหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมขอมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก และสัญลักษณ์ของอารยธรรมขอมที่ปรากฏเด่นชัด โดยผ่านการสื่อจากดวงตราของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปของพระอินทร์ทรงช้าง และด้านหลังเป็นรูปปราสาทขอม ซึ่ง “จังหวัดสุรินทร์นี้มีช้างมาแต่โบราณ และมีผู้จับช้างป่ามาเลี้ยงเสมอ ๆ ดวงตราของจังหวัดสุรินทร์จึงมีรูปช้าง ชื่อของจังหวัดเป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ “สุระ” กับ “อินทร์” หมายถึง พระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ภาพเจดีย์สลักปรักพัง เบื้องหลังแสดงถึงอิทธิพลการก่อสร้างของขอมโบราณ ซึ่งมีอยู่มากมายแห่งในภูมิภาคนี้^๙

จากพงศาวดารเมืองสุรินทร์กล่าวว่า “บริเวณนี้เป็นหลักแหล่งของชนชาติไทยสมัยเรื่องอำนาจ เจ้าเมืองผู้มีนามว่าขุนเกษตรสร้างโบราณไว้หลายแห่ง และมีตัวอักษรภาษาไทยภาคอีสานจารึกไว้ด้วย ไทยเชื่อมอำนาจลงจนถอยร่นไปอยู่ที่อื่น เมืองขอมตั้งราชธานีที่เมืองพิมาย”^{๑๐} ดังมีปรากฏตามอักษรศิลาจารึกที่บ้านปราสาท ดังนี้

“สิทธิการิยะ บรมนารถชาติภิรมย์ สมชดาปะสีการาชา เจ้าสังฆราชาพุทธวงษา และเจ้าสมเด็จจตุตมะวรปัญญา และเจ้าหม่อมเกษ เจ้าสมเด็จจโฆตวงษา เจ้ากุลวงษา เจ้านครีวงษา และเจ้าเมืองเทพราชา ขุนไกร ขุนแก้ว ขุนศรี ต่างตา ขุนจันเฒ่าแก่ พ่อแม่พี่น้องญาติกาวงษา ลูกหลานทั้งมวล พร้อมกันสร้างพระมหาธาตุ ๓ ลูกนี้ ไว้กับศาสนาพระเจ้า トラบต่อห้าพันวัสตา นิพพานะ ปัจติโยโหด”^{๑๑}

จังหวัดสุรินทร์นั้นมีอาณาเขตดังนี้ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด ทิศใต้ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๔๕๔ กิโลเมตร พื้นที่ ๙,๑๐๑.๓๘๑ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุรินทร์, อำเภอปราสาท, อำเภอท่าตูม, อำเภอจอมพระ, อำเภอสนม, อำเภอเขวาสินรินทร์, อำเภอสนม, อำเภอรัตนบุรี, อำเภอสำโรงทาบ, อำเภอโนนนารายณ์, อำเภอสังขะ, อำเภอบัวเขต, อำเภอศีขรภูมิ, อำเภอลำดวน, อำเภอกาบเชิง, อำเภอพนมดงรัก, อำเภอชุมพลบุรี”^{๑๒}

ปราสาทที่สำคัญในเขตจังหวัดสุรินทร์ โดยแยกออกเป็นกลุ่มปราสาทของแต่ละอำเภอ เรียงลำดับจำนวนปราสาทจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ อำเภอสังขะ มี ๖ ปราสาท ประกอบด้วย (๑)

^๙ สุพร ประเสริฐราชกิจ, **รวมประวัติและสัญลักษณ์ ๗๖ จังหวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๗, หน้า ๘๓.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๑๑} บรรณ สวันตรัตน์, **พงษาวดารเมืองสุรินทร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๘.

^{๑๒} สุพร ประเสริฐราชกิจ, **รวมประวัติและสัญลักษณ์ ๗๖ จังหวัด**, หน้า ๘๓.

ปราสาทภูมิโปน ตำบลดม (๒) ปราสาทสิงห์ศิลาปะชัย ตำบลกระเทียม (๓) ปราสาทมีชัยหรือปราสาทหมื่นชัย ตำบลกระเทียม (๔) ปราสาทยายเหงา ตำบลสังขะ (๕) ปราสาทบ้านจารย์ ตำบลจารย์ และ (๖) ปราสาทบ้านด่าน ตำบลบ้านด่าน และนอกจากปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีธาตุเก่าแก่องค์สำคัญอีก ๑ แห่ง คือ ธาตุบ้านธาตุ ตำบลพระแก้ว

อำเภอปราสาท มี ๔ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทบ้านพลวง อำเภอปราสาท (๒) ปราสาทบ้านไพล หรือวัดโคกปราสาท อำเภอปราสาท (๓) ปราสาทบ้านทะนง อำเภอปราสาท และ (๔) ปราสาทอังกัญโพธิ์ อำเภอปราสาท

อำเภอเมืองสุรินทร์ มี ๓ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทเมืองที ตำบลเมืองที อำเภอเมืองสุรินทร์ (๒) ปราสาทโอรंगा ตำบลเนินยาง และ (๓) ปราสาทเขาพนมสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์ และนอกเหนือจากปราสาทหินแล้ว ก็ยังมีปรากฏร่องรอยเมืองโบราณในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ คือ กำแพงเมืองสุรินทร์และคูเมือง ทั้งชั้นนอกและชั้นใน

อำเภอศีขรภูมิ จำนวน ๓ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทช่างปี่ ตำบลช่างปี่ (๒) ปราสาทศีขรภูมิ หรือ ปราสาทบ้านระแรง ตำบลระแรง และ (๓) ปราสาทบ้านอนันต์หรือปราสาทอาเนาร์ ตำบลยาง

อำเภอบัวเขต จำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทตามอยหรือตามอู ตำบลบัวเขต และอีก ๑ ภู คือ ภูศาลา ซึ่งตั้งอยู่ตำบลบัวเขตเหมือนกัน

อำเภอท่าตูม จำนวน ๒ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทบ้านบัลลังก์ ตำบลท่าตูม (๒) ปราสาทนางบัวตูม อำเภอท่าตูม และมีแหล่งโบราณคดีอีก ๑ แห่ง คือ โนนแท่น ตำบลโพนครก

อำเภอลำดวน มีจำนวน ๓ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทบ้านตะเปียงเตี้ยหรือปราสาทระเปียงเตี้ย ตำบลตะเปียงเตี้ย (๒) ปราสาทบ้านกระดุก ตำบลลำดวน และ (๓) ปราสาทบ้านลำดวน ตำบลลำดวน

อำเภอพนมดงรัก มีจำนวน ๓ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทตาเหมือน ตำบลปักไผ่ (๒) ปราสาทตาเหมือนไต้จ ตำบลปักไผ่ และ (๓) ปราสาทตาเหมือนธม อำเภอพนมดงรักอำเภอกาบเชิง จำนวน ๒ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทเบ็ง ตำบลปราสาทเบง (๒) ปราสาทหมอนเจริญ ตำบลกาบเชิง

อำเภอเขวาสินรินทร์ มีจำนวน ๒ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทแก้ว ตำบลบ้านแร่ (๒) ปราสาททอง ตำบลตาถูก

อำเภอสำโรงทาบ มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทหมื่นศรีน้อย ตำบลหมื่นศรี

อำเภอจอมพระ มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทจอมพระ ตำบลจอมพระ

อำเภอสนม มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทบ้านสนม ตำบลสนม

อนึ่ง จากจากกลุ่มปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีปรากฏแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะเป็น
ปราสาท ในเขตอำเภอรัตนบุรี อีก ๒ แห่ง คือ (๑) ปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลธาตุ (๒) ปราสาทวัดบ้าน
หนองหิน ตำบลแรด และอีก ๑ โบราณสถาน คือ โบราณสถานวัดป่าดงน้ำคำ ตำบลเข็ด

จากหลักฐานทางโบราณคดีทั้งหมดที่มีปรากฏ พบว่าปราสาทที่เป็นพุทธสถานของ
พระพุทธศาสนา ในนิกายมหายาน แบบวัชรยาน ดังมีหลักฐานปรากฏใน “ในจารึกของพระเจ้าชัยว
รมันที่ ๗ (ซึ่งได้) กล่าวถึงพระปณิธานในการสถาปนาอโรคยาศาลหรือสถานพยาบาลในปริมหาศักราช
๑๑๐๘ (พ.ศ.๑๗๒๙) จำนวน ๑๐๒ แห่ง ทุกๆ วิชัย (เมือง) ทั่วพระราชอาณาจักร”^{๑๓} และจาก
หลักฐานจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาลจำนวน ๑๘ แห่ง
ปรากฏจารึกที่มีข้อความคล้ายคลึงกันหมดทุกแห่ง โดยพบในประเทศไทยจำนวน ๗ หลัก และอโรค
ยาศาลที่ ๑๗ แห่ง โดยพบในดินแดนประเทศไทย มีความคล้ายคลึงกันทางรูปแบบสถาปัตยกรรม”^{๑๔}
ซึ่งการก่อสร้าง“อโรคยาศาล (นั้นจะ) ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ (๑) สถานพยาบาล และ (๒) สุตตาลัย
(ศาสนสถานประจำอโรคยาศาลหรือปราสาทศิลา) อันเป็นที่ประดิษฐาน “พระโฆษชยคุรุไวฑูรยประภา
สุต” หรือพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นครูของแพทย์ที่มีแสงประกายมณฑลประดุจดั่งแสงแก้วไพฑูรย์”^{๑๕} ใน
ส่วนของการจัดการสถานพยาบาลหรืออโรคยาศาลนั้น จารุวรรณ พึ่งเทียร ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาล
ขนาดใหญ่มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการทั้งหมด ๒๐๐ คน ขนาดเล็กมีเจ้าหน้าที่ ๕๐ คน และพระองค์
จะทรงบริจาคารักษาโรคแก่อโรคยาศาลเหล่านี้ปีละ ๓ ครั้ง”^{๑๖} และ“ในปัจจุบัน เฉพาะในดินแดน
ภาคอีสานของประเทศไทย พบสุตตาลัยที่เป็นศาสนสถานประจำอโรคยาศาลจำนวนทั้งสิ้น ๓๐ แห่ง
ซึ่งเกือบหนึ่งในสามของจำนวนอโรคยาศาลทั้งหมด ทั้งยังพบศิลาจารึกอโรคยาศาลอีก ๑๒
หลัก”^{๑๗} “สำหรับในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการสำรวจพบสุตตาลัย จำนวน ๕ แห่ง คือ (๑) ปราสาท
บ้านปราสาท บ้านถนน ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ (๒) ปราสาทช่างปี บ้านช่างปี ตำบลช่างปี
อำเภอศีขรภูมิ (๓) ปราสาทจอมพระ บ้านจอมพระ ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ (๔) ปราสาทบ้าน
เฉนิยง เฉนิยง ตำบลบ้านเฉนิยง อำเภอเมืองสุรินทร์ และ (๕) ปราสาทตาเมือนตุ้จ บ้านนอกคันทนา
ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก”^{๑๘} “นอกจากนี้ยังพบจารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จำนวน
๓ หลัก คือ (๑) จารึกปราสาท (สร.๔) (๒) จารึกตาเมือนตุ้จ (สร.๑) และ (๓) จารึกสุรินทร์ (สร.๖)”^{๑๙}
“ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้ปรากฏการสร้างประติมากรรมรูปเคารพเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่าง

^{๑๓} อัญญาต์ ชมดี, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), สุรินทร์: สำนักพิมพ์สุรินทร์สโม่สร, ๒๕๕๒,
หน้า ๑๒๓.

^{๑๔} จารุวรรณ พึ่งเทียร, พุทธศิลป์, หน้า ๑๑๔.

^{๑๕} อัญญาต์ ชมดี, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), หน้า ๑๒๔.

^{๑๖} จารุวรรณ พึ่งเทียรพุทธศิลป์, หน้า ๑๑๔.

^{๑๗} อัญญาต์ ชมดี, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), หน้า ๑๒๖.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒๖.

ยิ่งรูปเคารพในพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปนาคปรก พระวัชรสัตว์ พระโพธิสัตว์วัชรระปาณี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นต้น” โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ๒ ปราสาทหลัก คือ ปราสาทตาเหมือน และปราสาทตาเหมือนตุ้ง ซึ่งจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีนั้นได้ “พบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประจำอโรคยาศาล ๑ หลัก เป็นอักษรขอมภาษาสันสกฤต กล่าวถึงพระโภชชยคุรุ พระโพธิสัตว์ผู้ประทานความไม่มีโรคแก่ประชาชนผู้นับถือ”^{๒๐} และในปราสาทจอมพระ อำเภोजอมพระ จากการค้นพบหลักฐาน “จากการดำเนินการขุดแต่งของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ พบโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระวัชรสัตว์”^{๒๑} ซึ่งหลักฐานของวัตถุทางพระพุทธศาสนาหายานที่ปรากฏในปราสาทขอมเหล่านี้ เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ทางโบราณคดี ซึ่งเป็นข้อมูลที่สามารถระบุได้ว่า ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ได้เคยเป็นพื้นที่ ซึ่งมีพระพุทธศาสนาหายาน แบบวัชรยาน ได้เผยแพร่เข้ามา มีอิทธิพลต่อความเชื่อและฝังรากลึกในจิตใจของประชาชนในเขตพื้นที่อย่างมาก กระทั่งมีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอย่างมั่นคงต่อพระรัตนตรัย และได้สร้างศาสนวัตถุ และประติมากรรมทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชาและได้ประกาศพลังศรัทธาที่มีต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนิกชนในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ด้วยการสร้างปราสาทเพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และสร้างศาสนสถานอื่นๆ เพื่อเกื้อกูลแก่คนทั่วไป อันเป็นการบำเพ็ญบารมีแบบพระโพธิสัตว์ ตามแบบคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาหายาน

ประเด็นสำคัญ ถึงแม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์จะมีปราสาทขอมเป็นจำนวนมาก ที่มีความเก่าแก่และและทรงคุณค่าทั้งในแง่ด้านพุทธศิลป์ ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม โบราณคดี และวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก ปราสาทขอมเหล่านี้ มีทั้งสร้างตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู และปราสาทขอมที่สร้างตามคติความเชื่อในศาสนาพุทธ แบบวัชรยาน แต่ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่เด่นเฉพาะของของพุทธศิลปะที่มีปรากฏในปราสาทเหล่านี้ ซึ่งเป็นศิลปกรรมแบบขอม แบบวัชรยาน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ กลับยังไม่มีนักวิชาการให้ความสนใจและศึกษาค้นคว้ารวบรวมและวิเคราะห์ในด้านประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์อย่างชัดเจน รวมทั้งยังไม่มีมีการการสร้างผลิตภัณฑ์สินค้าเพื่อมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนรอบปราสาทขอม รวมทั้งการออกแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เท่าที่ควร

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ” ภายใต้โครงการวิจัยชุด “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” จึงเป็นงานวิจัยที่จะศึกษา รวบรวม เรียบเรียงจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ อันจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อช่วยให้ประวัติ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖.

การศึกษาประวัติศาสตร์ด้านปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อนิสิต นักศึกษา ผู้สนใจทั่วไปในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว ฝ่ายการปกครอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้ได้เกิด ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของสินค้าและการบริการการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและสร้าง มูลค่าเพิ่มจากปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประเด็น คือ

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๒.๒.๓ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัด สุรินทร์

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เป็น อย่างไร

๑.๓.๒ สินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของนัก ท่องเที่ยงมากน้อยเพียงใด

๑.๓.๓ รูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

กำหนดกรอบขอบเขตเนื้อหาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๓) ด้านการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นี้เลือกชุมชนรอง ปราสาทจำนวน ๔ แห่งประกอบด้วย ๑) ชุมชนรอบปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอสี่ขรภูมิ จัง หัดสุรินทร์ ๒) ชุมชนรอบปราสาทช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๓) ชุมชนรอบ ปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนรอบกลุ่มปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เหตุผลของการเลือกพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๔ แห่ง

ดังกล่าวนี้ เพราะว่าแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมนี้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั่วไป และในแต่ละปีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแหล่งปราสาทนั้น ๆ มีการจัดกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี และมีนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชม และเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกสถานที่ดังกล่าวนี้ในการทำวิจัย

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตของประชากรนั้น ประกอบด้วยกลุ่มประชากรจำนวน ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์, นักวิชาการด้านการสร้าง, นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว, นักวิชาการด้านโลจิสติกส์, และนักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน ด้านละ ๑ คน รวม ๖ คน ๒) กลุ่มผู้บริหารโบราณสถานจำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๑ คน ๓) กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์, นักปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ รูป/คน ๔) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวนแห่ง ๆ ละ ๔ คน ๕) กลุ่มผู้ประกอบการค้าของที่ระลึกแห่งละ ๕ คน รวมเป็น ๒๐ คน ๖) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๒๐ คน รวมเป็น ๘๐ คน และ ๗) กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๒๐ คน รวมเป็น ๘๐ คน กลุ่มประชากรทั้งหมดใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

๑.๔.๔ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากร	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	การได้มาของกลุ่มตัวอย่าง	การเก็บข้อมูล
๑.กลุ่มนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศาสนาและวัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยวด้านโลจิสติกส์ ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านการสร้างเครือข่าย	-นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ๑ คน -นักวิชาการด้านโลจิสติกส์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน ๑ คน	เลือกแบบเจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
รวม ๕ รูป/คน			
๒.กลุ่มผู้บริหารโบราณสถาน	-ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานปราสาทขอม หรือกรรมการมูลนิธิแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๆ ละ ๑ คน	เลือกแบบเจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม -ชุดปฏิบัติการ
รวม ๔ คน			
๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น	-พระสงฆ์/ปราชญ์ท้องถิ่น ๔ รูป/คน ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๆ ละ ๑ คน	เลือกแบบเจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม -ชุดปฏิบัติการ
รวม ๔ รูป/คน			
๔.กลุ่ม	-เจ้าของกิจการบริษัทนำเที่ยว / กลุ่มมัคคุเทศก์	เลือกแบบ	-แบบสัมภาษณ์

ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๆ ละ ๑ คน	เจาะจง	-ชุดปฏิบัติการ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๔ คน		
๕.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ค้าขายของที่ระลึก	-กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ๆ ละ ๕ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -ชุดปฏิบัติการ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๒๐ คน		
๖.กลุ่ม ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน	-กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๒๐ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -ชุดปฏิบัติการ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๘๐ คน		
๗.กลุ่มนักท่องเที่ยว	-นักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาท่องเที่ยว ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ละ ๒๐ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -ชุดปฏิบัติการ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๘๐ คน		
รวมทุกกลุ่ม	รวม ๑๙๗ รูป / คน		

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

การพัฒนาสินค้า หมายถึง การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

อารยธรรมขอม หมายถึง อารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ และมีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

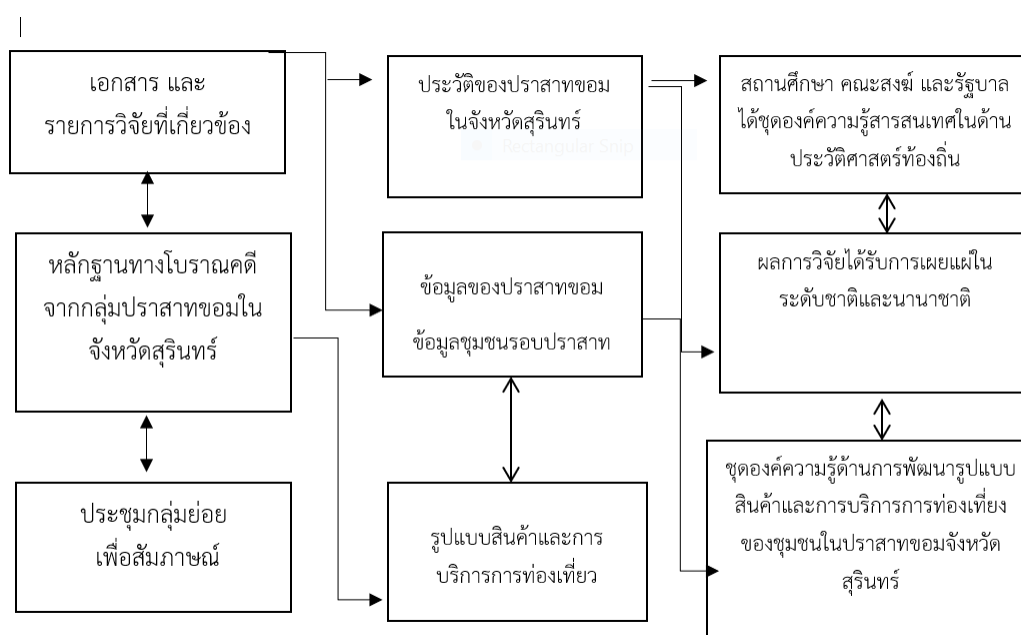
ปราสาทขอม หมายถึง สถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยหิน ซึ่งเป็นอารยธรรมขอมโบราณ มีความเจริญรุ่งเรืองในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ และมีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมของขอมแผ่ขยายไปกว้างไกล จนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้

การบริการการท่องเที่ยว หมายถึง การสร้างกำหนดรูปแบบ กิจกรรม เส้นทาง การท่องเที่ยวของชุมชนฐานราก ที่อยู่อาศัยและประกอบกิจการเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๔ แห่ง คือ ๑) ปราสาทขอมศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๒) ปราสาทขอมช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๓) ปราสาทขอมภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) กลุ่มปราสาทขอมตาเมื่อน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

ชุมชนปราสาทขอม หมายถึง ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบปราสาทขอม ๔ แห่ง ในจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วย ๑) ชุมชนปราสาทขอมศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

๒) ชุมชนปราสาทขอมช่วงปี ตำบลช่วงปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๓) ชุมชนปราสาทขอมภูมิโปน ตำบลตม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนกลุ่มปราสาทขอมตาเมื่อน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
๒. ได้ต้นแบบการพัฒนาสินค้าที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
๓. ได้รูปแบบการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
๔. ได้องค์ความรู้ด้านกระบวนการเพิ่มมูลค่าสินค้า ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
๕. ได้องค์ความรู้เรื่องกระบวนการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
๖. ได้องค์ความรู้และกระบวนการพัฒนาชุมชนฐานรากในจังหวัดสุรินทร์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประเด็น คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา เพื่อเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังมีประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม
- ๒.๒ แนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
- ๒.๓ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่
- ๒.๕ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)
- ๒.๖ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๗ แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม
- ๒.๘ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

คำว่า “Social Capital” นั้นได้ถูกเรียกแตกต่างกันไป เช่น ทุนทางสังคม ทุนสังคม ทุนของสังคม ต้นทุนทางสังคม โดยในประเทศไทยมีการใช้คำที่สับสนระหว่างคำว่า “ทุนทางสังคม” กับ “ต้นทุนทางสังคม” ซึ่งคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายก็คือ “ทุนทางสังคม” ส่วนคำว่า “ต้นทุนทางสังคม”

จะใช้ในคำภาษาอังกฤษว่า “Social Cost” ซึ่งหมายความถึงต้นทุนที่ใช้แล้วไม่สามารถที่จะเรียกคืนมาได้ แต่ทุนทางสังคมนั้นถือเป็นทุนที่มีอยู่ หรือสามารถทำให้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้แต่จะไม่ใช้ทุนที่เมื่อนำไปลงทุนแล้วหมดไปเหมือนกับต้นทุนทางสังคม

การให้ความหมายของทุนทางสังคมไทยนั้นมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับมุมมองผ่านแนวคิดเรื่องชุมชนในฐานะที่จะเป็นพลังในการประสานความร่วมมือ โดยใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมในการเป็นทุนสำคัญในการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า การใช้ความหมายของทุนทางสังคมของแต่ละคนแต่ละชุมชนหรือแต่ละระดับนั้น มีความแตกต่างกันไปตามบริบทและสถานการณ์ที่พูดถึงเรื่องดังกล่าว และขึ้นอยู่กับการนำทุนทางสังคมมาใช้ในแต่ละสถานการณ์ด้วย^๑

๒.๑.๒ ความหมายของทุนทางสังคม

ความหมายของทุนทางสังคมนั้น ปรากฏมีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่หลากหลาย ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า ทุนทางสังคม คือ การที่คนมารวมกันเอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่า เกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง^๒

นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักคิดอีกท่านหนึ่งได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคมของคนไทยไม่ใช่มีความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนในสังคมที่มีอนามัยดี การศึกษาดี และมีสมรรถนะภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมาย เพียงแต่ว่าทุนทางสังคมเหล่านั้นไม่ได้สร้างโอกาสพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันได้แก่

- ๑) ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัวและเครือญาติ และกับผู้อื่นในชุมชน เช่น แรงงานคืนถิ่น ต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต
- ๒) ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัว และชุมชนสามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้
- ๓) ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย สมุนไพร หมอพื้นบ้าน
- ๔) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชน
- ๕) การมีความสุขจากความสงบและความสันโดษ

^๑ ปณณพศ์ วงศ์ราศรี, ทุนทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, วารสารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน) ๒๕๕๙: ๑๐๒-๑๐๓.

^๒ ประเวศ วะสี, ชุมชนเข้มแข็ง: ทุนทางสังคมของไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

๖) การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น การจ้างงาน การบริการสุขภาพในชุมชน ซึ่งหากต้องการให้การลงทุนทางสังคม จะหมายถึง การพัฒนาตน ก็ต้องพัฒนาด้วยมาตรฐานของคนไทยที่มีอยู่มากมาย และหลากหลาย^๓

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม มีความเห็นว่า ทูทางสังคมเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคีรวมพลัง การเมืองคึกกร มีหน่วยงานจัดการจัดระบบต่าง ๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสามัคคีสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่นและชุมชน มีการพัฒนาที่เข้มแข็งต่อเนื่อง และยั่งยืนซึ่งทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงิน วัตถุ แต่ทุนทางสังคมที่จะขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมก้าวไปข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงใยยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหวเป็นปัจจัยที่สำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคนองค์กรและชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่า “ทุนทางสังคมเปรียบเสมือนจิตวิญญาณของสังคมที่มีคุณค่า และเป็นพลังสำคัญให้แก่บุคคลฉันใด ทุนสังคมก็มีคุณค่า และเป็นพลังให้แก่ชุมชนและสังคมฉันนั้น”^๔

ดาเรศ ชูยก ให้ความหมายของทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ภาพที่ดี เอื้ออาทรช่วยเหลือความร่วมมือร่วมใจ บนพื้นฐานจิตสาธารณะอันเป็นกระบวนการทางสังคมในทิศทางบวก คือช่วยเหลือบูรณาการ ผสมผสานกัน^๕

๒.๑.๓ หลักการสำคัญของทุนทางสังคม

ความสำคัญของทุนทางสังคมนั้น ในมุมมองของอานันท์ กาญจนพันธ์ คือ ทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน ทั้งด้านการสังเคราะห์ การเพิ่มโอกาส การพิทักษ์สิทธิ ซึ่งน่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การมองระดับทุนทางสังคมจะต้องมองจากประเด็นพื้นฐานหลักสามประการ คือ พื้นฐานทางความคิด และอุดมการณ์ของระบบสวัสดิการไทย พื้นฐานทางความคิดขององค์กรเอกชนอิสระในสังคมไทย และวิธีการสนับสนุนองค์กรเอกชนอิสระในการปรับเปลี่ยนบทบาทความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสมัยใหม่ กฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ทางสังคมในการตอบแทนกัน การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต่างก็เป็นรูปแบบของทุนทางสังคม ซึ่งจะเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากรธรรมตามสิทธิของตนอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ท่านยังเห็น

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^๔ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, **แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๑), หน้า ๘.

^๕ ดาเรศ ชูยก, “ทุนทางสังคมกับนักพัฒนา”, **วารสารพัฒนาชุมชน**, (ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๘ ประจำเดือนสิงหาคม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

ว่า การระดมทุนเพื่อสังคมบนพื้นฐานของระบบคุณค่าที่มีในสังคมจะมีการขยายตัว และขยายตัวได้ดีมากขึ้น บนเงื่อนไข ประชาสังคมมีความเข้มแข็ง^๖

๒.๑.๔ ขอบเขต รูปแบบ ระดับ และองค์ประกอบของทุนทางสังคม

ก.ขอบเขตของทุนทางสังคม

สำหรับขอบเขตของ “ทุนทางสังคม” ควรประกอบด้วย

๑. **ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ** มีความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวม

๒. **ทุนที่เป็นสถาบัน** ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ

๓. **ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม** ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น^๗

แนวคิดการพัฒนาทุนทางสังคมในที่นี้ไม่ได้รวมถึงทุนทางกายภาพ เช่น ทุนที่เป็นตัวเงิน ทุนที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากทุนเหล่านี้มีการเสื่อมค่าและต้องลงทุนอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา มิติสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเสมือนทุนทางสังคมเดิมของสังคมไทย ซึ่งอาจจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่ดีในการนำไปประยุกต์ใช้ในความหมายใหม่ๆ หลายเรื่อง คือ มิติทางวัฒนธรรม ซึ่งในงานหลายเรื่องพบว่า มิติทางวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ชุมชนพยายามจะรื้อฟื้นขึ้นมา เพราะมีนัยสำคัญทางสังคมเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการปลูกจิตสำนึกหรือรักษาสำนึกของชุมชน/เครือข่ายของชุมชนที่ต้องสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตและมักเกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรที่ชุมชนต้องอิงอาศัย ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ ลำคลอง ป่าต้นน้ำ ทะเล โดยเราจะเห็นมิติของความสัมพันธ์ ตรงนี้ผ่านงานบุญ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เตือนให้รู้ว่า ชีวิตเรามีอยู่มาได้ก็เพราะสำนึกในคุณค่าเหล่านี้ของทรัพยากร และร่วมกันรักษา อีกทั้งยังมีความหมายในแง่การยืนยันในคุณค่าหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมบางอย่าง เช่น กฎเกณฑ์ข้อห้าม เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวม เป็นต้น

^๖ อานันท์ กาญจนพันธ์, มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐.

^๗ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน การศึกษา, หน่วยที่ ๘-๑๕, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, ๒๕๕๔) หน้า. ๓๗-๔๐.

ข.รูปแบบของทุนทางสังคม

รูปแบบของทุนทางสังคมนั้น อเนก นาคะบุตร (๒๕๔๕)^๕ แบ่งออกได้ ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑. **ทุนทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ** ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้าน รักเมือง เสียสละ และการดูแลสืบต่อ ซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่าเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

๒. **ทุนทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางปัญญา** ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้เห็นความพอดี ความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยไม่เอาเปรียบกัน

๓. **ทุนทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล** เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการเกษตร เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือ

๔. **ทุนทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ** ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นหญ้าต่าง ๆ สมุนไพร พืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แร่ธาตุและผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เขา ล้วนเป็นทุนสำคัญ หากชุมชนค้นพบคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็จะตามมาและไม่มีหมด เพราะใช้เป็นจัดการเป็น

๕. **ทุนโภคทรัพย์** คือ ทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่ทำร่วมกัน ล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็นกองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น

การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิต และปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นพี่น้องไว้ใจกันก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมศาสนา จารีต ประเพณีที่ที่使人ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน

ค.ระดับของทุนทางสังคม

กมล บุญเขต และคณะ ได้สรุปว่า ทุนทางสังคมมี ๓ ระดับ คือ

๑. **ระดับมหภาค** ทุนทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะ

^๕ อ้างถึงใน ไมตรี อินทรีย์ยะ, ทุนทางสังคม, วารสารนาคะบุตรปริทรรศน์, ปีที่ ๙, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม), ๒๕๖๐: ๒๑.

ปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ตัวอย่างเช่น กฎหมายวิสาหกิจชุมชน หมายความว่า เมื่อรัฐออกกฎหมายวิสาหกิจชุมชนขึ้นมาทำให้เอื้อต่อการรวมกลุ่ม การระดมทุน รวมทั้งการสนับสนุนที่กลุ่มจะได้จากภาครัฐมีมากขึ้น ดังนั้น ในกรณี ปัจจัยแวดล้อมภายนอกในระดับมหภาค อันได้แก่ การมีกฎหมายวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา ทำให้เปิดประโยชน์ต่อการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่จะมีระดมทุนเพื่อทำธุรกิจชุมชน

๒. ระดับจุลภาค ทูทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ อันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสาระ วิธีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน (Cognitive) และเรื่องของโครงสร้าง (Structural) สำหรับทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิธีการคิด (Cognitive) เป็นเรื่องของการให้คุณค่า (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ทศนคติ (Attitude) ความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) และการต่างตอบแทน (Reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือว่าเป็นคุณค่าร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และเป็นเงื่อนไขทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ตลอดจนสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเกิดความรู้ ความเข้าใจเพียงพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจการของกลุ่มได้

๓. ทูทางสังคมที่เป็นเครื่องโครงสร้าง ถือว่าเป็นองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่สามารถตอบสนองต่อการทำให้ชุมชนเกิดการ พัฒนา ทูทางสังคมในลักษณะดังกล่าวมักเกิดในองค์กรแนวราบที่มีความเป็นเครือข่าย และสิ่งที่มี มักจะเห็นหรือเกิดขึ้นตามมาในองค์กรแนวราบและเครือข่ายดังกล่าว คือ กระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนเอง เพื่อตอบสนองประโยชน์ของส่วนร่วม^๙

นอกจากนี้ หากให้เกณฑ์ ระดับ ทิศทาง และความจำเป็นในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ สามารถจำแนกออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

- ๑) **ระดับบุคคล** รูปแบบจะเน้นในด้านการต่างตอบแทน ความไว้วางใจเชื่อใจ
- ๒) **ระดับครอบครัว** รูปแบบความสัมพันธ์ภาพจะเต็มไปด้วยความไว้วางใจเชื่อใจ เอื้ออาทรสูง และผูกพันเป็นหนึ่งเดียวกัน
- ๓) **ระดับกลุ่ม/องค์กร** รูปแบบจะเน้นการร่วมมือจัดการ การมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์กัน

^๙ กมล บุญเขต และคณะ, การสร้างทูทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านความหลากหลายทางชาติพันธุ์, รายงานการวิจัย, (เพชรบูรณ์: สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗.

๔) **ระดับชุมชน** ความสัมพันธ์ภาพจะเหนียวแน่นมากกว่าระดับกลุ่ม/องค์กร แต่จะแน่นแฟ้น หรือเข้มแข็งเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญ

๕) **ระดับประเทศ** รูปแบบความสัมพันธ์อาจจะไม่แน่นแฟ้นทั้ง ๔ ระดับที่กล่าวมา แต่สัมพันธ์ภาพจะโยงใยเหมือนกัน คือ การเป็นคนไทยด้วยกัน คนภูมิภาคเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน เป็นต้น^{๑๐}

ง.องค์ประกอบของทุนทางสังคม

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (๒๕๕๗)^{๑๑} กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

๑. **ทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพ** มีความรู้ สติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม มีวินัยและความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวม

๒. **ทุนสถาบัน** ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนา การเมือง รวมทั้งองค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สมาคมวิชาชีพ

๓. **ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ครอบคลุมถึงระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น

๔. **ทุนทรัพยากรธรรมชาติ** เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม/เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้องค์ประกอบทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพ หรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธ์ภาพที่ดี ช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

อนึ่ง นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๑๒} ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคม จากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่าง ๆ จึงได้ประมวลความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้

^{๑๐} อ่างแล้ว ดาเรศ ชูยก, หน้า ๑๑.

^{๑๑} อ่างแล้ว ไมตรี อินทรีย์, หน้า ๒๒.

^{๑๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ นคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

คำว่า “**ทุนทางสังคม**” เกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สบายใจ ความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลักได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม องค์ประกอบหลัก ๔ ด้านมีบทบาท และยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

๑. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง จนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิต และพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มา แลกเปลี่ยนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน / สังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบัน ศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กลุ่มญาติมิตรใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมือง การปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาครัฐกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทั้งด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

๓. วัฒนธรรม คือ สิ่งที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนา และต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

๔. องค์ความรู้ อันประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่า และจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม

๒.๑.๕ กระบวนการของทุนทางสังคม

กระบวนการทุนทางสังคมนั้นมีองค์ประกอบอยู่ ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ สิ่งที่เป็นกระบวนการ และส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อม

ส่วนแรก คือ กระบวนการ ประกอบด้วย ๓ ส่วนย่อย ได้แก่

๑. ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าวจะมีทั้งส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจกชน กลุ่มองค์กร สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนี้ ระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมีมาจากรู้ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งรวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่สำหรับสาระหลักอยู่ในระบบคิดดังกล่าวได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่เอื้ออาทรต่อกัน มีการตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคี เป็นต้น

๒. ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนที่มีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร และมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

๓. ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิด และวิธีปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิที่เป็นตัวทุน (ทุนในรูปของกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน โดยที่ทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

ส่วนที่ ๒ เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ อันได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินทุน จากปัจจัยภายนอก เครื่องมือที่ได้ความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากรหรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) ผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอก ที่มีผลต่อระบบคิด และวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน^{๑๓}

๒.๒ แนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิดของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

มนุษย์สามารถสะสมเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าสัตว์เดรัจฉานทั่วไป เพราะสัตว์รู้ด้วยสัญชาตญาณที่มีมากกับกำเนิดเป็นอัตโนมัติตามลักษณะเฉพาะเผ่าพันธุ์นั้น ๆ เป็นอีกส่วนหนึ่งจากประสบการณ์ของตัวเอง และการลอกเลียนแบบจากสัตว์อื่น ๆ มนุษย์นอกจากจะมีวิธีการต่าง ๆ ได้เหมือนสัตว์แล้ว ยังเพิ่มอีกวิธีหนึ่งก็คือ การเรียนรู้จากการบอกเล่าอธิบายของผู้อื่น ด้วยภาษาที่มนุษย์ต่างกลุ่ม ต่างกำหนดความหมายของถ้อยคำ และวางหลักเกณฑ์ไวยากรณ์ในการผสมคำเรียบเรียงประโยค ฯลฯ ที่ไม่ต้องซ้ำกลุ่มอื่น ความรู้ที่เพิ่มพูนจากผู้อื่นบอกเล่านี้อาจได้มากกว่าที่ตนมีตามธรรมชาติ และประสบการณ์ของตนเอง

นอกจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากผู้อื่นมาเป็นความรู้ของตนแล้ว มนุษย์ยังสามารถเอาข้อมูลเหล่านั้นมาเรียบเรียง มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ จนเกิดเป็นเรื่องราวความคิดและความรู้ใหม่ ๆ ได้อีกเท่ากับเพิ่มพูนจากความรู้ที่รับมาตรง ๆ จากผู้อื่น เสร็จแล้วอาจถ่ายทอดความรู้ที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นี้ต่อไปให้คนอื่นรับไว้ กลายเป็นความรู้ที่สะสมเพิ่มพูนได้มากกว่าที่บุคคลจะรู้และคิดได้เอง ภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือในระดับกลุ่มจึงประกอบไปด้วย ๓ ส่วน ดังนี้ ๑. ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้รู้หรือกลุ่มผู้รู้เอง ๒. ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดของผู้อื่นจากประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มอื่น และ ๓. ส่วนที่ตนสังเคราะห์ขึ้นใหม่จากประสบการณ์ของตนเองและจากคำบอกเล่าสั่งสอนของผู้อื่น^{๑๔}

^{๑๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน การศึกษา, หน่วยที่ ๘-๑๕, (นนทบุรี: คณะกรรมการผู้ผลิตชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑-๔๓.

^{๑๔} พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ, สันติวิธีเริ่มต้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสันติสุข ภาคเหนือของประเทศไทย, รายงานการวิจัย, พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, หน้า ๔๐-๔๑.

๒.๒.๒ ความหมายของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) มีความหมายทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ที่เป็นนามธรรม เช่น ค่านิยม คติ ความเชื่อ คำสั่งสอน เป็นต้น และที่เป็นรูปธรรม เช่น ขนบประเพณี ศิลปวัตถุ ศิลปะการแสดง เป็นต้น ในวัฒนธรรมใด ๆ ย่อมประกอบด้วย “ผู้แสดงทางวัฒนธรรม” (actor) ผู้เสพวัฒนธรรม (Consumer) มีการเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงมีการต่อเติมตัดแปลง และพัฒนาใหม่

ประเวศ วะสี ได้อธิบายความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอาไว้ว่า

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีที่มา ๓ ประการ คือ ๑) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์การใช้ชีวิตในธรรมชาติ เนื้อหาของภูมิปัญญา จะเป็นเรื่องราวอธิบาย ปราชญ์การณ์ทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติออกมาในรูปของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและเป็นข้อห้ามมิให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ ในรูปของ ผีที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลงของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ๒) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์ การอยู่ร่วมกันมีพฤติกรรมตามแบบแผนทางสังคม มีกฎเกณฑ์บอกว่า อย่างนั้นดี อย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันโดยมีค่านิยมใจกลาง อยู่ที่มีการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นหลัก มีความเข้าใจ নিজจิงของชีวิต เป็นแก่นสูงสุด และ ๓) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ประสบการณ์ในการทำมาหากิน การรักษาโรค

นอกจากนี้ **เทิดชาย ช่วยบำรุง** ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ว่า ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อันที่จริงก็ไม่ได้แตกต่างจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เพียงแต่ใช้คำเรียกที่ต่างกัน ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็คือ ความสามารถในการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น มีการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่มีการใช้และพัฒนาเป็นวงจรไม่จบสิ้น^{๑๕}

นันทสาร สีสลับ และคณะ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงพัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย^{๑๖}

ในทัศนะของ**เสรี พงศ์พิศ** คำว่าภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันนานสะท้อนออกมาใน ๓ ลักษณะที่สัมพันธ์กัน คือ ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก

^{๑๕} เทิดชาย ช่วยบำรุง, ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

^{๑๖} นันทสาร สีสลับ และคณะ, “ภูมิปัญญาไทย”, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เล่ม ๒๓, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗-๒๐.

สิ่งแวดล้อม หรือธรรมชาติ ๒) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกัน หรือชุมชนในสังคม และ ๓) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้

ในขณะที่ **ธวัช ปุณโณทก** อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา^{๑๗}

ประภากร แก้ววรรณ และคณะ ก็ได้ความหมายที่มีความสอดคล้องกันคือ คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ องค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้าน คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดสิ่งขึ้นมาเป็นเวลานาน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^{๑๘}

จากความหมายของนักวิชาการข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า **“ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา”** หมายถึง ทุนที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น, ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย คือ องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ตรงของชาวบ้านที่เป็นคนในท้องถิ่นหรือในสังคม ชุมชนนั้น ๆ ได้ค้นพบ แล้วนำมาใช้ในการดำรงชีวิต เกิดการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มีการอบรมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญานี้แสดงออกได้ทั้งนามธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ หรือปรัชญาในการดำเนินชีวิต และในรูปธรรม เช่น การเกษตร งานฝีมือ ศิลปะ หัตถกรรม เป็นต้น

๒.๒.๓ หลักการสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

สิ่งที่จะเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ได้นั้น สิ่งสำคัญคือจะต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากภูมิปัญญาโดยทั่วไป และสะท้อนออกมาให้เห็นใน ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างคนสังคมหรือชุมชน และ ๓. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้ ภูมิปัญญายังถือได้ว่าเป็นความเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต นอกจากลักษณะของภูมิปัญญาสำคัญคือที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมแล้วก็ยังคงต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

๑. ความคิด ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเป็นภูมิปัญญา หมายถึง ระบบการทำงานทางสมองในการวิเคราะห์ เหตุ ผล อันมาซึ่งการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของชีวิต ในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันจะนำมาซึ่งความสุขของการดำเนินชีวิต

^{๑๗} และ สำราญ ผลดี, **ไทยศึกษา Thai Study**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๓๖๔.

^{๑๘} ประภากร แก้ววรรณ และคณะ, การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาร้าข้ามปี ต.หนองบัวน้อย อ.หนองหาน จ.อุดรธานี, **รายงานการวิจัย**, (สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ศูนย์วิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

๒. ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องขององค์ความรู้เฉพาะท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการรู้และวิเคราะห์โดยตนเอง บางครั้งอาจแตกต่างไปจากส่วนกลางหรือท้องถิ่นนั้น ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓. ความเชื่อ เป็นความเชื่อที่ถูกตัดสินแล้วจากเหตุ และผล สภาพแวดล้อม อันเป็นแกนสำคัญในการดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมนั้นอันจะมาซึ่งความมั่นคง ความเชื่อมีอยู่ด้วยกันหลายระดับทั้งความเชื่อโดยพื้นฐาน เช่น เชื่อก่อสร้างบ้านด้วยวัสดุแบบนี้จะสามารถอยู่ได้นาน เป็นต้น กับความเชื่อที่อยู่ในระดับจิตวิญญาณ ความเชื่อเรื่องโลภนี้โลกหน้า ความเชื่อเรื่องการหลุดพ้น เป็นต้น

๔. ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ท้องถิ่นหรือสังคมนั้น ยอมรับ ชื่นชอบ ชื่นชม และยอมรับนับถือร่วมกันว่าดีงาม ถูกต้อง และเหมาะสม นำมาซึ่งความปรารถนา อยากรได้ อยากรครอบครองของคน ค่านิยม เป็นพื้นฐานของการแสดงออกทางพฤติกรรมของกลุ่มคน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องผ่านการยอมรับของกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เสมอ

๕. ความเห็น ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากองค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่น ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงต้องผ่านกระบวนการแสดงความคิดเห็นร่วมกันก่อนตัดสินถึงความถูกต้องและเหมาะสม ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ยอมรับหรือปฏิเสธ ถูกหรือผิด เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปธรรมของภูมิปัญญาที่สำคัญอย่างหนึ่ง

๖. ความสามารถ สิ่งที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความต่างของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสามารถหรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลหรือผู้สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพที่จะแสดงออกได้และมีความแตกต่างกันไป ดังนั้น ความสามารถจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภูมิปัญญา

นอกจากนี้สิ่งที่จะเรียกว่าภูมิปัญญาได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญอีก ๒ ประการ คือ

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสม และถ่ายทอดสืบต่อกัน มาอย่างเป็นระบบ โดยผ่านกระบวนการทางสังคมของท้องถิ่นนั้น เช่น การถ่ายทอดโดยการเล่าเรียน จากวัด สำนัก การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากครอบครัว จากการเรียนรู้ จากคำบอกเล่า อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งจากมนุษย์ด้วยกันเอง จากธรรมชาติแวดล้อม หรือจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่พบเห็น จนท้องถิ่นนั้นสามารถหาข้อสรุปเป็นองค์ความรู้ และนำมาเพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองและท้องถิ่นอย่างได้ผล

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีลักษณะเป็นพลวัต หรือ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของปัญหา ความต้องการ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป นำมาซึ่งการปรับปรุง ปรับเปลี่ยน และสร้างสรรค์ภูมิปัญญานั้นอย่างมีคุณค่า

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น หากว่าภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ๆ ผ่านกระบวนการดังกล่าวอย่างซับซ้อน นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จภูมิปัญญานั้นก็จะมีคุณค่ามาก^{๑๔}

๒.๒.๔ ประเภทของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๒.๔.๑ ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. **วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture)** หมายถึง สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีรูปร่างมองเห็นได้ สัมผัสได้หรือจับต้องได้ เช่น บ้านเรือน กระดาษ ถ้วย ชาม เสื้อ เป็นต้น วัฒนธรรมทางวัตถุ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วัตถุนิยม หรือ รูปธรรม

๒. **วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture)** หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ใช่รูปร่าง ไม่สามารถมองเห็นได้ ไม่สามารถสัมผัสหรือจับต้องได้ เช่น ความรู้ ค่านิยม แนวคิด ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุอีกเรียกอย่างหนึ่งว่า นามธรรม

พระราชกฤษฎีกา ได้จัดวางระเบียบราชการกรมการวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) **วัฒนธรรมประเภทคตินิยม** เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจหรือคุณธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู กตเวทิตะ เป็นต้น

๒) **วัฒนธรรมประเภทเนติธรรม** เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี กฎหมาย สิทธิ และหน้าที่ที่สมาชิกในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม เช่น การปฏิบัติตามกฎจราจร การปฏิบัติตามพิธีการ แต่งงาน เป็นต้น

๓) **วัฒนธรรมประเภทสหธรรม** เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น การยืนตรงเมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมี มารยาทในการทำความเคารพกับผู้ใหญ่ เป็นต้น

๔) **วัฒนธรรมประเภทวัตถุธรรม** เป็นวัตถุสิ่งของที่ได้มาจากการคิดและประดิษฐ์โดยมนุษย์เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้น เช่น ตู้เย็น รถยนต์ โทรทัศน์ เป็นต้น

^{๑๔} สาราญ ผลดี, ไทยศึกษา Thai Study, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๓๖๕-๓๖๖.

๒.๒.๔.๒ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้หลากหลายแบบตามเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้ประมวลได้จำแนก ๕ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. **ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา** หมายถึง แบบอย่างปฏิบัติสืบทอดกันมาในด้านการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นความจริง ซึ่งเกิดจากสติปัญญาที่มีความเป็นเหตุเป็นผลหรือเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา การปลุกฝัง กฎหมาย เป็นต้น

๒. **ภาษาและวรรณกรรม** หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายด้วยเรื่องหรือตัวอักษรที่กำหนดไว้เป็นแบบแผนเพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ข่าวสาร วรรณกรรม ภาษาศาสตร์ เป็นต้น

๓. **ศิลปกรรมและโบราณคดี** หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงามที่ให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชน เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

๔. **การเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ** หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกเป็นความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ เช่น การขับร้องดนตรี ระบายรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็ก และเพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

๕. **ชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ** หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มชน ประกอบกับความคิดค้นและพัฒนาวิทยาการเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยบุคคลในท้องถิ่นหรือการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาปรับปรุงการพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย ชิวประวัติ เป็นต้น^{๒๐}

๒.๒.๔.๓ การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๒๑} ได้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญา โดยพยายามเก็บรักษาด้วยการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ จัดเก็บข้อมูลและจัดทำไว้เป็นฐานข้อมูล โดยจำแนกออกเป็น ๗ สาขา ดังนี้

๑. นิทานพื้นบ้าน
๒. วรรณกรรมพื้นบ้าน
๓. สาขาศิลปะการแสดง

^{๒๐} เทิดชาย ช่วยบำรุง, ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๒๑} อ้างถึงใน หน้า ๓๗๐-๓๗๔.

๔. แนวทางปฏิบัติทางสังคม

๕. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

๖. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติ และการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และเหนือธรรมชาติ

ประเภท

๖.๑ อาหารและโภชนาการ

๖.๒ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน

๖.๓ โหราศาสตร์และดาราศาสตร์

๖.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๖.๕ ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

๗. กีฬากฎมีปัญญาไทย การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย

ประเภท

๗.๑ การเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การเล่นของคนไทยในแต่ละวัยที่มีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป โดยมีผลลัพธ์สุดท้าย คือ ความรัก ความสามัคคี และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

๗.๒ กีฬาพื้นบ้าน หมายถึง การเล่น และการแข่งขันของคนไทยในแต่ละวัย โดยมีอุปกรณ์และกฎกติกาที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น

๗.๓ ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว หมายถึง วิธีการหรือรูปแบบการต่อสู้ที่ใช้ร่างกาย หรืออุปกรณ์โดยได้รับการฝึกฝนตามวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา

เมื่อพิจารณารูปแบบการจำแนกประเภทมรดกภูมิปัญญาตามที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมจำแนก จะพบว่า มีความพยายามจำแนกให้ครอบคลุมเนื้อหาของภูมิปัญญาที่มีอยู่ อย่างไรก็ตาม หากเรามองว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่กลุ่มคนในท้องถิ่นนั้น ๆ สร้างขึ้นมาใช้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ก็เป็นไปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยย่อมมีบางอย่างที่สูญหายหรือเปลี่ยนแปลงไป และอาจมีภูมิปัญญาใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลา

๒.๒.๕ กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเรียนรู้ของมนุษย์มีความสำคัญและถือว่าเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วสั่งสมเป็นมรดกทางปัญญาจึงมีความสำคัญเช่นเดียวกับการเรียนรู้

วิทยาการก้าวหน้า การสร้างสรรค์สิ่งสมมุติปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีพัฒนาการมายาวนาน และการเรียนรู้จากการสัมผัสมนุษย์ด้วยกัน และเรียนรู้จากโลกกายภาพอันเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิตมนุษย์ตลอดมา ลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามัญจะก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมาย พอสรุปกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ได้ ดังที่เอกวิทย์ ฌกลาง^{๒๒} ได้กล่าวเอาไว้ ซึ่งมี ๘ วิธีการเรียนรู้ คือ ๑) การลองผิดลองถูก ๒) การลงมือกระทำจริง ๓) การถ่ายทอดความรู้ ๔) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ๕) การเรียนรู้โดยศาสนา ๖) การแลกเปลี่ยนความรู้ ๗) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และ ๘) ครูพักลักจำ ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและจะยังมีอยู่ต่อไปในที่นี่ วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่เป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากคนอื่น ในชีวิตของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนักน้อย และถ้ายอมรับนับถือกันว่า วิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งไม่สำคัญมีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลดีอีกทางหนึ่งได้

๒.๒.๖ การถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิต นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะที่สะท้อนตัวตนของท้องถิ่นนั้น ๆ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง การจัดดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งทอดความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ จากผู้ถ่ายทอดไปสู่ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแบ่งลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑. แบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การจดจารการเขียนใส่ในใบลาน สมุดข่อย หนังสือ เป็นต้น ๒. แบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่าจากปากต่อปาก ผ่านพิธีกรรม แฝงอยู่ในรูปแบบของการบันเทิง เป็นต้น

ในขณะที่ เดชบดินทร์ ปิยะภากรณ์ และคณะ (๒๕๕๐)^{๒๓} ได้แบ่งรูปแบบการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

^{๒๒} เอกวิทย์ ฌกลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗-๓๐.

^{๒๓} อ่างโน สารานู ผลดี, ไทยศึกษา Thai Study, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๓๙๘-๔๐๐.

๑. การถ่ายทอดโดยการเล่าให้ฟัง เป็นรูปธรรมที่ถือว่ามีมาครั้งอดีต กล่าวเล่าสู่กันฟังถือเป็นการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาที่ง่ายและสะดวกที่สุด สังคมไทยในอดีตใช้รูปแบบดังกล่าว เนื่องจากความรู้เรื่องภาษาเขียนทั้งการอ่าน และการเขียนไม่กว้างขวางเท่าปัจจุบัน

๒. การถ่ายทอดโดยการจัดอบรม ถือเป็นรูปแบบใหม่ที่มีการถ่ายทอดและเรียนรู้เฉพาะเรื่อง เช่น การฝึกอบรมการทำอาหารไทย การแกะสลัก การอบรมงานประดิษฐ์ประดิษฐ์ เป็นต้น

๓. การถ่ายทอดให้บุคคลเฉพาะตัวหรือคนกลุ่มเล็ก ๆ มีความมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง หรือหากเป็นกลุ่มก็มีไม่มากนัก เช่น การที่เด็ก ๆ เรียนรู้การทำของเล่นจากผู้เฒ่าผู้แก่ การเรียนรู้จากฝีมือจากพ่อแม่ เป็นต้น

๔. การถ่ายทอดกันในวงศ์ตระกูลหรือเครือญาติ แต่เดิมองค์ความรู้บางอย่างถือเป็นความลับเนื่องจากเป็นความรู้ที่ต้นตระกูลได้เรียนรู้ ทดลอง หรือรับสืบทอดจากบรรพบุรุษ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในวงศ์ตระกูลหรือเครือญาติเท่านั้น เช่น สูตรยาโบราณ สูตรการทำอาหารหวานเฉพาะของตระกูล เป็นต้น

๕. การถ่ายทอดโดยเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ลายลักษณ์อักษร ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาไว้กว้างขวางมากที่สุด เนื่องจากสามารถใช้เป็นตำราสำหรับผู้ที่อ่านออกได้เรียนรู้ ความจริงแล้ว การถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาของไทยนั้นมีมาตั้งแต่โบราณ เพียงแต่ในอดีตความสามารถในการอ่านมรดกภูมิปัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรยังไม่มีมากนัก ดังนั้น รูปแบบดังกล่าวจึงอยู่ในวงจำกัด แต่ปัจจุบันปัญหาเรื่องการอ่านลดน้อยลงจึงทำให้ลายลักษณ์อักษรเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาได้ดีที่สุดในอดีตมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น ตำรา คัมภีร์ หนังสือ สมุดข่อย เป็นต้น

๖. การถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ เป็นรูปแบบการเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาที่เกิดจากความสนใจ และความสามารถของผู้ที่ต้องการจะเรียนรู้เอง โดยที่ผู้ถ่ายทอดไม่ได้มีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดโดยตรง เพียงแต่ตนเองได้ปฏิบัติ และผู้ที่รับการถ่ายทอดก็ศึกษา เรียนรู้ จากการดู ฝึกปฏิบัติ จนมีความสามารถ

๗. การถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษา การถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาที่อยู่ในลักษณะของสถาบันของไทยนั้น ความจริงมีมาตั้งแต่โบราณแล้ว เพียงแต่ไม่ได้อยู่ในรูปของโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาปัจจุบัน หากแต่ในอดีต สถาบันการศึกษาที่มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา คือ วัด วัง และบ้าน วัดคือ สถานที่เรียนรู้ในวิถีการดำเนินชีวิต และการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม วัง คือสถานที่เรียนรู้การรับราชการของฝ่ายชาย และงานที่เกี่ยวกับสตรีชั้นสูง และบ้านคือสถาบันการศึกษาครอบครัวของชาวบ้าน

๘. การถ่ายทอดจากการทำเป็นอาชีพ ภูมิปัญญาไทยจำนวนมากได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า จนสามารถสร้างอาชีพได้ เช่น อาหารไทย ขนมไทย การแพทย์แผนไทย ผ้าไทย ของเล่นไทย

ศิลปหัตถกรรมไทย ศิลปะพื้นถิ่นไทย เป็นต้น คุณค่าเหล่านี้ เมื่อปรับเปลี่ยนให้เป็นมูลค่าก็จะถ่ายทอดระหว่างกันได้ด้วยการสร้างภูมิปัญญาเหล่านั้นให้เป็นอาชีพ

๙.การถ่ายทอดทางสื่อมวลชน รูปแบบการถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชนเป็นการถ่ายทอดโดยใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารเป็นเครื่องมือ มีประโยชน์ในการสื่อสารได้ในวงกว้าง สามารถเรียนรู้รับรู้ และเข้าใจได้ในจำนวนมาก

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นมรดกสำคัญที่ตกทอดจากคนสู่รุ่นปัจจุบัน รูปแบบการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาเหล่านี้ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะรักษาสิ่งที่คุณค่าเหล่านี้ให้อยู่คู่กับสังคมไทย ซึ่งไม่เพียงสามารถสืบทอดอายุให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสังคมผู้ทรงภูมิปัญญาของสังคมไทยอีกด้วย

๒.๒.๗ คุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีคุณค่าและความสำคัญไม่เพียงแต่สำหรับผู้คนหรือท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง...ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีคุณค่า (Value) และมีบทบาท (Functions) ในทางใดทางหนึ่งต่อสังคม ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ ไม่รบราฆ่าฟันหรือเอารอดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ช่วยป้องกันมิให้นำทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลมากเกินไป ให้ใช้ได้ตามเกณฑ์ที่สังคมกำหนด ไม่เป็น Fee-rider ไม่หยิบฉวยมาเป็นผลประโยชน์ตนมากเกินไป ซึ่งเมื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นคือผลรวมความรู้และการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตของท้องถิ่น กระบวนการของภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่ เรไร ไพรวรรณ์ ได้สรุปคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ
๒. ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม
๓. ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยให้คนสามารถดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจ

ดังนั้น สิ่งที่เป็นคุณค่าและเป็นสิ่งสำคัญของภูมิปัญญาไทย คือ การทำให้ท้องถิ่นเห็นถึงประโยชน์จากสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเอง ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจะก่อให้เกิดประโยชน์กับคนในท้องถิ่นนั่นเอง ที่ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ด้วยศักยภาพที่ตนเองสร้างสรรค์ขึ้นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามที่จะรักษาเอาไว้ให้กลายเป็นสมบัติของชาติสืบทอดไปจนถึงคนรุ่นหลัง

๒.๓ แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นการนำวิธีการพัฒนามาใช้ในชุมชนวิธีการหนึ่ง เช่นเดียวกันกับการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการเมือง การพัฒนาชนชน การพัฒนาการเกษตร การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งมีปรัชญา แนวความคิด หลักการ วิธีการและแนวทางปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะตนเอง การพัฒนาชุมชนจึงแตกต่างออกไปจากการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น^{๒๔} ดังนั้น ปรัชญาและแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป็นหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อคนในฐานะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ จนสามารถพึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา สามารถรับช่วงของการพัฒนาจากคนรุ่นก่อนและดำเนินการให้ดียิ่งขึ้นได้

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาชุมชน

ที่มาของแนวคิดการพัฒนาชุมชนมีดังต่อไปนี้

๑.คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาคอนให้มีความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒.การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓.การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้มีความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ^{๒๕}

^{๒๔} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๔๑.

^{๒๕} ประเวศ วะสี, **ประชาคมตำบล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

๔.การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕.การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖.ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากรงบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐบาลก็เข้าไปให้ความสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐจะต้องเป็นส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗.การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘.การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินการต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙.ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่พึงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันและกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐.การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม ดังนี้

๑๐.๑ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒ การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชนและเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๑๐.๓ การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔ การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชาหรือท้อถอย

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของการพัฒนาชุมชน^{๒๖}

๒.๓.๒ ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมาจากหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทั้งรูปร่าง มั่นสมอง และจิตใจ มนุษย์จึงไม่มีความเท่าเทียมกัน แต่โดยข้อเท็จจริง มนุษย์ทุกคนจะมีสิทธิและความเสมอภาคในการการมีโอกาสที่จะกระทำการต่าง ๆ สิทธิและโอกาสที่จะก้าวหน้า แสดงความรู้ ความสามารถ การประกอบกิจการต่าง ๆ ให้พัฒนาขึ้น เป็นต้น แต่โอกาสเหล่านี้อยู่กับภาวะธรรมชาติและภาวะกายภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้น มนุษย์จึงย่อมไม่สิทธิ และเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิตโดยเท่าเทียมกัน ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๓๔)^{๒๗} ปรัชญาของพัฒนาเกิดจากการผสมผสานหลักการดังกล่าวเข้ากับความหมายของการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนา ศักยภาพและโอกาสในการประสบความสำเร็จในชีวิตของคนมี ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญ ถึงแม้บุคคลจะมีความแตกต่างกัน แต่ทุกคนมีสิทธิที่พึงได้รับความยุติธรรมและอย่างมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง

๒. บุคคลและคนมีสิทธิ เสรีภาพในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตตามความต้องการของตน โดยไม่ถูกบีบบังคับจากบุคคลอื่น

๓. บุคคลแต่ละคนมีศักยภาพหรือพลังความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผย และแฝงเร้นศักยภาพเหล่านี้มีประโยชน์ต่อบุคคลและชุมชนเป็นอย่างมาก ถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังที่แฝงเร้นอยู่ในบุคคล ซึ่งไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากนัก

๔. การพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคม โดยสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและการกระทำร่วมกันเป็นกลุ่ม

๕. ถ้ามีโอกาสบุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพ หรือพลังความสามารถของตนได้

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนเป็นอย่างมาก คนแต่ละคนมีความสามารถพัฒนาตนเองได้ถ้ามีโอกาสการพัฒนาชุมชนจึงต้องพัฒนาบุคคลให้มีความคิดและความสามารถเพิ่มขึ้น ให้บุคคลได้รับความยุติธรรม มีอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคในการดำรงชีวิต โดยใช้วิธีการให้การศึกษา

^{๒๖} อ่างแล้ว สนธยา พลศรี, ทัศนคติและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๔๔-๔๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓-๔๔.

การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนี้มีความสอดคล้องกับปรัชญาทางการเมือง การปกครอง แบบเสรีประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ประเทศสหรัฐอเมริกาจึงนำไปใช้และเผยแพร่ปรัชญาทั้งสองนี้ควบคู่กันไป ทำให้การพัฒนาชุมชนได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางดังได้กล่าวมา

๒.๓.๓ ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีที่มาจากคำว่า “การศึกษามวลชน” (Mass Education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมแอฟริกา (Mass Education in African Society) ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยได้นำเสนอต่อรัฐบาล เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๔ รายงานฉบับนี้เสนอแนะให้รัฐบาลประเทศไทยกำหนดนโยบายการปกครองอาณานิคมในทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมของตนเอง เพื่อสร้างความรัก ความศรัทธา และความจงรักภักดีแก่ประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่มีได้รับความนิยมมากนัก เพราะคำว่า “มวลชน” มีความหมายไปในทางการเมืองมากเกินไป แต่คำว่า “การศึกษา” ในประเทศต่าง ๆ ก็ให้ความหมายได้หลายประเด็น เมื่อแปลความหมายเป็นภาษาท้องถิ่นของแต่ละประเทศก็อาจจะมีความแตกต่างกันและเกิดความเข้าใจผิดได้ คำว่า “การพัฒนาชุมชน” ถูกนำมาในแทนคำว่า “การศึกษามวลชน” เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๖ โดยที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองประเทศในทวีปแอฟริกา (Africa Administration) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นก็ได้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากสาเหตุหลายประการ คือ

๑. การพัฒนาชุมชนเป็นคำกลาง ๆ ที่ทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ ไม่ว่าจะประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบอบใดและใช้เศรษฐกิจระบบใด เพราะทุกประเทศมีชุมชน และการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ

๒. คำว่า “การพัฒนาชุมชน” เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๔๘ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดแล้วประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคม โดยเฉพาะประเทศอังกฤษได้พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้บริหารและปกครองดินแดนในอาณานิคมของตน การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างได้ผล จึงทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้น

๓. หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยประเทศอื่นเกิดความตื่นตัวเรื่องอธิปไตยในการปกครองตนเอง จึงเกิดประเทศเอกราชใหม่ ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ประเทศเหล่านี้ยังต้องพัฒนาล่าหลังในด้านต่าง ๆ จึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

๔. ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นักเศรษฐศาสตร์กำหนดว่า “การพัฒนา” ขึ้นใช้และได้รับความนิยมแพร่หลายในระดับหนึ่งแล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นักวิชาการสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

๕. องค์การสหประชาชาติยอมรับและให้การสนับสนุน หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่าง ๆ ประสบปัญหาจากภัยสงคราม และผลต่อเนื่องจากการเรียกร้องเอกราช และการแยกตัวของประเทศอาณานิคมดังกล่าวแล้ว องค์การสหประชาชาติจึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นสากล คือ ใช้กันทั่วไปทุกประเทศ โดยได้กำหนดความหมาย หลักการ และวิธีการของการพัฒนาชุมชนขึ้นใช้ร่วมกัน ทั้งยังกำหนด “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๖๙ ขึ้นเป็นครั้งแรกและยังให้ปี ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๗๙ เป็น “ทศวรรษที่สองแห่งการพัฒนา” ติดต่อกันอีกด้วย นับเป็นการสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๖. หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งตามอุดมการณ์ แลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีนิยมประชาธิปไตย กับกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทั้งสองกลุ่มต่างแข่งขันกันพัฒนาประเทศตามอุดมการณ์และวิธีการของตน มีแผนและโครงการพัฒนาที่ชัดเจน ที่สำคัญ คือ ได้นำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย ซึ่งนำโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มีปรัชญาและแนวความคิดในเรื่องการปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน ซึ่งตรงกับปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน จึงสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น^{๒๘}

๒.๓.๔ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ในนัยของความหมายของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” นั้น สนธยา พลศรี ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า การกำหนดความหมายของการพัฒนาชุมชนนั้นมี ๒ แนวทางคือ วิธีแรก นำคำว่า “การพัฒนา” กับ “ชุมชน” มารวมกันแล้วกำหนดความหมายขึ้นใหม่ วิธีที่สองถือว่าการพัฒนาชุมชนเป็นคำเดียว มีความหมายเฉพาะตัวเอง ซึ่งมีความหมายไม่แตกต่างกัน เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาชุมชนนี้ มีคนเป็นจำนวนมากเข้าใจความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า “การพัฒนา” แล้วนำมาใช้แทนกันอยู่เสมอซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะ “การพัฒนาชุมชน” เป็นคำที่มีความหมายเฉพาะ มุ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนด้วยวิธีการพัฒนาชุมชนเป็นสำคัญ ส่วน “การพัฒนา” เป็นคำกลาง ๆ ที่ใช้ทั่วไป มุ่งเน้นที่ตัวคนในชุมชนเท่านั้น เช่น การพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาชนบท การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาการคมนาคมสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนแตกต่างกับการพัฒนาเหล่านี้

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑-๔๓.

อย่างชัดเจน การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่สามารถนำไปช่วยในการดำเนินงานพัฒนาในด้านอื่น ๆ ประสบความสำเร็จอีกด้วย เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคนให้มีความพร้อมที่จะรองรับกิจกรรมการพัฒนาเหล่านั้นได้นั่นเอง^{๒๙}

๒.๓.๕ หลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชน

หลักการการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาชุมชน หรือเรียกว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้น จะต้องเริ่มจากภาวะความเป็นอยู่ของชุมชน พยายามดึงประชาชนให้เข้าไปในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นการเข้าใจและระลึกอยู่เสมอว่า งานใด ๆ ในชุมชนนั้นเป็นงานและกิจกรรมของเขาเอง และการกระทำกิจการใด ๆ ก็ตาม ให้เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยคำนึงถึงประกอบอื่น ๆ ในชุมชน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยและส่งเสริมให้คนได้รู้จักคิด ตัดสินใจวางแผน และดำเนินการด้วยตนเองอยู่เสมอ เพราะการทำงานอยู่เสมอ ๆ ได้เป็นการพัฒนาทางสมองของตน นอกจากนี้ ในการพัฒนา ควรจะมีหลักการดังนี้ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น คือ

๑. **หลักการช่วยตนเอง** คือ สนับสนุนให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเอง การช่วยเหลือภายนอกให้อยู่ในขอบเขตที่จะเป็นการช่วยให้เขาได้ช่วยตนเองได้เท่านั้น

๒. **หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม** ในกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงาน ลงมือทำงานตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง

๓. **หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ** คือ ในการดำเนินการกิจการใด ๆ ทุกคนมีสิทธิ์มีเสียงเท่ากัน ไม่มีใครใหญ่กว่าใครด้วยศถาบรรดาศักดิ์ ยากติมีเงินหรือระดับการศึกษา แต่ถือว่าเป็นคนหนึ่งที่มีเสียงในการลงคะแนนเสียงหรือออกเสียง

๔. **หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น** เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลในท้องถิ่นที่มีผู้เคารพนับถือ ไว้วางใจ หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และการตัดสินใจของมหาชนในชุมชน เข้าใจจะเป็นผู้ช่วยเหลือเผยแพร่ให้เกิดความนิยมจากประชาชน ให้มาร่วมงานด้วยอย่างมีประสิทธิภาพและบางครั้งยังช่วยเป็นวิทยากรในบางสาขาให้อีกด้วย

๕. **หลักความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น** ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเป็นของตนเอง ซึ่งเหมือนคล้ายคลึงหรือต่างไปจากชุมชนอื่น ผู้มีหน้าที่จำต้องทราบและยึดถืออย่างน้อยขั้นแรก ๆ การเข้าสู่ชุมชน

๖. **หลักการประเมินผล** ย่อมเป็นหลักการที่ดีของทุกโครงการหรือกิจกรรม การที่ได้มีการประเมินผลงานภายหลังที่ได้ดำเนินการไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙-๕๐.

โครงการหรือกิจกรรมเหล่านั้น ได้ดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไรบ้าง จะได้หาช่องทางแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้น และจะได้หาวิธีการดำเนินการที่ดีกว่ามาดำเนินการต่อไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งโครงการนั้น ๆ^{๓๐}

๒.๓.๖ ลักษณะของการพัฒนาชุมชน^{๓๑}

การพัฒนาชุมชนมีความเป็นมา ประชญา แนวคิด ความหมายที่เป็นของตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะของการพัฒนาชุมชนได้ดังนี้

๑.เป็นการดำเนินงานโดยคนและใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ ไม่พึ่งพาบุคคลหรือทรัพยากรนอกชุมชน นอกจากมีความจำเป็นจริง ๆ คือ เกิดขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น

๒.เป็นการร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน คนในชุมชนกับหน่วยงานรัฐหรือคนในชุมชนกับภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ ตามขีดความสามารถที่มีอยู่

๓.เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมายหรือทิศทาง สามารถควบคุมความสมดุลที่จะเปลี่ยนแปลงได้ กำหนดปริมาณคุณภาพและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมได้

๔.เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์ ตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

๕.เป็นการพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง บุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนและชุมชนให้ได้มาตรฐานที่ต้องการ

๖.เป็นกระบวนการให้การศึกษา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพและมีความพร้อมที่จะรองรับการพัฒนา

๗.เป็นกระบวนการจัดการองค์กรหรือกลุ่ม เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นการผนึกกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพหรือพลังของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

๘.เป็นการนำกลวิธีหรือวิธีการต่าง ๆ มาใช้ เช่น การใช้ตัวนำการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเจตคติ การสร้างผู้นำ การเสริมสร้างทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นต้น จึงมีลักษณะเป็นการผสมผสานวิธีการเหล่านี้มาใช้ในการพัฒนาชุมชน

๙.มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนเป็นของคนในชุมชน ดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีงามของคนในชุมชน เป็นการให้สิทธิเสรีภาพ อิสระภาพ เสมอภาค

^{๓๐} ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๙-๑๑.

^{๓๑} อ่างแก้ว สนธยา พลศรี, หน้า ๕๐-๕๑

และภราดรภาพแก่คนในชุมชน ตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้คนในชุมชน เป็นผู้กำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนเป็นการ ดำเนินงานโดยคนและกลุ่มคนเป็นจำนวนมาก การทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จนั้น ต้องนำ วิธีการแบบประชาธิปไตยมาใช้จึงจะประสบความสำเร็จ

๑๐.เป็นการศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการ วิธีการ โครงการ และขบวนการทางสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ และการตัดสินใจร่วมกัน ของชุมชน ที่ต่อเนื่องกันไปทุกเพศทุกวัย คือ ตลอดชีวิตของคนในชุมชน ไม่สิ้นสุดในช่วงชีวิตใดชีวิต หนึ่ง เพราะชุมชนไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาชุมชนจึงต้อง ดำเนินการต่อเนื่องกันไปไม่มีสิ้นสุด

๒.๓.๗ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ถ้าพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนแล้ว องค์ประกอบของการพัฒนา ชุมชนมีทั้งหมด ๑๐ องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

- ๑) **คนในชุมชน** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของคน ในชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนในชุมชน
- ๒) **สิ่งแวดล้อมในชุมชน** ทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจัดระเบียบทาง สังคม สถาบันทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน
- ๓) **วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา** เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่อง อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์ เหล่านี้ ต้องมีคุณภาพเหมาะสม และเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น
- ๔) **กลวิธีหรือวิธีการพัฒนาชุมชน** การพัฒนาชุมชนมีหลากหลายกลวิธี เช่น การให้ การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การ วางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น
- ๕) **กระบวนการพัฒนาชุมชน** ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชน การ วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของ โครงการ การพิจารณาวิธีดำเนินงาน การดำเนินงาน การประเมินผลงาน และการ ทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค
- ๖) **การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน** เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือ เฉพาะในสิ่งที่มีควมจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นเตือนเร่ง

เราให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ไม่ใช่เรื่องพื้นฐานของการพัฒนา

- ๗) **การบริหารและการจัดการ** การพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคน กลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีวิธีการและกระบวนการหลายขั้นตอน จึงจำเป็นต้องมีการบริหารและการจัดการที่ดี ทั้งในระยะเตรียมการ ระหว่างการดำเนินงาน และหลังจากได้รับผลของการพัฒนาแล้ว
- ๘) **นักพัฒนาชุมชน** นักพัฒนาชุมชนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ในการพัฒนาชุมชนมีเทคนิควิธีในการจูงใจ การระดมพลัง หรือศักยภาพของคนในชุมชนใช้พัฒนาชุมชนของตนเองตามปรัชญา แนวคิดและวิธีการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง ในระยะแรกนักพัฒนาชุมชน อาจจะมาจากภายนอกชุมชนที่เป็นข้าราชการหรือนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ นักพัฒนาชุมชนดังกล่าวนี้จะต้องสร้างนักพัฒนาที่เป็นคนในชุมชนขึ้นมารองรับงานพัฒนาชุมชนของตนต่อไป
- ๙) **การประสานงาน** การพัฒนาชุมชนมีลักษณะและองค์ประกอบหลายประการ ดังได้กล่าวมาแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การประสานงาน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ดำเนินกิจกรรมพัฒนาอย่างประสาน สอดคล้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถูกต้องตามขั้นตอนที่วางไว้
- ๑๐) **ผลงานที่เกิดขึ้น** องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ ความสำเร็จในการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านไปในแต่ละขั้นตอน จึงอาจจะมีผลเกิดขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย เพื่อสร้างความมั่นใจในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ผลงานที่เกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม

องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนนี้ ต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน ทั้งเกื้อหนุนและเหนี่ยวรั้ง จึงต้องดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จ คือ การพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ให้มีคุณภาพ มีปริมาณที่เพิ่มขึ้น และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั่นเอง^{๓๒}

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑-๕๓.

๒.๓.๘ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญา แนวคิด ความหมาย ลักษณะ และองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนแล้ว พบว่า การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการคือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนากลุ่มคนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้

๑.การพัฒนาคนให้มีความสุข

- ๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ
- ๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม
- ๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข

๒.การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

- ๒.๑ มีจิตสำนึกชุมชน
- ๒.๒ มีจิตวิญญานชุมชน
- ๒.๓ เป็นชุมชนเรียนรู้
- ๒.๔ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง
- ๒.๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี
- ๒.๖ มีเครือข่ายชุมชน
- ๒.๗ มีภาวะผู้นำชุมชน
- ๒.๘ เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้
- ๒.๙ เป็นชุมชนสงบสุข
- ๒.๑๐ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าว

แล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

ชุมชนที่เข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ^{๓๓}

๒.๔ แนวคิดเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

๒.๔.๑ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

กระบวนการพัฒนาผลผลิตภัณฑ์ใหม่ผ่านลำดับขั้นตอนในการค้นหา พัฒนา แนวความคิด และปรับปรุงผลิตภัณฑ์ใหม่ ประกอบด้วย ๘ ขั้นตอนหลักสำคัญ การสร้างความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่เป็นขั้นตอนแรก ซึ่งเป็นวิธีการค้นหาความคิดต่าง ๆ ที่เป็นไปได้และมองเห็นช่องทางในการขายผลิตภัณฑ์โดยมีแหล่งที่มาของแนวคิด และเทคนิคในการค้นหาความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่จากนั้นจะต้องมีการถกเถียงและประเมินความคิด เพื่อที่จะคัดเลือกความคิดต่าง ๆ ที่

^{๓๓} อ่างแล้ว ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, หน้า ๑๖.

สร้างขึ้นมาให้เลือกเฉพาะความคิดที่เหมาะสมและเป็นไปได้ ซึ่งจะเป็นการลดความคิดให้เหลือน้อยลง ซึ่งเท่ากับเป็นการลดต้นทุนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในขั้นต่อไปที่ผู้ผลิตได้สร้างขึ้น และการสร้างความคิดที่มีผลต่อผลิตภัณฑ์ให้เกิดกับผู้บริโภค รวมทั้งภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคมอง ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนากลยุทธ์การตลาดซึ่งเป็นการพัฒนาเครื่องมือการตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป้าหมาย การวิเคราะห์ทางธุรกิจเพื่อคำนวณยอดขายว่าสูงพอที่จะทำให้เกิดกำไรหรือไม่ และไม่เพียงพอเท่านั้น การที่ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่พัฒนาขึ้นจะต้องตอบโจทย์อย่างแท้จริงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการทางสังคมยังต้องทำการศึกษาถึงทฤษฎีพฤติกรรม ตลอดจนทฤษฎีความพึงพอใจของผู้บริโภคอีกด้วย^{๓๔}

๒.๔.๒ ความหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) หมายถึง การผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่ใช้สำหรับกิจการ อาจเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีแนวคิดใหม่หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องมีผลทำให้ผู้บริโภคพึงพอใจผลิตภัณฑ์มากขึ้นกว่าการบริโภคผลิตภัณฑ์เดิม หรืออาจจะจะเป็นผลิตภัณฑ์เดิมที่นำเสนอในตลาดใหม่^{๓๕}

๒.๔.๓ หลักการสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

หลักการสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ คือ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือทำให้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็น อาศัยทั้งระบบกลยุทธ์ที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ในเชิงพาณิชย์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ (new product) ที่สร้างผลกำไรในการประกอบการ^{๓๖}

๒.๔.๔ ประเภทของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

โดยทั่วไปแล้วประเภทของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ประกอบด้วย ๑) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ ๒) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม ๓) ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ๔) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว ๕) ผลิตภัณฑ์ใหม่ในการบรรจุผลิตภัณฑ์ ๖) ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม ๗) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์

^{๓๔} อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, หลักการวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๕๘-๖๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน.

๒.๔.๕ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ มีอยู่ ๘ ขั้น^{๓๓๗} ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การสร้างความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่

ขั้นที่ ๒ การกลั่นกรอง และประเมินผลความคิด

ขั้นที่ ๓ การพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ และการทดสอบแนวความคิดผลิตภัณฑ์

ขั้นที่ ๔ การพัฒนากลยุทธ์การตลาด

ขั้นที่ ๕ การวิเคราะห์ธุรกิจ

ขั้นที่ ๖ การพัฒนาผลิตภัณฑ์

ขั้นที่ ๗ การทดสอบตลาด

ขั้นที่ ๘ การผลิตเชิงพาณิชย์ การนำออกจำหน่ายสู่ตลาด

๒.๔.๖ กระบวนการยอมรับสินค้าของผู้บริโภค

กระบวนการยอมรับสินค้าของผู้บริโภค (The consumer-adoption process) เป็นการศึกษาถึงกระบวนการหรือขั้นตอนในการยอมรับความคิดใหม่ของคุณคูล รวมทั้งศึกษาว่าผู้บริโภคที่มีวิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และมีการยอมรับหรือปฏิเสธผลิตภัณฑ์

ทฤษฎีการยอมรับสินค้าของผู้บริโภคกล่าวไว้กล่าวไว้เกี่ยวกับกระบวนการยอมรับสินค้าแลของผู้บริโภค ดังนี้

- ๑) บุคคลตามเป้าหมายทางการตลาด จะมีเวลาที่แตกต่างกันสำหรับผลิตภัณฑ์ใหม่ และการทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่
- ๒) กลุ่มผู้ยอมรับผลิตภัณฑ์แรกเริ่ม (early adopters) ลักษณะนิสัยแตกต่างจากกลุ่มใหญ่ที่ใช้ผลิตภัณฑ์ในภายหลัง (late majority)
- ๓) ใช้สื่อที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงกลุ่มผู้ยอมรับผลิตภัณฑ์แรกเริ่ม
- ๔) กลุ่มบุกเบิก (Innovators) จะมีความคิดเห็นเป็นผู้นำ และการโฆษณาผลิตภัณฑ์ใหม่ จะช่วยแนะนำให้กลุ่มรู้จักผลิตภัณฑ์^{๓๓๘}

๒.๔.๗ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ มีดังนี้ ทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค คือ พฤติกรรมซึ่งผู้บริโภคทำการค้นหา การซื้อ การให้ การประเมินผล การใช้สอยผลิตภัณฑ์ และการบริการ ซึ่งคาดว่าจะสนองความต้องการของผู้บริโภคซึ่งมีกรอบของทฤษฎีทั้งหมด ๕ ด้าน

^{๓๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๖๔.

^{๓๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

ประกอบด้วย ๑) ด้านการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค ๒) ด้านการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค ๓) ด้านโมเดลพฤติกรรมผู้บริโภค ๔) ปัจจัยภายในและภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค^{๓๙}

๒.๕ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)

๒.๕.๑ ที่มาของแนวคิดการสร้างเครือข่ายทางสังคม

จากการประชุมระดับโลกเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก “Earth Summit” ในปี ๒๕๓๕ นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
๓. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

กำเนิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: ช่วงที่โลกตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและหาทางเลือกใหม่การท่องเที่ยว ช่วงปี ๒๕๓๖-๒๕๔๐ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism-CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Rest) ซึ่งในช่วงดังกล่าว ชื่อที่เรียกขานการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ มีหลากหลายชื่อ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสีเขียว

หลักจากวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๒ เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ในปี ๒๕๔๔ มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product-OTOP) หลังปี ๒๕๔๕ การท่องเที่ยวเข้าไปในชนบทหลากหลายรูปแบบ ในปี ๒๕๔๗ มีการใช้มาตรฐานโฮมสเตย์

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๗๑.

ณ ปัจจุบัน หากให้ชุมชนนิยามตนเองว่าเรียกชื่อการดำเนินการท่องเที่ยวของตนชื่ออะไร จะพบว่า มีชื่อเรียก ๔ ชื่อด้วยกันในกลุ่มชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

การท่องเที่ยว: เครื่องมือในการพัฒนาชุมชน CBT เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันในภาพรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายกว่าการพักผ่อน ความสนุกสนาน และความบันเทิง หากได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

๒.๕.๒ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism-CBT) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

๒.๕.๓ หลักการสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการ ดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของ
๒. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
๓. ส่งเสริมความภูมิใจในตนเอง
๔. ยกระดับคุณภาพชีวิต
๕. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
๖. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
๗. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างต่างวัฒนธรรม
๘. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
๙. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
๑๐. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อม และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ใน

ขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้เป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

๒.๕.๔ องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของ CBT มีอยู่ ๔ ด้านกล่าวคือ

๑) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ๒) องค์กรชุมชน ๓) การจัดการ ๔) การเรียนรู้
ประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของ CBT ได้แก่

๖.๑ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๖.๒ ด้านองค์กรชุมชน ได้แก่ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน, มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย, ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๖.๓ ด้านการจัดการ ได้แก่ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว, มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้, มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และ มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

๖.๔ ด้านการเรียนรู้ ได้แก่ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง, มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน กับผู้มาเยือน และ สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งใน ส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

CBT กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม: การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวมเนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทรัพยากรที่ชุมชนใช้เป็นฐานการผลิตเป็นทรัพยากรเดียวกัน วัฒนธรรมและสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเรื่องจิตวิญญาณของชุมชนในการสร้างสัมพันธ์กันภายในชุมชนและการสัมพันธ์กับภายนอก ควรจะเชื่อมโยงให้เห็นการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

๒.๕.๕ กระบวนการทำงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการทำงานเพื่อให้ CBT ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีกระบวนการทำงานที่ครอบคลุมถึงเรื่อง

๑) การเตรียมความพร้อมชุมชน

๒) การเตรียมความพร้อมเรื่องการตลาด

๓) กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องชุมชนกับตลาด

การเตรียมความพร้อมชุมชน	กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเรื่องชุมชนกับตลาด	การเตรียมความพร้อมเรื่องการตลาด
- ค้นหาของดี - สร้างการมีส่วนร่วม - การบริหารจัดการ	- คัดเลือกชุมชนทำ CBT และค้นหาตลาดที่เหมาะสม - เตรียมความพร้อมชุมชนและตลาดเชื่อมโยงชุมชนกับตลาด - ติดตามและประเมินผล	4 P - Product - Place - Price - Promotion

๑) การเตรียมความพร้อมชุมชน

๒) กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงเรื่องชุมชนกับตลาด

๓) การเตรียมความพร้อมเรื่องการตลาด

๒.๕.๖ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติของ “ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว”

๒.๕.๖.๑ โปรแกรม/กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตอันแท้จริงของคนในท้องถิ่น กิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ได้เรียนรู้ และร่วมได้เห็นความผูกพัน ระหว่างคนกับทรัพยากร และ อัยาศัยของคนในท้องถิ่น คือหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวแบบ CBT ตัวอย่างกิจกรรม อาทิ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ, เดินเที่ยวภายในหมู่บ้าน, ร่วมกิจกรรมในวิถีชีวิต, กิจกรรมท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เช่น การทำอาหาร ทอผ้า ทำบุญใส่บาตร กิจกรรมท่องเที่ยวนอกหมู่บ้าน เช่น การทำสวน การทำนา หาดปลา, ร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน เช่น การทำกิจกรรมกับเด็กนักเรียนในโรงเรียน การปลูกป่า ทำแนวกันไฟ, เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เรียนดนตรี เรียนการแกะสลัก เรียนการทอผ้า เรียนการย้อมสีธรรมชาติ และ กิจกรรมศึกษาธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ดูนก ดูผีเสื้อ พายเรือ ที่จักรยาน วาดรูป ฯลฯ

๒.๕.๖.๒ บริการด้านการท่องเที่ยว

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นเพียงรายได้เสริม แต่เมื่อชุมชนดำเนินการท่องเที่ยว และมีการจัดเก็บค่าใช้จ่าย การมีระบบเป็นการแสดงออกถึงความพร้อม ความน่าเชื่อถือ และเป็นการนำเสนอความเป็นท้องถิ่นที่มีมิติเชิงลึก เพราะเกิดการปฏิสัมพันธ์กับคนท้องถิ่นที่มีนัยยะมากกว่าการใช้บริการ แต่เป็นบริการที่มาจากภายในผ่านการคิดวิเคราะห์ และเป็นบริการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชน อาทิ นักสื่อความหมายท้องถิ่น, ที่พัก, อาหาร, ยานพาหนะ และการละเล่น/การแสดงพื้นบ้าน

๒.๕.๖.๓ สิ่งอำนวยความสะดวก

การเตรียมโครงการสร้างพื้นฐานเพื่อการรองรับและให้บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบาย ปลอดภัยในการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบในการวางแผนเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่

๑. การวางผังของสิ่งปลูกสร้างต้องสอดคล้องกลมกลืนกับภูมิทัศน์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๒. คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เช่น มีระบบการจัดการของเสีย การจัดโซนของเสีย การจัดโซนให้บริการที่ไม่รบกวนศาสนสถานของชุมชน

๓. มีระบบป้องกันอันตรายที่อาจเกิดกับนักท่องเที่ยว

๔. มีป้ายหรือแผนที่ ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นกับนักท่องเที่ยว

๒.๕.๖.๔ ระบบการบริหารจัดการ

การที่จะวัดว่าองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวแทนผลประโยชน์ที่แท้จริงของชุมชนหรือไม่ องค์กรต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วม

๒. การกระจายบทบาทการทำงาน

๓. การกระจายผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม

๔. มีระบบการทำงานที่โปร่งใส/ตรวจสอบได้

๕. มีการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งเข้าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน

๖. มีมาตรการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๗. มีอัตราค่าบริการที่เป็นมาตรฐานและราคาที่เป็นธรรม เช่น ค่าพาหนะ ค่าโทรศัพท์ อาหาร/น้ำดื่ม และของที่ระลึก

๘. มีการเก็บสถิติ เพื่อนำไปประมวลผลสำหรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้

๒.๕.๗ ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของบ้านและแขกผู้มาเยือน สร้างการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง, ความสนใจใคร่รู้ของคนภายนอกกระตุ้นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน, เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการทำงานให้กับสมาชิกกลุ่ม CBT, สร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน เป็นการสร้างพลังชุมชนในการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกอย่างมีศักดิ์ศรี, เป็นการสร้างโอกาสให้แก่ผู้หญิง ผู้อาวุโสชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานและแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มที่, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, แบ่งบทบาทในการทำงาน และสร้างความสามัคคีภายในชุมชน

๒) **ด้านสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ สร้างจิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งชาวบ้านและผู้มาเยือน, เกิดแบบแผนการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยมีเรื่องการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งและมีกฎกติกาในการดูแลรักษาเพื่อการใช้้อย่างยั่งยืน และมีระบบจัดสรรรายได้เข้าไปดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น กองทุนสิ่งแวดล้อม

๓) **ด้านเศรษฐกิจ** ได้แก่ ก่อให้เกิดรายได้เสริม, มีกองทุนในการต่อยอด/พัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น, มีการกระจายรายได้สู่ส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่หลากหลาย และ สร้างงานหรือกิจการที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว

๒.๕.๘ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

กว่า ๑๐ ปีการท่องเที่ยวโดยชุมชนเติบโต อย่างค่อยเป็นค่อยไป จากที่ชุมชนเคยเป็น “ผู้ถูกท่องเที่ยว” กลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวในชุมชน มีชุมชนหลายแห่งสามารถดำเนินการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่องและประสบผลสำเร็จ ในทางกลับกันชุมชนแห่งไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ CBT ประสบความสำเร็จ ได้แก่

๑) **ฐานชุมชนที่เข้มแข็ง** ได้แก่ ชุมชนมีการผลิตที่พึ่งตนเอง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์, ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง และมีความสามัคคีในชุมชน

๒) **ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์** ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน หรือ ทรัพยากรชายฝั่ง แหล่งน้ำธรรมชาติ และที่ดินทำกินที่เพียงพอ

๓) **ผู้นำสร้างศรัทธาหรือมีความสามารถ** ได้แก่ สามารถประสานทรัพยากร, นำทางความคิด และลงมือทำอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม, มีการสืบทอด ผลิตเปลี่ยนผู้นำ และสร้างผู้นำใหม่ ผู้นำมีวุฒิภาวะการณเป็นผู้นำ มีความมั่นคงทางจิตใจ หนักแน่น และให้เกียรติเพื่อนร่วมงาน และมีการถ่วงอำนาจแลถูกตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา

๔) **ฐานวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง** ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และยังคงสืบทอด

๕) **การมีส่วนร่วม** ได้แก่ ผู้หญิง ผู้ชาย เยาวชนหนุ่ม-สาว ผู้อาวุโส ผู้นำทางการ และไม่เป็นทางการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน

๖) **ความต่อเนื่องในการทำงาน** ได้แก่ มีนักท่องเที่ยวเข้าอย่างต่อเนื่อง, มีการสรุปบทเรียนเป็นระยะ

๒.๖ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๖.๑ ที่มาของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๑) บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา ได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ในหนังสือ “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” มีเนื้อหาโดยสรุปดังต่อไปนี้ แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึงสิ่งของ กิจกรรม หรือมิต้อื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ แหล่งท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะรูปธรรมที่สัมผัสได้ เช่น สิ่งก่อสร้าง ถ้ำ น้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา เป็นต้น^{๔๐}

๒) ดร.รชนี เอมพันธ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ในหนังสือ “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน” ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต^{๔๑}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท้องถิ่นหนึ่ง เพื่อท่องเที่ยวหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าถึงเอกลักษณ์ที่สวยงามของท้องถิ่นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม ประเพณีโบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งต่าง ๆ นี้เป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูด และกระตุ้นคนมาท่องเที่ยวท้องถิ่นนั้น ๆ ที่สำคัญคือการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ก่อหนุ่นให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน และให้ความสำคัญต่อความยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังตั้งใจไปท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ ศึกษาความหลากหลายจากท้องถิ่นอื่นแล้วนำเอามาเปรียบเทียบกับท้องถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย แล้วนำมาพัฒนาให้ดีขึ้น ภายใต้ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวมนุษย์โดยจะคำนึงถึงผลกระทบต่อท้องถิ่นในการท่องเที่ยวแต่ละครั้งเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมเกิดเป็นความภาคภูมิใจและช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อจะได้นำข้อดีของท้องถิ่นอื่นมาไปปรับใช้กับท้องถิ่นของตน และรักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมต่าง ๆ

^{๔๐} บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๗) หน้า ๒๖.

^{๔๑} ดร.รชนี เอมพันธ์, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเอกสารชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๑.

ของตนเองให้คงอยู่อย่างไรเสียการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้มีการแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไปตามแต่ละลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว ท้องถิ่น และกิจกรรม รวมถึงมีการแบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวในหลากหลายด้านมากขึ้น

๒.๖.๒ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” กำหนดขึ้นมาอย่างชัดเจนในการประชุมสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS) ที่เมืองออกซ์ฟอร์ด ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ หรือ ค.ศ. 1969 ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นักวิชาการได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วนมีจุดมุ่งเน้นในทำนองเดียวกันคือ “เป็นรูปแบบ การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับแรงตลใจหรือสิ่งกระตุ้นให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อสังเกต เรียนรู้ มีประสบการณ์ร่วม และตระหนักคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชนในจุดหมายปลายทางนั้น ซึ่งครอบคลุม ถึงงานสร้างสรรค์ ประเพณีขนบธรรมเนียม และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนต้องเคารพ เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อให้เกิดมิตรภาพ และสันติภาพระหว่างชุมชนอย่างยั่งยืน”^{๔๒} ดังนั้น การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงาน สถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของ ที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมผลงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

๒.๖.๓ หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควคู่กันซึ่งการรักษามรดก วัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคม ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยว ไปสู่การเติบโตทาง เศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การจัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลัก เพื่อใช้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวคิดเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทาง

^{๔๒} นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔, หน้า ๓๒.

สนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการมรดกวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม

๒.๖.๔ องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๔๓} ได้กล่าวว่า สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ถือเป็นผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยว โดยแบ่งองค์ประกอบไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. **สิ่งดึงดูดที่ใจ (Attraction)** เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้คนเข้าไปท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ อาจจะมาในรูปแบบการให้ความรู้ สร้างความเพลิดเพลินใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวจะมีสิ่งดึงดูดที่แตกต่างกันไป เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความสนใจหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีเป้าหมายในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น เน้นการท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน พักผ่อนอย่างแท้จริง รวมไปถึงกิจกรรมในแต่ละสถานที่ท่องเที่ยวด้วย

๒) **การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว (Accessibility)** เป็นเส้นทางที่เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก ง่ายต่อการเข้าถึง ความปลอดภัยในการเดินทาง และมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่นอยู่ในบริเวณรอบเพื่อเกิดความคุ้มค่า หรือสร้างความแตกต่างในการมาท่องเที่ยวแต่ละครั้ง

๓) **สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว (Amenity)** เป็นการบริการต่าง ๆ ในขณะท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความประทับใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและอยากกลับมาอีกครั้ง โดยแบ่งสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ ๓ อย่าง ดังนี้

๓.๑ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ เช่น จุดจำหน่ายบัตรเข้าชมอยู่ด้านหน้า สามารถเห็นได้ชัดเจน ร้านอาหารอยู่รวมตัวกันเพื่อความสะดวกและมีความหลากหลาย ห้องน้ำกระจายอยู่ทุกจุด และห้องน้ำสำหรับคนชรา หรือผู้พิการ

๓.๒ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยจากขโมย เหตุฉุกเฉิน เช่น อุบัติเหตุระหว่างการท่องเที่ยว ทั้งจากที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง คนรอบข้าง หรือจากธรรมชาติ และการหลงทาง หลัดหลงในระหว่างท่องเที่ยว

๓.๓ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการ เช่น การมีแผ่นพับบอกข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ป้ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป้ายบอกทาง ป้ายเตือนระวังอันตรายจากสิ่ง ต่าง ๆ ป้ายแผนที่ เป็นต้น

^{๔๓} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส แอนดี ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐-๑๒.

นอกจากนี้ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่น และสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และงานแกะสลัก ๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ๖) ดนตรี การแสดง มหรสพต่าง ๆ ๗) ภาษาและวรรณกรรม ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นฐาน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ ๑๐) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่นำเข้ามาใช้ในการประชาสัมพันธ์แนะนำเพื่อจูงใจ ที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น^{๔๔}

๒.๖.๕ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กรวรรณ สังขกร^{๔๕} ได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ ๗ แบบ แต่ละรูปแบบก็จะมุ่งเน้นสถานที่ และกิจกรรมแตกต่างกันออกไป ดังนี้ ๑) การท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist) เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แหล่งโบราณคดี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น ๒) การท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist) เช่น โรงละคร การแสดงต่าง ๆ เทศกาล งาน ประเพณี เป็นต้น ๓) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เช่น การถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม ๔) การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Culture Tourist) เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม ๕) การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Culture Tourist) เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน พิพิธภัณฑสถาน ธรรมชาติ เป็นต้น ๖) การท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Culture Tourist) เช่น เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะ และหัตถกรรม เป็นต้น และ ๗). การท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Culture Tourist) เช่น สวนสนุก งานแข่งขัน กีฬา เป็นต้น

๒.๖.๖ กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๔๖}

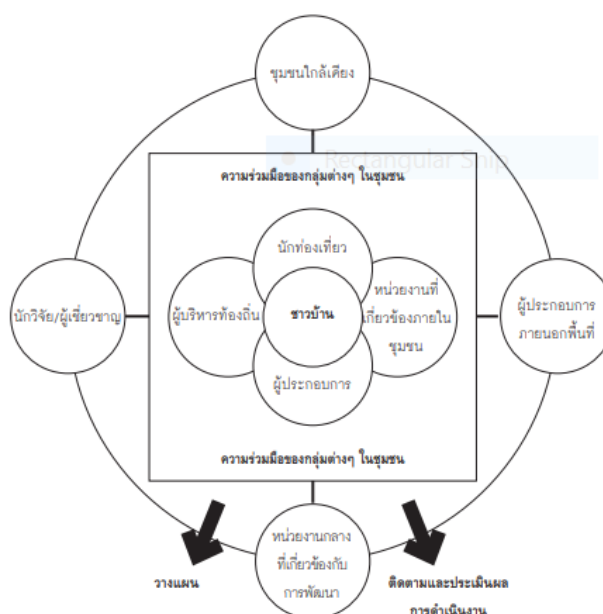
ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพ เพราะขาด การจัดการที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิด

^{๔๔} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

^{๔๕} กรวรรณ สังขกร, การท่องเที่ยววัฒนธรรมกับวิถีไทย. (เชียงใหม่: การอบรมการพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทาง P3A สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒๓.

^{๔๖} นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔, หน้า ๓๒.

ปัญหาดังกล่าวคือ หน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทที่ไม่สมดุลในการวางแผน การบริหารงาน และการตลาด ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากได้รับการพัฒนาไปตามนโยบายของรัฐ ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางของ ภาครัฐมักมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินงาน ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่ง ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมน้อยมาก จึงทำให้ไม่เข้าใจแผนและวิธีการพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการ พัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มต้องครอบคลุมเรื่องการ วางแผน และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความ สัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างเป็นวงจร ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

เครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนา
- การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว
- การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง
- การพัฒนาคนท้องถิ่น
- การตลาด

๒.๖.๗ ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อ ทั้งคนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวได้นั้น จำเป็นต้องเริ่มต้นจาก “การมีส่วนร่วม” ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มทั้งผู้ที่อยู่ในชุมชนและผู้ที่ได้รับการใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนท้องถิ่นที่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชน จำเป็นต้องมีบทบาทสูงสุด ในการตัดสินใจว่าจะให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นพัฒนาไปในทิศทางใด โดยผ่านกระบวนการของ การวางแผนที่เป็นระบบ และกลยุทธ์การพัฒนาอื่น ๆ ได้แก่ การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนา การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาคนท้องถิ่น และการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๔๗}

๒.๗ แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม

๒.๗.๑ ที่มาของแนวคิดการสร้างปราสาทขอม

เมื่อราวปีพุทธศตวรรษที่ ๕ ได้ปรากฏมีอาณาจักรศรีวิชัย ราชอาณาจักรที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรมลายูตะวันออกเฉียงใต้ ครอบคลุมสุมาตรา ชวา เกาะบอร์เนียวตะวันออกเฉียงใต้ และแหลมมลายูช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นเส้นทางการค้า ศาสนาและวัฒนธรรม และอาณาจักรไศเลนทร์ มีอำนาจปกครองเหนือชวา ซึ่งมีการก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา ที่หลงเหลือเป็นปราสาทขอมแบบบุโรพุทโธที่ยิ่งใหญ่ถ้ำแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างตะวันออก-ตะวันตก แม้อินเดียได้ แคว้นทมิฬคือประเทศศรีลังกาปัจจุบัน และอินเดียกับเอเชียอาคเนย์ เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ซึ่งมีอาณาจักรพูนัน เมืองดอกแก้วเป็นศูนย์กลางราชการ และค้าขายริมฝั่งทะเลตอนใต้ของประเทศเขมร และได้ถูกแยกเป็น ๒ แคว้นใหญ่ ๆ เป็นแคว้นเจนละบก และเจนละน้ำ คือ ๑ แคว้นเจนละน้ำซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่เป็นประเทศกัมพูชาทั้งหมดในปัจจุบัน

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๔ กษัตริย์ขอมพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ หรือ พระปรเมศวร ผู้สถาปนาตั้งเป็นอาณาจักรเขมร พระองค์เป็นเชื้อสายวงศ์กัมพูชา และทรงประกาศพระองค์เป็นเทวราชาที่มีอำนาจปกครองสูงสุด พระองค์เป็นผู้วางรากฐานให้อาณาจักรเขมรมีอารยธรรม มีความเจริญรุ่งเรืองยาวนานมาหลายร้อยปี และได้นำเอาพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์อินเดียจากเขาพนมกุเลน มาเผยแพร่ในอาณาจักรเขมร ซึ่งมีปราสาทขอม นครวัด นครธม และปราสาทขอมอีกมากมายในจังหวัดเสียมเรียบ และ ๒ แคว้นเจนละบก คือบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันกับ

^{๔๗} นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔, หน้า ๔๙.

บริเวณภาคกลางของประเทศไทยก็เกิดมีอาณาจักรทวารวดี นครปฐม และอาณาจักรสุโขทัย ริมฝั่งแม่น้ำยมทิศตะวันตก มีโบราณสถานที่เป็นวัง วัด และศาสนสถานอื่น ๆ อีกมากมายกว่า ๒๐๐ แห่ง โดยเฉพาะภาคอีสานตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา มีปราสาทขอมเองเสมา ปราสาทขอมพิมาย จังหวัดบุรีรัมย์มีปราสาทหินพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดสุรินทร์ มีปราสาทศีขรภูมิ และปราสาทเมืองที่ จังหวัดศรีสะเกษ มีปราสาทขอมสระกำแพงใหญ่ และปราสาทขอมสระกำแพงน้อย และแขวนจำปาศักดิ์ สปป.ลาว มีปราสาทขอมวัดพู

ปราสาทขอม เป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ที่สร้างขึ้นโดยอาณาจักรเขมร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ เป็นต้นมา พบมากในประเทศกัมพูชา และในเขตอีสานใต้ของประเทศไทย ปราสาทขอมก่อสร้างด้วยวัสดุอิฐ หินทราย และศิลาแลง ด้วยศิลปะเขมร ในประเทศไทยมีปราสาทขอมในที่ราบสูงอีสานทั้งสิ้น ๑๕๕ แห่งได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๓๗ แห่งแล้ว จังหวัดบุรีรัมย์อีก ๕๐ แห่ง จังหวัดสุรินทร์มีอยู่จำนวน ๓๑ แห่ง จังหวัดชัยภูมิ ๖ แห่ง จังหวัดร้อยเอ็ด ๑๔ แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ ๑๑ แห่ง และจังหวัดอุบลราชธานีอีก ๖ แห่ง ส่วนมากมักถูกทำลายเหลือเพียงบางส่วน^{๔๘}

จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าชนชาติเขมรเริ่มรวมตัวเป็นอาณาจักรหรือรัฐ มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ โดยพัฒนามาจากเมืองท่าที่ติดต่อกับอินเดีย มีความเจริญภายใต้พื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย ใช้ชื่อว่า อาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (เวียดนามตอนใต้) และแม่น้ำโขงตอนใต้ (กัมพูชา) จนถึงบางส่วนของบริเวณของภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย โดยมีเมืองออกแก้ว (ตะวันออกเฉียงใต้ของเวียดนาม) เป็นเมืองท่าในการติดต่อค้าขาย และมีราชธานีนามว่า “วยาธปุระ” ใกล้เขาบาพนมในประเทศกัมพูชา อาณาจักรฟูนันมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศทั้งกับอินเดียและจีน หลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับอาณาจักรนี้ยังดูรางเลือนหาข้อสรุปไม่ได้แน่ชัดนัก ทราบแต่เพียงว่ากษัตริย์องค์สุดท้ายคือ รุทรวรมัน และนับถือศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับมาจากอินเดียเป็นหลัก

พุทธศตวรรษที่ ๑๒ อาณาจักรเจนฬา ซึ่งแต่เดิมเป็นรัฐหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์-ภูเขาวัดภู ในปัจจุบันคือบริเวณทางตอนใต้ของประเทศไทยและทางภาคเหนือของประเทศไทย ราชธานีของอาณาจักรเจนฬาคือ เมือง “เศรฐปุระ” อาณาจักรเจนฬามีพื้นฐานอารยธรรมสืบต่อมาจากอาณาจักรฟูนันรวมทั้งการนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย

พระเจ้ากาวรมัน ปฐมกษัตริย์ของเจนฬาได้ยึดวยาธปุระจากรุทรวรมัน ต่อมาพระอนุชาของกาวรมันคือ พระเจ้ามเหศวรมันที่ ๑ ได้เข้ายึดฟูนันและปราบปรามได้ ทำให้อาณาจักรเจนฬาได้

^{๔๘} “ปราสาทขอม” <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ๒๖ เมษายน ๒๕๖๒.

ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเดิม จนล่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อาณาจักรเจนฬาได้ถูก กษัตริย์ชวาจากราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรชวาภาคกลางรุกราน จึงทำให้เจนฬาแตกออกเป็น ๒ ส่วนคือ เจนฬาบก และ เจนฬาน้ำซึ่งถูกขวยียดครองได้ นอกจากนี้อาณาจักรชวายังได้นำตัวรัชทายาท คือ เจ้าชายชัยวรมันที่ ๒ ไปเป็นตัวประกันที่อาณาจักรชวาอีกด้วย ซึ่งเป็นระบบที่เรียกว่าตัวจำนำเพื่อ รับรองความจงรักภักดีของอาณาจักรเขมร

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๓๕๐ ชัยวรมันที่ ๒ ได้ยกทัพขึ้นมาประกาศเอกราชจากอาณาจักรชวา และยกรวมอาณาจักรเจนฬาบกและเจนฬาน้ำที่แตกแยกเข้าด้วยกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับ อาณาจักรเขมรใหม่ และขนานนามใหม่ว่า เมืองกัมโพชนต์ตะวันออก โดยแยกตัวมาจากอาณาจักรล โวทยหรือละโว้ หรือปัจจุบันเรียกว่า ลพบุรี พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ทรงตั้งราชธานีของเมืองกัมโพชนต์ใน บริเวณทางเหนือของทะเลสาบเขมร พระองค์ทรงขยายพระราชอำนาจเข้าไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำ บริเวณอีสานใต้ของประเทศไทยในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์และศรีสะเกษ^{๔๙}

คติในการสร้างปราสาทเชื่อว่า จักรวาล (โลก) ประกอบด้วยทวีปต่างๆ ๕ ทวีป โดยมีชมพู ทวีปเป็นศูนย์กลางและมีเขาพระสุเมรุอยู่ในตำแหน่งแกนกลางของจักรวาล การออกแบบสร้างศาสน สถานนั้นผู้ออกแบบต้องพยายามสื่อให้เห็นถึงการติดต่อกันระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าเบื้องบน ดังนั้น ปราสาทที่สร้างขึ้นจึงเป็นการจำลองจักรวาลและดินแดนแห่งเทพเจ้าเพื่อให้เป็นที่ประทับของเหล่า เทพเมื่อยามเสด็จลงสู่พื้นดินโดยประดิษฐานรูปเคารพไว้ในห้องกลางศาสนสถานหรือที่เรียกว่า “ห้อง ครรภคฤหะ” ซึ่งมักจะอยู่ตรงปราสาทประธานเสมอ

๒.๗.๒ ความหมายของปราสาทขอม

จากการบันทึกของโจวตาควนกล่าวว่าพวกขอมนับถือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธซึ่ง รับมาจากอินเดีย ทั้งสองศาสนาต่างเชื่อเรื่องเวียนว่าย ตายเกิด ศาสนาฮินดู เป็นศาสนาที่ยุ้งยากและ เชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ แต่มีลัทธิใหญ่ๆ อยู่ ๒ ลัทธิคือ ไศวนิกาย กับไวษณพนิกายในขณะที่พุทธ ศาสนาก็แบ่งออกเป็น ๒ นิกาย คือเถรวาท หรือหินยานและอาจารย์วาทหรือมหายานซึ่งเป็นฐาน ความเชื่อในการสร้างศาสนสถานหรือที่เรียกว่า “ปราสาท”^{๕๐}

ปราสาท เป็นชื่อเรียกสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งของศิลปะขอม โดยเป็นอาคารที่มีเรือน ยอดซ้อนกันหลายชั้น และมีห้องครรภคฤหะภายในนั้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานสถาปัตยกรรมของ อินเดียทางใต้ โดยเรียกตามภาษาสันสกฤตว่า “ปราสาท” (Prasada) อันเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่

^{๔๙} “ปราสาทขอม” <<https://th.wikipedia.org/wiki>>, ๒๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๕๐} สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติเมืองพระนครของขอม, (กรุงเทพมหานคร : พิฆเณศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ , ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

สำคัญในศาสนา และมีหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ โดยมียอดรูปโดมอยู่ข้างบนหลังคาแต่ละชั้นมีรูปจำลองอาคารตั้งประดับอยู่ด้วย

เหตุผลดังกล่าวคำว่า “ปราสาท” ในที่นี้จึงหมายถึงอาคารที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นศาสนสถาน เท่านั้นมิได้เกี่ยวข้องกับพระราชมนต์เชียร อันเป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์ดังเช่น ความหมายที่เคยเข้าใจ

๒.๗.๓ หลักการสำคัญของการสร้างปราสาทขอม

แนวคิดเรื่องการสร้างปราสาทขอม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีการสร้างศาสนสถานเป็นรูปปราสาท มีลักษณะของอาคารทรงปราสาทหิน ที่ใช้เป็นศาสนสถาน สายธารของอารยธรรมขอมนั้นมีที่มาจากอารยธรรมของชาวอินเดียอินเดีย กล่าวคือชาวอินเดียได้สร้างปราสาทขึ้นเพื่อประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนาเรียกว่า “เทวาลัย” โดยสร้างเป็นอาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้น แต่ละชั้นมีการประดับอาคารจำลองสามารถแยกออกเป็น ๒ สายวัฒนธรรม ได้แก่ อินเดียภาคเหนือเรียกว่า “ทรงศิขร” (สิ-ชะ-ระ) คือ ปราสาทที่มีหลังคารูปโค้งสูง ส่วนในอินเดียภาคใต้ เรียกว่า “ทรงวิมาน” คือ ปราสาทที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมักประดับอาคารจำลองจากรูปแบบของปราสาทขอมในระยะแรกเชื่อกันว่า ได้รับอิทธิพลของทรงศิขรจากอินเดียภาคเหนือส่วนทรงวิมานนั้นส่งอิทธิพลมายังศิลปะชวา ต่อมาภายหลังช่างขอมได้นำเอารูปแบบทั้ง ๒ สายวัฒนธรรมมาผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเองขึ้น “โบราณสถานแบ่งตามลักษณะทางกายภาพมี ๒ ประเภท คือ (๑) โบราณสถานที่มีรูปทรงชัดเจนได้แก่ พระราชวัง วัด ค่าย กำแพงเมือง คลอง บ่อ สระ อ่างเก็บน้ำโบราณ พระบัง เชื้อน เจดีย์ ปราสาท (๒) ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้าง หรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่ชำรุดผุพังจนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน โบราณสถานเหล่านี้ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามหน้าที่เดิมแต่ก็ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม”^{๕๑}

การสร้างอาคารทรงปราสาทมาจากคติความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่าเทพเจ้าทั้งหลายสถิตอยู่ ณ ยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางของจักรวาลซึ่งอยู่บนสวรรค์ การสร้างปราสาทจึงเปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุมายังโลกมนุษย์เพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า และมีการสร้างรูปเคารพของเทพเจ้าขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ภายในโดยตัวปราสาท ซึ่งปรากฏมีสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สื่อสัญลักษณ์แทนความหมายของเขาพระสุเมรุ เช่น มีปราสาทประธานตรงกลาง มีปราสาทบริวารล้อมรอบถัดออกมามีสระน้ำ และกำแพงล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง การที่ทำหลังคาปราสาทเป็นเรือนซ้อนชั้น ก็หมายถึงสวรรค์หรือวิมานของเทพเทวดานั้นเอง ด้วยเหตุที่เป็นการจำลองจักรวาลมาไว้บนโลก

^{๕๑} เทพประวิณ จันทรแรง, “ศึกษาภาพและการอนุรักษ์โบราณสถานที่ยังปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์”, รายงานวิจัย, หน้า ๑๐๙ - ๑๑๐.

มนุษย์ และเป็นที่ยึดถือของเทพเจ้าจึงต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา อย่างเคร่งครัดตัวปราสาทจึงมีขนาดใหญ่โตและใช้เวลาก่อสร้างยาวนาน^{๕๒}

๒.๗.๔ ประเภทของปราสาทขอม

ปราสาทขอมที่มีอยู่ในเขตอีสานตอนใต้ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษเมื่อจัดประเภทแล้วมีดังนี้

๑) **ปราสาทขอมที่เป็นศาสนสถาน** จะมีการออกแบบการก่อสร้างอย่างมีระเบียบ เนื่องจากคติการสร้างเพื่อเป็นที่ประดิษฐานของเทพเจ้า โดยทั่วไปจะมีแผนผัง 2 แบบ แบบแรกคือ แผนผังแบบล้อมรอบจุดศูนย์กลาง ซึ่งมีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยระเบียงคด อาจมีสระน้ำและกำแพง ล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่ ได้แก่ ศาสนสถานที่สร้างอยู่บนพื้นราบ เช่น ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินพิมาย ส่วนแผนผังแบบที่ 2 คือ แผนผังแบบตรงเข้าสู่จุดศูนย์กลาง ได้แก่ ศาสนสถานที่อยู่บนภูเขา มีบันไดทางเดินและสิ่งปลูกสร้างเป็นระยะ ๆ นำขึ้นไปสู่ปราสาทประธานที่อยู่บนยอดเขา เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเขาพระวิหาร

๒) **ปราสาทขอมที่เป็นอารยศาลา หรือธรรมศาลา** จากการศึกษาพบว่าในจารึกปราสาทพระขรรค์กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างอารยศาลา และ บ้านมีไฟ หรือ ธรรมศาลา เพื่อเป็นที่พักคนเดินทาง บนเส้นทางสายหลักในราชอาณาจักรจากเมืองพระนครหลวง ๓ สาย สายหนึ่งไปยังเมืองวิชัยปุระ เมืองหลวงของราชอาณาจักรจาม สายหนึ่งมายังเมืองพิมาย และอีกสายหนึ่งไปยังภาคกลางของประเทศไทย เมื่อตรวจสอบดูจากตำแหน่งปราสาทศิลาแลงและจารึกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะพบว่ามีทั้งที่มีลักษณะเป็นอารยศาลาและธรรมศาลา (ปราสาทศิลาแลงมีมุขด้านหน้ายาวออกมาเป็นห้องโถง มีช่องหน้าต่างเจาะทะลุไว้ด้านทิศใต้ด้านเดียว เช่น ปราสาทตาเมือน จังหวัดสุรินทร์ และปราสาทบ้านบุ จังหวัดบุรีรัมย์) โดยมีอารยศาลาตั้งอยู่บนเส้นทางเข้าเมือง ในตำแหน่งนอกกำแพงเมืองหรือชานเมือง และบนเส้นทางจาริกสัญจรมุ่งสู่เทวบรรพตสำคัญ หลายแห่งดังนี้

(๑) คุฎฏิฎฐี นอกกำแพงเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ห่างออกมา ๓๗๕ เมตร บนถนนราชมรรคาในอดีต ที่มุ่งเข้าสู่ประตูชัยของเมืองพิมาย มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

(๒) ปราสาทเมืองเก่า ก่อนเข้าสู่พื้นที่เมืองโคราชปุระ ซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองแขก และปราสาทโนนกู่ ในศาสนาฮินดู มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

^{๕๒} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) “คติการสร้างปราสาทขอม”, แหล่งที่มา: <<https://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology/ปราสาทขอมในประเทศไทย>> ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

(๓) กุฎิถุณีเมืองต่ำ บ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ชานเมือง บนถนนสายหลักเชื่อมระหว่างปราสาทเมืองต่ำกับปราสาทพนมรุ้ง โดยอยู่ห่างประมาณ ๕๐๐ เมตรจากใจกลางเมือง มีปราสาทเมืองต่ำ เทวาลัยในศาสนาฮินดูเป็นศูนย์กลางชุมชนเขมร มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ เป็นต้น

๒.๗.๕ พัฒนาการของปราสาทขอม

ปราสาทขอม^{๕๓} เป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ที่สร้างขึ้นอาณาจักรเขมร ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เป็นต้นมา พบมากในประเทศกัมพูชา และในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยปราสาทขอมก่อสร้างด้วยวัสดุอิฐ ศิลาทราย และศิลาแลง ในศิลปะเขมร จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าชนชาติขอมเริ่มรวมตัวเป็นอาณาจักรหรือรัฐมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ โดยพัฒนามาจากเมืองท่าที่ติดต่อกับชายฝั่งอินเดียน มีความเจริญภายใต้พื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย ใช้ชื่อว่าอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง (เวียดนามตอนใต้) และแม่น้ำโขงตอนใต้ (กัมพูชา) จนถึงบางส่วนของบริเวณของภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย โดยมีเมืองออกแก้ว (ตะวันออกเฉียงใต้ของเวียดนาม) เป็นเมืองท่าในการติดต่อกับชายฝั่ง และมีราชธานีนามว่า “เวียงปุระ” ใกล้เขาบาพนมในประเทศกัมพูชา พุทธศตวรรษที่ 12 อาณาจักรเจนฬา ซึ่งแต่เดิมเป็นรัฐหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน มีอาณาบริเวณตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์-ภูเขาเว็ดภู และในปัจจุบันคือบริเวณทางตอนใต้ของประเทศไทยและทางภาคเหนือของประเทศไทย และราชธานีของอาณาจักรเจนฬาชื่อ เมือง “เศรฐปุระ” อาณาจักรเจนฬามีพื้นฐานอารยธรรมสืบต่อมาจากอาณาจักรฟูนันรวมทั้งการนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย

พระเจ้าภวรมัน ปฐมกษัตริย์ของเจนฬาได้ยึดเวียงปุระจากรัฐวรมัน ต่อมาพระอนุชาของภวรมันคือ พระเจ้ามเหศวรมันที่ 1 ได้เข้ายึดฟูนันและปราบปรามได้ ทำให้อาณาจักรเจนฬาได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเดิม จนล่วงพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรเจนฬาได้ถูกกษัตริย์ชวาจากราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรชวาภาคกลางรุกราน จึงทำให้เจนฬาแตกออกเป็น ๒ ส่วนคือ เจนฬาบก และ เจนฬาน้ำ ส่วนของเจนฬาน้ำนั้นถูกชวายุทธ์ครองได้ นอกจากนี้อาณาจักรชวายังได้นำตัวรัชทายาทคือ เจ้าชายชัยวรมันที่ 2 ไปเป็นตัวประกันที่อาณาจักรชวาอีกด้วย ซึ่งเป็นระบบที่เรียกว่าตัวจ่านำเพื่อรับรองความจงรักภักดีของอาณาจักรขอม ต่อมาในปี พ.ศ. 1350 ชัยวรมันที่ 2 ได้ยกทัพขึ้นมาประกาศเอกราชจากอาณาจักรชวา และยกรวมอาณาจักรเจนฬาบกเจนฬาน้ำที่แตกแยกเข้าด้วยกัน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรขอมใหม่ และขนานนามใหม่ว่า เมืองกัมโพชนตะวันออกเฉียง โดยแยกตัวมาจากอาณาจักรลโวทย หรือละโว้ หรือปัจจุบันเรียกว่า ลพบุรี ซึ่งมีกัมโพชนอยู่แล้ว

^{๕๓} “ปราสาทขอม”, <<http://daowareesukawong.blogspot.com>> , ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒.

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ทรงเลือกตั้งราชธานีของเมืองกัมโพชนี่ในบริเวณทางเหนือของทะเลสาบเขมร พระองค์ทรงขยายพระราชอำนาจขยายเข้าไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำ บริเวณอีสานใต้ของประเทศไทยด้วยในจังหวัดนครราชสีมาสุรินทร์ ศรีสะเกษ

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ทรงสถาปนาลัทธิเทวราชา คือยกฐานะกษัตริย์ให้เป็นเทพเจ้าหรือเทวราชา (Deva-Raja) เป็นกษัตริย์สูงสุด จึงเป็นการปูพื้นฐานระบบเทวราชาให้อาณาจักรอื่นๆ เอาเป็นแบบอย่าง รวมถึงสยามของเราก็รับระบบนี้มาใช้ด้วยเช่นกัน ระบบเทวราชานี้มีส่วนทำให้พราหมณ์เข้ามามีบทบาทในราชสำนัก ในฐานะผู้เชี่ยวชาญศิลปศาสตร์ต่างๆ และประกอบพิธีราชาภิเษกให้กับกษัตริย์

ลัทธิเทวราชาหรือระบบเทวราชา ต่างจากลัทธิไสวณิกายแลไวษณพนิกาย คือ ก่อนหน้านั้นกษัตริย์เป็นเพียงมนุษย์ที่นับถือเทพเจ้า แต่ลัทธิราชานันต์ถือว่ากษัตริย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเทพเจ้า คือเทพเจ้าแบ่งภาคลงมาจุติเป็นกษัตริย์นั่นเอง เมื่อกษัตริย์เสวยราชย์แล้วต้องกระทำ ๓ สิ่ง คือ

๑. ขุดสระชลประทานหรือที่เรียกว่า บาราย นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขมรมีความยิ่งใหญ่ เพราะเนื่องจากเขมรก็ไม่นิยมตั้งถิ่นฐานใกล้แม่น้ำเท่าใดนัก ที่เมืองพระนครก็มีบารายขนาดใหญ่หลายบาราย เช่น บารายอินทรรณูกะ มะละกอดั้นระบ่า

๒. กษัตริย์ต้องสร้างศาสนสถานบนฐานเตี้ยๆ อุทิศถวายบรรพบุรุษ หรือปราสาทขอมสร้างบนฐานเตี้ยๆเพียงชั้นเดียว เช่น ปราสาทพะโค ที่พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑ สร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้กับบรรพบุรุษของพระองค์

๓. และยังต้องสร้างศาสนสถานบนฐานเป็นชั้น หรือปราสาทขอมแบบยกฐานเป็นชั้นสูงหลายชั้นเพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า หากเป็นศาสนาพราหมณ์ลัทธิไสวณิกายก็จะประดิษฐาน ศิวลึงค์ของสัญลักษณ์แห่งองค์พระอิศวร หรือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายก็จะประดิษฐานเทว รูปพระวิษณุ และมีความเชื่อว่าเมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์วิญญาณของพระองค์จะไปเสด็จรวมกับเทพเจ้าที่ปราสาทที่พระองค์สร้างไว้นั่นเอง เช่น พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงสร้างปราสาทนครวัด อุทิศถวายแด่องค์พระวิษณุ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ก็มีพระนามว่า บรมพิษณุโลก

จากเหตุผล ๒ ข้อหลังนี้เองที่เป็นประเพณีที่กษัตริย์เขมรทุกพระองค์จะต้องสร้างปราสาทขอมอย่างน้อยที่สุด ๒ หลัง ส่วนรูปแบบของปราสาทขอมนั้น ก็พัฒนารูปแบบมาจากศาสนสถานในประเทศอินเดียที่เรียกกันว่า ศิขร เป็นศาสนสถานของศิลปะอินเดียในภาคเหนือ และ วิมาน เป็นศาสนสถานของอินเดียภาคใต้ นอกจากนี้ก็ยังได้รับอิทธิพลของ จันติ ศาสนสถานในศิลปะขวามเมื่อครั้งที่อาณาจักรเจนละตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรขวามด้วย

ด้วยปัจจัยทั้งหมดนี้จึงก่อให้เกิดรูปแบบงานศิลปกรรมเขมรที่เรียกกันว่า ปราสาทขอม หรือก็คือ ศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ที่มีความสวยงามและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นอย่างมาก และเนื่องด้วยปราสาทขอมเหล่านี้สร้างด้วยวัสดุที่เป็นอิฐ ศิลาทราย และศิลาลงเป็นต้น ซึ่งเป็นถาวรวัตถุจึงทำให้มีความคงทนจนถึงในปัจจุบัน

แต่ว่าปราสาทขอมก็มีได้มีเพียงในเขตของประเทศเขมรเท่านั้น ยังพบในบริเวณภาคอีสานของประเทศไทยก็มีปราสาทขอมอยู่มากมายด้วยเช่นกัน เนื่องจากในบางช่วงเวลาพระราชอำนาจของ

กษัตริย์ที่เมืองพระนครมีความเข้มแข็ง ทำให้อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรกัมพูชาโบราณที่มีเหนือดินแดนประเทศไทยขยายเข้ามา ด้วยเหตุนี้ปราสาทขอมจึงถูกสร้างขึ้นในดินแดนของประเทศไทยด้วย

๒.๗.๖ คุณค่าของปราสาทขอมในสังคมไทย

ปราสาทขอมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนที่ได้รังสรรค์ไว้และตกทอดมาถึงคนในรุ่นปัจจุบัน โดยผ่านกาลเวลามาเป็นระยะเวลายาวนาน ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) **คุณค่าด้านการศึกษา** ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าด้านการศึกษาแก่คนในสังคมทั้งในระดับชุมชนและในระดับมหาวิทยาลัยเช่นมหาวิทยาลัยศิลปากรได้การศึกษาในด้านนี้ทั้งในระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอกเรียกว่าคณะโบราณคดี ทั้งนักการศึกษา นักประวัติศาสตร์ ได้ทำการศึกษา อ่านเรื่องราวจากภาพแกะสลักจากตัวปราสาท สถาปัตยกรรม รู้เรื่องราวจากภาพวัตถุประสงค์ของการสร้าง จากภาพแกะสลัก สถาปัตยกรรมจากตัวปราสาท ทำให้ได้องค์ความรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดอีกมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ

๒) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** ปราสาทขอมทำให้เกิดคุณค่าด้านเศรษฐกิจในแต่ละด้าน เช่น ด้านการท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณปราสาทขอมมีรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ทำร้านอาหาร ทำที่พักเป็นต้น นอกจากนี้ปราสาทขอม ทำให้เกิดช่างฝีมือต่าง ๆ มากมาย เช่น ช่างทอผ้าไหม ช่างทอเสื่อกกช่างแกะสลักหินทราย และช่างศิลปะและการออกแบบสามารถนำเอกลักษณ์ของปราสาทขอมทั้งด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

๓) **คุณค่าด้านสังคม** ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ผู้คนในสังคมเกิดความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ผู้คนเกิดความรักความศรัทธาต่อโบราณสถานปราสาทขอม บุคคลในชุมชนและสังคมนั้นได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลเพื่อให้เกิดความปกติสุข ตัวปราสาทยังได้สะท้อนความคิด ความเชื่อของคนในอดีตในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นบนตัวปราสาท และยังได้ปลูกจิตสำนึกในผู้คนในชุมชนได้เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยกันรักษาไว้ซึ่งปราสาทขอมอันเป็นมรดกอันล้ำค่าให้อยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป

๔) **คุณค่าด้านสุนทรียะ** ปราสาทขอมทำให้เกิดความงามด้านสถาปัตยกรรม ภาพแกะสลัก ลวดลายบนตัวปราสาทได้สนองต่ออารมณ์ หรือความรู้สึกในแง่ของความงาม ในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะคือการตัดสินวัตถุไม่ใช่ผู้รับรู้ แต่สัมพัทธ์นิยมเชื่อเหมือนจิตวิสัยว่า คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์หรือมีค่าในตัวเองมันสัมพันธ์กับการรับรู้ทางสุนทรียะของผู้รับรู้ ดังนั้น ถึงแม้คุณค่าทางสุนทรียะจะเป็นคุณสมบัติของวัตถุแต่การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะอาศัยเพียงวัตถุอย่างเดียวนั้นไม่ได้ เราต้องอาศัยหลักฐานจากการรับรู้ทางสุนทรียะด้วยเช่นกัน

๒.๘ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย

๒.๘.๑ ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสุรินทร์

๑. ข้อมูลทางกายภาพ

(๑) **ความเป็นมา:** จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์เป็นมาอันยาวนาน จังหวัดหนึ่ง จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในจังหวัดสุรินทร์ สันนิษฐานได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เคยมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปีล่วงมาแล้วในสมัยที่พวกขอมเรืองอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง เมืองสุรินทร์ได้ถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นป่าอยู่จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๓๐๖ หลวงสุรินทร์ภักดี (เชียงปุม) ซึ่งเดิมเป็นหัวหน้าหมู่บ้านเมืองที ได้ขอให้เจ้าเมืองพิมายกราบบังคมทูลขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ย้ายหมู่บ้านจากบ้านเมืองทีมาตั้งที่บริเวณคูประทาย บริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นบริเวณที่มีชัยภูมิเหมาะสม มีกำแพงค่ายคูน้ำล้อมรอบ ๒ ชั้น มีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพและอยู่อาศัย ต่อมาหลวงสุรินทร์ภักดีได้กระทำความดีความชอบเป็นที่โปรดปราน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านคูประทายเป็น “เมืองประทายสมันต์” และเลื่อนบรรดาศักดิ์ หลวงสุรินทร์ภักดี “พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง” ให้เป็นเจ้าเมืองปกครอง

ต่อมาในสมัยรัชการที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๒๙) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “เมืองประทายสมันต์” เป็น “เมืองสุรินทร์” ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง เมืองสุรินทร์มีเจ้าเมืองปกครองสืบเชื้อสายมารวม ๑๑ คน จนถึง พ.ศ. ๒๔๑๕ ได้มีการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินเป็นแบบเทศาภิบาล ส่วนกลางได้แต่งตั้งพระกรงศรีบุรีรักษ์ (สุม สุมานนท์) มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นคนแรกของจังหวัดสุรินทร์

(๒) **ที่ตั้ง:** จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเส้นแวงที่ ๑๐๓ และ ๑๐๕ องศาตะวันออก เส้นรุ้งที่ ๑๕ และ ๑๖ องศาเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครทางรถยนต์ประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร ทางรถไฟ ๔๒๐ กิโลเมตร อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๑ ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ชัยภูมิ และสุรินทร์

(๓) **ขนาดของพื้นที่:** จังหวัดสุรินทร์ มีเนื้อที่ประมาณ ๘,๑๒๔,๐๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๐๗๗,๕๓๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑.๕๘ ของพื้นที่ประเทศ หรือร้อยละ ๔.๘๐ ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. ลักษณะทางกายภาพ

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์
ทิศใต้	ติดกับจังหวัดอุดรธานี ราชอาณาจักรกัมพูชา ในพื้นที่ ๔ อำเภอ

คือ บัวเขต สังขะ กาบเชิง และพนมดงรัก ความยาวตลอดแนวชายแดนประมาณ ๑๒๕ กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปที่ราบสลับสันดอนต่ำจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือสู่มแม่น้ำมูล สภาพภูมิประเทศแบ่งออกได้เป็น ๓ เขต ดังนี้

เขตตอนเหนือของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ (อำเภอจอมพระ อำเภอสนม) และที่ราบลุ่ม (อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี และอำเภอโนนนารายณ์) พื้นที่ทางตอนเหนือจะมีป่าโปร่งและทุ่งใหญ่เป็นบางตอน ซึ่งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลในเขตของ “ทุ่งกุลาร้องไห้” พื้นที่จะต่ำมากในเขตอำเภอท่าตูม และอำเภอชุมพลบุรี ทำให้มีน้ำท่วมในฤดูฝน

เขตตอนกลางของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม แต่มีพื้นที่ส่วนเป็นที่ดอนสลับลุ่มดอนลาด เช่นเดียวกัน (อำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอลำดวน และอำเภอศรีณรงค์) แต่ไม่มากเท่าทางตอนใต้ของจังหวัด

เขตตอนใต้ของจังหวัด สภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง มีภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูก มีป่าทึบสลับป่าเบญจพรรณตามบริเวณแนวชายแดน (อำเภอบัวเขต อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และอำเภอพนมดงรัก) ที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ถัดจากบริเวณภูเขาลงมา จะเป็นบริเวณที่ราบสูงลุ่ม ๆ ดอน ๆ ลาดเทมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลาดมาก (ด้านทิศเหนือของอำเภอปราสาท และอำเภอสังขะ) และจะค่อย ๆ ลาดเทไปทางตอนกลาง และตอนเหนือของจังหวัด

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปเป็นแบ่งทุ่งหญ้าสะวันนา คือ ฤดูฝนแตกต่างจากฤดูแล้งอย่างเห็นได้ชัด คล้ายคลึงกับทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ฤดูฝนมีฝนตกหนักในเดือนสิงหาคม ฝนตกเฉลี่ยประมาณ ๑๐๗ วัน ปริมาณน้ำฝนที่วัดได้ ๑,๕๑๒,๐๐๐ มิลลิเมตร สูงกว่าปีที่แล้ว ๑๐๕.๘๐ มิลลิเมตร อุณหภูมิสูงสุด ๓๓,๐๘ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด ๒๓.๑๔ องศาเซลเซียส

๓. การปกครอง

จังหวัดสุรินทร์แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ ๑๕๘ ตำบล ๒,๑๒๒ หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง เทศบาลตำบล ๒๗ แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๑๔๔ แห่ง ชุมชน ๔๑ ชุมชน

การบริหารราชการแผ่นดิน จังหวัดสุรินทร์ มีส่วนราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัด จำนวน ๓๒๘ หน่วยงาน แยกเป็น

- ส่วนราชการที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง	จำนวน ๘๘ หน่วยงาน
- ส่วนราชการส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด	จำนวน ๓๔ หน่วยงาน
- ส่วนราชการส่วนท้องถิ่น	จำนวน ๑๗๓ หน่วยงาน
- รัฐวิสาหกิจ	จำนวน ๑๔ หน่วยงาน
- หน่วยงานพิเศษ	จำนวน ๑๕ หน่วยงาน
- หน่วยงานในกำกับของกระทรวงการคลัง	จำนวน ๑ หน่วยงาน
- หน่วยงานในกำกับดูแลของกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศฯ	จำนวน ๓ หน่วยงาน

๔. โครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงบริการ

จังหวัดสุรินทร์แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ ๑๕๘ ตำบล ๒,๑๒๒ หมู่บ้าน สำหรับการบริหารจัดการเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะในด้านต่าง ๆ ของจังหวัด ประกอบด้วย การไฟฟ้า การประปา โทรศัพท์ การคมนาคม การสื่อสาร แหล่งน้ำ ฯลฯ เป็นต้น

๕. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ: จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์ พิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแบบปริมาณลูกโซ่ (ปีอ้างอิง พ.ศ. ๒๕๔๕) (Gross Provincial Product Chain Volume Measures (Reference Year = ๒๐๐๒)) พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดเพิ่มขึ้นจาก ๓๙,๕๗๐ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็น ๔๐,๐๒๘ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ หรือมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจคิดเป็น ร้อยละ ๑.๑๖ อยู่ลำดับที่ ๑๓ ของภาค หรืออยู่ลำดับที่ ๓ ของกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๑ รองจากจังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ และอยู่ในลำดับที่ ๗๐ ของประเทศ (จากจำนวน ๗๗ จังหวัด) ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปี (Gross provincial product : GPP) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (ตัวเลขเบื้องต้น) จังหวัดสุรินทร์มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดมูลค่า ๗๐,๔๗๓ ล้านบาท ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (GPP per capita) เท่ากับ ๖๓,๔๖๒ บาท เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้ว คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๘ โครงสร้างเศรษฐกิจจังหวัดสุรินทร์ ยังคงพึ่งพาภาคเกษตรเป็นหลัก คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ ๒๕.๖๑ ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม ร้อยละ ๒๕.๒๓ และสาขาประมง ร้อยละ ๐.๓๘ ทั้งนี้เศรษฐกิจนอกภาคเกษตร สาขาการผลิตที่สำคัญต่อโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัด ๓ อันดับแรก ได้แก่ สาขาการศึกษา ร้อยละ ๑๖.๓๓ สาขาการขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคลและของใช้ในครัวเรือน ร้อยละ ๑๒.๓๙ และ สาขาตัวกลางทางการเงิน ร้อยละ ๙.๓๗

๖. ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว จังหวัดสุรินทร์มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีผู้มาท่องเที่ยวในจังหวัดเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี ๒๕๕๙ จังหวัดมีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวน ๒,๔๔๘๙๒ ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อน ร้อยละ ๑๐.๘๓ สูงเป็นอันดับ ๑ ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๑ จังหวัดมีผู้มาเยี่ยมเยือนจำนวนทั้งสิ้น ๑,๒๒๒,๔๕๖ คน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน ร้อยละ ๘.๕๑ (เป็นนักท่องเที่ยว ร้อยละ ๗๖.๔๕ และนักท่องเที่ยว ร้อยละ ๒๓.๕๘) ระยะเวลาพำนักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวประมาณ ๕ วัน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ ๙๗๙ บาท/คน/วัน

๗. ข้อมูลด้านประชากร: จากสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ จังหวัดสุรินทร์ มีชุมชนพื้นเมือง ๓ ชชาติพันธุ์ ได้แก่ เขมร ลาว และกวยหรือส่วย ข้อมูลสำนักบริการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนธันวาคม ๒๕๖๐ จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนประชากร รวม ๑,๓๙๗,๑๘๐ คน จำแนกเป็นชายจำนวน ๖๙๗,๔๐๒ คน เป็นหญิง จำนวน ๖๙๙,๗๗๘ คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๓๘๗,๑๘๐ ครัวเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๓.๒๘ อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ส่วนในเขตเทศบาลมีร้อยละ ๖.๗๒ อำเภอที่มีประชากรอาศัยมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองสุรินทร์ ร้อยละ ๑๘.๘๒ รองลงมาคือ อำเภอปราสาท ร้อยละ ๑๑.๒๗ และอำเภอศีขรภูมิร้อยละ ๙.๗๓ ความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ ๑๗๑.๙๘ คนต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีจำนวนประชากรหนาแน่นมากที่สุด คือ อำเภอรัตนบุรี จำนวน ๔๖๓.๘๕ คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนอำเภอที่มีจำนวนประชากรหนาแน่นน้อยที่สุด คือ อำเภอบัวเขต จำนวน ๘๕.๙๒ คนต่อตารางกิโลเมตร

๘. ข้อมูลด้านการศึกษา: ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนสถานศึกษา ๘๕๗ แห่ง มีห้องเรียน ๙,๘๗๐ ห้อง มีครูจำนวน ๑๑,๕๒๒ คน นักเรียน ๒๐๕,๒๐๘ คน โดยอัตราส่วนนักเรียนต่อครูเท่ากับ ๑๘:๑ มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่เปิดการสอนระดับอุดมศึกษา ๖ แห่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี วิทยาเขตสุรินทร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสุรินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษาสุรินทร์ และมีการจัดศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น ๔ เขตพื้นที่การศึกษา

๙. ข้อมูลด้านลักษณะสังคม จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลาย ประเพณีและความเป็นอยู่เนื่องจากประชากรที่พูดภาษาต่างกัน ๓ กลุ่ม หรือ “สุรินทร์ ๓ เผ่า” คือ เขมร กวย และลาว แต่ประชากรทั้งหมดมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ต่างได้รักษาวัฒนธรรมประเพณี ภาษา ของตนไว้เป็นอย่างดี และเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น

๑๐. ข้อมูลด้านศาสนา จังหวัดสุรินทร์มีวัด ๘๙๐ วัด และสำนักสงฆ์ ๔๐๘ แห่ง มีโบสถ์คริสต์ ๒๗ แห่ง มัสยิด ๑ แห่ง พระภิกษุ ๘,๕๐๔ สามเณร ๙๗๙ รูป โดยมีพระอารามหลวง คือ วัดศาลาลอย และ วัดบูรพาราม (เป็นวันสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดสุรินทร์ มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด พระพุทธรูปสำคัญประจำจังหวัด) รวมทั้งอุทยานพนมสวาย มีพระพุทธรูปสุรินทร์มงคล (นาม พระราชทาน) พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผู้เดินทางไปสักการะจะได้เคารพระฆัง ๑,๐๘๐ ใบ เสริมสิริมงคลแก่ชีวิตด้วย

๑๑. ข้อมูลด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์มีประเพณีที่สำคัญมากมาย ได้แก่ ประเพณีบวชนาคช้าง งานประเพณีขึ้นเขาสวาย เคาะระฆังพันใบ ไหว้ ๙ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแห่นางแมว กันต้อม การกวนข้าวทิพย์ การแต่งงาน หรือแห่นางแมว กะนีปติงตอง เรือมอันเร หรือลูตอันเร เรือมตรด เรือมอาอัยโสง สะบ้า ลิกเขมร มโหรี เจริญ และเจริญเปรีน มีวัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง เสมือนเป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้าน เป็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของคนกับช้างอันเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นไม่เหมือนที่แห่งใดในโลก

๒.๙.๒ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปราสาทขอมในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

๒.๙.๒.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับอารยธรรมขอมโดยสังเขป

อารยธรรมขอม (เขมร) โบราณ ซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ คืออารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมขอมแผ่ขยายไปไกล จนได้รับการยกย่องว่าเป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้ โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่บริเวณทะเลสาบเขมร ไปจนถึงอีสานตอนกลางของไทย และพื้นที่ทางตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน^{๕๔}

๒.๙.๒.๒ อารยธรรมขอมโบราณในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

จากข้อมูลของพงศาวดารเมืองสุรินทร์ พบว่า “บริเวณนี้เป็นหลักแหล่งของชนชาติไทยสมัยเรื่องอำนาจ เจ้าเมืองผู้มีนามว่าขุนเกตุสร้างโบราณไว้หลายแห่ง และมีตัวอักษรภาษาไทยภาคอีสานจารึกไว้ด้วย ไทยเสื่อมอำนาจลงจนถอยร่นไปอยู่ที่อื่น เมืองขอมตั้งราชธานีที่เมืองพิมาย” ดังมีปรากฏตามอักษรศิลาจารึกที่บ้านปราสาท ดังนี้

“สิทธิการิยะ บรมนารถชาติภิรมย์ สมชตาปะสีการาชา เจ้าสังฆราชาพุทธวงษา และเจ้าสมเด็จจตุตมะวารปัญญา และเจ้าหม่อมเกษ เจ้าสมเด็จจโฆตวงษา เจ้ากุลวงษา เจ้านครวิงษา และเจ้าเมืองเทพราชา ขุนไกร ขุนแก้ว ขุนศรี ต่างตา ขุนจัน

^{๕๔} เชษฐ ติงสัญชิต, ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, (นนทบุรี: มิวเซียมเพรส, ๒๕๖๐), หน้า ๒๒๐.

เตมาแก่ พ่อแม่พี่น้องญาติกาวงษา ลูกหลานทั้งมวล พร้อมกันสร้างพระมหาธาตุ ๓
ลูกนี้ไว้กับศาสนาพระเจ้า トラบต่อห้าพันวัสชา นิพพานะ ปัจติโยโหตุ”^{๕๕}

จังหวัดสุรินทร์นั้นมีอาณาเขตดังนี้ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดมหาสารคามและ
จังหวัดร้อยเอ็ด ทิศใต้ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันตก
ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๔๕๔ กิโลเมตร พื้นที่ ๙,๑๐๑.๓๘๑ ตาราง
กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๗ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุรินทร์, อำเภอปราสาท, อำเภอท่า
ตูม, อำเภอจอมพระ, อำเภอสนม, อำเภอเขวาสินรินทร์, อำเภอสนม, อำเภอรัตนบุรี, อำเภอสำโรงทาบ,
อำเภอโนนนารายณ์, อำเภอสังขะ, อำเภอบัวเชด, อำเภอศีขรภูมิ, อำเภอลำดวน, อำเภอกาบเชิง,
อำเภอพนมดงรัก, อำเภอชุมพลบุรี”^{๕๖}

ปราสาทที่สำคัญในเขตจังหวัดสุรินทร์ โดยแยกออกเป็นกลุ่มปราสาทของแต่ละอำเภอ
เรียงลำดับจำนวนปราสาทจากมากไปน้อย ได้ดังนี้

อำเภอสังขะ มี ๖ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทภูมิโพน ตำบลดม (๒) ปราสาทสิงห์
ศิลปะชัย ตำบลกระเทียม (๓) ปราสาทมีชัยหรือปราสาทหมื่นชัย ตำบลกระเทียม (๔) ปราสาทยาย
เหงา ตำบลสังขะ (๕) ปราสาทบ้านจารย์ ตำบลจารย์ และ (๖) ปราสาทบ้านด่าน ตำบลบ้านด่าน และ
นอกจากปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีธาตุเก่าแก่องค์สำคัญอีก ๑ แห่ง คือ ธาตุบ้านธาตุ ตำบลพระ
แก้ว

อำเภอปราสาท มี ๔ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทบ้านพลวง อำเภอปราสาท (๒)
ปราสาทบ้านไพล หรือวัดโคกปราสาท อำเภอปราสาท (๓) ปราสาทบ้านทะนง อำเภอปราสาท และ
(๔) ปราสาทอังกัญโพธิ์ อำเภอปราสาท

อำเภอเมืองสุรินทร์ มี ๓ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทเมืองที ตำบลเมืองที อำเภอ
เมืองสุรินทร์(๒) ปราสาทโอรंगा ตำบลเฉนียง และ (๓) ปราสาทเขาพนมสวาย อำเภอเมืองสุรินทร์
และนอกเหนือจากปราสาทหินแล้ว ก็ยังมีปรากฏร่องรอยเมืองโบราณในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ คือ
กำแพงเมืองสุรินทร์และคูเมือง ทั้งชั้นนอกและชั้นใน

อำเภอศีขรภูมิ จำนวน ๓ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทช่างปี่ ตำบลช่างปี่ (๒)
ปราสาทศีขรภูมิ หรือ ปราสาทบ้านระแวง ตำบลระแวง และ (๓) ปราสาทบ้านอนันต์หรือปราสาทอา
นาร์ ตำบลยาง

อำเภอบัวเชด จำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทตามอยหรือตามอญ ตำบลบัวเชด และอีก
๑ ภู คือ ภูศาลา ซึ่งตั้งอยู่ตำบลบัวเชดเหมือนกัน

^{๕๕} บรรณ สวันตรัจฉ์, พงศาวดารเมืองสุรินทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวง
วัฒนธรรม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๘.

^{๕๖} สุสุพร ประเสริฐราชกิจ, รวมประวัติและสัญลักษณ์ ๗๖ จังหวัด, หน้า ๘๓.

อำเภอท่าตูม จำนวน ๒ ปราสาท ประกอบด้วย (๑) ปราสาทบ้านบัลลังก์ ตำบลท่าตูม (๒) ปราสาทนางบัวตูม อำเภอท่าตูม และมีแหล่งโบราณคดีอีก ๑ แห่ง คือ โนนแท่น ตำบลโพนครก

อำเภอลำดวน มีจำนวน ๓ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทบ้านตะเปียงเตี้ยหรือปราสาทระเปียงเตี้ย ตำบลตะเปียงเตี้ย (๒) ปราสาทบ้านกระดุก ตำบลลำดวน และ (๓) ปราสาทบ้านลำดวน ตำบลลำดวน

อำเภอพนมดงรัก มีจำนวน ๓ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทตาเหมือน ตำบลปักไผ่ (๒) ปราสาทตาเหมือนโต้ง ตำบลปักไผ่ และ (๓) ปราสาทตาเหมือนธม อำเภอพนมดงรักอำเภอกาบเชิง จำนวน ๒ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทเบ็ง ตำบลปราสาทเบง (๒) ปราสาทหมอนเจริญ ตำบลกาบเชิง

อำเภอเขวาสินรินทร์ มีจำนวน ๒ ปราสาท คือ (๑) ปราสาทแก้ว ตำบลบ้านแร่ (๒) ปราสาททอง ตำบลตาถูก

อำเภอสำโรงทาบ มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทหมื่นศรีน้อย ตำบลหมื่นศรี

อำเภอจอมพระ มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทจอมพระ ตำบลจอมพระ

อำเภอสนม มีจำนวน ๑ ปราสาท คือ ปราสาทบ้านสนม ตำบลสนม

อนึ่ง จากกลุ่มปราสาทขอมโบราณแล้ว ก็ยังมีปรากฏแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะเป็นปราสาท ในเขตอำเภอรัตนบุรี อีก ๒ แห่ง คือ (๑) ปราสาทวัดโพธิ์ศรีธาตุ ตำบลธาตุ (๒) ปราสาทวัดบ้านหนองหิน ตำบลแรด และอีก ๑ โบราณสถาน คือ โบราณสถานวัดป่าดงน้ำคำ ตำบลเข็ด

จากหลักฐานทางโบราณคดีทั้งหมดที่มีปรากฏ พบว่าปราสาทที่เป็นพุทธสถานของพระพุทธศาสนา ในนิกายมหายาน แบบวัชรยาน ดังมีหลักฐานปรากฏใน “ในจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (ซึ่งได้) กล่าวถึงพระปณิธานในการสถาปนาอโรคยาศาลหรือสถานพยาบาลในปริมหาศักราช ๑๑๐๘ (พ.ศ.๑๗๒๙) จำนวน ๑๐๒ แห่ง ทุกๆ วิษัย (เมือง) ทั่วพระราชอาณาจักร”^{๕๗} และจากหลักฐานจารึกปราสาทตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาลจำนวน ๑๘ แห่ง ปรากฏจารึกที่มีข้อความคล้ายคลึงกันหมดทุกแห่ง โดยพบในประเทศไทยจำนวน ๗ หลัก และอโรคยาศาลที่ ๑๗ แห่ง โดยพบในดินแดนประเทศไทย มีความคล้ายคลึงกันทางรูปแบบสถาปัตยกรรม”^{๕๘} ซึ่งการก่อสร้าง “อโรคยาศาล (นั่นจะ) ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ (๑) สถานพยาบาล และ (๒) สุตตาลัย (ศาสนสถานประจำอโรคยาศาลหรือปราสาทศิลา) อันเป็นที่ประดิษฐาน “พระโภษะชยคุรุไวฑูรยประภาสุต” หรือพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นครูของแพทย์ที่มีแสงประกายมณฑลประดุจดั่งแสงแก้วไพฑูรย์”^{๕๙} ในส่วนของการจัดการสถานพยาบาลหรืออโรคยาศาลนั้น จารุวรรณ พึ่งเทียร ได้ระบุไว้ว่า “อโรคยาศาลขนาดใหญ่มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการทั้งหมด ๒๐๐ คน ขนาดเล็กมีเจ้าหน้าที่ ๕๐ คน และพระองค์

^{๕๗} อัญญาณ์ ชาติ, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), สุรินทร์: สำนักพิมพ์สุรินทร์สมเสร, ๒๕๕๒, หน้า ๑๒๓.

^{๕๘} จารุวรรณ พึ่งเทียร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๔.

^{๕๙} อัญญาณ์ ชาติ, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), หน้า ๑๒๔.

จะทรงบริจาคการรักษาโรคแก่โรคยาศาลเหล่านี้ปีละ ๓ ครั้ง”^{๖๐} และ“ในปัจจุบัน เฉพาะในดินแดนภาคอีสานของประเทศไทย พบสุคตาลัยที่เป็นศาสนสถานประจำโรคยาศาลจำนวนทั้งสิ้น ๓๐ แห่ง ซึ่งเกือบราวหนึ่งในสามของจำนวนโรคยาศาลทั้งหมด ทั้งยังพบศิลาจารึกโรคยาศาลอีก ๑๒ หลัก”^{๖๑} “สำหรับในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการสำรวจพบสุคตาลัย จำนวน ๕ แห่ง คือ (๑) ปราสาทบ้านปราสาท บ้านถนน ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ (๒) ปราสาทช่างปี บ้านช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอศีขรภูมิ (๓) ปราสาทจอมพระ บ้านจอมพระ ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ (๔) ปราสาทบ้านฉะนิยง ฉะนิยง ตำบลบ้านฉะนิยง อำเภอเมืองสุรินทร์ และ (๕) ปราสาทตาเมือนตุ้จ บ้านนอกคันทนา ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก”^{๖๒} “นอกจากนี้ยังพบจารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จำนวน ๓ หลัก คือ (๑) จารึกปราสาท (สร.๔) (๒) จารึกตาเมือนตุ้จ (สร.๑) และ (๓) จารึกสุรินทร์ (สร.๖)”^{๖๓} “ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้ปรากฏการสร้างประติมากรรมรูปเคารพเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปเคารพในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปนาคปรก พระวัชรสัตว์ พระโพธิสัตว์วัชรปาณี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นต้น” โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ๒ ปราสาทหลัก คือ ปราสาทตาเมือน และปราสาทตาเมือนตุ้จ ซึ่งจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีนั้นได้“พบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประจำโรคยาศาล ๑ หลัก เป็นอักษรขอมภาษาสันสกฤต กล่าวถึงพระโภชชัยคุรุ พระโพธิสัตว์ผู้ประทานความไม่มีโรคแก่ประชาชนผู้นับถือ”^{๖๔} และในปราสาทจอมพระ อำเภอจอมพระ จากการค้นพบหลักฐาน “จากการดำเนินการขุดแต่งของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ พบโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระวัชรสัตว์”^{๖๕} ซึ่งหลักฐานของวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทขอมเหล่านี้ เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ทางโบราณคดี ซึ่งเป็นข้อมูลที่สามารถระบุได้ว่า ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ได้เคยเป็นพื้นที่ ซึ่งมีพระพุทธศาสนาเถรวาท แบบวิชัยยาน ได้เผยแผ่เข้ามา มีอิทธิพลต่อความเชื่อและฝังรากลึกในจิตใจของประชาชนในเขตพื้นที่อย่างมาก กระทั่งมีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาอย่างมั่นคงต่อพระรัตนตรัย และได้สร้างศาสนวัตถุ และประติมากรรมทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชาและได้ประกาศพลังศรัทธาที่มีต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนิกชนในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ด้วยการสร้างปราสาทเพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และสร้างศาสนสถานอื่นๆ เพื่อเกื้อกูลแก่คนทั่วไป อันเป็นการบำเพ็ญบารมีแบบพระโพธิสัตว์ ตามแบบคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๖๐} จารุวรรณ พึ่งเทียร, อ้างแล้ว หน้า ๑๑๔.

^{๖๑} อัมภางค์ ชมดี, ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒), หน้า ๑๒๖.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒๖.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๔.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖.

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงได้วางกรอบการสืบค้นรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้แบ่งประเด็นการสืบค้นเพื่อให้ครอบคลุมหัวข้อและวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องใน ๔ ประเด็นหลัก คือ ๑) ด้านทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ๒) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เชิงวัฒนธรรม ๓) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ ๔) ด้านปราสาทขอม แต่ละหัวข้อจะได้สืบค้นนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๙.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม

สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๖ เรื่อง “ทุนทางสังคมกับแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยพวน อ.ปากพลีมีทุนทางสังคมที่เด่นชัดคือทุนทางภูมิปัญญาและทุนทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเป็นมิตรไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ชาวไทยพวน อ.ปากพลีมีทุนมนุษย์ที่เข้มแข็ง ข้อเสนอและคือให้ชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์โดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แบบพักค้าง โดยใช้กลยุทธ์สร้างความแตกต่างผสานการเรียนรู้^{๖๖}

๑.๙.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เชิงวัฒนธรรม

สมบัติ ประจัญศาสตร์ ได้ทำการศึกษาวิจัยใน ปี พ.ศ.๒๕๕๗ เรื่อง “ออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายเรขศิลป์จากผังพื้นของปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายมัดหมี่ที่มีลักษณะเป็นลวดเรขศิลป์โดยมีแรงบันดาลใจจากผังพื้นของปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ ผลการศึกษาพบว่า ปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอม ซึ่งการเขียนภาพผังพื้นเป็นการนำเสนอแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นภาษาสากล แต่ยังไม่เคยมีการสร้างสรรค์เป็น

^{๖๖} สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน, ทุนทางสังคมกับแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก, วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๑๖, (มกราคม-ธันวาคม), บทคัดย่อ.

ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ โครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบลวดลายลวดเรขศิลป์โดยมีแรงบันดาลใจจากผืนผ้าไหมมัดหมี่ในเขตอีสานใต้ และทดลองให้ช่างภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตผ้าไหมมัดหมี่ได้ผลงานจากต้นแบบจำนวน ๒ ชิ้น โดยมีการอธิบายความรู้ทางวิชาการประกอบการออกแบบที่อาศัยกระบวนการแปรเปลี่ยนองค์ประกอบด้วยการลดรูป การจัดองค์ประกอบศิลป์ และการจัดโครงสร้าง ผนวกกับเทคนิคการสร้างสรรค์ผ้าไหมมัดหมี่ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ตั้งแต่การเตรียมเส้นไหม การคำนวณเส้นไหมเส้นยืนและเส้นพุ่ง การฟอก การย้อมสี การสร้างลายมัดหมี่ การมัดหมี่ โดยเสนอแนะให้เพิ่มเทคนิคอื่นบนงานมัดหมี่ การสร้างมิติของลายด้วยการให้ค่าน้ำหนักของสีที่แตกต่างกัน หรือการผสมผสานแรงบันดาลใจอื่นร่วมกันกับผืนผ้าไหมมัดหมี่ ย้อมได้ผลงานที่หลากหลาย อาจแสดงออกจากภาพลักษณ์ไปสู่ภาพนามธรรมต่อไป^{๖๗}

อภิชาติ พรเจริญกิจกุล และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัย และตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านประทุน ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านประทุน จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้วิธีการวิจัยผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ รูปแบบผลิตภัณฑ์การสร้างมูลค่าเพิ่มผ้าไหมทอมือตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนผ้าไหมทอมือบ้านประทุน ผลการศึกษาพบว่า ได้รูปแบบ “BAN PRATOON MODEL” ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยได้แก่ ระดมความคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ (B = Brainstorm product development) กำหนดราคา (A= Appraise) สร้างเครือข่ายเพิ่มช่องทางการค้า (N = Networking) สร้างศักยภาพชุมชน (P=Potentiality Community) ยกย่องการสืบสารภูมิปัญญาท้องถิ่น (R=Raising Knowledge) ความช่วยเหลือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (A=Assistance from Local Administration Organization) นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ (T=Technologies) ศูนย์กระจายสินค้า (O=Outlet to Customers) สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ (On=Opportunity & New Market) โดยผ่านการรับรองรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญอันนำไปสู่ความพึงพอใจของลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือที่ได้ประยุกต์ขึ้น กลุ่มผ้าไหมทอมือชุมชนบ้านประทุนสามารถนำรูปแบบไปสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ได้^{๖๘}

^{๖๗} สมบัติ ประจัญตานต์, ออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายเรขศิลป์จากผืนผ้าไหมมัดหมี่ในเขตอีสานใต้ ประเทศไทย, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๘} อภิชาติ พรเจริญกิจกุล, การพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านประทุน ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์, *วารสารการบริการปกครอง (Governance Journal)*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๓๓.

เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยและพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ เรื่อง “จิตรกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบลวดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจังหวัดสุรินทร์ และเพื่อสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบลวดลายผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์มีรูปแบบการสร้างลวดลายอยู่ ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย ๑) ลวดลายโครงสร้าง ใช้เทคนิคการทอแบบขัดลายออกมาเป็นทัศนธาตุ เป็นลายจุด ลายเส้น ลายตารางสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ลายตารางสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ๒) ลายมัดหมี่ ใช้เทคนิคการสร้างลายด้วยการมัด เป็นลายเส้น เป็นลายเส้นตั้งผสมเส้นนอน เป็นลายรูปร่างขนมเปียกปูน ลายเส้นอิสระ และลายสร้างสรรค์ที่แสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม ส่วนสีเส้นผ้าทอมือของมี ๖ ลักษณะ คือ ความเข้มของสี ๑) การใช้สีเอกรงค์ ได้แก่ ลายขอ ลายกุญแจ การใช้สีส่วนร่วม ได้แก่ ลายโฮล ลายข้าง ๒) การใช้สีกลมกลืน ได้แก่ ลายก้านแห่ ลายโคม ๓) การใช้สีเชื่อมพราย ได้แก่ ลาย กะเอ็ด ๔) การใช้จุดเด่นจากสี ได้แก่ ลายไก่ ๕) และ ๖) การใช้สีขัดกัน ได้แก่ ลายแมงมุม ลายนกยูง ลายม้า การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร จังหวัดสุรินทร์ จากการเห็นความสัมพันธ์ในลวดลายและสีเส้นของผ้าไหมที่มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบในงานทัศนศิลป์ ที่แสดงความงดงามของทัศนธาตุต่าง ๆ อย่างลงตัว อันได้แก่ จุด เส้น สีเส้น รูปร่าง รูปทรงและพื้นผิว สื่อความรู้สึกรักจากการมองเห็นที่แตกต่างกันในการรับรู้ความงามของทัศนียภาพภูมิทัศน์ในท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร โดยมีขั้นตอนการสร้างสรรค ๓ ขั้น คือ ๑) การร่างภาพด้วยจินตนาการบนกระดาษเขียนภาพ จำนวน ๑๕ ภาพ ๒) เลือกภาพที่เหมาะสมตามหลักการจัดภาพ เพื่อลงสีอะคริลิคบนกระดาษเขียนภาพ จำนวน ๔ ภาพ และ ๓) เลือกจำนวน ๑ ภาพ ที่สามารถสื่อความงามของลวดลายสีเส้นและเรื่องราวได้ตามจุดประสงค์ มาสร้างสรรค์ โดยใช้เทคนิคเขียนสีอะคริลิคบนแคนวาสให้เป็นภาพจิตรกรรมร่วมสมัย สำหรับใช้ในการเผยแพร่เพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปะและภูมิปัญญาผ้าไหมทอมือ อันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรให้คงอยู่สืบไป^{๖๙}

๒.๙.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พูนทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ และคณะ, ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๔๔, เรื่อง “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด” ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเนื่องจากชุมชนเชื่อว่า การท่องเที่ยวที่ผ่านมาทำลาย

^{๖๙} เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย และคณะ, จิตรกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๒๙-๑๓๐.

ความเข้มแข็งและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้รัฐยังเขามาบีบบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวแทนประชาชน ชุมชนโดยส่วนใหญ่ไม่รู้จักรักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนแต่ก็คาดหวัง การท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ถ้าชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกที่ชุมชนต้องการ คือ การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อันดับที่สอง คือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ส่วนการเผยแพร่ของดีของชุมชน และการศึกษาร่วมกันของชุมชนเป้าหมายกับนักท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์อันดับรองลงมา^{๗๐}

สุวารีย์ ศรีปฐมะ และคณะ, ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๔๘ เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวชายแดนลุ่มน้ำเหือง-โขง: กรณีศึกษา แก่งคุดคู้ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ผลการศึกษาพบว่า แก่งคุดคู้มีศักยภาพด้านภูมิทัศน์ที่ตั้งความพร้อมดานการบริการดีมากการบริหารจัดการเป็นแบบสหภาคี ยังไม่มีการประเมินสภาวะการท่องเที่ยวส่วนแบบแผนการพัฒนาคุณภาพถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวมีการจัดทำแผนพัฒนารวมโดยแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดี^{๗๑}

พัชรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๐ เรื่อง “โครงการวิจัยรูปแบบการให้บริการนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึกในอีสานใต้” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการให้บริการนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึก ๒) เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึก ๓) เพื่อหาแนวทางการนำหลักจิตวิทยาบริการสำหรับผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึกให้บริการนักท่องเที่ยว และ ๔) เพื่อหาแนวทางการเชื่อมโยงรูปแบบการให้บริการของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึกของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน ผลการศึกษาพบว่า (๑) รูปแบบตามทำเลที่ตั้ง แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ แบบกระจุกตัวตามในเขตอำเภอเมืองและถนนสายหลัก (๒) แบบตามผลิตภัณฑ์ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ ประเภทผลิตภัณฑ์เดี่ยว และประเภทผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย (๓) รูปแบบตามงานเทศกาล และ (๔) รูปแบบกระบวนการให้บริการที่ร้าน ๒) ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พึงพอใจการให้บริการที่ร้าน รองลงมาคือ บริการจำหน่ายสินค้าตามงานเทศกาล บริการตามผลิตภัณฑ์ และบริการตามสถานที่ตามลำดับ ด้านผลิตภัณฑ์นักท่องเที่ยวต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงด้านราคา นักท่องเที่ยวต้องการราคาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับราชม

^{๗๐} พูนทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ และคณะ, รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้าบทนำ.

^{๗๑} สุวารีย์ ศรีปฐมะ และคณะ, การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวชายแดนลุ่มน้ำเหือง-โขง: กรณีศึกษาแก่งคุดคู้ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, รายงานการวิจัย, (เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

ด้านสถานที่จำหน่ายนักท่องเที่ยวต้องการสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่สะดวกซื้อ และตั้งอยู่บนเส้นทางหลัก ด้านส่งเสริมการตลาด นักท่องเที่ยวต้องการผู้ชาย/พนักงานขายที่มีความรู้ความสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ได้ถูกต้อง ชัดเจน ผู้ขายพนักงานขายนักท่องเที่ยว มีความต้องการพนักงานขายที่มีความกระตือรือร้น ๓) การนำหลักจิตวิทยาบริการมาใช้เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยใช้เทคนิคการขายหลายรูปแบบ เช่น การประชาสัมพันธ์โดยมีคฤศก์ การจัดแสดงนิทรรศการ การสาธิตตกแต่งสถานที่ แสดงการใช้ประโยชน์ของสินค้าในลักษณะต่าง ๆ การขายโดยผ่านกระบวนการท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ การสร้างความหมาย และความประทับใจในตัวผลิตภัณฑ์ ๔) การเชื่อมโยงรูปแบบการให้บริการของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึกของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยเชื่อมโยงกลุ่มผู้ผลิตในท้องถิ่นในภาคอีสาน เพื่อความเข้มแข็ง การเชื่อมโยงผ่านการท่องเที่ยวแบบต่าง ๆ เช่น ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การพัฒนาแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ร่วมกัน การตั้งสมาคมผู้ประกอบการการแลกเปลี่ยน การศึกษาดูงาน การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลาง สินค้าของที่ระลึกของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน จัดทำจดหมายช่วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน^{๗๒}

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๒ เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ในประเด็นปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในวัดมีหลายปัญหา ตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ โอกาส และวัฒนธรรมอันดีของไทยและระเบียบวัด โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ การไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม และขาดความเป็นระเบียบในการเที่ยวชม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย การรูกล้ำของร้านขายสินค้าและบริหารภายในวัด จนเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ให้บริการบางกลุ่ม ทั้งนี้ ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง ๙ วัด สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ โดยวัดสามารถจัดการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว และการเที่ยวภายใน

^{๗๒} พชรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล และคณะ, โครงการวิจัยรูปแบบการให้บริการนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการจำหน่ายของที่ระลึกในอีสานใต้, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖-๓๗.

วัด ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วัดถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย แต่ก็ต้องมีการวางระบบการจัดการให้เหมาะสม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน^{๗๓}

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๗ เรื่อง “**สันติสุขเริ่มต้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสันติสุขภาคเหนือของประเทศไทย**” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติสุข รวมทั้งอิทธิพลของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยประสานให้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างสันติสุขในชุมชนด้วยวิธีการ (๑) การทำหน้าที่ควบคุมทางสังคม โดยการควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน การควบคุมทางจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน และกำกับกติกาศงของชุมชน และ (๒) การสร้างความสมานฉันท์ภายในชุมชนในรูปแบบการร่วมด้วยช่วยกันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความร่วมมือ ร่วมใจอันดีในชุมชน และสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และรูปแบบในการสร้างความยุติธรรม เป็นเครื่องมือในการกำกับควบคุมความเชื่อของคนที่มีต่อน้ำและป่า ก่อให้เกิดกติกาศงที่ใช้อำนวยความสะดวกในการแบ่งปันน้ำในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา คือ สีสสามัญญตา และทิวฐีสสามัญญตา ก่อให้เกิดชุมชนสันติสุข ที่ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์กลมเกลียว ๒) อิทธิพลของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเชื่อมประสานให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในฐานะของกลไกสนองตอบความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสรรน้ำและการแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม ๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการปรับตัวเกี่ยวกับเนื้อหาพิธีกรรมโดยวิธีการเสริมความตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติ มีการเสริมความเข้มแข็งของกติกาศงให้คนในชุมชนที่ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกติกาศงที่ร่วมกัน สร้างขึ้นบนฐานของความเคารพยำเกรงต่อสิ่งควบคุมธรรมชาติ มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของป่าและน้ำ สร้างความรู้ ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และการปรับตัวบูรณาการกับพุทธศาสนานำหลักการของศรัทธาและปัญญามาตรวจสอบจารีตปฏิบัติของชาวบ้านจึงทำให้การจัดประเพณีพิธีกรรมไม่ได้ว่างเปล่าจากคุณค่าของปัญญา^{๗๔}

สมใจ อินทนนท์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัย และมีการพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง “**การจัดการโลจิสติกส์และการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง จังหวัด**

^{๗๓} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโรว และคณะ, รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๗๔} พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ, สันติสุขเริ่มต้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสันติสุขภาคเหนือของประเทศไทย, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

สุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการโลจิสติกส์ เพื่อรองรับการเติบโต และขยายตัวด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านช้าง ๒) ประเมินและวิเคราะห์ระบบสาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบการขนส่ง และระบบสารสนเทศของหมู่บ้านช้าง และ ๓) ศึกษาแบบการพยากรณ์จำนวนนักท่องเที่ยวและอุปสงค์ของการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง โดยใช้หลักการจัดการ โลจิสติกส์เข้ามาใช้กับการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า อนุกรมเวลาแบบจำลองเคลื่อนที่แบบถ่วงน้ำหนักเป็นรูปแบบการพยากรณ์ที่เหมาะสม โดยพบว่าอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจำนวนนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ คน/ปี ซึ่งจะมีผลต่อการวางแผน และผลการศึกษาระดับความสำคัญและความพึงพอใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง พบว่า ระดับความสำคัญและความพึงพอใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว คือ ๑) เรื่องการเดินทางและการขนส่งจากตัวเมืองสุรินทร์ไป-กลับหมู่บ้านช้าง ให้มีความสำคัญในเรื่องของความปลอดภัยและเมื่อได้ใช้บริการแล้วพึงพอใจมากที่สุดในเรื่องของกิจกรรมการพักผ่อนของรถประจำทาง ๒) เรื่องสถานที่ท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างให้มีความสำคัญในเรื่องของความเป็นธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเมื่อได้ใช้บริการแล้ว พึงพอใจมากที่สุดในเรื่องของกิจกรรมการฝึกช้างหลากหลายกิจกรรม และไม่พึงพอใจเลยคือเรื่องของผู้รับความคิดเห็น หลังใช้บริการแล้ว ๓) เมื่อระบบสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง ให้มีความสำคัญในเรื่องของห้องน้ำ และห้องสุขา และเมื่อได้ใช้บริการแล้ว พึงพอใจมากที่สุดในเรื่องของบริเวณที่จอดรถ และพึงพอใจน้อยที่สุดคือเรื่องของห้องสุขา และห้องน้ำ ๔) เรื่องระบบสารสนเทศและการติดต่อสื่อสารให้มีความสำคัญในเรื่องของความสะดวกสบายด้านสารสนเทศ และเมื่อได้ใช้บริการแล้ว พึงพอใจมากที่สุดในเรื่องความพร้อมในระบบสารสนเทศ และการติดต่อสื่อสาร พึงพอใจน้อยที่สุดคือ เรื่องการประสานงานของเจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษา ๕) เรื่องระบบโลจิสติกส์ท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง ให้มีความสำคัญในเรื่องของความสะดวกและรวดเร็วของการเดินทางจากตัวเมืองสุรินทร์ไปยังหมู่บ้านช้าง และเมื่อได้ใช้บริการแล้ว พึงพอใจมากที่สุดในเรื่องของความถี่ของยานพาหนะไปยังหมู่บ้านช้าง พึงพอใจน้อยที่สุดคือ เรื่องความสะดวกและรวดเร็วของการเดินทางจากตัวเมืองสุรินทร์ไปหมู่บ้านช้าง^{๗๕}

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ ได้ศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๖๑ เรื่อง “นวัตกรรม: การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอีสานตอนใต้” ผลการศึกษาพบว่า ผลการวิจัยเชิงคุณภาพในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑) แหล่งศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และจัดระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานตอนใต้เข้าถึงศักยภาพนั้นจะขึ้นอยู่กับทุกภาคส่วนนั้นตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวตามเส้นทางแหล่งอารยธรรมที่ผสมผสาน ชุมชนควรสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

^{๗๕} สมใจ อินทนนท์ และคณะ, การจัดการโลจิสติกส์และการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง จังหวัดสุรินทร์, วารสารช่อพะยอม, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๙๙.

บนฐานของชุมชน (Community Based Ecotourism: CBET) ที่เน้นกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มอย่างแท้จริง และนวัตกรรมในบริการและสินค้าทางการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เพราะการรักษาและต่อเนื่องภาคี ภาคีสานตอนใต้ และร่วมกันพัฒนาประสิทธิภาพและคุณค่าของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน (Plan) การร่วมปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุง (Act) เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในลักษณะที่ว่า “เที่ยวไทยให้ถึงธรรมะ” ซึ่งได้มีแอปพลิเคชันที่สามารถตอบสนองได้ดียิ่งขึ้น ได้มีผลประโยชน์การสร้างเครือข่ายที่สมาชิกได้รับในความปลอดภัยร่วมมือกับภาครัฐในการประชาสัมพันธ์ในทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความหนักในการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้ดีที่สุด สนับสนุนผู้ประกอบการท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมรักษาความปลอดภัยนักท่องเที่ยว^{๗๖}

๒.๙.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอม

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๕ เรื่อง “คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจโบราณสถานกลุ่มปราสาทขอมในเขตจังหวัดสุรินทร์ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านศาสนาในกลุ่มปราสาทขอมเขตจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ได้อ้างกรรมสิทธิ์เหนือปราสาทเหล่านี้ ทำให้สองประเทศเกิดข้อพิพาทกันด้วยอาวุธหนัก อิทธิพลที่มีต่อการเมืองระดับท้องถิ่น เช่น นักการเมืองในระดับท้องถิ่นนำไปใช้เป็นนโยบายหลักหาเสียง เป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางการเมือง และเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ผลงานของนักการเมือง เป็นต้น^{๗๗}

พระศรีวิสุทธิคุณ,ดร. และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๖ เรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม” ผลการศึกษาพบว่า “พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนที่เรียกว่ากัมพูชา ตั้งแต่สมัยสังคายนารั้งที่ ๓ เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ สืบทอดกันมาเป็นยุคสมัย คือ (๑) ยุคพุนัน ซึ่งมีลักษณะของพระพุทธศาสนาหายาน (๒) ยุคเจนละ ซึ่งมีลักษณะเป็นพระพุทธศาสนาหายาน (๓) ยุคพระนครซึ่งพระพุทธศาสนาถึงความเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา และ (๔) ยุคพระนครพระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ในสมัยที่เขมรแดงมีอำนาจ พระพุทธศาสนาถูก

^{๗๖} ไชยสิทธิ์ อดุมโชคนามอ่อน และคณะ , นวัตกรรม: การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอีสานตอนใต้, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๗๗} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ, คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์, รายงานการวิจัย, พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า บทคัดย่อ.

ปราบปรามจนสิ้นสูญ พอหมดยุคของเขมรแดงแล้ว พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง จนกระทั่งเป็นศาสนาประจำชาติที่ได้รับการบรรจุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ^{๗๘}

พระมหาดนอม อานนโท และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๖ เรื่อง “คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาพบว่า ด้านคติความเชื่อพบว่า การสร้างปราสาทขอมเริ่มแรกเป็นการสร้างคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เพื่อเป็นการจำลองจักรวาล โดยเฉพาะเมืองสุวรรณค์ ว่ามีอะไรเป็นส่วนประกอบบ้าง ที่เห็นเด่นชัดที่สุด คือ การจำลองเขาไกรลาสอันเป็นที่ประทับของพระศิวะ หรือเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งแต่ละส่วนประกอบก็จะแฝงไปด้วยคติความเชื่อ ทำให้ผู้ที่พบเห็นสามารถจินตนาการถึงศูนย์กลางจักรวาล และที่ประทับของพระศิวะ ด้านคุณค่าพบว่า ทำให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ ไม่ว่าจะเป็นของที่ระลึก อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย แหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถาน ทำให้เกิดรายได้ชุมชน จากการนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปราสาทขอมมาสร้างสรรค์งานฝีมือและของที่ระลึก เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ ด้านสังคม และการเมืองนั้นก็มีความสงบสุข เพราะเกิดการเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่กล้าทำผิดต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ต่อโบราณสถานนั้น ๆ นักการเมืองยังนำไปใช้อ้างอิงเพื่อประโยชน์ทางการเมืองอีกด้วย ความงามจากสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ดีแล้วก่อให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้พบเห็น^{๗๙}

ทองแดง พุทธเกตุ และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๗ เรื่อง “การศึกษาสำรวจลักษณะและอิทธิพลความเชื่อประเพณีศิลปกรรมปราสาทขอมในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อและอิทธิพลศิลปกรรมปราสาทขอม ว่ามีการสร้างฐานของปราสาทขอม มักทำเพิ่มมุมที่มีความกว้างโดยเฉพาะด้านประกอบมุมตรงกลางเท่านั้น ซึ่งมีลักษณะและอิทธิพลเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมภาพเขียน ภาพแกะสลัก และประติมากรรม นูนต่ำ-สูง ประกอบด้วยมีตัวปราสาทศิลปะแบบขอมก่อด้วยอิฐผืนเรียบแนบกันแต่ละก้อนตั้งอยู่ด้านเดียวคู่ด้วยศิลาแลง มีผนังเรือนธาตุ และรูปเทพนพเคราะห์ ๙ องค์ นิยมประทับไว้บนซุ้มประตูปราสาทขอมเท่านั้น^{๘๐}

^{๗๘} พระศรีวิสุทธิคุณ และคณะ, พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๗๙} พระมหาดนอม อานนโท และคณะ, คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า บทคัดย่อ.

^{๘๐} ทองแดง พุทธเกตุ และคณะ, การศึกษาเชิงสำรวจลักษณะและอิทธิพลความเชื่อประเพณีศิลปกรรมปราสาทขอมในจังหวัดอุบลราชธานี, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ ก.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๙ เรื่อง “ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี” ผลการศึกษาพบว่า หลักฐานเกี่ยวกับเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของพุทธศิลปกรรมขอม ดังนี้ “เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยลพบุรี ในราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในสมัยอาณาจักรเจนละ ซึ่งตรงกับยุคทวารวดี ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี มีรายรับ-ถ่ายทอดความเชื่อพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน และนิกายเถรวาท จากอาณาจักรใกล้เคียงแล้วแผ่อิทธิพลไปในอาณาจักรใกล้เคียงในละแวกอินโดจีน หลังจากยุคทวารวดีแล้ว ลพบุรี ก็ยังได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาแบบขอมเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย และนำมาผสมผสานเข้ากับศิลปะท้องถิ่นของตนเอง^{๔๑}

^{๔๑} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, และคณะ, ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี, **รายการการวิจัย**, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ ก.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นี้ เป็นแบบการวิจัยแบบปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา และการออกแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ทั้งนี้ได้กำหนดกรอบในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ ๑) ที่มาของแนวคิด ๒) ความหมาย ๓) หลักการสำคัญ ๔) รูปแบบ ๕) กระบวนการ/วิธีการ ๖) ประโยชน์ และ ๗) แนวทางในการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสินค้าและออกแบบการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์และการออกแบบการท่องเที่ยวปราสาทขอม

๒) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการสร้างผลิตภัณฑ์และการออกแบบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอม

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด ความหมาย หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการ/วิธีการ ประโยชน์ และแนวทางการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนฐานรากในจังหวัดสุรินทร์

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

๑) สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, การท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์, พัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, ภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้า และรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม

๒) ลงพื้นที่ ๔ ชุมชนปราสาทขอม ประกอบด้วย ๑) ชุมชนปราสาทขอมศิขรภูมิ ๒) ชุมชนปราสาทขอมช่างปี ๓) ชุมชนปราสาทขอมภูมิโปน และ ๔) ชุมชนกลุ่มปราสาทขอมตาเมื่อน เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่น, ผู้ประกอบการขายของที่ระลึก, ผู้ประกอบการท่องเที่ยว, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้า และรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม

๓) สัมภาษณ์นักวิชาการที่เกี่ยวข้องประเด็นการวิจัย ๔ ด้าน คือ ๑) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ๒) นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม ๓) นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ และ ๔) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว

๔) นำข้อสรุปจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์สรุปอุปนิสัย และวิเคราะห์ส่วนประกอบ แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา เพื่อนำไปพัฒนาสินค้าต้นแบบ และการท่องเที่ยวต้นแบบของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนปราสาทขอมในเขตจังหวัดสุรินทร์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องสินค้าผลิตภัณฑ์และรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในเขตจังหวัดสุรินทร์ แล้วนำไปดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบของการวิจัยและพัฒนา (R&D) มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพปัญหาให้ชัดเจนจากการสำรวจเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ และปริมาณ รวมถึงการศึกษากรอบแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (R๑: Research ครั้งที่ ๑)

ขั้นที่ ๒ พัฒนารูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (D๑: Development ครั้งที่ ๑)

ขั้นที่ ๓ ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (R๒)

ขั้นที่ ๔ ปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ให้เหมาะสม (D๒)

ขั้นที่ ๕ นำรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ที่สมบูรณ์ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (Rn) ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกว่าผู้วิจัยจะมั่นใจได้ว่า สามารถนำรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ที่สมบูรณ์นั้น แล้วนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน

ขั้นที่ ๖ ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเน้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายของชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นี้เลือกชุมชนรอบปราสาทจำนวน ๔ แห่งประกอบด้วย ๑) ชุมชนรอบปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๒) ชุมชนรอบปราสาทช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ๓) ชุมชนรอบปราสาทภูมิโปน ตำบลตม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนรอบกลุ่มปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เหตุผลของการเลือกพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๔ แห่งดังกล่าวนี้ เพราะว่าแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมนี้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั่วไป และในแต่ละปีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแหล่งปราสาทนั้น ๆ มีการจัดกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี และมีนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชม และเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกสถานที่ดังกล่าวนี้ในการทำวิจัย

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรนั้นประกอบด้วยกลุ่มประชากรจำนวน ๗ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์, นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์, นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว, นักวิชาการด้านโลจิสติกส์, และนักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน ด้านละ ๑ คน รวม ๕ คน ๒) กลุ่มผู้บริหารโบราณสถานจำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๑ คน ๓) กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์, นักปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ รูป/คน ๔) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวนแห่ง ๆ ละ ๔ คน ๕) กลุ่มผู้ประกอบการค้าของที่ระลึกแห่งละ ๕ คน รวมเป็น ๒๐ คน ๖) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๒๐ คน รวมเป็น ๘๐ คน และ ๗) กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน ๔ แห่ง ๆ ละ ๒๐ คน รวมเป็น ๘๐ คน กลุ่มประชากรทั้งหมดใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากร	กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	การได้มาของ กลุ่มตัวอย่าง	การเก็บข้อมูล
๑.กลุ่มนักวิชาการ ด้านประวัติศาสตร์ ศ า ส น า แ ล ะ วัฒนธรรม ด้านการ สร้างผลิตภัณฑ์ ด้าน การ ท่อง เที ยว ด้านโลจิสติกส์ และ ด้าน การ พั ฒ น า ชุมชน	-นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ๑ คน -นักวิชาการด้านโลจิสติกส์ ๑ คน -นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน ๑ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๕ รูป/คน		
๒.กลุ่มผู้บริหาร โบราณสถาน	-ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน ปราสาทขอม หรือกรรมการมูลนิธิแหล่งท่องเที่ยว ปราสาทขอม ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๑ ละ ๑ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๔ คน		
๓.กลุ่มนักปราชญ์ ท้องถิ่น	-พระสงฆ์/ปราชญ์ท้องถิ่น ๔ รูป/คน ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๑ ละ ๑ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๔ รูป/คน		
๔.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	-เจ้าของกิจการบริษัทนำเที่ยว / กลุ่มมัคคุเทศก์ ตามแหล่งโบราณสถาน ๔ แห่ง ๑ ละ ๑ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๔ คน		
๕.กลุ่ม ผู้ประกอบการ ค้าขายของที่ระลึก	-กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ๑ ละ ๕ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๒๐ คน		
๖.กลุ่ม ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน	-กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน ๔ แห่ง ๑ ละ ๒๐ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๘๐ คน		
๗.กลุ่มนักท่องเที่ยว	-นักท่องเที่ยวผู้เดินทางมาท่องเที่ยว ณ โบราณสถานปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ละ ๒๐ คน	เลือกแบบ เจาะจง	-แบบปฏิบัติการ -แบบสัมภาษณ์ -แบบสนทนากลุ่ม
	รวม ๘๐ คน		
รวมทุกกลุ่ม	รวม ๑๙๗ รูป / คน		

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๒.๑ เครื่องมือในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าวนี้ เน้นการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ดังนั้น เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย ๑) แบบสัมภาษณ์ ๒) แบบสอบถาม ๓) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมระหว่างชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง ๔ แห่ง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างปลายเปิด (Structure In-depth interview) จำนวน ๑ ฉบับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาข้อมูลที่จะทำให้ทราบ หรือแสดงนัยให้ทราบถึงหลักการและสภาพทั่วไปของการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในพื้นที่การศึกษาวิจัย โดยดำเนินการ

- ๑) กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น
- ๒) จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น
- ๓) ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและการใช้ภาษา จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่าน

๔) แก้ไขและปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์ แล้วจึงนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงตามกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เลือกเอาไว้

๒) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group)

แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ นักวิชาการด้านต่าง ๆ ผู้บริหารภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่น ผู้บริหารโบราณสถาน ประชาชนท้องถิ่น/พระสงฆ์ กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยว ในการอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการสนทนาที่เกิดขึ้นได้โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่เจาะจงเรื่องสถานที่ เช่น การสนทนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสนทนากลุ่มกับผู้บริหารภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- (๓.๑) ประวัติความเป็นมาของปราสาทขอมในเมืองสุรินทร์
- (๓.๒) สินค้าของที่ระลึกจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์จากอดีตถึงปัจจุบัน
- (๓.๓) รูปแบบการท่องเที่ยวในกลุ่มปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์จากอดีตถึงปัจจุบัน

(๓.๔) แนวทางการพัฒนาสินค้าต้นแบบ และการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในกลุ่มปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อสร้างเป็นสินค้าต้นแบบและการท่องเที่ยวต้นแบบ

๓) แบบปฏิบัติการ

แบบปฏิบัติการ คือ ชุดออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าและชุดรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวยของกลุ่มปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง, การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม แล้วนำผลที่ได้มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าและออกแบบเป็นรูปแบบการบริการท่องเที่ยวยของกลุ่มปราสาทขอมให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการใช้งาน และด้านการตลาดให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ชุมชนรอบปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง ๔ แห่ง คือกลุ่มนักวิชาการด้านต่าง ๆ ผู้บริหารภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่น ผู้บริหารโบราณสถาน ปราชญ์ท้องถิ่น/พระสงฆ์ กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน แล้วนำผลลัพธ์ที่ได้มาพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าและรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวยชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๓.๓.๒ ขั้นตอนในการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ

๑) การกำหนดเนื้อหาแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

๒) ร่างเครื่องมือนำร่องตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

๓) นำเครื่องมือเสนอผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๓ ท่านเพื่อตรวจสอบ ประกอบด้วย

(๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

(๒) รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(๓) รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๔) แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๕) ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๓.๓ ขั้นตอนและรูปแบบการทดลอง

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาข้อมูลและแนวทางการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวยปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการใช้งานและด้านการตลาดให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวย, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวย, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวน ๑๘๔ คน

ขั้นตอนที่ ๒ พัฒนาปรับปรุงการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวยปราสาทขอมให้มีประสิทธิภาพในด้านการใช้งาน ด้านการตลาด

ประชากร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตและการออกแบบสินค้าและการท่องเที่ยวย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบสินค้าและการท่องเที่ยว จำนวน ๖ ท่านประกอบด้วย

- ๑) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และสินค้า จำนวน ๓ ท่าน คือ
 ๑. รศ.สมบัติ ประจัญศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
 ๒. ผศ.สมบัติ สมัครสมาน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
 ๓. ผศ.ดร.นิคม ลนขุนทด มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- ๒) ผู้เชี่ยวชาญด้านการการท่องเที่ยว จำนวน ๓ ท่าน คือ
 ๑. รศ.ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
 ๒. ผศ.ดร.อารยา อิงไพบูลย์กิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
 ๓. ดร.ศิวาพร พยัคฆนันท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ขั้นตอนที่ ๓ การประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์สินค้าและรูปแบบการท่องเที่ยวปราสาทขอม

ประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวน ๑๘๔ คน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาข้อมูลและแนวการพัฒนาสินค้าและและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการใช้งานและด้านการตลาดให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ การสังเกต และการศึกษาของจริงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสินค้าและและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม โดยผู้วิจัยได้แบ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสินค้าและและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม โดยใช้แหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ (๑) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ (๒) ห้องสมุดสถาบันและหน่วยงานสถานศึกษาที่ใกล้เคียง (๓) สำนักงานห้องสมุดแห่งชาติ (๔) การสืบค้นข้อมูลจากวารสารออนไลน์

๑.๒ การสร้างแบบสอบถาม การสร้างแบบสอบถามขึ้นมาเพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบ โดยผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลสินค้า และด้านพฤติกรรมทางเลือกซื้อ ความต้องการทั้ง

ทางด้านรูปแบบ สี สัน ลวดลาย และแนวทางในการออกแบบจากผู้ประกอบการ และผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ ธรรมชาติ และข้อมูลด้านการท่องเที่ยวจากผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับ พฤติกรรมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ ๒ พัฒนาและปรับปรุงการออกแบบสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของ ชุมชนปราสาทขอม ให้มีประสิทธิภาพในด้านการใช้งาน ด้านการตลาด โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม และความ ต้องการทางด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการออกแบบ เช่น วัสดุ รวมไปถึงต้นทุนการผลิต ตลอดจน กลุ่มเป้าหมายการตลาด โดยสอบถามความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน โดยนำภาพจำลองผลิตภัณฑ์สินค้าและหุ่นจำลอง (Model Study) รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมการ ท่องเที่ยว พร้อมทั้งแบบประเมินการออกแบบ และแบบประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้ ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมินเลือกแบบที่ดีที่สุด เพื่อทำการปรับปรุงแบบในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผลิตภัณฑ์สินค้าและ รูปแบบการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๑ วิเคราะห์ข้อมูลและแนวทางการพัฒนาสินค้าและพัฒนารูปแบบการ ท่องเที่ยวปราสาทขอม ให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการใช้งานและด้านการตลาดให้ตรงตามความ ต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ในภาคเอกสาร โดยการนำมาจัดเรียงลำดับ ความสำคัญ และสรุปข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์, การสอบถาม และการ สอนหนักกลุ่ม

ขั้นตอนที่ ๒ พัฒนาปรับปรุงการออกแบบเพื่อพัฒนาสินค้าและพัฒนารูปแบบการ ท่องเที่ยวปราสาทขอม ให้มีประสิทธิภาพในด้านการใช้งาน ด้านการตลาด

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ที่มีผลิตภัณฑ์สินค้าและรูปแบบการ ท่องเที่ยวปราสาทขอม โดยใช้เกณฑ์การประเมินของเครื่องมือที่ใช้ และสรุปวิเคราะห์ผลที่ได้ใช้สถิติ เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) ประกอบด้วย

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)) โดยใช้การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง (Documentary Data) ในประเด็นที่ครอบคลุมด้านการผลิตสินค้าและการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอม

๒) งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) จำนวน ๓๖ รูป/คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ววิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

๓) การวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีอยู่ ๖ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพปัญหาให้ชัดเจนจากการสำรวจเชิงเอกสาร (R๑: Research ครั้งที่ ๑) ขั้นที่ ๒ พัฒนารูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (D๑: Development ครั้งที่ ๑) ขั้นที่ ๓ ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (R๒) ขั้นที่ ๔ ปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวปราสาทขอม (D๒) ขั้นที่ ๕ นำรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวปราสาทขอมไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (R๓) แล้วนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน และขั้นที่ ๖ ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้แบ่งขอบข่ายเนื้อหาในการนำเสนอไว้ ๓ ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ คือ (๑) ด้านต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) ด้านการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๓) ด้านการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการศึกษา ๒ อย่างคือ (๑) ด้านการศึกษาเชิงเอกสาร (๒) ด้านการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ๓ กลุ่มซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ กลุ่มที่ ๑ กลุ่มนักวิชาการด้านต่าง ๆ กลุ่มที่ ๒ กลุ่มบริหารการท่องเที่ยว กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่นกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายของที่ระลึก และกลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มที่ ๓ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเยือนโบราณสถานปราสาทขอม เมื่อนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเครื่องมือวิจัยและกลุ่มประชากรดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เรียบเรียงจึงได้ผลการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อได้มาจากแบบบันทึกเอกสาร และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ดังนี้

๔.๑.๑ ข้อมูลจากแบบบันทึกเอกสารและแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แบ่งการบันทึกและการสัมภาษณ์ออกเป็น ๖ ประเด็น คือ ๑) ที่มาของแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ๒) ความหมายของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ๓) หลักการสำคัญของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ๔) ประเภทของทุนทางสังคมและทุนทาง

วัฒนธรรม ๕) หลักวิธีในการศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม และ ๖) ประโยชน์ของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ดังนี้

๔.๑.๑.๑ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม ประกอบด้วย ๑) ที่มาของแนวคิดมา ภาษาอังกฤษว่า “Social Cost” ซึ่งหมายความถึง ต้นทุนที่ใช้แล้วไม่สามารถที่จะเรียกคืนมาได้ แต่ ทุนทางสังคมนั้นถือเป็นทุนที่มีอยู่ หรือสามารถทำให้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้แต่จะไม่ใช้ทุนที่เมื่อนำไป ลงทุนแล้วหมดไปเหมือนกับต้นทุนทางสังคม ๒) ความหมายของแนวคิดทุนทางสังคม คือ ความ สัมพันธภาพที่ดี เอื้ออาทรช่วยเหลือ ความร่วมมือร่วมใจ บนพื้นฐานจิตสาธารณะอันเป็นกระบวนการ ทางสังคมในทิศทางบวก คือ ช่วยเหลือบูรณาการ ผสมผสานกัน^๑ และการที่คนมารวมกันเอาความดี มารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่า เกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง^๒ ๓) หลักการสำคัญของทุนทางสังคม คือ ทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ในปัจจุบัน ทั้งด้านการสังเคราะห์ การเพิ่มโอกาส การพิทักษ์สิทธิ์ ซึ่งน่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี ขึ้น ๔) ขอบเขตของทุนทางสังคม ประกอบด้วย (๑) ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ (๒) ทุนที่เป็นสถาบัน (๓) ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ๕) รูปแบบของทุนทางสังคม มี ๕ รูปแบบ คือ (๑) จิตวิญญาณ (๒) ทุน ทางปัญญาได้แก่ความรู้ (๓) ทรัพยากรมนุษย์ / ทรัพยากรบุคคล (๔) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ (๕) ทุนโภคทรัพย์ คือ ทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตจากบรรพบุรุษ มีเรื่องสว่นไร่นา เป็นต้น ๖) ระดับขอบเขตของทุนทางสังคม มีอยู่ ๓ ระดับ คือ (๑) ระดับมหภาค (๒) ระดับจุลภาค (๓) ทุนระดับ สังคมที่เป็นเรื่องโครงสร้าง อันประกอบด้วย ๕ ระดับอีกเช่นกัน คือ ระดับบุคคล, ระดับครอบครัว, ระดับกลุ่ม/องค์กร, ระดับชุมชน และ ระดับประเทศ ๗) องค์ประกอบของทุนทางสังคม ประกอบด้วย (๑) ทุนทางสังคม (๒) ทุนทางสถาบัน (๓) ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (๔) ทุนทางธรรมชาติ ๘) กระบวนการของทุนทางสังคม มี ๒ ส่วน คือ (๑) ส่วนที่เป็นกระบวนการ อันได้แก่ ส่วนที่เป็นระบบ ความคิด, ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ และส่วนที่เป็นผลลัพธ์ (๒) ส่วนที่เป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อมของ กระบวนการ ได้แก่ รูปธรรม (เงินทุน จากปัจจัยภายนอก เครื่องมือที่ได้ความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากรหรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) ผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

^๑ ดาเรศ ชูยก, “ทุนทางสังคมกับนักพัฒนา”, วารสารพัฒนาชุมชน, (ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๘ ประจำเดือน สิงหาคม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

^๒ ประเวศ วะสี, ชุมชนเข้มแข็ง: ทุนทางสังคมของไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อ สังคม ธนคารออมสิน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอก ที่มีผลต่อระบบคิด และวิถีปฏิบัติภายในกลุ่มองค์กร สถาบัน และชุมชน^๓

๔.๑.๑.๒ ทูทางสังคมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งได้ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทูทางสังคมของจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีทูทางสังคมทั้งมี ๕ รูปแบบ คือ

(๑) **จิตวิญญาณ** แบ่งออก ๒ กลุ่มใหญ่ คือ (๑.๑) *กลุ่มความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน* คือ เป็นกลุ่มที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น งานเข้าพรรษา, ออกพรรษา, ทำบุญตักบาตรเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ, ประเพณีทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษในวันสารท เรียกว่า “จ่ายแซนโฆนตา” และนอกจากนี้ก็ยังมีการมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ประเพณีการขึ้นเขาสวาย การทำบุญกระดุกบรรพบุรุษ การก่อเจดีย์ทราย ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น (๑.๒) *กลุ่มความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน* ซึ่งเป็นต้นทุนด้านจิตวิญญาณอีกแบบหนึ่ง อันประกอบไปด้วย (๑) ความเชื่อเรื่องผี (คมอจ) - ผีฟ้า, ผีเมือง/หลักเมือง/ตาละมิ่ง, ผีบรรพบุรุษ, ผีบ้าน/ผีเรือน, ผีเจ้าที่เจ้าทาง (พระภูมิ), ผีที่สิงในสิ่งของและสัตว์ เช่น ผีป่าข้าง (บ่วงบาศ) ผีอาหะ (ตะกวดบ้านตรึม) ผีปอบ (ทมิฬ) เป็นต้น (๒) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ (๓) ความเชื่อเรื่องครุภัณฑ์ (๔) ความเชื่อเรื่องขวัญ และ (๕) พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อ เช่น พิธีกรรมทำนาย (โบล), พิธีเข้าทรง (โกลมมัวต) เป็นต้น

(๒) **ทูทางปัญญา** ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างหรือเรียกว่าคชศาสตร์, ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอม, ความรู้ด้านการทำการเกษตร, ความรู้ด้านการวางผังเมือง, ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นที่ชุมชนบ้านปราสาทช่วงปี เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรีกปราสาทขอมต่าง ๆ เช่น จารึกปราสาทศิขรภูมิ จารึกปราสาทตาเมือนธม ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นต้น

(๓) **ทรัพยากรมนุษย์** ได้แก่ บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตนเอง จังหวัดสุรินทร์นี้ ...มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของเผ่าสุรินทร์ ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลาว กูย เขมร ที่มีวัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิต ภาษาที่ต่างกัน...^๔ ซึ่งใน

^๓ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน การศึกษา, หน่วยที่ ๘-๑๕, (นนทบุรี: คณะกรรมการผู้ผลิตชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑-๔๓.

^๔ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ตำแหน่งภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

จังหวัดสุรินทร์นั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ ๔ กลุ่มหลัก คือ (๑) *กลุ่มชาติพันธุ์กวย-กวย* หรือส่วยก็เชี่ยวชาญด้านการคล้องช้าง เรียกว่า คชศาสตร์ (๒) *กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย* หรือ กลุ่มชาวขอม (กรอม-คแมร (เขมรโบราณ) - กัมพูชา มีความเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาในการรักษาโรคตามแพทย์แผนไทยโบราณ และมีภูมิปัญญาด้านทอผ้าไหม เป็นต้น (๓) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว (เลี้ยว) (๔) กลุ่มชนชาวจาม และนอกจากนี้ก็ยังมีทรัพยากรมนุษย์ร่วมสมัยเช่น ทางคณะสงฆ์ ก็ประกอบไปด้วย (๑) พระราชวุฒาจารย์ (ดูเถย อดุล) (๒) พระพรหมวชิรโมลี, ดร. (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เป็นต้น ทางบ้านเมืองประกอบไปด้วย (๑) พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงปุม) ผู้สร้างเมืองสุรินทร์ นายเสนอ มุลศาสตรสาทร อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

(๔) **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ** ได้แก่ เป็นจังหวัดที่มีที่ราบ สำหรับปลูกข้าวหอมมะลิ กระทั่งได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ และนอกจากนี้ก็มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี และมีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ห้วยเสนง, ห้วยลำพอก, ห้วยทับทัน เป็นต้น รวมทั้งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ติดชายแดนกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรัก (Phnom Dong Rak) ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา เพื่อเพิ่มมูลค่าด้านเศรษฐกิจอีกด้วย...เป็นทิวเขาหินทรายจะอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากช่องตะโก ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว กับอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทอดแนวยาวไปทางทิศตะวันออกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา โดยทิวเขาจะทอดแนวผ่านพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จนถึงจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่สุดทิวเขา ซึ่งบริเวณนี้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนของราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิวเขานี้มีความยาวประมาณ ๕๔๔ กิโลเมตร มีช่องเขา ๗๗ ช่องเขา...^๕ ภูเขาสวาย (พนมสวาย) ที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปสุรินทร์มงคล” ปางประทานพร และเป็นที่ยังประดิษฐานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ ก็ยังมีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ มีไม้สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลวง ไม้มะค่า ไม้พะยอม ไม้ประดู่แดง เป็นต้น...สนสองใบ สนสามใบ เป็นต้น

(๕) **ทุนโมคทรัพย์** คือ ปราสาทขอม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันสร้างซึ่ง มีปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอม^๖ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เหล่านี้ เป็นรูปแบบด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม

^๕ ศิริพร สุเมธรัตน์. *ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๘

^๖ สมบัติ ประจัญสานต์, “ออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ลายเรขศิลป์จากผืนของปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ประเทศไทย”. *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๗, หน้า ข.

การคติในการก่อสร้างที่แตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย สำหรับการแบ่งยุคสมัยศิลปะขอมนั้น และนอกจากองค์ปราสาทขอมแล้ว ก็ยังมีปรากฏประติมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในปราสาทขอมเช่น พระอวโลกิเตศวร, พระวัชรพร, พระวัชรสัตว์ เป็นต้น

๔.๑.๑.๓ ทูทางวัฒนธรรมพบว่า มนุษย์นั้นมีวิธีการในการถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้มาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งภูมิปัญญาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น มีระดับการเรียนรู้และการถ่ายทอดของคนในสังคม ซึ่งแบบออกได้ ๓ ส่วน คือ ๑) ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงขอชีวิตผู้หนึ่งหรือกลุ่มผู้หนึ่งเอง ๒) ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ ความคิดของผู้อื่นจากประสบการณ์ของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น และ ๓) ส่วนที่ตนสังเคราะห์ขึ้นมาใหม่จากประสบการณ์ของตนเองและจากคำบอกเล่าสั่งสอนของคนอื่น ดังนั้น ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) คือ ทุนที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น, ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย คือ องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ตรงของชาวบ้านที่เป็นคนในท้องถิ่นหรือในสังคม ชุมชนนั้น ๆ ได้ค้นพบ แล้วนำมาใช้ในการดำรงชีวิต เกิดการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มีการอบรมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญานี้แสดงออกได้ทั้งนามธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ หรือปรัชญาในการดำเนินชีวิต และในรูปธรรม เช่น การเกษตร งานฝีมือ ศิลปะ หัตถกรรม เป็นต้น ดังนั้น ทุนทางวัฒนธรรม จึงเป็นการนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ชุมชน ภูมิปัญญา ประชาชนท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณี วัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวของตนเอง หลักการสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมนั้น ต้องประกอบด้วย ๑) ความคิด ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดภูมิปัญญา ๒) ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องขององค์ความรู้เฉพาะถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ด้วยตนเอง ๓) ความเชื่อ เป็นความเชื่อที่ถูกตัดสินด้วยเหตุและผล ๔) ค่านิยม คือ สิ่งที่ท้องถิ่นและสังคมนั้นยอมรับ ๕) ความเห็น คือ ความเชื่อของคนในท้องถิ่น และ ๖) ความสามารถ คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสามารถหรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลหรือผู้สร้างสรรค์ และนอกจากนี้ภูมิปัญญาซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสม ๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีลักษณะเป็นพลวัต ในส่วนของประเภทของทุนทางวัฒนธรรมนั้น มีการแบ่งลักษณะของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) คือ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีรูปร่าง มองเห็นได้ และจับต้องสัมผัสได้ ๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture)

๔.๑.๑.๔ ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

สุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของคนชาติพันธุ์ไทยลาว, ไทยเขมร และไทยกวย ที่อยู่ร่วมกันภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันโดยมีแม่น้ำมูล และลำน้ำสายย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงชีวิต^๗ สิ่งที่เป็นเครื่องผูกโยงคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั่นคือ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยภาพรวมแล้วคนสุรินทร์มีคนที่ท้องถิ่นอยู่ ๓ กลุ่ม และพูดภาษาต่างกันอยู่ ๓ ภาษา คือ ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษาส่วย และภาษาลาว ประชากรที่พูดภาษาต่างกันทั้งหมดนี้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคี แต่ละกลุ่มชนต่างก็ได้รับการพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาของตนไว้เป็นอย่างดี ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ คือ ประเพณีบวชนาคช้าง งานประเพณีขึ้นเขาสวาย งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแซนโถงตากันตรึม การกวนข้าวทิพย์ การแต่งงาน หรือแซนการ์ กะโน้ปติงตอง เรือมอันเร หรือลูดอันเร เรือมตรด เรือมอายย โขง สะบ้า ลีเกเขมร มโหรี เจริยง และเจริญเบริน เป็นต้น และ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ ก็ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ทิวทัศน์วัฒนธรรมของชาวจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่...ประเพณีที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวกวยก็มีแกลมอ...ชาวลาวก็มีการทำบายศรี ส่วนชาวเขมร ก็มีประเพณีการแซนโถงตากันตรึม เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรมเผ่าชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ของเผ่าสุรินทร์ที่แตกต่างกัน^๘

ดังนั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในจังหวัดสุรินทร์ ได้ปรากฏเด่นชัด และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จังหวัดสุรินทร์นี้เป็นจังหวัดที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ควรแก่การสืบสารและอนุรักษ์ ดังมีการประกาศในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ มาตรา ๔ ได้ระบุไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

๑. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
๒. ศิลปะการแสดง
๓. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
๔. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
๕. ช่างฝีมือดั้งเดิม
๖. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
๗. ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

^๗ อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและโครงการสถาบันนาร่องเครือข่ายภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๐.

^๘ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ตำแหน่ง ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒ และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ นั้น มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี ๙ รายการ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี (ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒) จังหวัดสุรินทร์^๙

ปี	รายการ	หมายเหตุ
๒๕๕๒	-	
๒๕๕๓	-	
๒๕๕๔	-	
๒๕๕๕	คชศาสตร์ชาวกูย*, เจริียง*, กันตริ้ม*	*ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ
๒๕๕๖	ประเพณีมสุรินทร์*, ภาษาเขมรถิ่นไทย*	*ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ
๒๕๕๗	-	
๒๕๕๘	ภาษากูย-กวย*	*ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ
๒๕๕๙	-	
๒๕๖๐	กะโน้บติงตอง**	**รายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด
๒๕๖๑	-	
๒๕๖๒	รำตรีต* และ มะมั่วต*	*ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ

๑. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ภูมิปัญญาที่ได้ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษามี ๒ อย่าง คือ

(๑.๑) ภาษากูย หรือ กวย

กลุ่มชาติพันธุ์นี้ เรียกตนเองว่า กูย กุย โกย หรือกวย ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะการออกเสียงของแต่ละถิ่น ส่วนคำว่า ส่วย เป็นคำที่คนอื่นเรียก คนกูย ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงและเทือกเขาพนมดงรักบริเวณประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และประเทศไทย จากงานแผนที่ภาษาและชาติ

^๙ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), **องค์ความรู้ด้านมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมอีสานใต้ เพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพื้นที่พิเศษ ๒ (อพท.๒), ม.ป.ป., หน้า ๗.

พันธ์ในประเทศไทยพบว่า มีชาวภูยอยู่ในภาคอีสานหลายจังหวัด ได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เป็นต้น

(๑.๒) ภาษาเขมรถิ่นไทย

ภาษาเขมรถิ่นไทยมีผู้พูดอยู่ในหลายประเทศ ทั้งในราชอาณาจักรกัมพูชา ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และประเทศไทย ภาษาเขมรถิ่นไทยที่พูดในประเทศไทย เรียกว่า ภาษาเขมรถิ่นไทย ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่พูดในหลายจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงและภาคอีสานของประเทศไทย แม้ว่าภาษาเขมรถิ่นไทยจะมีลักษณะทางภาษาใกล้เคียงกับภาษาเขมรถิ่นไทยในราชอาณาจักรกัมพูชา แต่ก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างออกไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาเขมรถิ่นไทยที่หลายพื้นที่ เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย และศรีสะเกษยังคงรักษาเสียงพยัญชนะ “ร” อย่างเคร่งครัด

๒. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล

ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ภูมิปัญญาที่ได้ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงมี ๔ อย่าง คือ

(๒.๑) กันตรึม

กันตรึม หรือโจ๊ะกันตรึม เป็นวงดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสานใต้ นิยมเล่นในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ เป็นต้น ลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของกันตรึมก็คือ เป็นวงดนตรีพื้นบ้านที่นำเอาจังหวะตีโทน โจ๊ะ-คะครึม-ครึม มาเป็นชื่อวงดนตรี ที่เรียกว่า กันตรึม

(๒.๒) เจริียง

เจริญ หรือ จำเจริญ เป็นภาษาเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์เรียกว่า จริงหรือจำริง เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เน้นการขับร้องมากกว่าการละเล่นพื้นบ้านที่เน้นการขับร้องมากกว่าการรำรำ ขับร้องเป็นเพลงคล้ายทำนองแบบการอ่านทำนองเสนาะ มักจะใช้กลอนสดเป็นส่วนใหญ่ เนื้อร้องเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย บรรยายถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน เจริียงมีลักษณะ การขับคล้ายกับการขับวรรณคดีเสภาในภาคกลางที่เรียกว่า “เสภา” ภาคเหนือเรียกว่า “จ้อย”

(๒.๓) เรือมมะมัวต

เรือมมะมัวตเป็นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนจากเหตุการณ์ที่มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรักษาไม่หาย ไปหาหมอวิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ก็ยังไม่หาย ชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าอาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นไม่ได้เกิดจากเชื้อโรคหรือโดนคุณไสย แต่เกิดจากความประสงค์ของผีบรรพบุรุษหรือผีเชือกที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดอยากจะอยู่ด้วยหรือเกิดจากการกระทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น พุดจาไม่สุภาพ ลบลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

(๒.๔) เรือมตริต (รำตริต)

เรือมตรัด หรือ รำตรุษสงกรานต์ เป็นการละเล่นพื้นบ้านอีสานใต้มาตั้งแต่โบราณ เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานในวันขึ้นปีใหม่ของไทยสมัยก่อนใช้เดือนเมษายนของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่ซึ่งสอดคล้องกับราชอาณาจักรกัมพูชาที่มีการเรือมตรัดเป็นมรดกสืบทอดมาจากวงศ์ตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์สำแระ ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของอารยธรรมในกลุ่มของออสโตเอเชียติกได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ในบริเวณประเทศกัมพูชามานานับหลายพันปี เรือมตรัด จัดแสดงขึ้นในโอกาสสำคัญ คือ พิธีขึ้นปีใหม่ เป็นการรำเพื่อตัดขาดปีเก่า หรือกำจัดสิ่งเลวร้าย

๓. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ภูมิปัญญาที่ได้ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล มี ๑ อย่าง คือ

(๓.๑) คชศาสตร์ชาวกูย

กลุ่มชาติพันธุ์กูย อาศัยอยู่หนาแน่นในพื้นที่ภาคอีสานใต้ พื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และสระแก้ว บางส่วนคำเรียกขานว่า “กูย” “กุย” หรือ “กวย” เป็นการออกเสียงที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นและยังจำแนกชื่อเรียกตามวิถีชีวิต อาทิ กูยซแระ หมายถึง ชาวกูยที่ประกอบอาชีพตีมีดและ กูยอะจิงหรือกูยอาเจียง คือ กูยเลี้ยงช้าง รักช้างประดุจลูกหลานในครอบครัว ชาวกูยเลี้ยงช้างจึงเต็มเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาการเลี้ยงช้างตั้งแต่การพอนช้างป่ามาฝึกใช้งาน การรักษาอาการเจ็บป่วย การสื่อสารกับช้างด้วยภาษาเฉพาะกลุ่ม ตลอดจนตำราโหราจารย์ช้างจนพัฒนามาเป็น “คชศาสตร์ชาวกูย” หรือ ศาสตร์การเลี้ยงช้างชาวกูย

๔. ช่างฝีมือดั้งเดิม

ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ภูมิปัญญาที่ได้ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านงานฝีมือช่างดั้งเดิม มี ๑ อย่างเท่านั้น คือ

(๑) ประเก็อมสุรินทร์

ประเก็อม เป็นภาษาเขมรหรือภาษากูยโบราณ “ประ” หมายถึง เงิน “เก็อม” หมายถึง “เม็ด” ประเก็อม คือ เงินเม็ดรูปทรงกลมที่นำมาร้อยเรียงกันเป็นเครื่องประดับคอ รูปแบบดั้งเดิมของประเก็อมมี ๑๓ แบบ คือ ถุงเงิน หมอน แปดเหลี่ยม หกเหลี่ยม กรวย แมงดา กระดุม โอง มะเฟือง ตะโพน ฟักทอง จารย์ ตะกรุด มีขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ ๐.๐๕ เซนติเมตรถึง ๓ เซนติเมตร แกะลวดลายที่เลียนแบบจากธรรมชาติรอบตัว เช่น ลายดอกบัว ลายตาราง ลายดอกพิบูล ลายดอกจันทร์ เป็นต้น

๕. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ภูมิปัญญาที่ได้ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านงานฝีมือช่างดั้งเดิม มี ๕ อย่าง คือ

(๕.๑) ศิลปะการแสดงกันตรึม บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์

หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านดงมัน อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ประมาณ ๙ กิโลเมตร บ้านดงมัน เป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวสุรินทร์ไว้ได้มาก เช่น การละเล่นพื้นบ้าน เจริญ ร้องกันตรึม เรือมอันเร ประเพณีประจำเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงานและงานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น กิจกรรม ประกอบด้วย

- (๑) การแต่งกายชุดกันตรึม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสความเป็นกันตรึม
- (๒) กิจกรรมนาฏศาสตร์ คือ การสาธิตการออกเสียง และสาธิตท่ารำให้นักท่องเที่ยว ลองฝึกการรำร่าทำพื้นฐานง่าย ๆ เพื่อเป็นการดูแลสุขภาพ
- (๓) เรียนรู้การผลิตเครื่องดนตรี คือ การอธิบายความเป็นมาของเครื่องดนตรีและวิธีการบรรเลงแต่ละชนิด

(๕.๒) หมู่บ้านวัฒนธรรมชาวกูย บ้านอาลี จังหวัดสุรินทร์

“กูย” เป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง อาศัยอยู่บริเวณตอนเหนือของกัมพูชา ตอนใต้ของลาว และทางภาคอีสานของไทย โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ คำว่า กูย หรือ กวย กวย หรือโกย ซึ่งแตกต่างกันไปตามชื่อเรียกที่ละถิ่นนั้นมีความหมายว่า “คน” เหมือนกัน กูยมีการทอผ้าใช้เอง มีความเชื่อพิธีกรรม เช่น สรวง สัญลักษณ์มีศาลยะจู้ อยู่กลางหมู่บ้าน มีภูมิปัญญาหลายด้าน และรักความสามัคคี กิจกรรม ประกอบด้วย

- (๑) การเข้าร่วมพิธีเซ่นไหว้ปู่ตา คือ พิธีเซ่นไหว้เพื่อขอพรและเสี่ยงทายด้วยคางไก่ ต้มและเซ่นไหว้เพื่อทำพิธีเปิดป่าไหว้ปู่ตาเพื่อขอพรและขออนุญาตเข้าสู่ชุมชน
- (๒) ร้อยสร้อยคอกจากร่านเปราะหอม คือ ถือเป็นของดีที่โดดเด่นของชุมชน เป็นว่านแห่งความเชื่อและศรัทธา

(๕.๓) วิถีคนเลี้ยงช้าง บ้านขุนไชยทอง จังหวัดสุรินทร์

เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่มีการนำช้างออกไปเร่ร่อนหากินในต่างจังหวัดมากที่สุดในประเทศไทย ปัจจุบันได้มีโครงการ “นำช้างกลับบ้าน พาควาญคืนถิ่น” ช้างที่บ้านขุนไชยทอง ชีวิตกลับมา มีความหวัง จากต้องเคยออกเร่ร่อน ได้กลับคืนสู่บ้านเกิด ด้วยโครงการ “Elephant Lover Home” นำช้างกลับบ้าน พาควาญคืนถิ่น พร้อมเปิดเป็นโฮมสเตย์ ให้ช้างกับคนได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างไว้พินณาการ กิจกรรม ประกอบด้วย

- (๑) กิจกรรมทำข้าวปั้นให้ช้าง คือ การทำข้าวปั้นเพื่อสุขภาพให้กับช้างโดยการใช้วัตถุดิบเป็นผักผลไม้ที่มีประโยชน์
- (๒) กิจกรรมป้อนอาหารช้าง คือ เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดกับช้าง
- (๓) กิจกรรมดูช้างอาบน้ำ / ถ่ายรูปกับช้าง คือ ได้ชมบรรยากาศการเล่นกัน หยอก ล้อกันของช้างในขณะอาบน้ำ

(๕.๕) กะโน้บติงตอง บ้านโพธิ์ทอง จังหวัดสุรินทร์

กะโน้บติงตอง เป็นภาษาเขมรแปลว่า ตักแต่นตำข้าว เป็นการละเล่นที่เลียนแบบลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวของตักแต่นตำข้าว มีจังหวะลีลาที่สนุกสนานเร้าใจ จึงทำให้การเล่นกะโน้บติงตองเป็นที่นิยมทั่วไปทั้งในแถบอีสานใต้และแถบจังหวัดใกล้เคียง

กิจกรรม ประกอบด้วย

- (๑) การแต่งกายชุดตักแต่น คือ การแต่งชุดที่เป็นชุดที่ใช้ในการแสดง แบ่งเป็นชุดตัวผู้และชุดตัวเมีย
- (๒) เรียนรู้ภาษาเขมรถิ่นไทย คือ พูด อ่านภาษาเขมร คำศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
- (๓) ชมการแสดงกะโน้บติงตอง คือ ระบุว่าตักแต่นตำข้าว เป็นการแสดงพื้นเมืองชาวไทยเขมร ด้วยลีลาเลียนแบบมาจากลีลาการขยับตัว และการกระโดดของตักแต่นซึ่งการแสดงชุดนี้ต้องใช้การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทุกส่วน

อนึ่ง นอกจากนี้ ในจังหวัดสุรินทร์นั้น ได้ปรากฏมีข้อมูลเชิงประจักษ์ในด้านทุนทางวัฒนธรรม คือ ปราสาทขอม (Prasat Khmer) ดังคำขวัญประจำจังหวัดสุรินทร์ “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม” ซึ่งคำว่า ร่ำรวยปราสาท หมายถึง สุรินทร์มีปราสาทกระจายอยู่มากที่สุดในประเทศไทย และมีปราสาทที่อายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย คือ ปราสาทภูมิโปน^{๑๐} และปราสาทนี้จัดเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของชาวจังหวัดสุรินทร์ สมดังที่ สมบัติ สมัครสมาน ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า จังหวัดสุรินทร์มีปราสาทซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในจังหวัดสุรินทร์ และปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอม๑๑ และ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ทิพย์ตำแหน่ง ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการเรียงลำดับความสำคัญของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เอาไว้ว่า สภาพพื้นที่ในปัจจุบันโบราณสถานเรียงลำดับสำคัญว่า ปราสาทภูมิโปน ปราสาทศีขรภูมิ (เอกลักษณ์ของสุรินทร์) ปราสาทตาเมือน ปราสาทจอมพระ ปราสาทข่วงปีปราสาทบ้านพลวง ปราสาทก้งแอน ปราสาททะนง ปราสาทยายเหงา ปราสาทบ้านไทร ...^{๑๒} และอายุสมัยของปราสาทเหล่านี้มีความแตกต่างกัน หากเรียงลำดับความเก่าแก่ตามอายุนั้น พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ได้แสดงทรรศนะว่า ...หากเรียงลำดับเส้นทางตามอายุ

^{๑๐} จังหวัดสุรินทร์. เส้นทางอารยธรรม มรดกล้ำค่าสุรินทร์. (สุรินทร์: สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

^{๑๑} สมบัติ ประจักษ์สานต์, “ออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ลายเรขศิลป์จากผืนผ้าของปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๗, หน้า ข.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

สมัยของปราสาท ก็จะได้ ปราสาทภูมิโปน ยุคทศวรรษที่ ๑๓ ปราสาทเหมือนชัย ยุคทศวรรษที่ ๑๕ ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทบ้านไพร ปราสาทตาเหมือน ยุคทศวรรษที่ ๑๖ ปราสาทยายเหงา ปราสาทศรีขร ยุคทศวรรษที่ ๑๗ ปราสาทตาเหมือนโต๊ด ยุคทศวรรษที่ ๑๘...^{๑๓} และปัญหาอย่างหนึ่ง ก็คือการจัดการปราสาทขอมเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ก็มีข้อปัญหา/ข้อจำกัดบางอย่างที่ หน่วยงานราชการมี ดังที่ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ได้แสดงทรรศนะเอาไว้เช่นกันว่า...ทางด้านพิพิธภัณฑสถานไม่ได้ดูแลโบราณสถานโดยตรง แต่คนที่ดูแลเป็นกลุ่มโบราณคดี ที่ ๑๐ แต่ในจังหวัดสุรินทร์ที่ขึ้นทะเบียนประมาณ ๑๖๐ กว่าแห่ง ถ้าจะประกาศขึ้นทะเบียนต้องมีความสมบูรณ์ ถ้าไม่สมบูรณ์หรือถูกบุกรุกทำลาย ก็จะประกาศขึ้นทะเบียนยาก^{๑๔} แต่ในมุมมองประเด็นนี้ สมบัติ ประจัญตา สนต์^{๑๕} ก็ได้แสดงทรรศนะถึงปัญหาการจัดการปราสาทที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า... ปัญหาอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัย ในด้านทุนทางสังคม คือ ด้านกฎหมาย เพราะมีองค์กรที่เข้ามาดูแลโบราณสถานหลายองค์กร เช่น คณะสงฆ์ ทหาร กรมศิลปากร ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ยังมีปัญหาในการทำงานร่วมกัน อันเนื่องจากปัญหาในแง่ของข้อจำกัดด้านกฎหมาย ในด้านวัฒนธรรมนั้น จะเกี่ยวข้องในเรื่องของสังคม แต่ประเด็นปัญหาอย่างหนึ่ง ก็คือ การสร้างรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นซึ่งจัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ นั้น จะจัดขึ้นในรูปแบบของโครงการในลักษณะของอีเวนต์ (Event) ไม่ได้จัดในเรื่องของความเชื่อ เช่น มีการบวงสรวง หรือพิธีใดก็ตาม แต่กิจกรรมอย่างนี้เป็นเพียงแค่การแสดงออกอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในวิถีชีวิตจริงของชุมชน ในขณะที่ความเชื่อแท้ๆ ยังไม่ได้ถูกขยายความให้เห็นจากความเชื่อ ดังนั้น เรามักจะเห็นได้ว่า การสื่อออกมาในมิติของทุนทางวัฒนธรรมนั้น โดยทั่วไปเรามักจะเห็นในรูปแบบของการแสดง มากกว่าอย่างอื่น ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะกิจ และมีระยะเวลาอันสั้นเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น และ ปัญหาหลักของสินค้าปราสาทขอม คือ ต้นทุนของสินค้าเพราะแพงกว่าอย่างอื่น หากถามว่า แก่ไขได้หรือไม่ หากเรามองว่า คนที่ขายของอยู่ตรงนั้น มีการค้าขายมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ ดังนั้น รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ออกมาใหม่ ๆ จะไม่ค่อยมี และมักมีราคาสูง ส่วนในลักษณะอื่น ๆ เช่น พวงกุญแจ ที่ติดตู้เย็น กลุ่มทุนใหญ่ๆ ยังไม่ออกมาจับธุรกิจนี้โดยตรง เหมือนกับแหล่งอื่น ๆ เช่น ที่เชียงใหม่ เป็นต้น จุดด้อยอย่างหนึ่งของผลิตภัณฑ์จากปราสาทขอมยังดูไม่ทันสมัย ฉะฉาน อยู่ ทำให้ภาคลงทุนดูไม่คุ้มทุนในการลงทุน

^{๑๓} สัมภาษณ์ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ สมบัติ ประจัญตา สนต์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

เหมือนกับแหล่งท่องเที่ยวแหล่งอื่น ๆ และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มายังมีไม่มากกว่าหากเทียบกับแหล่งอื่น ๆ ดังนั้น ก็จะเป็นโจทย์ให้นักวิจัยได้เข้าไปพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ได้

ดังที่กล่าวมา สรุปความได้ว่า ทูทางสังคมและทูทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ (๑) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible culture) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ และ (๒) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ และทูทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ ก็สามารถนำมาเอามาสร้างมูลค่าเพิ่มได้

๔.๒ ผลการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อได้จากแบบบันทึกเอกสาร แบบการสัมภาษณ์ ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ดังนี้

๔.๒.๑ ข้อมูลจากแบบบันทึกเอกสารและแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แบ่งการบันทึกและการสัมภาษณ์ออกเป็น ๖ ประเด็น คือ ๑) ที่มาของแนวคิด ๒) ความหมายของการพัฒนาสินค้า ๓) หลักสำคัญของการพัฒนาสินค้า ๔) ประเภทของการพัฒนาสินค้า ๕) รูปแบบ/กระบวนการของการพัฒนาสินค้า และ ๖) แนวทางการประยุกต์ใช้การพัฒนาสินค้า และ ๗) อื่น ๆ ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๔.๒.๑.๑ แนวคิดเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

๑) แหล่งที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (Product Development) ประกอบด้วยแหล่งที่มา ๖ ส่วน คือ (๑) ลูกค้า (Customer) หมายถึงลูกค้าที่ยังติดต่อซื้อขายอยู่ในปัจจุบันหรือลูกค้าที่เคยให้การอุดหนุนมาก่อนก็ได้ (๒) ผู้จัดการจำหน่าย หมายถึง (Distributor) หมายถึง ผู้ติดต่อซื้อขายโดยตรง มีโอกาสพบปะสนทนากับลูกค้าผู้ใช้งานจำนวนมาก (๓) คู่แข่งขัน (Competitors) หมายถึง ผู้บริหารที่ชาญฉลาด จะคอยเฝ้ามองคู่แข่งของกิจการ (๔) พนักงานขายหรือผู้แทนการขายของกิจการ (Salesman) บุคคลนี้อยู่ในฐานะของพนักงานที่ต้องออกไปติดต่อกับลูกค้าโดยตรง (๕) ฝ่ายจัดการระดับสูง (Upper Management) ความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่อาจจะได้มาจากผู้บริหารหรือฝ่ายจัดการระดับสูงภายในกิจการนั่นเอง และ (๖) นักวิทยาศาสตร์ ที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญ ที่ควรให้คำปรึกษาหรือแก้ไขปัญหาในเชิงเทคนิคต่าง ๆ ดังนั้น ๒) ความหมายของการพัฒนาสินค้า คือ กระบวนการที่ทำให้ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าดีขึ้น โดยการเพิ่มแนวคิดใหม่หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องมีผลทำให้ผู้บริโภคพึงพอใจผลิตภัณฑ์มากขึ้นกว่าการบริโภคผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเดิม หรืออาจจะเป็นสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์เดิมที่นำเสนอในตลาดใหม่ก็ได้ ๓) หลักการสำคัญของการพัฒนาสินค้า คือ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่หรือสินค้าใหม่ หรือทำให้

ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ๔) ประเภทของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ประกอบด้วย (๑) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ ๒) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม ๓) ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ๔) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว ๕) ผลิตภัณฑ์ใหม่ในการบรรจุผลิตภัณฑ์ ๖) ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม ๗) ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ๘) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ มีอยู่ ๘ ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ ๑ การสร้างความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ ชั้นที่ ๒ การกลั่นกรอง และประเมินผลความคิด ชั้นที่ ๓ การพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ และการทดสอบแนวความคิดผลิตภัณฑ์ ชั้นที่ ๔ การพัฒนากลยุทธ์การตลาด ชั้นที่ ๕ การวิเคราะห์ธุรกิจ ชั้นที่ ๖ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชั้นที่ ๗ การทดสอบตลาด และ ชั้นที่ ๘ การผลิตเชิงพาณิชย์ การนำออกจำหน่ายสู่ตลาด ๖) *แนวทางการประยุกต์ใช้การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์* มาปรับปรุงพัฒนาเสียใหม่ ด้วยแนวทางดังนี้ (๑) สินค้าใหม่ที่ปรับปรุงจากสินค้าเดิม (๒) ใส่ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ลงไปในสินค้าเดิม นี่จึงเป็นเหตุผลว่า บริษัทใหญ่ ๆ จึงต้องมีฝ่าย “Research and Development” หรือ R & D ทำหน้าที่ในการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ให้ล้ำนำสมัยอยู่เสมอเพื่อสร้างความแตกต่าง (๓) การจับมือเป็นพันธมิตรใหม่ ๆ กับบริษัทอื่นเป็นการเปิดโอกาสให้กับธุรกิจตัวเอง (๔) ปรับกลยุทธ์ทางการตลาดใหม่ ๆ ในด้านต่าง ๆ เช่น (๔.๑) ปรับรูปร่างหน้าตาและแพ็คเกจจิ้งใหม่เพื่อยุคสมัยเปลี่ยน และ (๕) *ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่* มีกรอบของทฤษฎีทั้งหมด ๕ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค ๒) ด้านการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค ๓) ด้านโมเดลพฤติกรรมผู้บริโภค ๔) ปัจจัยภายในและภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคของผู้บริโภค^{๑๖}

๔.๒.๑.๒ สินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ในอดีต

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

สินค้าในจังหวัดสุรินทร์นั้นประกอบด้วย (๑) กลุ่มสินค้าเกษตร ประกอบด้วย การข้าว, สัตว์เลี้ยง เป็นต้น (๒) กลุ่มผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ประกอบด้วย การทอผ้าไหม, การทำเครื่องประดับ ประเก้อม การจักรสาน เครื่องประดับกระดุกช้าง ฟันช้าง หางช้าง เสื่อแขว หัวซิ่น ลูกประคบ กาละแม เป็นต้น และหากพูดถึงสินค้าที่มีความโดดเด่นนักท่องเที่ยวส่วนมากจะพูดถึง...ผ้าไหม อาหารพื้นบ้านของชาวสุรินทร์..^{๑๗} และหากนักท่องเที่ยวมีความประสงค์เดินทางไปตามแหล่งโบราณสถานเป็นปราสาทขอมจำนวนมากในจังหวัดสุรินทร์นั้น พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ตำแหน่ง ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์ ได้แสดงทรรศนะว่า...เวลาเราไปเที่ยวปราสาทขอมนั้นให้นักถึง

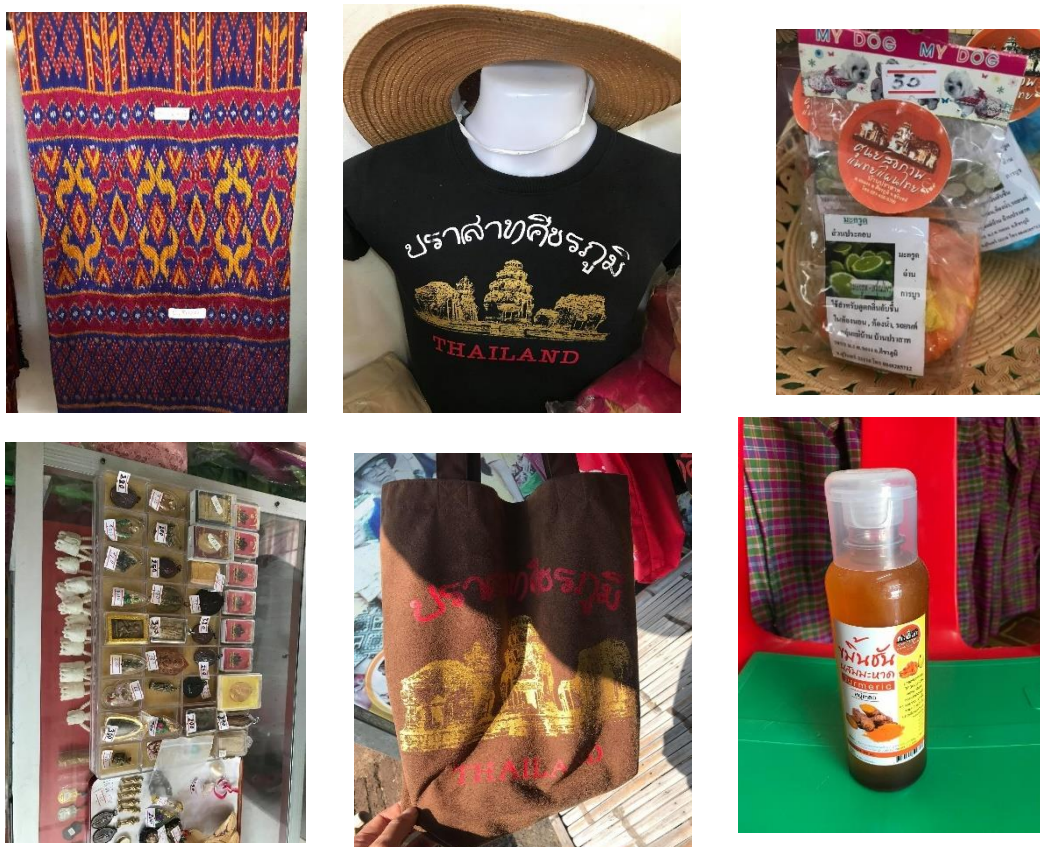
^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๗๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ ขอบ สร้อยจิตร์ ตำแหน่ง การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

อดีต แต่งกายย้อนยุค...เราสามารถหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตก่อนไปศึกษาได้ หรือศึกษาจากป้ายนิเทศ เพื่อหาตลาดจากองค์ปราสาทที่โดดเด่นมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์...^{๑๘}

ดังนั้น จากการลงศึกษาภาคสนามในกลุ่มปราสาททั้ง ๔ แห่ง พบว่า สินค้าของชุมชนปราสาทขอมในแต่ละแห่งนั้นมีมากน้อยแตกต่างกันไปตามบริบท และความสำคัญขององค์ปราสาท ทั้งนี้ รูปแบบของสินค้านั้นยังไม่มีหลากหลาย และยังไม่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยี่ยมชมปราสาทมากเท่าที่ควร อันมีสาเหตุมาจากหลากหลายเหตุผลด้วยกัน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยขอเสนอภาพสินค้าที่ปรากฏในชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง ๔ แห่ง ดังนี้

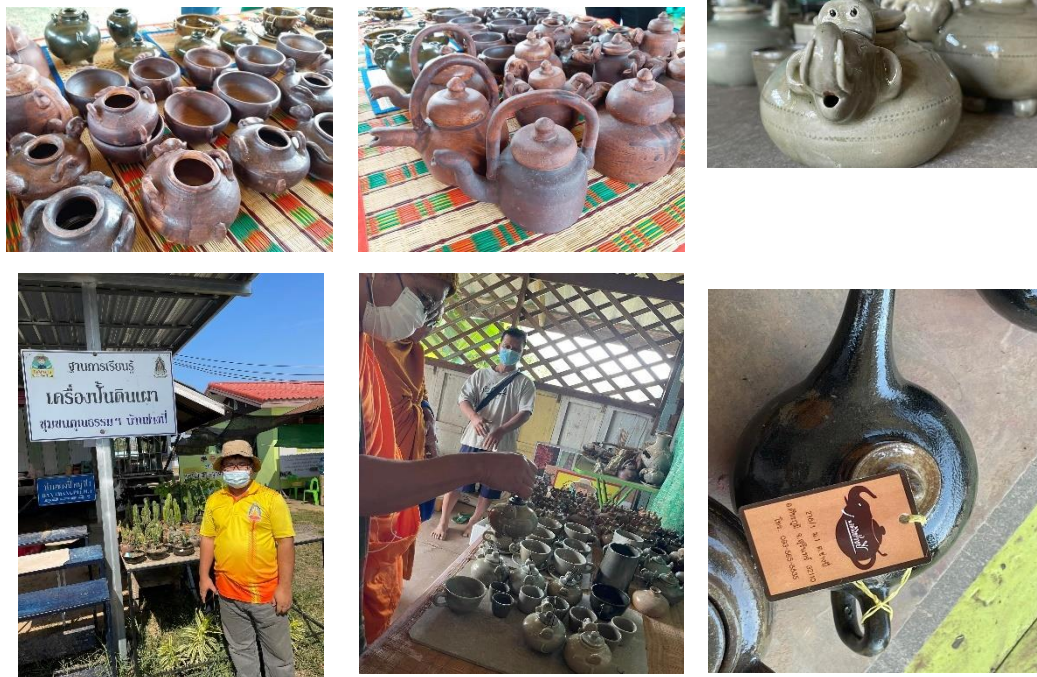
๑) สินค้าประจำร้านค้าของชุมชนปราสาทศีขรภูมิ ประกอบด้วย ผ้าไหม, เสื้อสกินลวดลายปราสาท, ถูผ้าสกินลายปราสาท, กะละแม, หมวก, ตะคอกข้าง, ทัศนกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้าง ยาดม, ยาหม่องน้ำ เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้โดยส่วนมากจะนำมาจากแหล่งอื่น และสินค้าที่กลุ่มวิสาหกิจจัดทำเองมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ไม่ปรากฏกล่องบรรจุภัณฑ์ และตราสัญลักษณ์สินค้ายังไม่เป็นเอกภาพเท่าที่ควร และยังไม่เป็นที่สนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร ดังภาพที่นำเสนอ

ภาพที่ ๔.๑ : กลุ่มภาพสินค้าชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

^{๑๘} พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๒) สินค้าประจำร้านค้าของชุมชนปราสาทช่างปี ประกอบด้วย ผ้าไหมมัดหมี่ลายต่าง ๆ เช่น ลายนางอัปสร ลายพญานาค / ลายนกยูง / ลายดอกพิกุล / ลายโฮล / ลายนางสนม นอกจากนี้ ก็มีข้าวอินทรีย์ ข้าวหอมนิล และข้าวกล้องอินทรีย์ และ ในส่วนของปราสาทช่างปีนั้น สินค้าที่โดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านช่างปีเลยก็คือ การปั้นภาชนะดินเผา ดังภาพที่นำเสนอ

ภาพที่ ๔.๑ : ภาพกลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทช่างปี

๓) สินค้าประจำร้านค้าของชุมชนปราสาทภูมิโปน ประกอบด้วย ผ้าสไบทำด้วยผ้าไหม ปักลวดลายปราสาทภูมิโปน, ผ้าพันคอ, ถุงผ้า, เสื้อยืด และกระเป๋าต่างคที่ทำจากผ้าไหม ซึ่งเป็นหัตถกรรมท้องถิ่นของชุมชนรอบปราสาทภูมิโปน, หมวก, ยาต้ม-ยาหม่องน้ำ เป็นต้น ดังภาพที่นำเสนอ

ภาพที่ ๔.๓ : ภาพกลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทภูมิโปน

๔) สินค้าประจําร้านค้าของชุมชนปราสาทตาเมือน เนื่องจากกลุ่มปราสาทตาเมือนนั้น ตั้งอยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา และด้วยภาวะการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ส่งผลให้ตลาดชายแดนที่เป็นแหล่งซื้อขายสินค้าระหว่างคนไทยและชาวกัมพูชานั้นปิดชั่วคราว และเท่าที่นักวิจัยได้ลงภาคสนาม ก็พอมองร้านที่ได้เปิดทำงานหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น ชื่อร้านดงรักตอไม้ ซึ่งร้านของนางพรไสว จริยะกิจเจริญกุล ซึ่งเป็นผู้ผ่านวิทยากรผู้แนะมาชีพก็ได้เปิดร้านทำหัตถกรรมชุมชนในลักษณะของกระถางปูนปั้นในรูปแบบต่าง ๆ ดังภาพที่นำเสนอ

ภาพที่ ๔.๔ : ภาพกลุ่มสินค้าชุมชนปราสาทตาเมือน

จากผลการสังเกต ด้วยการลงศึกษา ณ สถานที่จริงของชุมชนปราสาทตาเมือนทั้ง ๔ แห่ง ได้ปัญหาของสินค้าที่มีจัดจำหน่ายในแต่ละชุมชนปราสาทตาเมือนแต่ละที่นั้น ยังคงประสบปัญหาเหมือนกัน คือ (๑) รูปแบบและชนิดยังไม่หลากหลาย (๒) ตราสัญลักษณ์สินค้า (Logo) ยังไม่เป็นเอกภาพ (๓) รูปแบบของกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นจุดสนใจแก่นักท่องเที่ยว หรือไม่มีเลยในบางปราสาท และ (๕) ผ้าไหม ซึ่งเป็นของดีประจำแต่ละปราสาทนั้น ยังมีการนำมาจัดจำหน่ายส่วนน้อย และมีราคาแพง รวมทั้งระบบการจัดจำหน่ายที่ยังไม่เป็นระบบเพียงพอ ทำให้ไม่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร และสาเหตุอีกประการหนึ่ง หากเทียบกับแหล่งการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทตาเมือนที่ใกล้เคียงกับจังหวัดสุรินทร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ที่บุรีรัมย์นั้น ปรากฏว่า จำนวน/ปริมาณมีมาก และมีความหลากหลายในประเภทของชนิดสินค้า ประเด็นเหล่านี้เอง ทำให้เป็นโจทย์ให้กับทีมวิจัยในการลงไปศึกษาภาคสนาม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างสินค้า โดยใช้ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมปราสาทตาเมือนในจังหวัดสุรินทร์ ออกมานำเสนอ เพื่อเป็นทางเลือกอีกอย่างหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนจังหวัดสุรินทร์

๔.๒.๑.๓ การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทตาเมือนในจังหวัดสุรินทร์

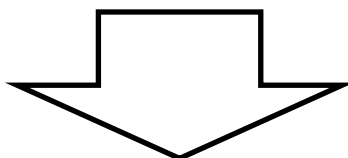
จากการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นักวิจัยได้จัดกลุ่มข้อมูลที่ได้ออกมาแล้วมาสังเคราะห์ออกเป็นกลุ่ม และศึกษาความเป็นไปได้ถึงการพัฒนารูปแบบสินค้าของชุมชนปราสาทตาเมือนในจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น ในกลุ่มปราสาทตาเมือนที่ผู้วิจัยได้เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง

ในการพัฒนาประกอบด้วย ๔ แห่ง คือ ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาททข่างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน จากข้อมูลการสังเคราะห์ที่ได้ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปราสาทขอมนั้น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีปราสาทขอมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานคติทางความคิด โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนวัฒนธรรมปราสาทขอม โดยแบ่งสินค้าใน ๓ รูปแบบ คือ

(๑) **สัญลักษณ์ตราสินค้า:** ตราสัญลักษณ์สินค้าหรือโลโก้ (Logo) ของแต่ละชุมชนปราสาท โดยมีลวดลายจากปราสาทขอม ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมนำมาออกแบบเป็นตราสัญลักษณ์ โดยคำนึงถึงความโดดเด่น และมีกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ช่วยทำให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว โดยแต่ละแห่งนักวิจัยได้คิดออกแบบครั้งแรก ดังนี้

(๑.๑) สัญลักษณ์ตราสินค้าของปราสาทศีขรภูมิ

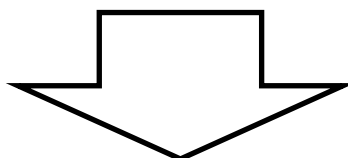
ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนทางวัฒนธรรม คือ ปราสาท / ช้าง / ข้าว / ไหม - สีสดใสชัดขาด เพื่อเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีไม่ควรมาก เพื่อสร้างจุดสนใจ และ โทนสีควรมีแค่ ๒-๓ สี เท่านั้น - เอาทุนทางวัฒนธรรมประจำชุมชนปราสาท คือ ลายเส้นปราสาท และ สัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ คือ ช้างนำมาประกอบ น่าจะสื่อได้ชัดเจน และเป็นจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยว

(๑.๒) สัญลักษณ์ตราสินค้าของปราสาทข่งปี

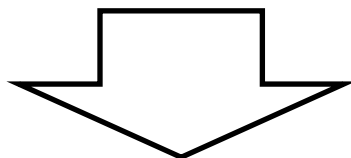
ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - องค์ปราสาท - ผลิตภัณพ์ชุมชน / ปั้นหมอดิน ตามความหมายของชื่อชุมชน

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้โทนสีไม่มาก - เส้นลายเส้นของปราสาทเป็นสื่อกลาง - เน้นความเรียบง่าย

(๑.๓) สัญลักษณ์ตราสินค้าของชุมชนปราสาทภูมิโปน

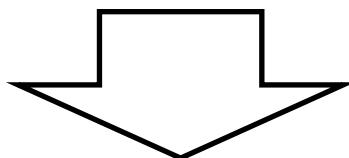
ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรปราสาท - พระพุทธศาสนา / วัด - ผ้าไหม - ต้นตาล

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีไม่ควรมาก เพื่อสร้างจุดสนใจ และ โทนสีควรมีแค่ ๒-๓ สี เท่านั้น - เอาทุนทางวัฒนธรรมประจำชุมชน ปราสาท คือ ลายเส้นปราสาท และ สัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ คือ ช้างนำมาประกอบ น่าจะสื่อได้ชัดเจน และเป็นจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยว

(๑.๔) สัญลักษณ์ตราสินค้าของปราสาทตาเมือน

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรปราสาท - ผลิตภัณฑ์ชุมชน - ดอกไม้ท้องถิ่น - สีสรรพอประมาณ

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีไม่ควรมาก เพื่อสร้างจุดสนใจ - โทนสีควรมีแต่ ๒-๓ สี เท่านั้น - เอาทุนทางวัฒนธรรมประจำชุมชนปราสาท คือ ลายเส้นปราสาท และสัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ คือ ช้างนำมาประกอบ น่าจะสื่อได้ชัดเจน และเป็นจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยว

(๒) **กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม:** จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจำนวนมาก มีลวดลายที่หลากหลาย และจังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศให้ลายผ้าไหมประจำจังหวัดจำนวน ๗ ลาย ดังข่าวการประชาสัมพันธ์ของเว็บไซต์สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์^{๑๙} ได้เผยแพร่ข่าว เรื่อง จังหวัดสุรินทร์ประกาศลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัด จำนวน ๗ ลาย ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จังหวัดสุรินทร์ได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงแห่งผ้าไหม ซึ่งสื่อให้เห็นได้จาก การที่จังหวัดสุรินทร์ประกาศลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ ตามที่คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้และสวมใส่ผ้าไทยเมื่อวันที่ ๙ เดือน มิถุนายน ๒๕๖๓ โดยสนับสนุนให้หน่วยงานทุกภาคส่วนรวมทั้งประชาชนทั่วไป ใช้และสวมใส่ผ้าไทยในชีวิตประจำวัน ให้เกิดความแพร่หลายเกิดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าไทยอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน เพื่อสืบสานพระราชปณิธานสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรม

ราชชนนีพันปีหลวง และน้อมนำหลักในพระมหากรุณาที่คุณอันหาที่สุดไม่ได้ ที่ทรงพระวิริยะอุตสาหะปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการส่งเสริมเรื่องผ้าไทยและสิ่งทอท้องถิ่นที่เกือบสูญหายไปให้กลับมาได้รับความนิยมนอีกครั้ง พร้อมยกระดับผ้าไทยให้มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงในเวทีโลก เพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้นจังหวัดสุรินทร์จึงได้ประกาศลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ ที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์พื้นถิ่นและสะท้อนให้เห็นมรดกภูมิปัญญาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ อันโดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ (๑) ผ้าโศก (๒) ผ้าอัมปรม, อัมปรม (๓) ผ้าสมอ, ผ้าสมอ, ชมอ (๔) ผ้าอันลุษิม, อันลุษิม, อันลุษิม (๕) ผ้าละเบิก (๖) ผ้าสากุ และ (๗) ผ้าหางกระรอก, ผ้ากะเนียว ดังนั้น จังหวัดสุรินทร์โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ นายสุวพงศ์ กิติภัทย์พิบูลย์ จึงได้รณรงค์เชิญชวนหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทั่วไปในจังหวัดสุรินทร์ ร่วมกันภูมิใจในผ้าอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์ โดยส่งเสริมและสนับสนุนการใช้และสวมใส่ผ้าไทยในโอกาสต่างๆ

อนึ่งนอกจากนี้ ก็ยังมีโรงเรียนในระดับต่าง ๆ ได้จัดการส่งเสริมการพัฒนาผ้าไหม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ทั้งในระดับประถมและมัธยมอยู่หลายแห่งด้วยกัน ดังเช่นข่าวประชาสัมพันธ์ เรื่อง “โรงเรียนเมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ เปิดสอนวิชาสืบสานตำนานไหม

^{๑๙}สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์ <https://surin.prd.go.th/th> เข้าถึงเมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.

สระเร็น ให้กับนักเรียน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าไหม โรงเรียนเมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ เปิดสอนวิชาสืบสานตำนานไหมสระเร็น ให้กับนักเรียน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าไหม ” วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๐.๐๐ น. ณ โรงเรียนเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นายชีวิน ทองศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองสุรินทร์ และคณะครูโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ได้เปิดสอนวิชาสืบสานตำนานไหมสระเร็น ให้กับนักเรียน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าไหม โดยเป็นส่วนหนึ่งในวิชากลุ่มสนใจ เพื่อให้เด็กนักเรียนได้มีทางเลือกในการศึกษาหาความรู้ สร้างอาชีพ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นการจัดการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำ ที่เน้นการบูรณาการเนื้อหาสาระภาคทฤษฎี ควบคู่ไปกับการฝึกปฏิบัติจริง ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพได้จริงอย่างมีคุณภาพและมีคุณธรรม จริยธรรม นายชีวิน ทองศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ได้เล็งเห็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ดังในคำขวัญของสุรินทร์ที่ว่า “ผ้าไหมงาม” ซึ่งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าไหมและสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย นางจรรุณี สุขประเสริฐ ครูกลุ่มสนใจ สืบสานงานไหมสระเร็น ได้อธิบายกระบวนการสอนโดยเริ่มจากการให้นักเรียนได้เรียนรู้ชนิดของเส้นไหม ย้อมสี กวักไหม ไปจนถึงเทคนิคการทอผ้าไหม ซึ่งนอกจากนักเรียนจะได้ความรู้ และฝีมือในการทอผ้าไหมแล้ว นักเรียนยังได้การอยู่ร่วมกันในสังคม แบ่งปัน และช่วยเหลือกันเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่ของนักเรียนโรงเรียนเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ได้ทำขึ้นมา ได้มีการนำมาเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับนักเรียนในกลุ่มวิชาสืบสานงานไหมสระเร็น ในราคาประหยัด และเป็นการช่วยส่งเสริมการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับนักเรียนอีก

แต่เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีการผลิตเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงไม่เป็นจุดสนใจให้กับท่องเที่ยวเท่าที่ควร คือ กล่องบรรจุภัณฑ์ และตราสัญลักษณ์ของสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนปราสาทขอมในแต่ละแห่ง ดังภาพที่ผู้วิจัยได้ลงศึกษาภาพสนามดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ ๔.๑๒ : ภาพผ้าไหมที่วางขายตามตลาดชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมประจำชุมชนปราสาทขอม ๔ ชุมชน โดยใช้ฐานคติทางวัฒนธรรมคือ องค์ปราสาทขอม เป็นต้นแบบการออกแบบ เพื่อคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ที่สื่อสารต่อคนภายนอกชุมชนด้วยวิถีของชาวปราสาทขอมเมืองสุรินทร์ โดยเลือกปราสาทเป้าหมายของการวิจัย จำนวน ๔ ปราสาท ดังที่กล่าวมา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๒.๑) กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนปราสาทศิขรภูมิ

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม - ดัดตราสัญลักษณ์

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีใช้ได้ - ลวดลายใช้ได้ - ตราสัญลักษณ์รัก ขาดความเป็นเอกภาพ - ตัดข้อความผ้าคลุมไหล่ - ใส่คุณค่าของผ้าไหมสุรินทร์

(๒.๒) กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนปราสาทข่างปี

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม - ตัดตราสัญลักษณ์

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีใช้ได้ - ลวดลายใช้ได้ - ตราสัญลักษณ์รัก ชาตความเป็นเอกภาพ - ตัดข้อความผ้าคลุมไหล่ - ใส่คุณค่าของผ้าไหมสุรินทร์

(๒.๓) กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนปราสาทภูมิโปน

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม - ติดตราสัญลักษณ์

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีใช้ได้ - ลวดลายใช้ได้ - ตราสัญลักษณ์รัก ชาดความเป็นเอกภาพ - ตัดข้อความผ้าคลุมไหลออก - ใส่คุณค่าของผ้าไหมสุรินทร์

(๒.๔) กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของชุมชนปราสาทตาเมือน

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม - ตัดตราสัญลักษณ์

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<ul style="list-style-type: none"> - สีใช้ได้ - ลวดลายใช้ได้ - ตราสัญลักษณ์รัก ชาดความเป็นเอกภาพ - ตัดข้อความผ้าคลุมไหลออก - ใส่คุณค่าของผ้าไหมสุรินทร์

(๓) การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชนปราสาทขอมกลุ่มเป้าหมาย ๔ แห่ง

แก้วนํ้าลายปราสาทขอม: สินค้าหนึ่งที่ยังไม่มีการวางขายตามร้านตลาดในชุมชนปราสาทขอม และร้านขายของที่ระลึกในจังหวัดสุรินทร์ นั่นคือ แก้วนํ้าใส่แต่มีลวดลายปราสาทขอมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนที่ทรงคุณค่า คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และการสืบสานพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

(๓.๑) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 <p>147</p> <p>งานศิลปะของชุมชน</p> <p>• มีโอกาสวางขายเพียงสองตลาดในปริมาณ ๑.๕ มม. • ใช้เงินเริ่มต้นในสี่ปีจากทุนชุมชน ๑๐%</p>	<p>ข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ:</p> <p>การพัฒนา: แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทขอมศีขรภูมิ- ใช้รูปนางอัปสรถือดอกบัวพร้อมนกแก้วที่มีปรากฏในองค์ปราสาทมาเป็นลวดลายประดับแก้วนํ้า และลายเส้นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์</p>

(๓.๒) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทข่างปี

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาทสีโทนเข้ม

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 <p>147</p> <ul style="list-style-type: none"> • มีค่าความหนาของกระจกประมาณ 1.5 มม. • ใช้ปริมาณโพลีเอสเตอร์ประมาณ 10% 	<p>ข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ:</p> <p>การพัฒนา: แก้วน้ำลายเส้นปราสาทข่างปี-ใช้ลายเส้นปราสาทข่างปี และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์</p>

(๓.๓) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทภูมิโปน

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<p>ข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ:</p> <p>การพัฒนา: แก้วน้ำลายเส้น ปราสาทภูมิโปน-ใช้ลายเส้นของดอกผักกูด* ที่เป็นลายขอมโบราณที่ปรากฏในหน้าบันทางเข้าองค์ปราสาทภูมิโปนและซุ้มประตู พร้อมด้วยตราลายเส้นสีทองเป็นตราสัญลักษณ์ และกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์</p>

*ลายผักกูด : ลวดลายพฤกษาโบราณ ณ ปราสาทภูมิโปน องค์ความรู้ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ ประจำเดือน มกราคม ๒๕๖๕ เรื่อง "ลายผักกูด : ลายพฤกษาโบราณ ณ ปราสาทภูมิโปน" ลายพรรณพฤกษา คือลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก กิ่ง ก้าน ใบและดอกของต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกันและมีการประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับการประดับในงานต่างๆ สำหรับโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรนิยมแกะสลักลายพรรณพฤกษาบริเวณหน้าบัน ทับหลัง เสาประดับกรอบประตูและบันแถลง เป็นต้น ลายกระหนกแบบทวารวดี มีชื่อเรียกกันในหมู่ช่างปัจจุบันว่า “กระหนกผักกูด” เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกับใบผักกูด ซึ่งมีแกนกลางเป็นแผ่นโค้ง ขมวดม้วนเข้าม้วนออกอย่างอิสระ แสดงออกถึงความเชี่ยวชาญของช่าง ไม่ได้มีลักษณะลายฟุ้งเป็นเปลวแหลมเหมือนลายไทยปัจจุบัน ลายผักกูด เป็นลวดลายพฤกษาธรรมชาติ ที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งรับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย ส่งต่อให้แก่ศิลปะทวารวดีรวมถึงศิลปะเขมร และได้พัฒนามาสู่ลายกระหนกของไทยในปัจจุบัน ในศิลปะ

อินเดียปรากฏพบลายผักกูดบนแผ่นศิลารูปรัศมีของพระพุทธรูปสมัยคุปตะ ปางปฐมเทศนา จากเมืองสารนาถ ในศิลปะลังกาสามารถพบลายผักกูดที่คล้ายกับอินเดียอยู่ที่ขอบนอกของแผ่นฉัตรจันทน์ ณ เมืองอนุราธปุระ และในศิลปะทวารวดีของประเทศไทยพบลายผักกูดบนแผ่นหินจำหลักลายพรรณพฤกษา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ ที่พบในจังหวัดนครปฐม

ปราสาทภูมิโปน ตั้งอยู่ตำบลตม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทศิลปะลพบุรี(เขมรในประเทศไทย) ประกอบด้วยอาคารทั้งหมด ๔ หลัง ซึ่งอาคารหมายเลข ๑ และอาคารหมายเลข ๔ สร้างขึ้นในศิลปะสมัยสมโบร์ไพรกุกต่อเนื่องสมัยไพรกเมง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ หรือประมาณ ๑,๔๐๐ - ๑,๓๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาร่วมสมัยกับศิลปะทวารวดีในภาคกลาง ลวดลายแกะสลักที่ประดับตกแต่งอาคาร ปรากฏลายพรรณพฤกษาหรือลายผักกูด ซึ่งมีความงดงามอ่อนช้อยเป็นเอกลักษณ์แห่งยุคสมัย โดยปรากฏหลักฐานให้เห็นจากชิ้นส่วนประดับอาคาร ได้แก่ ศิลาสลักเหนือกรอบทับหลัง ลายผักกูดและลายรูปสัตว์จากโบราณสถานหมายเลข ๑ , ลายผักกูดที่ปรากฏแทรกอยู่บนทับหลังของโบราณสถานหมายเลข ๔ ,ลายพวงอุบะห้อยและลายผักกูดสลักบนเสาประดับกรอบประตูของโบราณสถานหมายเลข ๔

รูปภาพที่ ๔.๘: กลุ่มลวดลายผักกูด
ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์

(๓.๕) การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทตาเมือน

ครั้งที่ ๑: ออกแบบ	แนวคิดของผู้วิจัย
	<ul style="list-style-type: none"> - ผ้าไหมสุรินทร์ - ลวดลายจากองค์ปราสาท - สีโทนเข้ม

ครั้งที่ ๒: พัฒนา (Development)	แนวคิดตามข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
	<p>ข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ:</p> <p>การพัฒนา: แก้วน้ำลายเส้นปราสาทตาเมือน- ใช้ลายเส้นของปราสาทตาเมือนหมเป็น สัญลักษณ์ และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตรา สัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์</p>

๔.๓ ผลการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในแต่ละหัวข้อได้มาจากแบบบันทึกเอกสาร แบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์ดังนี้

๔.๓.๑ ข้อมูลจากแบบบันทึกเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แบ่งการบันทึกและการสัมภาษณ์ออกเป็น ๗ ประเด็นภายใต้กรอบแนวคิดของรูปแบบการท่องเที่ยว ๒ แนวคิดที่ ๑ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดที่ ๒ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแต่ละรูปแบบจะครอบคลุม ๖ ประเด็นหลัก คือ ๑) ที่มาของแนวคิด ๒) ความหมาย ๓) หลักการสำคัญ ๔) องค์ประกอบ ๕) วิธีการหรือกระบวนการ ๖) ผลหรือประโยชน์จากการท่องเที่ยว และ ๗) ประเด็นอื่น ๆ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๓.๑.๑ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ๑) ที่มาของแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เริ่มมาจากช่วงที่โลกตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและหาทางเลือกใหม่การท่องเที่ยว ช่วงปี ๒๕๓๖-๒๕๔๐ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism-CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Rest) ซึ่งในช่วงดังกล่าว ชื่อที่เรียกขานการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ๒) ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ๓) หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ ๑๐ ข้อด้วยกัน คือ (๑) การมีส่วนร่วม (๒) การกระจายบทบาทการทำงาน (๓) การกระจายผลประโยชน์อย่างเสมอภาคและยุติธรรม (๔) มีระบบการทำงานที่โปร่งใส/ตรวจสอบได้ (๕) มีการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งเข้าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน (๖) มีมาตรการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (๗) มีอัตราค่าบริการที่เป็นมาตรฐานและราคาที่เป็นธรรม เช่น ค่าพาหนะ ค่าโทรศัพท์ อาหาร/น้ำดื่ม และของที่ระลึก และ (๘) มีการเก็บสถิติ เพื่อนำไปประมวลผลสำหรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ ๔) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน CBT มีอยู่ ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม (๒) ด้านองค์กรชุมชน (๓) ด้านการจัดการ (๔) ด้านการเรียนรู้ ๕) กระบวนการทำงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย (๑) เตรียมความพร้อมของชุมชน (๒) การเตรียมความพร้อมเรื่องการตลาด (๓) กระบวนการทำงานเพื่อเชื่อมโยงกับเรื่องชุมชนกับตลาด และ ๖) ผลที่

เกิดขึ้นจากการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย (๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม (๒) ด้านสิ่งแวดล้อม และ (๓) ด้านเศรษฐกิจ ๗) ปัจจัยแห่งความสำคัญ ได้แก่ (๑) ฐานชุมชนเข้มแข็ง (๒) ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ (๓) ผู้นำสร้างศรัทธาหรือมีความสามารถ (๔) ฐานวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง (๕) การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน และ (๖) ความต่อเนื่องในการทำงาน

๔.๓.๑.๒ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) หลักการที่มาของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ คำนี้ถูกกำหนดขึ้นมาอย่างชัดเจนในการประชุมสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS) ที่เมืองออกซ์ฟอร์ด ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ หรือ ค.ศ. ๑๙๖๙ ซึ่งมีแนวคิดมาจากการมีแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึงสิ่งของกิจกรรมหรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ แหล่งท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะรูปธรรมที่สัมผัสได้ เช่น สิ่งก่อสร้าง ถ้ำ น้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา เป็นต้น ๒) ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงาน สถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของ ที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมละงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๓) หลักการที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม คือ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กันซึ่งการรักษา มรดกวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคม ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การเติบโตทาง เศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน อันประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวคิดเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทางสนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการมรดกวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม ๔) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๓ ประเภท คือ (๑) สิ่งดึงดูดที่ใจ (Attraction) ๔) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (๑) สิ่งดึงดูดที่ใจ (Attraction) เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้คนเข้าไปท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ อาจจะมาในรูปแบบการให้ความรู้ สร้างความเพลิดเพลินใจแก่นักท่องเที่ยว (๒) การเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นเส้นทางที่เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก (๓) สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว (Amenity) เป็นการบริการต่าง ๆ ในขณะท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความประทับใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและอยากกลับมาอีกครั้ง โดยแบ่งสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ ๓

อย่าง ดังนี้ (๓.๑) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ เช่น จุดจำหน่ายบัตรเข้าชมอยู่ด้านหน้า สามารถเห็นได้ชัดเจน (๓.๒) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยจากขโมย เหตุฉุกเฉิน (๓.๓) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการ และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น (๒) โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ (๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่น และสิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง (๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และงานแกะสลัก (๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา (๖) ดนตรี การแสดง มหรสพต่าง ๆ (๗) ภาษาและวรรณกรรม (๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร (๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นฐาน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ ๑๐) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่นำเข้ามาใช้ในการประชาสัมพันธ์แนะนำเพื่อจูงใจ ที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น ๕) *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย* (๑) การท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist) เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ แหล่งโบราณคดี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น (๒) การท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist) เช่น โรงละคร การแสดงต่าง ๆ เทศกาล งาน ประเพณี เป็นต้น (๓) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เช่น การถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม (๔) การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Culture Tourist) เช่น แหล่งประวัติศาสตร์แหล่งอุตสาหกรรม (๕) การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Culture Tourist) เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติ เป็นต้น (๖) การท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Culture Tourist) เช่น เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะ และหัตถกรรม เป็นต้น และ (๗) การท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Culture Tourist) เช่น สวนสนุก งานแข่งขันกีฬา เป็นต้น ๖) *กลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม* ประกอบด้วย การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนา, การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว, การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง, การพัฒนาคนท้องถิ่น และการตลาดการตลาด และ ๗) *ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม* คือ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มทั้งผู้ที่อยู่ในชุมชนและผู้ที่ได้รับจากการใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนท้องถิ่นที่เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนจำเป็นต้องมีบทบาทสูงสุด ในการตัดสินใจว่าจะให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นพัฒนาไปในทิศทางใด โดยผ่านกระบวนการของ การวางแผนที่เป็นระบบ

๔.๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แสดงทัศนะจากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

ในบรรดาการท่องเที่ยวที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างมาก ก็คือ งานช้างสุรินทร์ ซึ่งจัดโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นประจำทุกปีในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ดำเนิน โถทอง และคณะ^{๒๐} ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวปราสาท ที่มีรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์เบื้องต้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ รวมทั้งได้เส้นทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ๔ รูปแบบ คือ (๑) เส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอมสามเหลี่ยมมรกตโลก (๒) เส้นทางการท่องเที่ยวสายปราสาทขอม (๓) เส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมของแบบครอบครัว และ (๔) เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกษตรและธรรมชาติ

ผศ.สมบัติ สมัครสมาน ได้แสดงทัศนะเอาไว้ คนทำชาติภูมิความรู้ ชาติข้อมูล แหล่งศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นวัฒนธรรมในท้องถิ่น...ในส่วนของปราสาทขางปีนั้น เป็นปราสาทที่เรียบง่าย ไม่มีลวดลาย ดังนั้น เราอย่าพึ่งไปจินตนาการว่า จะสร้างมูลค่าเพิ่มจากปราสาทขางปีได้อย่างไร ดังนั้น ข้อมูลที่เป็นแนวคิดในการต่อยอดในการออกแบบลวดลายจากการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อสร้างการออกแบบ โดยเชื่อมโยงกับปราสาทขางปี ดังนั้น เราต้องแบ่งศิลปะออกก่อน คือ (๑) แนวสถาปัตยกรรม คือ ลวดลายการสร้าง (๒) ปติมากรรม คือ ปูนปั้น งานหล่อในปราสาท และ (๓) คือ ประวัติศาสตร์ เรื่องราว เล่าขาน ทั้งที่มีเรื่องราว ตามคติความเชื่อของชุมชนในท้องถิ่น ภาษาไทยหากเป็นของสูง คือ ต้องห้าม ไม่นิยมเอามาบุ๋ง...ทั้งนี้ เราต้องคิดพัฒนาและต่อยอด ดังนั้น การออกแบบ อย่างง่ายสุดมี ๕ ชั้นคือ (๑) ลอกแบบ เช่น การลอกแบบหม้อ การตัดทอนหม้อ และออกแบบสิ่งใหม่ แต่มีเค้าโครงมาจากจุดเดิม มนุษย์เลียนแบบจากธรรมชาติ (๒) ทรงเรขาคณิต (๓) การพบปะคนในสังคม (๔) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และ (๕) คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมเอามาสร้างให้เป็นรูปแบบ และในส่วนของชุมชนปราสาทภูมิโพนนั้น ก็มีกลุ่มทอผ้า นั้น และนอกจากนี้ต้องสร้างเรื่องราวจากองค์ปราสาท

ผศ.สมบัติ สมัครสมาน ได้แสดงทัศนะเอาไว้ คนทำชาติภูมิความรู้ ชาติข้อมูล แหล่งศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นวัฒนธรรมในท้องถิ่น อาทิเช่น การสร้างศิลปวัฒนธรรมอย่างอื่น ไม่เฉพาะแต่การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นผ้าไหมเท่านั้น แต่ก็ยังมีในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น หัตถกรรมเครื่องจักรสาร ...

รศ.สมบัติ ประจัญสาน...ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือ โบราณสถานขาดเรื่องเล่า ไม่มีนักเล่าเรื่อง ทำให้ขาดจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ขาดบุคลากรการท่องเที่ยว ในส่วนการดูแลสถาปัตยกรรมการ

^{๒๐} ดำเนิน โถทอง และคณะ. "เส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา และลาว". รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๗, หน้า ค-ช.

ห้องเที่ยวนั้น กรมศิลปากรนั้นดูแลได้คืออยู่แล้ว ประเด็นปัญหาเรื่องป้ายนิเทศ ป้ายบอกทางที่ยังไม่ชัดเจน ...ในด้านการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยว นั้น คือ เจ้าภาพในการดูแลมีความแตกต่างกันไป มีลักษณะต่างคน ต่าง ๆ ขาดบูรณาการการจริง ๆ ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่เป็นทางออก คือ ให้สถาบันการศึกษาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงทุกภาคส่วนมาทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ

๔.๓.๓ การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

(๑) การท่องเที่ยวชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

บ้านปราสาท ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่มีปราสาทขอมตั้งอยู่อีกชุมชนหนึ่ง ในเส้นทางของอารยธรรมขอม ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ เป็นชุมชนที่มีปราสาทขอมตั้งอยู่อีกชุมชนหนึ่ง ในเส้นทางของอารยธรรมขอม คำขวัญอำเภอศีขรภูมิ คือ “ศีขรภูมิลือเลื่อง เมืองหลวงพ่อบ้าน ปราสาทหินงามเด่น ลำพองเย็นน้ำใส ผ้าไหมชวนแล กาละแมรสดี เปรมปรีศรสดี เหลี่ยม เปี่ยมล้นด้วยภาษา ล้ำค่าวัฒนธรรม ” และโบราณสถานที่ทรงคุณค่า และโดดเด่น ตั้งสง่าอยู่ ณ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ คือ ปราสาทศีขรภูมิ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลระแงง ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ ๓๔ กิโลเมตร ตามเส้นทางหมายเลข ๒๒๖ โดยอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปอีก ๑ กิโลเมตร ปราสาทหลังนี้อยู่บ้านปราสาท ตำบลระแงง ห่างจากที่ว่าการอำเภอศีขรภูมิ ๕๐๐ เมตร สร้างขึ้นตามรูปแบบศิลปกรรมเขมรโบราณ ตรงกับศิลปะสมัยบาปวนต่อเนื่องถึงสมัยพระนคร ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ เพื่อเป็นศาสนสถานของศาสนา ฮินดูลัทธิไศวนิกาย ที่นับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุดจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ปราสาทศีขรภูมิได้ถูกดัดแปลงให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา นิกายหินยาน แผนผังหลักของปราสาท คือ ตัวปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วยปราสาทอิฐ ๕ หลัง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน มีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง และมีปราสาทบริวารโดยรอบทั้งสี่มุม ปราสาทแต่ละหลังมีลักษณะเหมือนกัน คือ ตัวปราสาทสร้างด้วยอิฐ หินทราย และศิลาแลง มีบันไดทางขึ้นและประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว นอกจากนี้ ยังพบบ่วงอดปราสาท สลักด้วยหินทราย มีลักษณะเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่ สำหรับประดับยอดบนสุดของปราสาท ปัจจุบันจัดแสดงอยู่บริเวณด้านหน้าปราสาทศีขรภูมิ

การเดินทาง: ต้องใช้รถส่วนตัว หรือ ทืมจัดทั่วไป

๑) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมศรีขรภูมิ

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขางปี อำเภอศรีขรภูมินี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)-CBT ชุมชนปราสาทขางปี จำนวน ๔ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบกิจกรรมที่ ๑.๑ : ซุปปิงตลาดชุมชน แวะซื้อกอละแม

ของฝากขึ้นชื่อจากอำเภอศรีขรภูมิ และของอร่อยแห่งจังหวัดสุรินทร์ กอละแมสดคุณภาพ ระดับประเทศ มีขายหลายเจ้าในตลาดศรีขรภูมิ ที่แนะนำมากๆ คือตราปราสาทเดียว เป็นหนึ่งในเจ้าดั้งเดิม ได้รับรางวัลการ์ตูนตีมากมาย รวมทั้งออกรายการทีวีมาแล้วหลายช่องที่ได้ดีของกอละแมศรีขรภูมิ ตราปราสาทเดียว คือทำสดใหม่ทุกวัน ไม่ใช่วัตถุกันเสียใดๆ ใบตองรีดด้วยเตารีดใช้ถ่านแบบดั้งเดิมทำให้มีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ มีวิธีกินเก๋ๆ คือแกะออกมาแล้วดมกลิ่นใบตองให้ติดจมูกเสียก่อน จากนั้นค่อยงับกะละแมเข้าปาก หวาน มัน เหนียวนุ่มหนึบกำลังดี

รูปแบบกิจกรรมที่ ๑.๒ : แวะชิม ผักกาดหวาน...ตำนานการเกษตรสู่คำขวัญจังหวัดสุรินทร์ จากคำขวัญจังหวัดสุรินทร์ที่ว่า “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม” ...ผลผลิตทางการเกษตร คือ ผักกาดหวาน ธนกฤตเจียรพัฒนากร เจ้าของ ผักกาดหวานสามฝั้ (รุ่นลูก) เล่าว่า บิดาของตน ได้อพยพมาจากเมืองจีน และตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และได้ทำการเกษตร รวมถึงการปลูกหัวผักกาด โดยใช้กระบวนการถนอมอาหารโดยการหมักน้ำฝั้ในโอ่งมังกร เพื่อรับประทานในครัวเรือน แต่ด้วยหัวผักกาดที่หมักน้ำฝั้มีจำนวนมาก จึงได้ทำการบรรจุขาย และส่งออกไปทั่ว จนกระทั่งชื่อเสียงเรียงนามและความหวาน หอม อร่อย ได้ไปสัมผัสลิ้นของท่านเหมา เจ๋อ ตุง และจอมพลเจียงไคเช็ค จึงได้มีการสืบประวัติที่มาการผลิตจากการขนส่งรถไฟในสมัยนั้น จนกลายเป็นที่โด่งดังทั่วโลกจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนที่มาของสามฝั้ เกิดจากการใช้น้ำฝั้หมักหัวผักกาดจนทำให้ฝั้ป่าเข้ามาทำรังในบ้าน และในครอบครัวมีผู้ชายด้วยกันทั้งหมดสามคน จึงตั้งชื่อเป็นสามฝั้แต่นั้นเป็นต้นมา ถึงแม้เวลาจะผ่านไปก็ชั่วอายุคน แต่ความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องของความหอม หวาน กรอบ อร่อย ของหัวผักกาดตราสามฝั้ ก็ยังคงติดใจคนทั่วโลก และสามารถทำได้หลากหลายเมนู เช่น ยำ ผัดไข่ เป็นต้น อีกทั้งในปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ให้หันมาปลูกหัวผักกาดเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนอีกด้วย

รูปแบบกิจกรรมที่ ๑.๓ : เที่ยวตลาดนัดรักษ์ศรีขรภูมิ

นักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนปราสาทศรีขรภูมิ มีโอกาสในการเดือนเลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายนั้น เป็นของดีมีคุณภาพจากแหล่งชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP กลุ่มเครือข่ายองค์กรสตรี กลุ่มสัมมาชีพและกลุ่มเครือข่ายโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอศรีขรภูมิ นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรจากโครงการ “สุรินทร์รุ่งเรืองสู่เมืองเกษตร

อินทรีย์” และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และ ประเพณีพื้นเมืองของอำเภอศีขรภูมิอันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีกทั้งยังมีการนำเสนอสาธิต วิธีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามนโยบายของจังหวัด สุรินทร์โดยจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณ ลานหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยเปิดจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณลานหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอ ศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทุกวันเสาร์ ไปตลอดปี และเป็นช่องเลือกเพื่อทางรอดในยุคปัจจุบัน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๔: เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ

(๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๒ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบกิจกรรมที่ ๒.๑: ไหว้ปราสาทตำนานพันปี

ปราสาทศีขรภูมิมีชื่อว่า “ปราสาทระแงง” ซึ่งตั้งตามชื่อดำบล เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในสมัย พุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วยสถาปัตยกรรมขอมโบราณแบบนครวัด จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้ สันนิษฐานได้ว่า สถานที่แห่งนี้เดิมเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูที่บูชาพระศิวะผู้สร้างโลก เมื่อมาถึง บริเวณปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทหินสีแดงถูกล้อมด้วยคูน้ำตั้งเด่นตระหง่านชวนให้สะดุดตามาก บน ฐานหินศิลาแลงสูงหนึ่งเมตรประกอบด้วยปราสาท ๕ องค์ ปราสาทประธานตั้งอยู่ตรงกลางก่อด้วยอิฐขัด มันไม่สอปูน มีปราสาทบริวารล้อมรอบ ๔ มุม ชมลวดลายที่ปรากฏนั้นเป็นรูป “ศิวะนาฏราช” ใน ท่วงท่าร่ายรำอ่อนช้อยโดยมีเทพอีก ๔ องค์ร่วมบรรเลงอันได้แก่ พระคเณศ พระพรหม พระวิษณุ และนางปารพตี (นางอูมา) ซึ่งเป็นมเหสีของพระศิวะ รวมถึงเหล่าเทวดา ฤๅษี หงษ์ และสัตว์อีกหลาย ชนิด ถัดจากหน้าบรรณลงมาที่ซุ้มประตูเราจะได้เห็นเสาหินทรายจำหลักสลักเป็นรูป “นางอัปสรถือ ดอกบัว” หันหน้าทักทายผู้มาเยือนอยู่ทั้งสองด้าน ส่วนด้านข้างเป็นจำหลักสลักลายรูป “ทวารบาลยืน กุมกระบอง” ที่สำคัญรูปสลักนางอัปสรนี้หลงเหลือให้พบเห็นที่ปราสาทศีขรภูมิเพียงแห่งเดียวใน ประเทศไทยเท่านั้น นักท่องเที่ยวจะได้ได้ยลทาบหลัง กับรูปสลักนางอัปสรที่เป็นที่สุดของประเทศด้วย ตาตัวเองแบบนี้ ปราสาทศีขรภูมิ เปิดทำการทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๗.๓๐-๑๘.๐๐ น. ค่าธรรมเนียม: คน ไทย ๑๐ บาท ต่างชาติ ๕๐ บาท และสามารถเข้าร่วมชมได้ทั้งปี

รูปภาพที่ ๔.๙ กลุ่มภาพไหว้ปราสาทพันปี ปราสาทศีขรภูมิ

รูปแบบกิจกรรมที่ ๒.๒: สืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ

กิจกรรมนี้จัดขึ้นในทุกวันเสาร์ เวลา ๐๗.๐๐ น. ณ ลานด้านหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีฐานคิดมาจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน และประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสทำบุญ ไกล่ชิดพระพุทธศาสนา เข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาเยือน จะได้ร่วมรับบุญด้วยการร่วมทำบุญตักบาตร ข้าว อาหารแห้งมาถวายพระ เพื่อสร้างกุศลให้กับตนเอง และสัมผัสอารยธรรมขอม ณ ลานปราสาทศีขรภูมิ ทำบุญตักบาตรหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ ในเช้าวันเสาร์ทุกสัปดาห์

ภาพที่ ๔.๑๐ กลุ่มสืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ

(๒) การท่องเที่ยวชุมชนปราสาทข่างปี

บ้านข่างปี ตำบลข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่มีปราสาทขอมตั้งอยู่อีกชุมชนหนึ่ง ในเส้นทางของอารยธรรมขอม “Ban Chang Pi, Khmer Civilization Path” ในชุมชนนี้มีคำขวัญประจำชุมชน คือ “ปราสาทข่างปี ดินแดนเกษตรอินทรีย์ ผ้าไหมงามดี มากมีวัตถุโบราณ ข้าวสารหอม พร้อมวัฒนธรรม: Chang Pi Castle: the Land of Organic Agriculture, Luxurious Silk, Rich in Antique, Fragrant Rice with Great Cultural Aspect” หมู่บ้านข่างปี เป็นชุมชนเส้นทางท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอม ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนาน คำว่า “ข่างปี” หรือ

ช่างปั้นหม้อดินโบราณ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ ปราสาทขางปี และเศษสร้างเตาเผาหม้อดินสมัยโบราณ ปราสาทขางปี สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ลักษณะมีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยอิฐศิลาแลงและหินทราย

การเดินทาง: ต้องใช้รถส่วนตัว หรือ ทืมจัดทั่วไป

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขางปี อำเภอศีขรภูมินี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๓) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)-CBT ชุมชนปราสาทขางปี จำนวน ๗ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๑ : สืบสานตำนานงานปั้นหม้อ

กิจกรรมปั้นหม้อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ร่วมชมการสาธิตวิธีการปั้นหม้อและทดลองปั้นรูปแบบต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อ สนุกสนาน และตื่นตันทึ่งกับการปั้นหม้อในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการสอนทั้งการปั้นด้วยเครื่องและปั้นด้วยมือ

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๒ : เตาโบราณบ้านขางปี

กิจกรรมเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ ที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนขางปี ชมเตาเผาแบบโบราณ และวิธีการเผาเครื่องปั้นดินเผา โดยเตาเผานี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้รู้ว่าบริเวณนี้เป็นบริเวณของช่างปั้นในสมัยโบราณ

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๓ : อันซอมสะเล็กโดงจองใจ

อันซอมสะเล็กโดงจองใจ หรือข้าวต้มมัดไ้มะพร้าว เป็นชื่อขนมโบราณที่ใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ เรียนรู้วิถีชุมชน วิธีการทำข้าวต้มมัดด้วยไ้มะพร้าวและวิธีต้มให้สุก เป็นหนึ่งในเมนูที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน ด้วยกรรมวิธีทำที่ต้องพิถีพิถันและใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมากมาย ส่วนผสมหลักนั้น ทำมาจากข้าวเหนียว กะทิและน้ำตาล ห่อด้วยไ้มะพร้าว โดยข้าวต้มสามารถใส่กล้วย ถั่ว หรือ หนุ ได้ตามที่ชื่นชอบ พร้อมกับรับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๔: หลุมนี้มีรักพักใจ

หลุมนี้มีรักพักใจ เป็นกิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการทำขนมครกสูตรโบราณ และขนมครกแบบใหม่เป็นหน้าต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก มัน เป็นต้น โดยเป็นขนมครกสูตรโบราณต่าง ๆ รับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๕: ประดิษฐ์เตยหอม ผูกรักป็นใจ

กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำดอกไม้จากใบเตยในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถ ยืดอายุและความหอมของใบเตยได้ พร้อมนำใบเตยประดิษฐ์ที่คุณทำเองกลับบ้านโดยใบเตยสามารถมีอายุอยู่ได้เป็นอาทิตย์ด้วยวิถีภูมิปัญญาชาวบ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๖ : ฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์

รูปแบบกิจกรรมนี้เป็นรูปแบบฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวอินทรีย์ที่ชาวบ้านปลูกเอง นอกจากจะได้เรียนรู้แล้ว ก็มีการสาธิตการแปรรูปข้าวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมอีกด้วย หากสนใจตัวผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวก็สามารถสั่งซื้อได้

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๗: เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น

นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมหอม ณ ชุมชนปราสาทข่างปี

(๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๔ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๑ : ต้องมนต์ศิลาหอม

เริ่มต้นโปรแกรมด้วยการเยี่ยมชมปราสาทข่างปี ซึ่งเป็นปราสาทอโรคยาศาล หรือโรงพยาบาลสมัยโบราณ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรขอมโบราณ โดยสามารถเข้าจักรยานปั่นเพื่อชมบริบทของชุมชนโบราณข่างปี เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม วัตถุโบราณสัมผัสวิถีชุมชนและเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยเส้นทาง

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๒: วัตถุโบราณตำนานคลัง

เยี่ยมชมวัตถุโบราณที่ขุดขึ้นจากปราสาทข่างปีและบริเวณโดยรอบ นำโดยกลุ่มเยาวชนมัคคุเทศก์น้อยในพื้นที่ จำนวนวัตถุโบราณที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนข่างปีนั้นมีมากที่สุดในบริเวณอีสานใต้ เรียนรู้ประวัติศาสตร์และอารยธรรมขอม พร้อมชื่นชมความงามของศิลปะโบราณ ชมหอระฆัง วัดบ้านข่างปี และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๓: หนุ่มสาวร่วมรักปักษ์สะนา

กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการละเล่นพื้นบ้านระหว่างชายหญิง ในสมัยโบราณเวลางานประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ หนุ่มสาวมาทำบุญก็จะมารวมตัวกันเล่นสละบา ถ้าฝ่ายไหนชนะก็จะมีการเชกหัวเข้ากัน เป็นการละเล่นที่หนุ่มสาวสมัยโบราณเล่นเพื่อสานสัมพันธ์กัน

อย่างสนุกสนานเพราะช่วงเวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโยนลูกสะบ้าก็จะมีเสียงทำ และเสียงเชียร์อย่างครื้นเครงสนุกสนาน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๔: วิถีข้าวสารตำนานเจียงแป็ย

กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ระหว่างเด็ก ๆ หรือหนุ่มสาวที่มาทำบุญที่วัด เป็นการละเล่นโบราณที่หาชมได้ยาก

(๓) การท่องเที่ยวชุมชนปราสาทภูมิโปน

ปราสาทภูมิโปน เส้นทางอารยธรรมขอม “Ban Phum Pon: The Kmer Civilization Village” ตั้งคำขวัญประจำชุมชนว่า “ภูมิโปน เมืองโบราณ ตำนานเนียงค้อฮม ชมสระรอบหมู่บ้าน ชิมอาหารพื้นเมือง สือเลื่องเรื่องข้าวหอม งามพร้อมผ้าไหม หลากหลายผลิตภัณฑ์ ชาวบ้านสามัคคี” ที่ตั้ง: ปราสาทภูมิโปน ตั้งอยู่บ้านภูมิโปน หมู่ที่ ๕ บ้านตม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่มีปราสาทอารยธรรม “ขอม” อีกแห่งหนึ่งที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ปรากฏร่องรอยการทำชลประทานสมัยโบราณ คือ คูกำแพงเมือง เชื่อนดินโบราณและสระน้ำ ที่ถูกออกแบบมาจำนวน ๕ แห่ง ได้แก่ สระรำเจียก สระตา สระตราว สระปรีอ และคูเมืองชั้นนอก คำว่า “ภูมิโปน” มาจากภาษาเขมร “ปุม” ซึ่งแปลว่า แผ่นดินหรือสถานที่ และคำว่า “โปน” มาจากคำว่า “ปุน” แปลว่า หลบซ่อน ก็มีความสัมพันธ์กับตำนานท้องถิ่น “เนียงค้อฮม” หรือ “นางนมใหญ่”^{๒๑} บ้านภูมิโปน เป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์ของอารยธรรม “ขอม” ตั้งแต่องค์ปราสาท ไปจนถึงสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมในองค์รวม รวมไปถึงร่องรอยการทำชลประทานในสมัยโบราณ คือ มีสระน้ำสองชั้น เป็นลักษณะคันดินล้อมรอบน้ำและน้ำล้อมรอบคันดิน ร่องรอยการชลประทานนี้มีถูกค้นพบว่าเพียงที่เดียวในประเทศไทยในปัจจุบัน พบกับบรรยากาศเมืองโบราณได้ที่นี้ ที่ภูมิโปน

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทภูมิโปน อำเภอสังขะ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๓.๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)- CBT ชุมชนปราสาทภูมิโปน จำนวน ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๑: ปันใจให้ภูมิโปน

โปรแกรมปั่นจักรยานหรือนั่งชาเลี้ยง เพื่อชมบริบทของชุมชนโบราณเมืองภูมิโปน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม และหลักภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ของภูมิโปนสัมผัสวิถีชุมชน และเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยสามเส้นทาง

^{๒๑} สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, ชุมชนคุณธรรมน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร บ้านภูมิโปน. สุรินทร์: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, มปป.

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๒: นายล่ออังกอกระโอบ

นายล่ออังกอกระโอบ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ข้าวสวยและข้าวสารหอม เป็นกิจกรรม สาธิตการตำข้าวและหุงข้าวแบบโบราณพร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของชุมชนภูมิโปน เรียนรู้วิถีชีวิต สนุกสนานกับการตำข้าวและเรียนรู้การหุงข้าวแบบโบราณกับชาวชุมชน โดยข้าวสารที่ได้ตำและหุงใน จุดนี้จะนำไปรับประทานต่อในมื้อกลางวันและรับข้าวสารที่ระลึก ๑ กิโลกรัม กลับบ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๓: ทัศนธรรมสวยด้วยมือคุณ

โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำพวงกุญแจและกระเป๋าตลาดโลกร้อนด้วยมือ คุณเอง โดยวัสดุที่นำมาใช้ คือ ผ้าไหม และเศษผ้าไหมมาจากการตัดเสื้อเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม พร้อมรับกระเป๋าและพวงกุญแจที่คุณทำกับมือกลับบ้านได้เลย นอกจากนี้ยังมีบริการ อาหารว่างช่วงเช้าและอาหารกลางวัน ๑ มื้อ และสามารถเลือกซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปผ้าไหม หลากหลายอย่างเป็นของที่ระลึกและใช้เองได้

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๔: น้ำพริกถ้วยใหม่สดในกว่าเดิม

โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการตำน้ำพริกแบบโบราณด้วยครกใหญ่ที่ทำจาก (ตะแบลทม) แบบสองคนตำหรือสามคนตำ สามารถเลือกได้ว่าจะเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกต่าง ๆ อาทิ เช่น น้ำพริกแคบหมู น้ำพริกไก่ เป็นต้น พร้อมกับประทานน้ำพริกฝีมือตัวเองเป็นอาหารกลางวัน และ สามารถนำกลับบ้านได้

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๕: ฟ้าร้องน้องสะอื่น

โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการเลี้ยงกบ ขยายพันธุ์ จากผู้รู้และมีประสบการณ์ โดยตรง ชมการบรรยายวิถีขยายพันธุ์ การดูแล จนถึงการจัดจำหน่าย ปรงเมนูจากกบสนุกสนานกับ การจับกบ และรับประทานอาหารกลางวันกับเมนู “ใครทำอะไรท้อง?” เมนูกบยัดไส้สูตรโบราณที่เป็น เมนูและนำที่ตัวเอง

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๖: จักสานสำราญใจ

กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้และสนุกสนานกับวิธีการสานของเล่นเด็ก เครื่องประดับ ของตกแต่งต่าง ๆ จากใบตาล ใบมะพร้าว และสานของใช้ต่าง ๆ ด้วยไม้ไผ่ในแบบโบราณและสามารถ เลือกซื้อของใช้ ของที่ระลึกจากการจักสานในแบบต่าง ๆ กลับบ้านได้

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๗: สวนจินจู

โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เที่ยวชมสวนจินจู สนุกสนานกับการเก็บผัก เก็บมะนาวเลี้ยงวัว ให้อาหาร หมู ปลา และไก่ ปลูกผักสวนครัว สวนฝรั่ง บนเนื้อที่ ๒ ไร่กว่า ๆ เรียนรู้การเกษตรแบบ ผสมผสานปลูกพืชและทำปศุศัตว์บนพื้นที่เดียวกันที่เกื้อกูลกัน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พร้อม

พิกสุจินโหมสเตย์ สัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน รับประทานอาหารพื้นบ้านแต่ละฤดูกาล และสามารถเลือกซื้อพืชผัก มะนาว ปลอดภัยและอื่น ๆ ตามฤดูกาลกลับบ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๘: สบู่ลูกตาลเนียงด้อฮทม

โปรแกรมวิถีชุมชน เรียนรู้การทำสบู่และการบูรหอมจากวัตถุดิบธรรมชาติ ลงมือทำเอง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย โดยสบู่ที่ใช้มีหลากหลายสีและทำมาจากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น กากกาแฟ ขมิ้น น้ำผึ้ง เป็นต้น เรียนรู้ประวัติและเรื่องเล่า ตำนานรักเนียงด้อฮทม ที่มาของชื่อสบู่ พร้อมรับสบู่และการบูรหอมกลับบ้านได้เลย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๑.๙: เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น

นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทภูมิโปน

(๓.๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๔ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๑: สืบสานตำนานพันปี

ต้อนรับนักท่องเที่ยว ณ ลานวัฒนธรรม หน้าปราสาทภูมิโปน ชมปราสาทขอมโบราณกว่า ๑,๐๐๐ ปี เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย กราบสักการะ ขอปพร รวมทั้งได้สืบสารตำนานเนียงเดาะทม

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๒ : งาน “ปะอ็อกเปรี๊ยะแค

งาน “ปะอ็อกเปรี๊ยะแค” บูชาพระจันทร์วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นเทศกาลที่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นสุรินทร์ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นการเสี่ยงทายข้าวปลาอาหารในปีถัดไป ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวจะได้เข้าร่วมพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เต็มไปด้วยมนต์ขลังด้วยกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ซึ่งจะสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างไม่รู้จักลืม คงไม่ลืม

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๓: ลำเจียก มัดใจ

โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้การทำขนมไทยโบราณ “ปะการ่าเจก” ขนมไทยที่มีความเชื่อมโยงกับตำนานของศาสนสถานโบราณปราสาทภูมิโปน เรียนรู้ประวัติ ตำนาน ของขนมชนิดนี้ โดยมีความเกี่ยวข้องกับดอกลำเจียกในตำนาน ด้วยอัตลักษณ์ของขนมมาจากรูปลักษณะหน้าตา และผิวสัมผัสของขนมที่ทำมาจากเกสรดอกลำเจียก ผสมกับรสชาติที่หอมอร่อยและกระบวนการทำที่แสนสนุกแบบดั้งเดิม จึงเป็นกิจกรรมที่ได้ทั้งความรู้และความสนุก

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ ๒.๔: ชมแสง สี เสียง ตำนานเนียงเต๊ะทม

ตำนานเนียงเต๊ะทม หรือ เนียง ต้อฮ ทม มีว่า ที่สระลำเจียก ห่างจากตัวปราสาทไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ ๒๐๐ เมตร มีกลุ่มต้นลำเจียกขึ้นเป็นพุ่มๆ ต้นลำเจียกที่สระน้ำแห่งนี้ไม่เคยมีดอกเลย ในขณะที่ต้นอื่นๆนอกสระต่างก็มีดอกปกติ ความผิดปกติของต้นลำเจียกที่สระลำเจียกหน้าปราสาท เป็นที่มาของตำนานปราสาทภูมิโปนการสร้างเมืองและการลี้ภัยของราชิดาขอม กษัตริย์ขอมองค์หนึ่งได้สร้างเมืองลับไว้กลางป่าใหญ่ชื่อว่าปราสาทภูมิโปน ต่อมาเมื่อเมืองหลวงเกิดความไม่สงบ มีข้าศึกมาประชิดเมือง กษัตริย์ขอมจึงส่งพระราชธิดาพร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งมาหลบซ่อนลี้ภัยที่ภูมิโปน พระราชธิดานั้นมีพระนามว่าพระนางศรีจันทร์หรือ เนียง ต้อฮ ทม แต่คนทั่วไปมักเรียกนางว่าพระนางนมใหญ่

(๔) การท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือนธมเป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดในอุทยานประวัติศาสตร์กลุ่มปราสาทตาเมือน ซึ่งประกอบไปด้วยปราสาทหินสามหลังเรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก คือ (๑) *ปราสาทตาเมือนธม ตั้งอยู่ที่บ้านหนองคันนาสามัคคี ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์* ตามรายทางสู่เมืองพระนครของขอม ในอดีตยังไม่มีใครรับรู้ในเรื่องพรมแดนต่างประเทศ มีแต่เพียงแนวทิศเขาตงเร็ก เป็นพรมแดนธรรมชาติที่กั้นผู้คนสองดินแดนไว้ คนโบราณมีการ ใช้เส้นทางผ่าช่องเขาที่มีอยู่ตลอดแนว ในบางช่องเขามีการสร้างปราสาทหินขนาดเล็ก เช่น ช่องสายตะกุ่มีปราสาทบายแบก แต่สำหรับที่ช่องตาเมือนหรือตาเมียงนี้มีลักษณะพิเศษคือ มีปราสาทหินสามหลังอยู่ใกล้ๆกัน เรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปขนาดเล็ก เรียกว่ากลุ่มปราสาทตาเมือน โดยปราสาทแต่ละหลังมีขนาดและประโยชน์ที่ใช้สอยแตกต่างกันไป ปราสาทตาเมือนธม เป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่ม ตัวปราสาทอยู่บนเนินเขาสร้างคร่อมโขดหินธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของสมัยมุกตวลิ่งค์ และเป็นสำหรับประกอบพิธีกรรม อยู่ใกล้ดินแดนเขมรมากที่สุด ปราสาทแห่งนี้หันหน้าไปทางทิศใต้ ผิดแผกจากแห่งอื่นซึ่งมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก คงจะรับกับเส้นทางที่มาจากเขมรต่ำผ่านมาทางช่องทางตาเมือนนี้ ปราสาทตาเมือนธม ซึ่งแปลตรงกับภาษาเขมรว่า ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีอาคารอื่นคือปรังก่าก่อด้วยหินทรายสองหลัง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน บรรณาลัยศิลาแลงสองหลัง และนอกระเบียงคดทางทิศเหนือมีสระน้ำขนาดเล็กสองสระ เนื่องจากปราสาทแห่งนี้อยู่ใกล้เขตชายแดน การเที่ยวชมจึงควรอยู่เฉพาะภายในเขตปราสาทเท่านั้น ไม่ควรเดินออกไปไกลจากแนวต้นไม้รอบปราสาทเพราะพื้นที่นี้ยังไม่ปลอดภัยนัก (๒) *ปราสาทตาเมือนโต๊ด* อยู่ห่างจากปราสาทตาเมือนธม ประมาณ ๗๕๐ เมตร ก่อด้วยศิลาแลง มีกำแพงล้อมรอบ และมีสระน้ำขนาดเล็กอยู่ทางทิศเหนือหนึ่งสระ โดยเชื่อว่าปราสาทแห่งนี้เป็นนอโรคยาศาลรักษาพยาบาลของชุมชนหรือตามรายทางที่เป็นเส้นทางคมนาคม ซึ่งนิยมสร้างในสมัยพระเจ้าชัยว

มันที่ ๗ และ (๓) *ปราสาทตาเมือน(บายกริม)* อยู่ห่างจากปราสาทตาเมือนโต๊ดประมาณ 390 เมตร เป็นปราสาทที่เล็กที่สุด ก่อด้วยศิลาแลง มีลักษณะเป็นห้องยาว เชื่อว่าเป็นธรรมศาลา คือที่พักสำหรับคนเดินทาง จากการสันนิษฐานของนักวิชาการ ปราสาทตาเมือนธมในอดีตเคยเป็นชุมชนหรือเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของภูมิภาคนี้

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรักนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๔.๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)- CBT ชุมชนปราสาทตาเมือน จำนวน ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๑.๑: เทียวตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา

ปราสาทตาเมือน ตั้งอยู่ ณ พรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ในทุกวันหยุดเสาร์-อาทิตย์จะมีการเปิดตลาดนัด ๒ ประเทศ เพื่อเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสถึงวิถีชุมชน ด้วยการเดินท่องเที่ยวเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์สินค้าที่มีวางจำหน่ายทั้งจากฝั่งประเทศไทย และฝั่งประเทศกัมพูชา ซึ่งสินค้าก็จะมีหลากหลายผสมผสานในวิถีวัฒนธรรมกลุ่มชนชาวไทย-กัมพูชา ณ ตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา แต่เนื่องจากภาวะการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ทำให้ตลาดนัด ๒ ประเทศนี้ปิดเป็นการชั่วคราว

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๑.๒: ขับรถแรลลี่ชมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือนนั้น เป็นปราสาทที่มีปราสาทหลัก ๆ อยู่ ๓ หลัง คือ ปราสาทตาเมือน, ปราสาทตาเมือนตาเมือนโต๊ด ปราสาทตาเมือน (บายกริม) และปราสาทใกล้เคียง คือ ปราสาทตาควาย ซึ่งตั้งต่อกันในระยะรัศมีการเดินทาง ๕ กิโลเมตร รูปแบบกิจกรรมนี้ ทางชุมชนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ณ รอบองค์ปราสาท ได้มีกำหนดจัดกิจกรรมขับรถแรลลี่ชมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถใช้รถยนต์ส่วนบุคคล รถมอเตอร์ไซด์ หรือรถทางโครงการ ร่วมขับแบบแรลลี่เยี่ยมชมทั้งอารยธรรมปราสาทของทั้ง ๔ แห่งในกลุ่มปราสาทตาเมือน และวิถีชุมชนที่ตั้งอยู่ชายแดนไทย-กัมพูชา ด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นมิตรไมตรีทั้ง ๒ ประเทศ

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๑.๓: ยูวมัคคุเทศก์^{๒๒}

โครงการดีๆจาก อบต.ตาเมียง และคุณครูที่ช่วยกันหนุนสร้าง “ยูวมัคคุเทศก์” เพื่อบ้านเกิดเมืองนอน ในการเข้าไปช่วยแบ่งเบาภาระเจ้าหน้าที่ทหารที่บริเวณปราสาทตาเมือนธม แม้ไม่ได้ช่วยดูแลรักษาอธิปไตยในพื้นที่ แต่อย่างน้อยได้ช่วยในการเป็นไกด์นำเที่ยวแนะนำและเล่าถึงประวัติความเป็นมาขององค์ปราสาทตาเมือนธม ให้นักท่องเที่ยวได้ฟัง แทนพี่ๆทหาร ซึ่งเด็กๆกลุ่มนี้เอง ก็

^{๒๒} <https://thailandpressnews.wordpress.com/2018/01/12/จากอดีตสนามรบสู่สนามรัก>,

เต็มใจและมีความภาคภูมิใจมาก ที่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระให้กับพี่ๆทหาร ที่เหน็ดเหนื่อยเพื่อพวกเขา ช่วยปกป้องบ้านเกิดเมืองนอนให้พวกเขาได้หลับอย่างอุ่นสบายจนถึงวันนี้ และยังภูมิใจที่ได้มีส่วนรับใช้ชาติด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับการบรรยายทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน จากเหล่านักเรียน “ยุวมัคคุเทศก์” จากโรงเรียนบ้านหนองคันทนาและใกล้เคียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของนักเรียนในพื้นที่ปราสาทขอมด้วย

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๑.๔: เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน

นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๑.๕: เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน

นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน

(๔.๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๒ รูปแบบ ประกอบด้วย

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๒.๑: เยี่ยมชมปราสาทตาเมือน

ปราสาทตาเมือนธม เป็นหนึ่งในโบราณสถานกลุ่มปราสาทตาเมือน ที่ตั้งอยู่ในอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อยู่ติดแนวชายแดนประเทศไทยและประเทศกัมพูชาเลย โดยมีความเชื่อกันว่า กลุ่มปราสาทตาเมือนนี้ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่พักของคนเดินทางแห่งหนึ่ง ใน ๑๗ แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช องค์สุดท้ายแห่งเมืองพระนคร โปรตฯ ให้สร้างขึ้นจากเมืองยโสธรปุระ เมืองหลวงของอาณาจักรขอมโบราณ ไปยังเมืองพิมายนั่นเองคะ โดย ปราสาทตาเมือนธม จะเป็นปราสาทขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่มปราสาทตาเมือน ประกอบไปด้วยปราสาท ๓ องค์ โดยปราสาทประธานตรงกลางจะมีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งปราสาททั้ง ๓ องค์นี้ สร้างด้วยหินทราย หันหน้าออกไปทางทิศใต้ ตัวปราสาทประธานเอง ก็จะมีลวดลายจำหลักที่สวยงามมากเช่นกันคะ ไฮไลท์ ของ ปราสาทตาเมือนธม นอกจากนี้อยู่ในห้องกลางของ ปราสาทตาเมือนธม จะประดิษฐาน ศิวลึงค์ เอาไว้ เป็นเหมือนสัญลักษณ์แทนของพระศิวะ (พระอิศวร) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย โดยลักษณะของศิวลึงค์นี้ จะตกแต่งจากแท่งหินทรายธรรมชาติ มีรูปร่างคล้ายศิวลึงค์ที่ตั้งอยู่บริเวณนี้มา

นานแล้ว และภายหลังมีการสร้างปราสาทครอบเอาไว้ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศิวิลิ่งค์ที่เกิดขึ้นเอง เรียกว่า “สวายัมภูลิ่งค์” ซึ่งเป็นศิวิลิ่งค์ที่สำคัญที่สุดของลัทธิไสวนิกาย

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ ๒.๒: ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน

กิจกรรม “พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน” เป็นเทศกาลเยี่ยมเยือนปราสาทตาเมือน เดือนเมษายน ๓ ปราสาทหินขอมโบราณติดแนวชายแดนไทย-กัมพูชาจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ตระหนักหวงแหนโบราณสถานมรดกของชาติและได้เข้าเที่ยวชมปราสาทหินกลุ่มปราสาทตาเมือน ส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดน ทศกาลเยี่ยมเยือนปราสาทตาเมือน เดือนเมษายน ซึ่งจังหวัดสุรินทร์ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก และทหารกองกำลังสุรนารี กองทัพภาคที่ ๒ ได้ร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักและให้ความสำคัญแก่โบราณสถานเกิดความรักความหวงแหนมรดกของชาติ ซึ่งตั้งอยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา และอยู่บนพื้นแผ่นดินไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มปราสาทตาเมือน ๓ หลัง ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น โดยมีกิจกรรมประกอบพิธีบวงสรวงสักการะปราสาทตาเมือน พิธีสงฆ์พระพุทธรูป พิธีรดน้ำขอพรประธานในพิธีเนื่องในวันสงกรานต์ พร้อมร่วมเที่ยวชมปราสาทตาเมือนธม และนิทรรศการของส่วนราชการ การจำหน่ายสินค้าโอท็อป ของดีอำเภอพนมดงรัก การแสดงศิลปะดนตรีพื้นบ้าน และการแสดงดนตรี

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๔.๑ สรุปวิเคราะห์องค์ความรู้

จากการศึกษาเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ทั้ง ๔ แห่ง คือ (๑) ปราสาทศีขรภูมิ (๒) ปราสาทข่างปี (๓) ปราสาทภูมิโปน และ (๔) ปราสาทตาเมือน สามารถสรุปวิเคราะห์องค์ความรู้ได้ดังนี้

๔.๔.๑.๑ องค์ความรู้ด้านต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งออกเป็น ๒ ชุดองค์ความรู้ คือ ต้นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ต้นทุนทางสังคมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ : จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีทุนทางสังคมทั้งมี ๕ รูปแบบ คือ (๑) จิตวิญญาณ: แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ (๑.๑) กลุ่มความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน คือ เป็นกลุ่มที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น งานเข้าพรรษา, ออกพรรษา, ทำบุญตักบาตรเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ, ประเพณีทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ

ในวันสารท เรียกว่า “งัยแซนโฆนตา” และนอกจากนี้ก็ยังมิประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยตรง เช่น ประเพณีการขึ้นเขาสวาย การทำบุญกระดูกบรรพบุรุษ การก่อเจดีย์ทราย ประเพณี สงกรานต์ เป็นต้น (๑.๒) กลุ่มความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นต้นทุนด้านจิตวิญญาณ อีกแบบหนึ่ง อันประกอบไปด้วย (๑) ความเชื่อเรื่องผี (คมอจ) - ผีฟ้า, ผีเมือง/หลักเมือง/ตาละมิง, ผี บรรพบุรุษ, ผีบ้าน/ผีเรือน, ผีเจ้าที่เจ้าทาง (พระภูมิ), ผีที่สิงในสิ่งของและสัตว์ เช่นผีป่าข้าง (บ่วงบาศ) ผีอาหะ (ตะกวดบ้านตรึม) ผีปอบ (ทโม่ป) เป็นต้น (๒) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ (๓) ความเชื่อเรื่อง ครุภัณฑ์ (๔) ความเชื่อเรื่องขวัญ และ (๕) พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อ เช่น พิธีกรรม ทำนาย (โบล), พิธีเข้าทรง (โกลมมัต) เป็นต้น (๒) *ทุนทางปัญญา* : ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยง ช้างหรือเรียกว่าคชศาสตร์, ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอม, ความรู้ด้านการทำการเกษตร, ความรู้ด้านการวางผังเมือง, ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นที่ชุมชนบ้านปราสาทข้างปี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีภูมิปัญญาที่สื่อผ่านจารึกปราสาทขอมต่าง ๆ เช่น จารึกปราสาทศิขรภูมิ จารึก ปราสาทตาเมือนธม ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นต้น (๓) *ทรัพยากรมนุษย์*: บรรพบุรุษกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตนเอง จังหวัดสุรินทร์นี้ ...มีความหลากหลายทาง ชาติพันธุ์ ของเผ่าสุรินทร์ ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลาว กูย เขมร ที่มีวัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย วิถี ชีวิต ภาษาที่ต่างกัน... ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์นี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ ๔ กลุ่มหลัก คือ (๑) *กลุ่มชาติพันธุ์กวย- กูย* หรือส่วยก็เชี่ยวชาญด้านการคล้องช้าง เรียกว่า คชศาสตร์ (๒) *กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย* หรือ กลุ่มชาวขอม (กรอม-คแมร (เขมรโบราณ) - กัมพูชา มีความเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาในการรักษาโรค ตามแพทย์แผนไทยโบราณ และมีภูมิปัญญาด้านทอผ้าไหม เป็นต้น (๓) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว (เลี้ยว) (๔) กลุ่มชนชาวจาม และนอกจากนี้ก็ยังมิทรัพยากรมนุษย์ร่วมสมัยเช่น ทางคณะสงฆ์ ก็ประกอบไปด้วย (๑) พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อดุล) (๒) พระพรหมวชิรโมลี, ดร. (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ) เป็นต้น ทาง บ้านเมืองประกอบไปด้วย (๑) พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (เซียงปุม) ผู้สร้างเมืองสุรินทร์ นาย เสนอ มูลศาสตรสาทร อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น (๔) *ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ* : เป็น จังหวัดที่มีที่ราบ สำหรับปลูกข้าวหอมมะลิ กระทั่งได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ และนอกจากนี้ก็ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี และมีแหล่งน้ำที่ สำคัญหลายแห่ง เช่น ห้วยเสนง, ห้วยลำพอก, ห้วยทับทัน เป็นต้น รวมทั้งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ติด ชายแดนกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรัก (Phanom Dong Rak) ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็น จุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา เพื่อเพิ่มมูลค่าด้านเศรษฐกิจอีกด้วย...เป็นทิวเขา หินทรายจะอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากช่องตะโก ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขต ระหว่างอำเภอดาพระยา จังหวัดสระแก้ว กับอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทอดแนวยาวไปทางทิศ ตะวันออกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา โดยทิวเขาจะ ทอดแนวผ่านพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จนถึงจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่สุด

ทิวเขา ซึ่งบริเวณนี้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนของราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิวเขานี้มีความยาวประมาณ ๕๔๔ กิโลเมตร มีช่องเขา ๗๗ ช่องเขา... ภูเขาสวย (พนมสวย) ที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปสุรินทรมงคล” ปางประทานพร และเป็นที่ยังประดิษฐานพระราชาครู (หลวงปู่ศุข อตุล) นอกจากนี้ ก็ยังมีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ มีไม้สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลอง ไม้มะค่า ไม้พะยอม ไม้ประดู่แดง เป็นต้น... สนสองใบ สนสามใบ เป็นต้น และ (๕) *ทูนโกศทรัพย์* คือปราสาทขอม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันสร้างซึ่ง มีปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เหล่านี้ เป็นรูปแบบด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมการคติในการก่อสร้างที่แตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย สำหรับ การแบ่งยุคสมัยศิลปะขอมนั้น และนอกจากองค์ปราสาทขอมแล้ว ก็ยังมีปรากฏประติมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในปราสาทขอมเช่น พระอวโลกิเตศวร, พระวัชรทธร, พระวัชรสัตว์ เป็นต้น

(๒) **ทูนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์** พบว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของคนชาติพันธุ์ไทยลาว, ไทยเขมร และไทยกวย ที่อยู่ร่วมกันภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันโดยมีแม่น้ำมูล และลำน้ำสายย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงชีวิต สิ่งที่เป็นเครื่องผูกโยงคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั่นคือ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยภาพรวมแล้วคนสุรินทร์มีคนที่อยู่ ๓ กลุ่ม และพูดภาษาต่างกันอยู่ ๓ ภาษา คือ ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษาส่วย และภาษาลาว ประชากรที่พูดภาษาต่างกันทั้งหมดนี้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคี แต่ละกลุ่มชนต่างก็ได้รักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาของตนไว้เป็นอย่างดี ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ คือ ประเพณีบวชนาคช้าง งานประเพณีขึ้นเขาสวย งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแห่นางตานา กันตรึม การกวนข้าวทิพย์ การแต่งงาน หรือแห่นาง กะโน้ปติงตอง เรือมอันเร หรือลูดอันเร เรือมตรด เรือมอายย โขง สะบ้า ลีเกเขมร มโหรีเจรียง และเจรียงเบริน เป็นต้น และ พระเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ ก็ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ทูนทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่... ประเพณีที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวกวย ก็มีแกลมอ...ชาวลาวก็มีการทำบายศรี ส่วนชาวเขมร ก็มีประเพณีการแห่นางตานา เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรมเผ่าชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ของเผ่าสุรินทร์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในจังหวัดสุรินทร์ได้ปรากฏเด่นชัด และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จังหวัดสุรินทร์นี้เป็นจังหวัดที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ควรแก่การสืบสารและอนุรักษ์ ดังมีการประกาศในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๙ มาตรา ๔ ได้ระบุไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ (๑) วรรณกรรมพื้นบ้าน

และภาษา (๒) ศิลปะการแสดง (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล (๔) ความรู้ และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (๕) ช่างฝีมือดั้งเดิม (๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว และ (๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ในประเด็นนี้ กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในเขตพื้นที่การ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒ และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์นั้น มีภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี ๙ รายการ ดังต่อไปนี้ (๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๓ รายการ คือ คชศาสตร์ชาวกูย, เจริญ, กันตรึม ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมระดับชาติ (๒) พ.ศ.๒๕๕๖ จำนวน ๒ รายการ คือ ประเพณีสงกรานต์, ภาษาเขมรถิ่นไทย ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๓) พ.ศ.๒๕๕๘ จำนวน ๑ รายการ ภาษากูย-กวย* ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๔) พ.ศ.๒๕๖๐ จำนวน ๑ รายการ คือ กะโน้บติงตอง ซึ่งได้รายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับ จังหวัด และในปี พ.ศ.๒๕๖๒ จำนวน ๒ รายการ คือ รำตริต และ มะมั่วต ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชี มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ

สรุปความได้ว่า ทูทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัด สุรินทร์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ (๑) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible culture) ซึ่งมี ลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ และ (๒) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ซึ่งเป็นเรื่อง ของจิตใจ และทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ ก็สามารถนำมาเอามาสร้างมูลค่าเพิ่มได้

๔.๔.๑.๒ องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมใน จังหวัดสุรินทร์

การสร้างสินค้าจากต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งที่ยังคงรักษาอยู่อย่างกระจัดกระจายและถูกทำให้ลดจำนวนลงอย่างมาก สินค้ามีการจัดจำหน่ายในชุมชนปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ยังไม่เป็นจุดสนใจ ของนักท่องเที่ยว รวมทั้งรูปแบบผลิตภัณฑ์ ก็ยังไม่มี ความหลากหลาย ทั้งมีราคาถูกและด้อยคุณภาพ สาเหตุเนื่องจากตลาดชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังไม่เป็นที่สนใจของนักลงทุนเท่าที่ควร และนักท่องเที่ยวยังมีไม่มากพอหากเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ดังนั้น ในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ปราสาทขอมนั้น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีปราสาทขอมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานคติทางความคิด โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุน วัฒนธรรมปราสาทขอม โดยแบ่งสินค้าใน ๓ รูปแบบ คือ

(๑) **ตราสัญลักษณ์สินค้า:** ตราสัญลักษณ์สินค้าหรือโลโก้ (Logo) ของแต่ละชุมชนปราสาท โดยมีลวดลายจากปราสาทขอม ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมนำมาออกแบบเป็นตรา

สัญลักษณ์ โดยคำนึงถึงความโดดเด่น และมีกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ช่วยทำให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

(๒) **กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม:** จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจำนวนมาก มีลวดลายที่หลากหลาย และจังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศให้ลายผ้าไหมประจำจังหวัดจำนวน ๗ ลาย แต่เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีการผลิตเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงไม่เป็นจุดสนใจให้กับท่องเที่ยวเท่าที่ควร คือ กล่องบรรจุภัณฑ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมประจำชุมชนปราสาทขอม ๔ ชุมชน โดยใช้ฐานคติทางวัฒนธรรมคือ องค์ปราสาทขอม เป็นต้นแบบการออกแบบ

(๓) **แก้วนํ้าลายปราสาทขอม:** สินค้าหนึ่งที่ยังไม่มีการวางขายตามร้านตลาดในชุมชนปราสาทขอม และร้านขายของที่ระลึกในจังหวัดสุรินทร์ นั่นคือ แก้วนํ้าใสแต่มีลวดลายปราสาทขอม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนที่ทรงคุณค่า คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และการสืบสานพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (๓.๑) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทขอมศิขรภูมิ:** ใช้รูปนางอัปสรถือดอกบัวพร้อมนกแก้วที่มีปรากฏในองค์ปราสาทมาเป็นลวดลายประดับแก้วนํ้า และลายเส้นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๒) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทช่างปี:** ใช้ลายเส้นปราสาทช่างปี และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๓) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทภูมิโปน:** ใช้ลายเส้นของดอกผักกูดที่เป็นลายขอมโบราณที่ปรากฏในหน้าบันทางเข้าองค์ปราสาทภูมิโปนและซุ้มประตู พร้อมด้วยตราลายเส้นสีทองเป็นตราสัญลักษณ์ และกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ และ (๓.๔) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทตาเมือน:** ใช้ลายเส้นของปราสาทตาเมือนธมเป็นสัญลักษณ์ และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์

๔.๔.๑.๓ องค์ความรู้ด้านการพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรักนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๑) **รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)-CBT** ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย

๑) **ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ:** มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ๔ แบบ ประกอบด้วย (๑) **ซ้อปึงตลาดชุมชน แวะซ้อกาะแม:** ของฝากชิ้นซ้อจากอำเภอศิขรภูมิ และของอร่อยแห่งจังหวัดสุรินทร์ กาะแมสดคุณภาพระดับประเทศ มีขายหลายเจ้าในตลาดศิขรภูมิ ที่แนะนำมากๆ คือตราปราสาทเดียว เป็นหนึ่งในเจ้าดั้งเดิม ได้รับรางวัลการันตีมากมาย รวมทั้งออกรายการทีวีมาแล้วหลายช่องที่เด็ดของกาะแมศิขรภูมิ ตราปราสาทเดียว คือทำสดใหม่ทุกวัน ไม่ใช่วัตถุก้นเสียใดๆ ใบตองรีด

ด้วยเตารีดใช้ถ่านแบบดั้งเดิมทำให้มีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ มีวิธีกินเก๋ๆ คือแกะออกมาแล้วดมกลิ่นไบตองให้ติดจมูกเสียก่อน จากนั้นค่อยงับกะละแมเข้าปาก หวาน มัน เหนียวนุ่มหนึบกำลังดี (๒) *วะชิม ผักกาดหวาน...ตำนานการเกษตรสู่ค่าขวัญจังหวัดสุรินทร์* : หัวผักกาด หรือ หัวไชโป้ว คือพืชพื้นเมือง ของเอเชีย นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย ก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน ที่จังหวัดสุรินทร์ เรามีของขึ้นชื่อจนติดค่าขวัญของจังหวัดสุรินทร์ จึงได้มีการส่งเสริมการปลูกหัวผักกาดเพื่อส่งให้กับโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากหัวผักกาดเป็นที่ต้องการของโรงงานอย่างมาก และเป็นที่ต้องการของตลาดโลก เพราะรสชาติที่ถูกปากทั้งคนไทย และคนต่างชาติ จึงมีออเดอร์จำนวนมาก (๓) *เที่ยวตลาดนัดรักรัศศิธรภูมิ* : นักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนปราสาทศิธรภูมิ มีโอกาสในการเดินเลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายนั้น เป็นของดีมีคุณภาพจากแหล่งชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการOTOPกลุ่มเครือข่ายองค์กรสตรี กลุ่มสัมมาชีพและกลุ่มเครือข่ายโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรจากโครงการ “สุรินทร์รุ่งเรืองสู่เมืองเกษตรอินทรีย์” และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีพื้นเมืองของอำเภอศีขรภูมิอันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีกทั้งยังมีการนำเสนอวิถีชีวิตการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามนโยบายของจังหวัดสุรินทร์โดยจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณ ลานหน้าองค์ปราสาทศิธรภูมิตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยเปิดจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณลานหน้าองค์ปราสาทศิธรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทุกวันเสาร์ ไปตลอดปี และเป็นช่องเลือกเพื่อทางรอดในยุคปัจจุบัน และ (๔) *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทศิธรภูมิ* : นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทศิธรภูมิ

๒) ชุมชนปราสาทช่างปี: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๗ ประกอบด้วย (๑) *สืบสานตำนานงานปั้นหม้อ* กิจกรรมปั้นหม้อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ร่วมชมการสาธิตวิธีการปั้นหม้อและทดลองปั้นรูปแบบต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อ สนุกสนาน และตื่นตื้นก่าบการปั้นหม้อในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการสอนทั้งการปั้นด้วยเครื่องและปั้นด้วยมือ (๒) *เตาโบราณบ้านช่างปี* กิจกรรมเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ ที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนช่างปี ชมเตาเผาแบบโบราณ และวิธีการเผาเครื่องปั้นดินเผา โดยเตาเผานี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้รู้ว่าบริเวณนี้เป็นบริเวณของช่างปีในสมัยโบราณ (๓) *อันขอมสะเลกโดงจงใจ* : อันขอมสะเลกโดงจงใจ หรือข้าวต้มมัดไ้มะพร้าว เป็นชื่อขนมโบราณที่ใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ เรียนรู้วิถีชุมชน วิธีการทำข้าวต้มมัดด้วยไ้มะพร้าวและวิธีต้มให้สุก เป็นหนึ่งในเมนูที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน ด้วยกรรมวิธีทำที่ต้องพิถีพิถันและใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมากมาย ส่วนผสมหลักนั้น ทำมาจากข้าวเหนียว กะทิและน้ำตาล ห่อด้วยไ้มะพร้าว โดยข้าวต้มสามารถใส่กล้วย ถั่ว หรือ หนุ่ ได้ตามที่ชื่นชอบ พร้อมกับรับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน (๔) *หลุมนี้มีรักพักใจ*: หลุมนี้มีรักพักใจ เป็นกิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการทำขนมครบสูตรโบราณ และขนมครกแบบใหม่เป็นหน้าต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก มัน เป็นต้น โดยเป็นขนม

ครกสูตรโบราณต่าง ๆ รับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน (๕) *ประดิษฐ์เตยหอม ผุ่กรัก* *ปั่นใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำดอกไม้จากใบเตยในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถยืดอายุและความหอมของใบเตยได้ พร้อมนำใบเตยประดิษฐ์ที่คุณทำเองกลับบ้านโดยใบเตยสามารถมีอายุอยู่ได้เป็นอาทิตย์ด้วยวิถีภูมิปัญญาชาวบ้าน (๖) *ฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์*: รูปแบบกิจกรรมนี้เป็นรูปแบบฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวอินทรีย์ที่ชาวบ้านปลูกเอง นอกจากจะได้เรียนรู้แล้ว ก็มีการสาธิตการแปรรูปข้าวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมอีกด้วย หากสนใจตัวผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวก็สามารถสั่งซื้อได้ และ (๗) *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมหอม ณ ชุมชนปราสาทข่างปี

๓) ชุมชนปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย (๑) *ปั่นใจให้ภูมิโปน*: โปรแกรมปั่นจักรยานหรือนั่งซาเล้ง เพื่อชมบริบทของชุมชนโบราณเมืองภูมิโปน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม และหลักภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ของภูมิโปนสัมผัสวิถีชุมชน และเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยสามเส้นทาง (๒) *นายลอออังกอกระโอบ*: บายลอออังกอกระโอบ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ข้าวสวยและข้าวสารหอม เป็นกิจกรรมสาธิตการทำข้าวและหุงข้าวแบบโบราณพร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของชุมชนภูมิโปน เรียนรู้วิถีชีวิต สนุกสนานกับการตำข้าวและเรียนรู้การทำข้าวแบบโบราณกับชาวชุมชน โดยข้าวสารที่ได้ตำและหุงในจุดนี้จะนำไปรับประทานต่อในมือกลางวันและรับข้าวสารที่ระลึก ๑ กิโลกรัม กลับบ้าน (๓) *หัตถกรรมสวยด้วยมือคุณ*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำพวงกุญแจและกระเป๋าลาดโลกร้อนด้วยมือคุณเอง โดยวัสดุที่นำมาใช้ คือ ผ้าไหม และเศษผ้าไหมมาจากการตัดเสื้อเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมรับกระเป๋าและพวงกุญแจที่คุณทำกับมือกลับบ้านได้เลย นอกจากนี้ยังมีบริการอาหารว่างช่วงเช้าและอาหารกลางวัน ๑ มื้อ และสามารถเลือกซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปผ้าไหมหลากหลายอย่างเป็นของที่ระลึกและใช้เองได้ (๔) *น้ำพริกถ้วยใหม่สดในกว่าเดิม*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการตำน้ำพริกแบบโบราณด้วยครกใหญ่ที่ทำจาก (ตะแบก) แบบสองคนตำหรือสามคนตำ สามารถเลือกได้ว่าจะเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกต่าง ๆ อาทิเช่น น้ำพริกแคบหมู น้ำพริกไก่ เป็นต้น พร้อมกับรับประทานน้ำพริกฝีมือตัวเองเป็นอาหารกลางวัน และสามารถนำกลับบ้านได้ (๕) *รูปแบบการท่องเที่ยวที่ฟ้าร้องน่องสะอื่น*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการเลี้ยงกบ ขยายพันธุ์ จากผู้รู้และมีประสบการณ์โดยตรง ชมการบรรยายวิถีขยายพันธุ์ การดูแล จนถึงการจัดจำหน่าย ปรงเมนูจากกบสนุกสนานกับการจับกบ และรับประทานอาหารกลางวันกับเมนู “ใครทำเธอท้อง?” เมนูกบยัดไส้สูตรโบราณที่เป็นเมนูและนำที่ตัวเอง (๖) *จักสานสำราญใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้และสนุกสนานกับวิธีการสานของเล่นเด็ก เครื่องประดับของตกแต่งต่าง ๆ จากใบตาล ใบมะพร้าว และสานของใช้ต่าง ๆ ด้วย

ไม่ไผ่ในแบบโบราณและสามารถเลือกซื้อของใช้ ของที่ระลึกจากการจักสานในแบบต่าง ๆ กลับบ้านได้

(๗) *สวนจินจุ* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เทียวชมสวยจินจุ สนุกสนานกับการเก็บผัก เก็บมะนาวเลี้ยงวัว ให้อาหาร หมู ปลา และไก่ ปลูกผักสวนครัว สวนฝรั่ง บนเนื้อที่ ๒ ไร่กว่า ๆ เรียนรู้การเกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชและทำปศุสัตว์บนพื้นที่เดียวกันที่เกี่ยวคู่กัน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมพิทักษ์อินทรมสธย์ สัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน รับประทานอาหารพื้นบ้านแต่ละฤดูกาล และสามารถเลือกซื้อพืชผัก มะนาว ปลอดภัยและอื่น ๆ ตามฤดูกาลกลับบ้าน (๘) *กิจกรรมปลูกตาลเนียงด้อยหอม* : โปรแกรมวิถีชุมชน เรียนรู้การทำสบู่และการบูรหอมจากวัตถุดิบธรรมชาติ ลงมือทำเอง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนขั้นตอนสุดท้าย โดยสบู่ที่ใช้มีหลากหลายสีและทำมาจากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น กากกาแฟ ขมิ้น น้ำผึ้ง เป็นต้น เรียนรู้ประวัติและเรื่องเล่า ตำนานรักเนียงด้อยหอม ที่มาของชื่อสบู่ พร้อมรับสบู่และการบูรหอมกลับบ้านได้เลย และ (๙) *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น* : นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมหอม ณ ชุมชนปราสาทภูมิโปน

๔) *ชุมชนปราสาทตาเมือน* : มีรูปแบบกิจกรรม ๔ แบบ ประกอบด้วย (๑) *การท่องเที่ยวตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา* : ปราสาทตาเมือน ตั้งอยู่ ณ พรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ในทุกวันหยุดเสาร์-อาทิตย์จะมีการเปิดตลาดนัด ๒ ประเทศ เพื่อเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสถึงวิถีชุมชน ด้วยการเดินท่องเที่ยวเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์สินค้าที่มีวางจำหน่ายทั้งจากฝั่งประเทศไทย และฝั่งประเทศกัมพูชา (๒) *รูปแบบกิจกรรมขับรถแรลลี่ชมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน* : นักท่องเที่ยวสามารถใช้รถยนต์ส่วนบุคคล รถมอเตอร์ไซด์ หรือรถทางโครงการ ร่วมขับแบบแรลลี่เยี่ยมชมทั้งอารยธรรมปราสาทของทั้ง ๔ แห่งในกลุ่มปราสาทตาเมือน และวิถีชุมชนที่ตั้งอยู่ชายแดนไทย-กัมพูชา ด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นมิตรไมตรีทั้ง ๒ ประเทศ (๓) *รูปแบบโครงการยุวมัคคุเทศก์* : โครงการดีๆจาก อบต.ตาเมียง และคุณครูที่ช่วยกันหนุนสร้าง “ยุวมัคคุเทศก์” เพื่อบ้านเกิดเมืองนอน ในการเข้าไปช่วยแบ่งเบาภาระเจ้าหน้าที่ทหารที่บริเวณปราสาทตาเมือนธม แม้ไม่ได้ช่วยดูแลรักษาอาชีพในหน้าที่ แต่อย่างน้อยได้ช่วยในการเป็นไกด์นำเที่ยวแนะนำและเล่าถึงประวัติความเป็นมาขององค์ปราสาทตาเมือนธม ให้นักท่องเที่ยวได้ฟัง แทนพี่ๆทหาร ซึ่งเด็ก ๆ กลุ่มนี้เอง ก็เต็มใจและมีความภาคภูมิใจมาก ที่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระให้กับพี่ๆทหาร ที่เหน็ดเหนื่อยเพื่อพวกเขา ช่วยปกป้องบ้านเกิดเมืองนอนให้พวกเขาได้หลับอย่างอุ่นสบายจนถึงวันนี้ และยังมีภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมรับใช้ชาติด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับการบรรยายทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน จากเหล่านักเรียน “ยุวมัคคุเทศก์” จากโรงเรียนบ้านหนองคันนาและใกล้เคียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของนักเรียนในพื้นที่ปราสาทหอมด้วย และ

(๔) รูปแบบกิจกรรมเข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน เพื่อได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน

(๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัด สุรินทร์ ประกอบด้วย

๑) **ปราสาทศิขรภูมิ:** มีรูปแบบกิจกรรม ๒ แบบ ประกอบด้วย (๑) **ไหว้ปราสาทตำนานพันปี:** ปราสาทศิขรภูมิมีชื่อว่า “ปราสาทระแงง” ซึ่งตั้งตามชื่อตำบล เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วยสถาปัตยกรรมขอมโบราณแบบนครวัด จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้สันนิษฐานได้ว่า สถานที่แห่งนี้เดิมเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูที่บูชาพระศิวะผู้สร้างโลก เมื่อมาถึงบริเวณปราสาทศิขรภูมิ ปราสาทหินสีแดงถูกล้อมด้วยคูน้ำตั้งเด่นตระหง่านชวนให้สะดุดตา มาก บนฐานหินศิลาแลงสูงหนึ่งเมตรประกอบด้วยปราสาท ๕ องค์ ปราสาทประธานตั้งอยู่ตรงกลางก่อด้วยอิฐขัดมันไม่สอปูน มีปราสาทบริวารล้อมรอบ ๔ มุม ชมลวดลายที่ปรากฏนั้นเป็นรูป “ศิวะนาฏราช” ในท่วงท่าร่ายรำอ่อนช้อยโดยมีเทพอีก ๔ องค์ร่วมบรรเลงอันได้แก่ พระคเณศ พระพรหม พระวิษณุ และนางปารพตี (นางอูมา) ซึ่งเป็นมเหสีของพระศิวะ รวมถึงเหล่าเทวดา ฤๅษี หงษ์ และสัตว์อีกหลายชนิด ถัดจากหน้าบรรณลงมาที่ซุ้มประตูเราจะได้เห็นเสาหินทรายจำหลักสลักเป็นรูป “นางอัปสรถือดอกบัว” หน้าหน้าทักทายผู้มาเยือนอยู่ทั้งสองด้าน ส่วนด้านข้างเป็นจำหลักสลักลายรูป “ทวารบาลยืนกุมกระบอง” ที่สำคัญรูปสลักนางอัปสรนี้หลงเหลือให้พบเห็นที่ปราสาทศิขรภูมิเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยเท่านั้น นักท่องเที่ยวจะได้ได้ยลทัບหลัง กับรูปสลักนางอัปสรที่เป็นที่สุดของประเทศด้วยตาตัวเองแบบนี้ ปราสาทศิขรภูมิ เปิดทำการทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๗.๓๐-๑๘.๐๐ น. ค่าธรรมเนียม: คนไทย ๑๐ บาท ต่างชาติ ๕๐ บาท และสามารถเข้าร่วมชมได้ทั้งปี (๒) **สืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศิขรภูมิ :** กิจกรรมนี้จัดขึ้นในทุกวันเสาร์ เวลา ๐๗.๐๐ น. ณ ลานด้านหน้าองค์ปราสาทศิขรภูมิ โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีฐานคิดมาจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน และประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสทำบุญ ไกล่ชิดพระพุทธศาสนา เข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และสามารถนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาเยือน จะได้ร่วมรับบุญด้วยการร่วมทำบุญ ตักบาตร ข้าว อาหารแห้งถวายพระ เพื่อสร้างกุศลให้กับตนเอง และสัมผัสอารยธรรมขอม ณ ลานปราสาทศิขรภูมิ ทำบุญตักบาตรหน้าองค์ปราสาทศิขรภูมิ ในเช้าวันเสาร์ทุกสัปดาห์

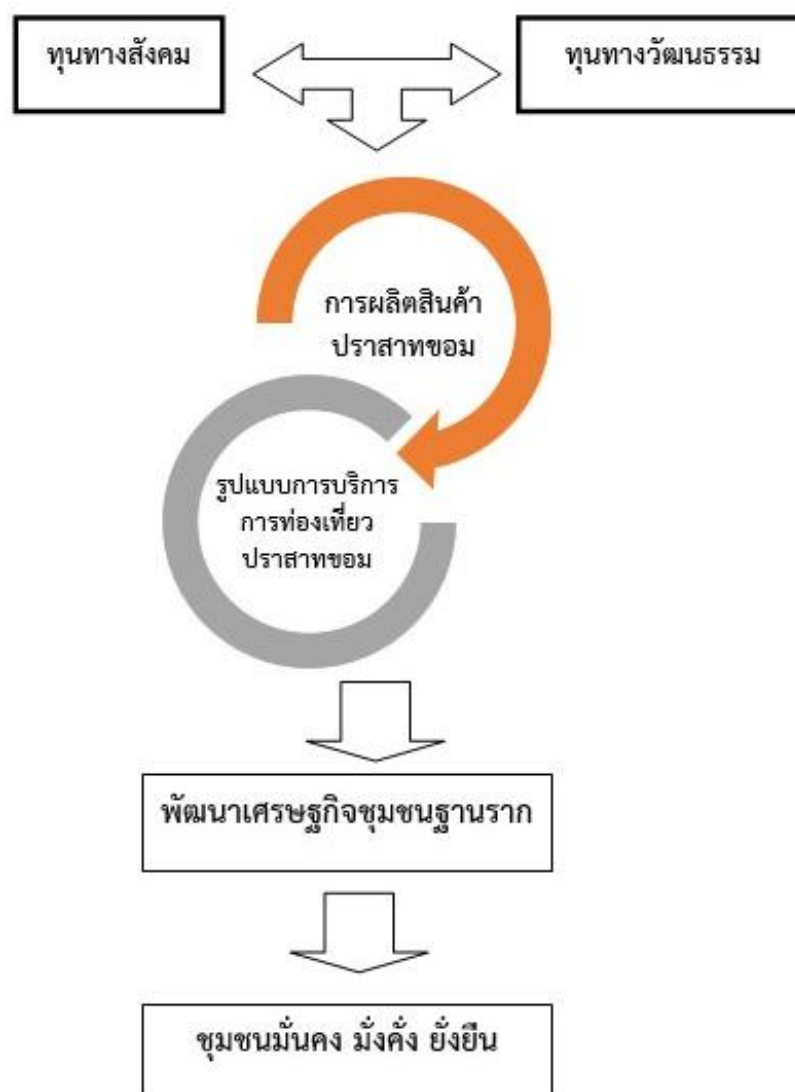
๒) **ปราสาทช่างปี:** มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๔ ประกอบด้วย (๑) **ต้องมนต์ศิลาขอม :** เริ่มต้นโปรแกรมด้วยการเยี่ยมชมปราสาทช่างปี ซึ่งเป็นปราสาทอโรคยาศาล หรือ โรงพยาบาลสมัยโบราณ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรขอมโบราณ โดยสามารถเข้าจักรยานปั่นเพื่อชมบริบทของชุมชนโบราณช่างปี เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม วัตถุโบราณสัมผัสวิถี

ชุมชนและเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยเส้นทาง (๒) *วัตถุโบราณตำนานหลัง*: เยี่ยมชมวัตถุโบราณที่ขุดขึ้นจากปราสาทขางปีและบริเวณโดยรอบ นำโดยกลุ่มเยาวชนมัคคุเทศก์น้อยในพื้นที่ จำนวนวัตถุโบราณที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนขางปีนั้นมีมากที่สุดในบริเวณอีสานใต้ เรียนรู้ประวัติศาสตร์และอารยธรรมขอม พร้อมชื่นชมความงามของศิลปะโบราณ ชมหอระฆัง วัดบ้านขางปี และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (๓) *หนุ่มสาวร่วมรักปักสะพาน*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการละเล่นพื้นบ้านระหว่างชายหญิง ในสมัยโบราณเวลางานประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ หนุ่มสาวมาทำบุญก็จะมารวมตัวกันเล่นสบ้า ถ้าฝ่ายไหนชนะก็จะมีเกมแลกหัวเข่ากัน เป็นการละเล่นที่หนุ่มสาวสมัยโบราณเล่นเพื่อสานสัมพันธ์กันอย่างสนุกสนานเพราะช่วงเวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโยนลูกสบ้าก็จะมีเสียงทำ และเสียงเชียร์อย่างครื้นเครงสนุกสนาน และ (๔) *วิธีข้าวสารตำนานเจียงแป๊ะ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณระหว่างเด็ก ๆ หรือหนุ่มสาวที่มาทำบุญที่วัด เป็นการละเล่นโบราณที่หาชมได้ยาก

๓) ปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๔ ประกอบด้วย (๑) สืบสานตำนานพันปี ต้อนรับนักท่องเที่ยว ณ ลานวัฒนธรรม หน้าปราสาทภูมิโปน ชมปราสาทขอมโบราณกว่า ๑,๐๐๐ ปี เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย กราบสักการะ ขอพร รวมทั้งได้สืบสารตำนานเจียงเดาะทม (๒) *ประเพณี “ปะอ็อกเปรี๊ยะแค* งานประเพณี “ปะอ็อกเปรี๊ยะแค” บูชาพระจันทร์วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นเทศกาลที่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นสุรินทร์ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นการเสี่ยงทายข้าวปลา อาหารในปีถัดไป ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวจะได้เข้าร่วมพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เต็มไปด้วยมนต์ขลังด้วยกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ซึ่งจะสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างไม่รู้จักลืม คงไม่ลืม (๓) *ลำเจียก มัดใจโปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน* เรียนรู้การทำขนมไทยโบราณ “ปะการ่าเจก” ขนมไทยที่มีความเชื่อมโยงกับตำนานของศาสนสถานโบราณปราสาทภูมิโปน เรียนรู้ประวัติตำนาน ของขนมชนิดนี้ โดยมีความเกี่ยวข้องกับดอกลำเจียกในตำนาน ด้วยอัตลักษณ์ของขนมมาจากรูปลักษณะหน้าตา และผิวสัมผัสของขนมที่ทำมาจากเกสรดอกลำเจียก ผสมกับรสชาติที่หอมอร่อยและกระบวนการทำที่แสนสนุกแบบดั้งเดิม จึงเป็นกิจกรรมที่ได้ทั้งความรู้และความสนุก และ (๔) *ชมแสง สี เสียง ตำนานเจียงเดาะทม*: ตำนานเจียงเดาะทม หรือ เนียง ด้อฮ ทม มีว่า ที่สระลำเจียก ห่างจากตัวปราสาทไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๒๐๐ เมตร มีกลุ่มต้นลำเจียกขึ้นเป็นพุ่มๆ ต้นลำเจียกที่สระน้ำแห่งนี้ไม่เคยมีดอกเลย ในขณะที่ต้นอื่นๆนอกสระต่างก็มีดอกปกติ ความผิดปกติของต้นลำเจียกที่สระลำเจียกหน้าปราสาท เป็นที่มาของตำนานปราสาทภูมิโปนการสร้างเมืองและการลี้ภัยของราชิดาขอม กษัตริย์ขอมองค์หนึ่งได้สร้างเมืองลับไว้กลางป่าใหญ่ชื่อว่าปราสาทภูมิโปน ต่อมาเมื่อเมืองหลวงเกิดความไม่สงบ มีข้าศึกมาประชิดเมือง กษัตริย์ขอมจึงส่งพระราชิดาพร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งมาหลบซ่อนลี้ภัยที่ภูมิโปน พระราชิดานั้นมีพระนามว่าพระนางศรีจันทร์หรือเนียง ด้อฮ ทม แต่คนทั่วไปมักเรียกนางว่าพระนางนมใหญ่

๔) ปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม ๒ แบบ คือ (๑) *เยี่ยมชมปราสาทตาเมือน พระคิระ (พระอิศวร)* ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู และ (๒) *ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน* ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ของไทยและชาวกัมพูชา

ดังที่กล่าวมา การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ สามารถเขียนเป็นแผนภูมิภาพ ดังแผนภูมิภาพที่ ๑ ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ ๔.๑๑: การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยว
ของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

ที่มา: ผู้วิจัย

๔.๔.๒ รูปแบบการพัฒนา “ขอมสุรินทร์-โมเดล หรือ Khmer Surin-Model”

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้การวิจัย เรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็นโมเดลในการพัฒนาพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ คือ “ขอมสุรินทร์-โมเดล หรือ Khmer Surin-Model” อันประกอบด้วย

- (๑) K = Knowledge คือ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นานาชาติอย่างสร้างสรรค์
- (๒) H = Hospitality คือ การเป็นเจ้าของบ้านที่ดี พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวิถีชุมชน
- (๓) M = Morality คือ ยึดหลักสัมมาชีพในการดำเนินธุรกิจ
- (๔) E = E-commerce คือ สร้างรูปแบบ/ช่องทางการค้าขายในโลกที่ไร้ขีดจำกัดในการเข้าถึง
- (๕) R = Resolution คือ ความตั้งใจแน่วแน่ในตั้งการตั้งปณิธานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
- (๖) S = Sincerity คือ ความจริงใจต่อลูกค้า และจริงจังในการประกอบการอย่างต่อเนื่อง
- (๗) U = Unity คือ ความเป็นหนึ่งเดียว ความสามัคคีของคนในชุมชน
- (๘) R = Responsibility คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม
- (๙) I = International คือ สร้างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งสู่สากล
- (๑๐) N = Noble คือ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความเป็นอารยะธรรมที่เป็นสากล

ตารางที่ ๔.๒

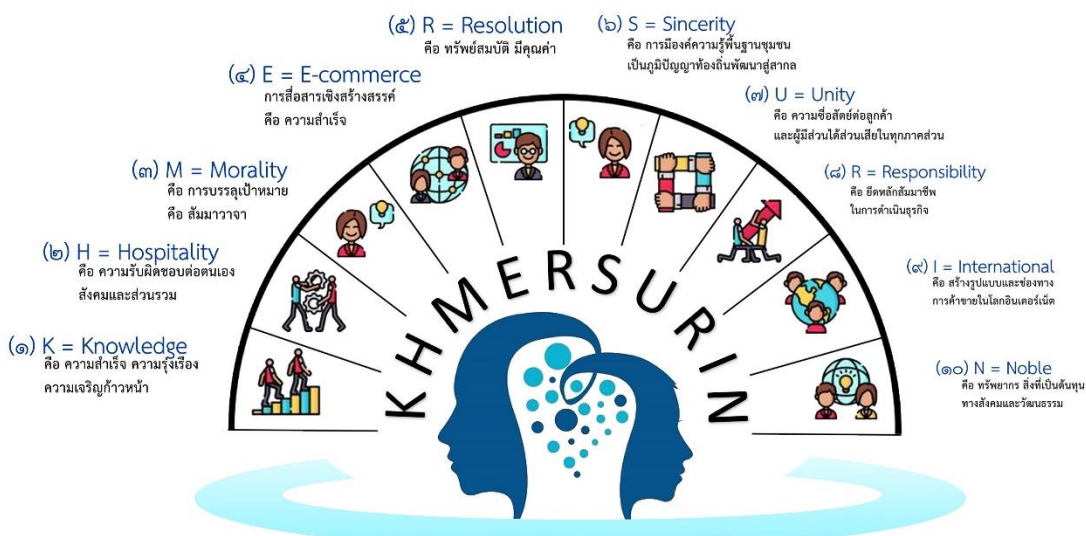
รายละเอียดของ Khmer Surin-Model มีดังต่อไปนี้

ที่	Khmer Surin-Model	รายละเอียด
๑	K = Knowledge	จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นานาชาติอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพย์สิน หรือทุนทางสติปัญญาที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การมีการสืบสานและต่อยอดพัฒนาส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ย่อมสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างมหาศาล บนฐานของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏเด่นชัดอยู่ในชุมชนปราสาทขอมในแต่ละที่นั่นเอง
๒	H = Hospitality	การเป็นเจ้าของบ้านที่ดี พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวิถีชุมชน หมายถึง ผู้ประกอบการในระดับชุมชนฐานรากควรเป็นผู้ที่มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อมิตรจากต่างแดน รู้จักการทำหน้าที่ของการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี รู้จักต้อนรับด้วยความอบอุ่น เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน มาแล้วรู้สึกประทับใจในกัลยาณจิต ไม่ตรีจิตร์ที่เจ้าของบ้านได้มอบให้ สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนอย่างไม่รู้ลืม มาเยือนก็ประทับใจ เดินจากจรจากไปก็ยังเฝ้ารอหา

๓	M = Morality	<p>ยึดหลักสัมมาชีพในการดำเนินธุรกิจ หมายถึง การมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต ก็คือ มีศีลในทางพระพุทธศาสนา หรือหากกล่าวในนัยของการประกอบธุรกิจก็หมายถึง การมีจรรยาบรรณในการประกอบสัมมาชีพ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น ไม่หวังผลกำไรทางธุรกิจมากเกินไปจนละเลยความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งหากบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนฐานรากปราสาทหอม เป็นบุคคลที่มีวินัยในการพัฒนาและครองตนเองแล้ว ย่อมถึงเป้าหมายในการประกอบกิจการน้อยใหญ่ ตั้งแต่ระดับฐานราก กระทั่งถึงระดับประเทศชาติต่อไป</p>
๔	E = E-commerce	<p>สร้างรูปแบบ/ช่องทางการค้าขายในโลกที่ไร้ขีดจำกัดในการเข้าถึง หมายถึง ผู้ประกอบการค้าขายสินค้าและการท่องเที่ยวจากชุมชนฐานรากปราสาทหอม ควรเป็นผู้ที่แสวงหาช่องทางการประกอบกิจการในโลกยุคใหม่ที่ไร้พรมแดน โดยผ่านโลกอินเทอร์เน็ตที่ ผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้าถึงได้อย่างไร้ขีดจำกัด ทั้งในรูปแบบของ On-site และรูปแบบ Online หรือพัฒนาไปสู่โลกของโลกเสมือนจริง Meta verse ซึ่งนักท่องเที่ยวและนักช้อปปิ้งสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ซึ่งประเด็นนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมาร่วมมือกันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง</p>
๕	R = Resolution	<p>ความตั้งใจแน่วแน่ในกิจการตั้งปณิธานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น หมายถึง ผู้ประกอบการค้าขายสินค้าและการท่องเที่ยวจากชุมชนฐานรากปราสาทหอม ควรมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้น่าอยู่ บนฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนพึ่งตนเองได้ สังคมสันติสุข สงบสุข และมีการประกอบธุรกิจอันก่อให้เกิดรายได้อย่างต่อเนื่อง บนวิถีแห่งอารยธรรมอันทรงคุณค่าที่ควรนำเสนอต่อชาวโลก</p>
๖	S = Sincerity	<p>ความจริงใจต่อลูกค้า และจริงจังในการประกอบการอย่างต่อเนื่อง หมายถึง ผู้ประกอบการค้าขายสินค้าและการท่องเที่ยวจากชุมชนฐานรากปราสาทหอม ควรดำเนินธุรกิจและประกอบกิจการด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า และผู้มาเยือน ไม่แสวงหากำไรอันมิชอบ มุ่งสร้างกำไรโดยมีพื้นฐานทางอารยธรรมหอมเป็นต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางอารยธรรม ซึ่งเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนฐานรากโดยภาพรวม หากจริงใจต่อลูกค้า ก็เท่ากับเราได้จริงใจต่อชุมชนเราด้วย</p>
๗	U = Unity	<p>ความเป็นหนึ่งเดียว ความสามัคคีของคนในชุมชน หมายถึง ผู้ประกอบการค้าขายสินค้าและการท่องเที่ยวจากชุมชนฐานรากปราสาทหอม ควรสร้างความเป็นหนึ่งเดียว รู้จักสมัครสมานสามัคคี</p>

		มีความเป็นเอกภาพ ทั้งนี้ เพื่อสร้างพลังแห่งการประกอบธุรกิจ บนพื้นฐานของอารยธรรมขอม หรือวิถีแห่งคนบ้านเดียวกัน
๘	R = Responsibility	ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ผู้ประกอบการค้าขายสินค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ต้องยึดหลักความถูกต้อง ทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม จาริตประเพณีท้องถิ่น
๙	I = International	สร้างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งสู่สากล หมายถึง ภูมิปัญญาอารยธรรมจากปราสาทขอม เป็นภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่พันปี แต่ก็ยังคงกลืนอายุแห่งอารยธรรมขอม ที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้ไปเยือนอย่างไม่รู้ลืม ดังนั้น ควรอย่างยิ่งที่หาวิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาที่เป็นอารยธรรมเก่าแก่อยู่แล้วในท้องถิ่นของแต่ละชุมชนปราสาทขอมให้ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นภูมิปัญญาของชาวโลกอย่างแท้จริง
๑๐	N = Noble	จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความเป็นอารยธรรมที่เป็นสากล หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เหมาะสมมายาวนาน แต่ภูมิปัญญาตัวเอง จะเป็นต้นทุนให้ชุมชนฐานรากได้พึ่งพาอาศัยในการประกอบสัมมาชีพเลี้ยงชีวิตและครอบครัว และจุนเจือต่อคนในสังคม สร้างสันติอย่างไม่รู้จักหมดสิ้น

จากประเด็นดังกล่าวนี้ สามารถเขียนเป็นแผนภาพไดอะแกรม ได้ดังนี้

“การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์”
“ขอมสุรินทร์-โมเดล หรือ Khmer Surin-Model”

แผนภูมิภาพที่ ๔.๑๒: “Prasat Khmer-Model”

ที่มา: ผู้วิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประเด็น คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบปฏิบัติการ (Action Research) และการออกแบบการวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development) โดยศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๙๘ รูป/คนและ ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ จึงขอสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะในครั้งต่อไป ตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ได้สรุปผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สรุปผลการศึกษาด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอม ได้ดังนี้ คำว่า ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้น ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ นอกจากนี้ ความรู้ที่น่าสนใจในด้านอื่น ๆ ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ จารีต ประเพณี ภาษา วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ ๑) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ๒) ศิลปะการแสดง ๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล ๔) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ๕) ช่างฝีมือดั้งเดิม ๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการ

ต่อสู้ป้องกันตัว และ ๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ดังนั้น ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งออกเป็น ๒ ชุดองค์ความรู้ คือ ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และ ต้นทุนทางวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ต้นทุนทางสังคมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ : จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีทุนทางสังคมทั้งหมด ๕ รูปแบบ คือ (๑) จิตวิญญาณ: แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ (๑.๑) *กลุ่มความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน* คือ เป็นกลุ่มที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น งานเข้าพรรษา, ออกพรรษา, ทำบุญตักบาตรเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ, ประเพณีทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษในวันสารท เรียกว่า “งัยแซนโถนตา” และนอกจากนี้ก็มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ประเพณีการขึ้นเขาสวาย การทำบุญกระดุกบรรพบุรุษ การก่อเจดีย์ทราย ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น (๑.๒) *กลุ่มความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน* ซึ่งเป็นต้นทุนด้านจิตวิญญาณอีกแบบหนึ่ง อันประกอบไปด้วย (๑) ความเชื่อเรื่องผี (คมอจ) - ผีฟ้า, ผีเมือง/หลักเมือง/ตาละมิง, ผีบรรพบุรุษ, ผีบ้าน/ผีเรือน, ผีเจ้าที่เจ้าทาง (พระภูมิ), ผีที่สิงในสิ่งของและสัตว์ เช่น ผีป่าช้า (บ่วงบาท) ผีอาหะ (ตะกวดบ้านตรึม) ผีปอบ (ทมิบ) เป็นต้น (๒) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ (๓) ความเชื่อเรื่องครุภัณฑ์ (๔) ความเชื่อเรื่องขวัญ และ (๕) พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อ เช่น พิธีกรรมทำนาย (โบล), พิธีเข้าทรง (โกลมมัวต) เป็นต้น (๒) *ทุนทางปัญญา* : ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างหรือเรียกว่าคชศาสตร์, ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอม, ความรู้ด้านการทำการเกษตร, ความรู้ด้านการวางผังเมือง, ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นที่ชุมชนบ้านปราสาทช้างปี เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรีกปราสาทขอมต่าง ๆ เช่น จารึกปราสาทศิขรภูมิ จารึกปราสาทตาเมือนธม ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นต้น (๓) *ทรัพยากรมนุษย์*: บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตนเอง จังหวัดสุรินทร์นี้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของเผ่าสุรินทร์ ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลาว กูย เขมร ที่มีวัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิต ภาษาที่ต่างกัน... ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์นี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ ๔ กลุ่มหลัก คือ (๑) *กลุ่มชาติพันธุ์กวย-กูย* หรือส่วยก็เชี่ยวชาญด้านการคล้องช้าง เรียกว่า คชศาสตร์ (๒) *กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย* หรือกลุ่มชาวขอม (กรอม-คแมร (เขมรโบราณ) - กัมพูชา มีความเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาในการรักษาโรคตามแพทย์แผนไทยโบราณ และมีภูมิปัญญาด้านทอผ้าไหม เป็นต้น (๓) *กลุ่มชาติพันธุ์ลาว (เสียว)* (๔) *กลุ่มชนชาวจาม* และนอกจากนี้ก็มีทรัพยากรมนุษย์ร่วมสมัยเช่น ทางคณะสงฆ์ ก็ประกอบไปด้วย (๑) พระราชวุฒาจารย์ (ตุลย์ อตุโล) (๒) พระพรหมวชิโรดม, ดร. (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เป็นต้น ทางบ้านเมืองประกอบไปด้วย (๑) พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง (เซียงปุม) ผู้สร้างเมืองสุรินทร์ นายเสนอ มุลศาสตราพร อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น (๔) *ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ* : เป็นจังหวัดที่มีที่ราบ สำหรับปลูกข้าวหอมมะลิ กระทั่งได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ และนอกจากนี้ก็

มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี และมีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ห้วยเสนง, ห้วยลำพอก, ห้วยทับทัน เป็นต้น รวมทั้งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ติดชายแดนกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรัก (Phanom Dong Rak) ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา เพื่อเพิ่มมูลค่าด้านเศรษฐกิจอีกด้วย...เป็นทิวเขาหินทรายจะอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากช่องตะโก ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างอำเภอดาพระยา จังหวัดสระแก้ว กับอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ทอดแนวยาวไปทางทิศตะวันออกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา โดยทิวเขาจะทอดแนวลากผ่านพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จนถึงจังหวัดอุบลราชธานีเป็นที่สุด ทิวเขา ซึ่งบริเวณนี้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนของราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิวเขานี้มีความยาวประมาณ ๕๔๔ กิโลเมตร มีช่องเขา ๗๗ ช่องเขา... ภูเขาสวาย (พนมสวาย) ที่ประดิษฐาน “พระพุทธสุรินทรมงคล” ปางประทานพร และเป็นที่ยังประดิษฐานพระราชาครู (หลวงปู่ดุลย์ อตุโล) นอกจากนี้ ก็ยังมีทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ มีไม้สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลวง ไม้มะค่า ไม้พะยอม ไม้ประดู่แดง เป็นต้น...สนสองใบ สนสามใบ เป็นต้น และ (๕) *ทุนโคกทราย* คือปราสาทขอม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันสร้างซึ่ง มีปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เหล่านี้ เป็นรูปแบบด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมการคติในการก่อสร้างที่แตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย สำหรับ การแบ่งยุคสมัยศิลปะขอมนั้น และนอกจากองค์ปราสาทขอมแล้ว ก็ยังมีปรากฏประติมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในปราสาทขอมเช่น พระอวโลกิเตศวร, พระวัชรพร, พระวัชรสัตว์ เป็นต้น

(๒) ทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของคนชาติพันธุ์ไทยลาว, ไทยเขมร และไทยกวย ที่อยู่ร่วมกันภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันโดยมีแม่น้ำมูล และลำน้ำสายย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงชีวิต สิ่งที่เป็นเครื่องผูกโยงคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้นคือ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยภาพรวมแล้วคนสุรินทร์มีคนที่ต้องถิ่นอยู่ ๓ กลุ่ม และพูดภาษาต่างกันอยู่ ๓ ภาษา คือ ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษาส่วย และภาษาลาว ประชากรที่พูดภาษาต่างกันทั้งหมดนี้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความสามัคคี แต่ละกลุ่มชนต่างก็ได้รักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาของตนไว้เป็นอย่างดี ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ คือ ประเพณีบวชนาคช้าง งานประเพณีขึ้นเขาสวาย งานช้างและกาชาดสุรินทร์ ประเพณีแซนโถงตา กันตริ้ม การกวนข้าวทิพย์ การแต่งงาน หรือแซนการ์ กะโน้บติงตอง เรือมอันเร หรือลูตอันเร เรือมตรด เรือมอายย โขง สะบ้า ลีเกเขมร มโหรีเจรียง และเจรียงเบริน เป็นต้น และ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติ สุรินทร์ ก็ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ทูทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่... ประเพณีที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวกูย ก็มีแกลมอ...ชาวลาวก็มีการทำบายศรี ส่วนชาวเขมร ก็มีประเพณีการแซนโถงตา เป็นต้น ศิลปวัฒนธรรมเผ่าชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ของเผ่าสุรินทร์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในจังหวัดสุรินทร์ ได้ปรากฏเด่นชัด และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จังหวัดสุรินทร์นี้เป็นจังหวัดที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ ควรแก่การสืบสารและอนุรักษ์ ดังมีการประกาศในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๙ มาตรา ๔ ได้ระบุไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ (๑) วรรณกรรมพื้นบ้าน และภาษา (๒) ศิลปะการแสดง (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล (๔) ความรู้ และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (๕) ช่างฝีมือดั้งเดิม (๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว และ (๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ในประเด็นนี้ กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้ ระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒ และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์นั้น มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี ๙ รายการ ดังต่อไปนี้ (๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๓ รายการ คือ คชศาสตร์ชาวกูย, เจริญ, กันตริ้ม ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๒) พ.ศ.๒๕๕๖ จำนวน ๒ รายการ คือ ประเพณีสุรินทร์, ภาษาเขมรถิ่นไทย ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๓) พ.ศ.๒๕๕๘ จำนวน ๑ รายการ ภาษากูย-กวย* ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๔) พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๑ รายการ คือ กะโน้บติงตอง ซึ่งได้รายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด และในปี พ.ศ.๒๕๖๒ จำนวน ๒ รายการ คือ รำตริต และ มะมั่วต ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ

สรุปความได้ว่า ทูทางสังคมและทูทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ (๑) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible culture) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ และ (๒) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ และทูทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้ ก็สามารถนำมาเอามาสร้างมูลค่าเพิ่มได้

๕.๑.๒ สรุปผลการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีการนำเอาต้นทูทางสังคมและวัฒนธรรมมาสร้างเป็นมูลค่าเพิ่ม โดยอาศัยปราสาทขอมเป็นฐานแนวคิดในการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานแห่งเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น การสร้างสินค้าจากต้นทูทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งที่ยังคงรักษาอยู่อย่างกระจุกกระจายและถูกทำให้ลดจำนวนลงอย่างมาก สินค้ามีการจัดจำหน่ายในชุมชนปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่ง ยังไม่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งรูปแบบผลิตภัณฑ์ ก็ยังไม่มีหลากหลาย ทั้งมีราคาถูกและด้อย

คุณภาพ สาเหตุเนื่องจากตลาดชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังไม่เป็นที่สนใจของนักลงทุนเท่าที่ควร และนักท่องเที่ยวยังมีไม่มากพอหากเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ดังนั้น ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปราสาทขอมนั้น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีปราสาทขอมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานคติทางความคิด โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนวัฒนธรรมปราสาทขอม โดยแบ่งสินค้าใน ๓ รูปแบบ คือ

(๑) **ตราสัญลักษณ์สินค้า:** ตราสัญลักษณ์สินค้าหรือโลโก้ (Logo) ของแต่ละชุมชนปราสาท โดยมีลวดลายจากปราสาทขอม ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมนำมาออกแบบเป็นตราสัญลักษณ์ โดยคำนึงถึงความโดดเด่น และมีกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ช่วยทำให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

(๒) **กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม:** จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจำนวนมาก มีลวดลายที่หลากหลาย และจังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศให้ลายผ้าไหมประจำจังหวัดจำนวน ๗ ลาย แต่เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีการผลิตเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงไม่เป็นจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร คือ กล่องบรรจุภัณฑ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมประจำชุมชนปราสาทขอม ๔ ชุมชน โดยใช้ฐานคติทุนทางวัฒนธรรมคือ องค์ปราสาทขอม เป็นต้นแบบการออกแบบ

(๓) **แก้วนํ้าลายปราสาทขอม:** สินค้าหนึ่งที่ยังไม่มีการวางขายตามร้านตลาดในชุมชนปราสาทขอม และร้านขายของที่ระลึกในจังหวัดสุรินทร์ นั่นคือ แก้วนํ้าใส่แต่มีลวดลายปราสาทขอม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนที่ทรงคุณค่า คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และการสืบสานพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (๓.๑) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทขอมคือขรภูมิ:** ใช้รูปนางอัปสรถือดอกบัวพร้อมนกแก้วที่มีปรากฏในองค์ปราสาทมาเป็นลวดลายประดับแก้วนํ้า และลายเส้นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๒) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทช่างปี:** ใช้ลายเส้นปราสาทช่างปี และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๓) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทภูมิโปน:** ใช้ลายเส้นของดอกผักกูดที่เป็นลายขอมโบราณที่ปรากฏในหน้าบันทางเข้าองค์ปราสาทภูมิโปนและซุ้มประตู พร้อมด้วยตราลายเส้นสีทองเป็นตราสัญลักษณ์ และกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ และ (๓.๔) **แก้วนํ้าลายเส้นปราสาทตาเมือน:** ใช้ลายเส้นของปราสาทตาเมือนธมเป็นสัญลักษณ์ และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์

๕.๑.๓ **สรุปผลพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทในจังหวัดสุรินทร์** พบว่า รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรักนี้ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ตามแนวคิดที่ปรากฏในการทบทวนวรรณกรรม คือ

(๑) **รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)-CBT** ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย

๑) **ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ:** มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ๔ รูปแบบ ประกอบด้วย (๑) **ซ้อปิ้งตลาดชุมชน แวะซื้อกอละแม :**ของฝากขึ้นชื่อจากอำเภอศิขรภูมิ และของอร่อยแห่งจังหวัดสุรินทร์ กอละแมสดคุณภาพระดับประเทศ มีขายหลายเจ้าในตลาดศิขรภูมิ ที่แนะนำมากๆ คือตราปราสาทเดี่ยว เป็นหนึ่งในเจ้าดั้งเดิม ได้รับรางวัลการันตีมากมาย รวมทั้งออกรายการทีวีมาแล้วหลายช่องที่เด็ดของกอละแมศิขรภูมิ ตราปราสาทเดี่ยว คือทำสดใหม่ทุกวัน ไม่ใช่วัตถุกันเสียใดๆ ใบตองรีดด้วยเตารีดใช้ถ่านแบบดั้งเดิมทำให้มีกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์ มีวิธีกินง่ายๆ คือแกะออกมาแล้วดมกลิ่นใบตองให้ติดจมูกเสียก่อน จากนั้นค่อยงับกะละแมเข้าปาก หวาน มัน เหนียวนุ่มหนึบกำลังดี (๒) **แวะชิม ผักกาดหวาน...ตำนานการเกษตรสู่คำขวัญจังหวัดสุรินทร์ :** หัวผักกาด หรือ หัวไชโป้ว คือพืชพื้นเมือง ของเอเชีย นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย ก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน ที่จังหวัดสุรินทร์ เรามีของขึ้นชื่อจนติดคำขวัญของจังหวัดสุรินทร์ จึงได้มีการส่งเสริมการปลูกหัวผักกาดเพื่อส่งให้กับโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากหัวผักกาดเป็นที่ต้องการของโรงงานอย่างมาก และเป็นที่ต้องการของตลาดโลก เพราะรสชาติที่ถูกปากทั้งคนไทย และคนต่างชาติ จึงมีออเดอร์จำนวนมาก (๓) **เที่ยวตลาดนัดรักรัศศิขรภูมิ :** นักท่องเที่ยวที่มาเยือนชุมชนปราสาทศิขรภูมิ มีโอกาสในการเลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายนั้น เป็นของดีมีคุณภาพจากแหล่งชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการOTOPกลุ่มเครือข่ายองค์กรสตรี กลุ่มสัมมาชีพและกลุ่มเครือข่ายโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอศิขรภูมิ นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรจากโครงการ “สุรินทร์รุ่งเรืองสู่เมืองเกษตรอินทรีย์” และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีพื้นเมืองของอำเภอศิขรภูมิอันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังมีการนำเสนอวิถีชีวิตวิถีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามนโยบายของจังหวัดสุรินทร์โดยจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณ ลานหน้าองค์ปราสาทศิขรภูมิตำบลระแงง อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยเปิดจำหน่ายสินค้า ณ บริเวณลานหน้าองค์ปราสาทศิขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทุกวันเสาร์ ไปตลอดปี และเป็นช่องเลือกเพื่อทางรอดในยุคปัจจุบัน และ (๔) **เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ :** นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ณ ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ

๒) **ชุมชนปราสาทช้างปี:** มีรูปแบบกิจกรรม ๗ รูปแบบ ประกอบด้วย (๑) **สืบสานตำนานงานปั้นหม้อ** กิจกรรมปั้นหม้อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ร่วมชมการสาธิตวิธีการปั้นหม้อและทดลองปั้นรูปแบบต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อ สนุกสนาน และตื่นตันทึ่งกับการปั้นหม้อในรูปแบบต่างๆ โดยมีการสอนทั้งการปั้นด้วยเครื่องและปั้นด้วยมือ (๒) **เตาโบราณบ้านช้างปี** กิจกรรมเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ ที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนช้างปี ชมเตาเผาแบบโบราณ และวิธีการเผา

เครื่องปั้นดินเผา โดยเตาเผานี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้รู้ว่าบริเวณนี้เป็นบริเวณของช่างปั้นในสมัยโบราณ (๓) *อันซอมสะเล็กโดงจองใจ* : อันซอมสะเล็กโดงจองใจ หรือข้าวต้มมัดใบมะพร้าว เป็นชื่อขนมโบราณที่ใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ เรียนรู้วิถีชุมชน วิธีการทำข้าวต้มมัดด้วยใบมะพร้าวและวิธีต้มให้สุก เป็นหนึ่งในเมนูที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน ด้วยกรรมวิธีทำที่ต้องพิถีพิถันและใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมากมาย ส่วนผสมหลักนั้น ทำมาจากข้าวเหนียว กะทิและน้ำตาล ห่อด้วยใบมะพร้าว โดยข้าวต้มสามารถใส่กล้วย ถั่ว หรือ หมู ได้ตามที่ชื่นชอบ พร้อมกับรับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน (๔) *หลุมนี้มีรักพักใจ*: หลุมนี้มีรักพักใจ เป็นกิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการทำขนมครกสูตรโบราณ และขนมครกแบบใหม่เป็นหน้าต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก มัน เป็นต้น โดยเป็นขนมครกสูตรโบราณต่าง ๆ รับประทานขนมที่คุณทำเองพร้อมห่อกลับบ้าน (๕) *ประดิษฐ์เตยหอม ผุกรักปิ่นใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำดอกไม้จากใบเตยในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถยืดอายุและความหอมของใบเตยได้ พร้อมนำใบเตยประดิษฐ์ที่คุณทำเองกลับบ้านโดยใบเตยสามารถมีอายุอยู่ได้เป็นอาทิตย์ด้วยวิถีมิปัญญาชาวบ้าน (๖) *ฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์* : รูปแบบกิจกรรมนี้เป็นรูปแบบฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับการแปรรูปข้าวอินทรีย์ที่ชาวบ้านปลูกเอง นอกจากจะได้เรียนรู้แล้ว ก็มีการสาธิตการแปรรูปข้าวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมอีกด้วย หากสนใจตัวผลิตภัณฑ์ นักท่องเที่ยวก็สามารถสั่งซื้อได้ และ (๗) *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมหอม ณ ชุมชนปราสาทช่างปี

๓) ชุมชนปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย (๑) *ปิ่นใจให้ภูมิโปน* : โปรแกรมปั่นจักรยานหรือนั่งซาเล้ง เพื่อชมบริบทของชุมชนโบราณเมืองภูมิโปน เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม และหลักภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ของภูมิโปนสัมผัสวิถีชุมชน และเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยสามเส้นทาง (๒) *นายล่ออังกอกระโอบ*: นายล่ออังกอกระโอบ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ข้าวสวยและข้าวสารหอม เป็นกิจกรรมสาธิตการทำข้าวและหุงข้าวแบบโบราณพร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของชุมชนภูมิโปน เรียนรู้วิถีชีวิต สนุกสนานกับการตำข้าวและเรียนรู้การทำหุงข้าวแบบโบราณกับชาวชุมชน โดยข้าวสารที่ได้ตำและหุงในจุดนี้จะนำไปรับประทานต่อในมือกลางวันและรับข้าวสารที่ระลึก ๑ กิโลกรัมกลับบ้าน (๓) *หัตถกรรมสวยด้วยมือคุณ*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำพวงกุญแจและกระเป๋าเลื่อมด้วยมือคุณเอง โดยวัสดุที่นำมาใช้ คือ ผ้าไหม และเศษผ้าไหมมาจากการตัดเสื้อเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมรับกระเป๋าและพวงกุญแจที่คุณทำกับมือกลับบ้านได้เลย นอกจากนี้ยังมีบริการอาหารว่างช่วงเช้าและอาหารกลางวัน ๑ มื้อ และสามารถเลือกซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปผ้าไหมหลากหลายอย่างเป็นของที่ระลึกและใช้เองได้ (๔) *น้ำพริกถ้วยใหม่สดในกว่าเดิม* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการ

ตำน้ำพริกแบบโบราณด้วยครกใหญ่ที่ทำจาก (ตะแบก) แบบสองคนตำหรือสามคนตำ สามารถเลือกได้ว่าจะเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกต่าง ๆ อาทิเช่น น้ำพริกแคบหมู น้ำพริกไก่ เป็นต้น พร้อมกับประทานน้ำพริกฝีมือตัวเองเป็นอาหารกลางวัน และสามารถนำกลับบ้านได้ (๕) *รูปแบบการท่องเที่ยวที่ฟ้าร้องน้องสะอื้น* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิธีการเลี้ยงกบ ขยายพันธุ์ จากผู้รู้และมีประสบการณ์โดยตรง ชมการบรรยายวิถีขยายพันธุ์ การดูแล จนถึงการจัดจำหน่าย ประเมินจากกบสนุกสนานกับการจับกบ และรับประทานอาหารกลางวันกับเมนู “ใครทำเธอท้อง?” เมนูกบยัดไส้สูตรโบราณที่เป็นเมนูและนำที่ทำเอง (๖) *จักสานสำราญใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้และสนุกสนานกับวิธีการสานของเล่นเด็ก เครื่องประดับของตกแต่งต่าง ๆ จากใบตาล ใบมะพร้าว และสานของใช้ต่าง ๆ ด้วยไม้ไผ่ในแบบโบราณและสามารถเลือกซื้อของใช้ของที่ระลึกจากการจักสานในแบบต่าง ๆ กลับบ้านได้ (๗) *สวนจินจู* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เทียวชมสวนจินจู สนุกสนานกับการเก็บผัก เก็บมะนาวเลี้ยงวัว ให้อาหาร หมู ปลา และไก่ ปลูกผักสวนครัว สวนฝรั่ง บนเนื้อที่ ๒ ไร่กว่า ๆ เรียนรู้การเกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชและทำปุ๋ยคอกบนพื้นที่เดียวกันที่เกี่ยวเนื่องกัน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมพิกสุจินโฮมสเตย์ สัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน รับประทานอาหารเช้าที่บ้านแต่ละฤดูกาล และสามารถเลือกซื้อผัก มะนาว ปลอดภัยและอื่น ๆ ตามฤดูกาลกลับบ้าน (๘) *กิจกรรมปลูกตาลเนียงด้อยหอม* : โปรแกรมวิถีชุมชน เรียนรู้การทำสบู่และการบูรหอมจากวัตถุดิบธรรมชาติ ลงมือทำเอง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย โดยสบู่ที่ใช้มีหลากหลายสีและทำมาจากวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น กากกาแฟ ขมิ้น น้ำผึ้ง เป็นต้น เรียนรู้ประวัติและเรื่องเล่า ตำนานรักเนียงด้อยหอม ที่มาของชื่อสบู่ พร้อมรับสบู่และการบูรหอมกลับบ้านได้เลย และ (๙) *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า และเยี่ยมชมกิจกรรม/รูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมหอม ณ ชุมชนปราสาทภูมิโปน

๔) *ชุมชนปราสาทตาเมือน*: มีรูปแบบกิจกรรม ๔ แบบ ประกอบด้วย (๑) *การท่องเที่ยวตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา*: ปราสาทตาเมือน ตั้งอยู่ ณ พรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ในทุกวันหยุดเสาร์-อาทิตย์จะมีการเปิดตลาดนัด ๒ ประเทศ เพื่อเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสถึงวิถีชุมชน ด้วยการเดินท่องเที่ยวเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์สินค้าที่มีวางจำหน่ายทั้งจากฝั่งประเทศไทย และฝั่งประเทศกัมพูชา (๒) *รูปแบบกิจกรรมขับรถแรลลี่ชมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน*: นักท่องเที่ยวสามารถใช้รถยนต์ส่วนบุคคล รถมอเตอร์ไซด์ หรือรถทางโครงการ ร่วมขับแบบแรลลี่เยี่ยมชมทั้งอารยธรรมปราสาทของทั้ง ๔ แห่งในกลุ่มปราสาทตาเมือน และวิถีชุมชนที่ตั้งอยู่ชายแดนไทย-กัมพูชา ด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นมิตรไมตรีทั้ง ๒ ประเทศ (๓) *รูปแบบโครงการยุวมัคคุเทศก์*: โครงการดีๆจาก อบต.ตาเมียง และคุณครูที่ช่วยกันหนุนสร้าง “ยุวมัคคุเทศก์” เพื่อบ้านเกิดเมืองนอน ในการเข้าไปช่วยแบ่ง

เบาภาระเจ้าหน้าที่ทหารที่บริเวณปราสาทตาเมือนธม แม้ไม่ได้ช่วยดูแลรักษาอิปไตยในพื้นที่ แต่อย่างน้อยได้ช่วยในการเป็นไกด์นำเที่ยวแนะนำและเล่าถึงประวัติความเป็นมาขององค์ปราสาทตาเมือนธม ให้นักท่องเที่ยวได้ฟัง แทนพี่ๆทหาร ซึ่งเด็กๆกลุ่มนี้เอง ก็เต็มใจและมีความภาคภูมิใจมาก ที่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระให้กับพี่ๆทหาร ที่เหน็ดเหนื่อยเพื่อพวกเขา ช่วยปกป้องบ้านเกิดเมืองนอนให้พวกเขาได้หลับอย่างอุ่นสบายจนถึงวันนี้ และยิ่งภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมรับใช้ชาติด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับการบรรยายทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน จากเหล่านักเรียน “*ยุวมัคคุเทศก์*” จากโรงเรียนบ้านหนองคันนาและใกล้เคียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของนักเรียนในพื้นที่ปราสาทขอมด้วย และ (๔) *รูปแบบกิจกรรมเข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน เพื่อได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน

(๒) **รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย**

๑) **ปราสาทศิขรภูมิ**: มีรูปแบบกิจกรรม ๒ รูปแบบประกอบด้วย (๑) *ไหว้ปราสาทตำนานพันปี*: ปราสาทศิขรภูมิมีชื่อว่า “ปราสาทระแงง” ซึ่งตั้งตามชื่อตำบล เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วยสถาปัตยกรรมขอมโบราณแบบนครวัด จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้สันนิษฐานได้ว่า สถานที่แห่งนี้เดิมเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูที่บูชาพระศิวะผู้สร้างโลก เมื่อมาถึงบริเวณปราสาทศิขรภูมิ ปราสาทหินสีแดงถูกล้อมด้วยคูน้ำตื้นเตตระหง่านชวนให้สะดุดตามาก บนฐานหินศิลาแลงสูงหนึ่งเมตรประกอบด้วยปรangk ๕ องค์ ปรangkประธานตั้งอยู่ตรงกลางก่อด้วยอิฐขัดมันไม่สอปูน มีปรangkบริวารล้อมรอบ ๔ มุม ชมลวดลายที่ปรากฏนั้นเป็นรูป “ศิวะนาฏราช” ในท่วงท่าร่ายรำอ่อนช้อยโดยมีเทพอีก ๔ องค์ร่วมบรรเลงอันได้แก่ พระคเณศ พระพรหม พระวิษณุ และนางปารพตี (นางอูมา) ซึ่งเป็นมเหสีของพระศิวะ รวมถึงเหล่าเทวดา ฤๅษี หงษ์ และสัตว์อีกหลายชนิด ถัดจากหน้าบรรณลงมาที่ซุ้มประตูเราจะได้เห็นเสาหินทรายจำหลักสลักเป็นรูป “นางอัปสรถือดอกบัว” หันหน้าทักทายผู้มาเยือนอยู่ทั้งสองด้าน ส่วนด้านข้างเป็นจำหลักสลักลายรูป “ทวารบาลยืนกุมกระบอง” ที่สำคัญรูปสลักนางอัปสรนี้หลงเหลือให้พบเห็นที่ปราสาทศิขรภูมิเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยเท่านั้น นักท่องเที่ยวจะได้ได้ยลทาบหลัง กับรูปสลักนางอัปสรที่เป็นที่สุดของประเทศด้วยตาตัวเองแบบนี้ ปราสาทศิขรภูมิ เปิดทำการทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๗.๓๐-๑๘.๐๐ น. ค่าธรรมเนียม: คนไทย ๑๐ บาท ต่างชาติ ๕๐ บาท และสามารถเข้าร่วมชมได้ทั้งปี (๒) *สืบสานประเพณีไทย ร่วมใจต่อกับตราหน้าปราสาทศิขรภูมิ*: กิจกรรมนี้จัดขึ้นในทุกวันเสาร์ เวลา ๐๗.๐๐ น. ณ ลานด้านหน้าองค์ปราสาทศิขรภูมิ โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีฐานคิดมาจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน และประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสทำบุญ ไกล่ชิด

พระพุทธศาสนา เข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและสามารถนำไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาเยือน จะได้ร่วมรับบุญด้วยการร่วมทำบุญ ตักบาตร ข้าว อาหารแห้งมาถวายพระ เพื่อสร้างกุศลให้กับตนเอง และสัมผัสอารยธรรมขอม ณ ลาน ปราสาทศีขรภูมิ ทำบุญตักบาตรหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ ในเช้าวันเสาร์ทุกสัปดาห์

๒) ปราสาทช่างปี: มีรูปแบบกิจกรรม ๔ รูปแบบ ประกอบด้วย (๑) *ต้องมนต์ศิลา ขอม* :เริ่มต้นโปรแกรมด้วยการเยี่ยมชมปราสาทช่างปี ซึ่งเป็นปราสาทอโรคยาศาล หรือ โรงพยาบาล สมัยโบราณ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรขอมโบราณ โดยสามารถเช่าจักรยานปั่นเพื่อชม บริบทของชุมชนโบราณช่างปี เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม วัตถุโบราณสัมผัสวิถี ชุมชนและเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยประกอบไปด้วยเส้นทาง (๒) *วัตถุโบราณตำนานขลัง*: เยี่ยมชมวัตถุโบราณที่ขุดขึ้นจากปราสาทช่างปีและบริเวณโดยรอบ นำโดยกลุ่มเยาวชนมัคคุเทศก์น้อย ในพื้นที่ จำนวนวัตถุโบราณที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนช่างปีนั้นมีมากที่สุดในบริเวณอีสานใต้ เรียนรู้ ประวัติศาสตร์และอารยธรรมขอม พร้อมชื่นชมความงามของศิลปะโบราณ ชมหอระฆัง วัดบ้านช่างปี และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (๓) *หนุ่มสาวร่วมรักปักสะพาน*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับ การละเล่นพื้นบ้านระหว่างชายหญิง ในสมัยโบราณเวลาดานประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ หนุ่ม สาวมาทำบุญก็จะมารวมตัวกันเล่นสบ้า ถ้าฝ่ายไหนชนะก็จะมีการเชกหัวเข้ากัน เป็นการละเล่นที่ หนุ่มสาวสมัยโบราณเล่นเพื่อสานสัมพันธ์กันอย่างสนุกสนานเพราะช่วงเวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโยนลูก สบาก็จะมีเสียงทำ และเสียงเชียร์อย่างครื้นเครงสนุกสนาน และ (๔) *วิธีข้าวสารตำนานเจียงแป้ย*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณระหว่างเด็ก ๆ หรือหนุ่มสาวที่มาทำบุญที่วัด เป็นการละเล่นโบราณที่หาชมได้ยาก

๓) ปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ๔ รูปแบบประกอบด้วย (๑) *สืบสาน ตำนานพันปี* ต้อนรับนักท่องเที่ยว ณ ลานวัฒนธรรม หน้าปราสาทภูมิโปน ชมปราสาทขอมโบราณ กว่า ๑,๐๐๐ ปี เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย กราบสักการะ ขอพร รวมทั้งได้สืบสารตำนานเจียงเดาะทม (๒) *ประเพณี“ปะฮ็อกเปรี๊ยะแค* งานประเพณี “ปะฮ็อกเปรี๊ยะแค” บูชาพระจันทร์วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นเทศกาลที่จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นสุรินทร์ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อ เป็นการเสี่ยงทายข้าวปลา อาหารในปีถัดไป ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวจะได้เข้าร่วมพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เต็มไปด้วยมนต์ขลังด้วยกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ซึ่งจะสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างไม่ รู้จักลืม คงไม่ลืม (๓) *ลำเจียก มัดใจ*โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้การทำขนมไทยโบราณ “ปะการ่า เจก” ขนมไทยที่มีความเชื่อมโยงกับตำนานของศาสนสถานโบราณปราสาทภูมิโปน เรียนรู้ประวัติ ตำนาน ของขนมชนิดนี้ โดยมีความเกี่ยวข้องกับดอกลำเจียกในตำนาน ด้วยอัตลักษณ์ของขนมมาจาก รูปลักษณะหน้าตา และผิวสัมผัสของขนมที่ทำมาจากเกสรดอกลำเจียก ผสมกับรสชาติที่หอมอร่อยและ กระบวนการทำที่แสนสนุกแบบดั้งเดิม จึงเป็นกิจกรรมที่ได้ทั้งความรู้และความสนุก และ (๔) *ชม แสง สี เสียง ตำนานเจียงเดาะทม*: ตำนานเจียงเดาะทม หรือ เนียง ตือฮ ทม มีว่า ที่สระลำเจียก ห่าง จากตัวปราสาทไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๒๐๐ เมตร มีกลุ่มต้นลำเจียกขึ้นเป็นพุ่มๆ ต้นลำเจียกที่

สระน้ำแห่งนี้ไม่เคยมีดอกเลย ในขณะที่ต้นอื่นๆนอกสระต่างก็มีดอกปกติ ความผิดปกติของต้นลำเจียกที่สระลำเจียกหน้าปราสาท เป็นที่มาของตำนานปราสาทภูมิโปนการสร้างเมืองและการลี้ภัยของราชธิดาขอม กษัตริย์ขอมองค์หนึ่งได้สร้างเมืองลับไว้กลางป่าใหญ่ชื่อว่าปราสาทภูมิโปน ต่อมาเมื่อเมืองหลวงเกิดความไม่สงบ มีข้าศึกมาประชิดเมือง กษัตริย์ขอมจึงส่งพระราชธิดาพร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งมาหลบซ่อนลี้ภัยที่ภูมิโปน พระราชธิดานั้นมีพระนามว่าพระนางศรีจันทร์หรือเนียง ด้อฮ ทม แต่คนทั่วไปมักเรียกนางว่าพระนางนมใหญ่

๔) ปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม ๒ รูปแบบแบบ คือ (๑) *เยี่ยมชมปราสาทตาเมือน* พระศิวน (พระอิศวร) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู และ (๒) *ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน* ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยและชาวกัมพูชา

๕.๒ อภิปรายผล

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์สามารถอภิปรายผลการศึกษา ตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๕.๒.๑ ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และมีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และเป็นจังหวัดที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมด้านอารยธรรมขอมจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ **สุริยา คลังฤทธิ์**^๑ ที่ได้กล่าวว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาพร้อมกับมีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีตจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในปัจจุบัน คือ ปราสาทต่าง ๆ นักวิชาการได้สันนิษฐานว่า เมืองสุรินทร์น่าจะสร้างขึ้นราว ๒,๐๐๐ ปี สมัยที่ขอมเรืองอำนาจพร้อมกับพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ยังเป็นดินแดนและร่องรอยแห่งอารยธรรมขอมแต่โบราณ และยุคแห่งอาณาจักรพระนคร ถือว่าเป็นศูนย์กลางอำนาจและการปกครอง ดังนั้น จากการศึกษาพบว่าจังหวัดสุรินทร์นี้มีทุนทางสังคมใน ๕ รูปแบบ คือ (๑) จิตวิญญาณ: แบ่งออก ๒ กลุ่มใหญ่ คือ (๑.๑) *กลุ่มความเชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน* คือเป็นกลุ่มที่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง (๑.๒) *กลุ่มความเชื่อท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน* (๒) *ทุนทางปัญญา* : ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงช้างหรือเรียกว่า คชศาสตร์, ความรู้เกี่ยวกับการสร้างปราสาทขอม, ความรู้ด้านการทำการเกษตร, ความรู้ด้านการวางผังเมือง, ความรู้ด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นที่ชุมชนบ้านปราสาทช้างปี เป็นต้น *ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่* เป็นต้น (๓) *ทรัพยากรมนุษย์*: บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตนเอง จังหวัดสุรินทร์มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของเผ่าสุรินทร์ ที่มีเอกลักษณ์ เช่น ลาว กูย เขมร ที่มี

^๑ สุริยา คลังฤทธิ์. “อัตลักษณ์ภูมิปัญญาลวดลายผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเมืองสุรินทร์”. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒: ๑๒๗-๑๓๖.

วัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิต ภาษาที่ต่างกัน (๔) ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ : มีที่ราบสำหรับปลูกข้าวหอมมะลิ มีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี และมีแหล่งน้ำที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ห้วยเสนง, ห้วยลำพอก, ห้วยทับทัน เป็นต้น รวมทั้งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ติดชายแดนกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรัก (Phanom Dong Rak) ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวกัมพูชา ภูเขาสวย (พนมสวย) ที่ (๕) ทูตโภชนาการ คือ ปราสาทขอม ซึ่งเป็นมรดกที่บรรพบุรุษของชาวสุรินทร์ได้ร่วมกันสร้างซึ่ง มีปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งอารยธรรมขอมปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เหล่านี้ ปราสาทขอมแล้ว ก็ยังมีปรากฏประติมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในปราสาทขอม เช่น พระอวโลกิเตศวร, พระวัชรพร, พระวัชรสัตว์ เป็นต้น ในส่วนของทูตทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า สุรินทร์เป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๒ และในส่วนของจังหวัดสุรินทร์นั้น มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการประกาศขึ้นบัญชี ๙ รายการ ดังต่อไปนี้ (๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๓ รายการ คือ คชศาสตร์ชาวกูย, เจริญ, กันตริ้ม ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๒) พ.ศ. ๒๕๕๖ จำนวน ๒ รายการ คือ ประเทืองสุรินทร์, ภาษาเขมรถิ่นไทย ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๓) พ.ศ.๒๕๕๘ จำนวน ๑ รายการ ภาษากูย-กวย* ได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ (๔) พ.ศ.๒๕๖๐ จำนวน ๑ รายการ คือ กะโน้บติงตอง ซึ่งได้รายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด และในปี พ.ศ.๒๕๖๒ จำนวน ๒ รายการ คือ รำตริต และ มะมั่วต ซึ่งได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ จากข้อค้นพบที่ได้กล่าวมาทำให้ทราบได้ว่า จังหวัดสุรินทร์นี้ เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายโดดเด่นทั้งการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้าวขวัญคุณวุฒิ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการตลาดการท่องเที่ยวของนครชัยบุรีรัมย์”ว่า นครชัยบุรีรัมย์มีความโดดเด่นด้านอารยธรรมขอม แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมู่บ้านเลี้ยงช้าง การท่องเที่ยวกีฬา ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาผดุงศักดิ์ เสสบุญโญ^๒ ศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในล้านนา” ที่ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา...เป็นการศึกษาถึงการนำเอาความรู้ และความเข้าใจในการทำงานร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกระจุกกระจายในตัวบุคคลหรือในเอกสารมาเก็บรวบรวมและเรียบเรียงเพื่อเป็นประโยชน์ให้กับผู้ประกอบการให้สามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ตลอดจนพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

^๒ พระมหาผดุงศักดิ์ เสสบุญโญ, “นวัตกรรมการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในล้านนา”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ก.

๕.๒.๒ การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีการนำเอาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาสร้างเป็นมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ **พระครูวัชรสุวรรณาท และคณะ**^๓ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การผลิตภัณฑท์ท้องถิ่น: คุณค่าอัตลักษณ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น” ที่พบว่า ผลิตภัณฑท์ท้องถิ่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนท้องถิ่นนั้นมีทั้งที่ยังคงรักษาไว้แต่อยู่อย่างกระจัดกระจาย และที่ถูกทำให้ลดจำนวนลงอย่างมาก โดยเฉพาะการลดจำนวนของต้นตาลในท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการโยกย้ายเรือนออกไปอยู่ที่อื่น ๆ ส่วนบางส่วนถูกทิ้งร้าง และส่วนบางส่วนถูกปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการตามวิถีชีวิตที่ทันสมัยจนก่อให้เกิดปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑท์ท้องถิ่น เนื่องจากการพัฒนาของวัสดุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น ทำให้งานช่างไม้ตาลที่เป็นภูมิปัญญาสำคัญในการผลิตภัณฑท์ท้องถิ่นของไทยไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง และกำลังสูญหายไปบางท้องถิ่น สามารถมีบทบาทในการสืบสารและพัฒนางานด้านนี้เพื่อเป็นส่วนในการพัฒนาและวัฒนธรรมตาลเมืองเพชรที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้สืบเนื่องต่อไปนั้น ดังนั้น ในส่วนของจังหวัดสุรินทร์นั้น ทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของการผลิตสินค้าของชุมชนปราสาทขอม ก็ควรอาศัยปราสาทขอมเป็นฐานแนวคิดในการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย ดังนั้น ในการพัฒนาผลิตภัณฑท์ปราสาทขอมนั้น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑท์ที่มีปราสาทขอมซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานคติทางความคิด โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลิตภัณฑท์ เพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนวัฒนธรรมปราสาทขอม โดยแบ่งสินค้าใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) **ตราสัญลักษณ์สินค้า**: ตราสัญลักษณ์สินค้าหรือโลโก้ (Logo) ของแต่ละชุมชนปราสาท โดยมีลวดลายจากปราสาทขอม ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมนำมาออกแบบเป็นตราสัญลักษณ์ โดยคำนึงถึงความโดดเด่น และมีกลิ่นอายของอารยธรรมขอม ช่วยทำให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว (๒) **กล่องบรรจุผลิตภัณฑท์ผ้าไหม**: จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมจำนวนมาก มีลวดลายที่หลากหลาย สอดคล้องกับ **เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย**^๔ และคณะ ที่ได้ศึกษา เรื่อง “จิตกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีสันผ้าไหมทอมือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบลวดลายผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์ มีรูปแบบการสร้างลวดลายอยู่ ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย ๑) ลวดลายโครงสร้าง

^๓ พระครูวัชรสุวรรณาท และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การผลิตภัณฑท์ท้องถิ่น: คุณค่าอัตลักษณ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น” รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒, หน้า ข.

^๔ เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย และคณะ. “จิตกรรมร่วมสมัยจากลวดลายสีสันผ้าไหมทอมือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจังหวัดสุรินทร์” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒, ๒๐๑๗ : ๑๒๙-๑๔๐.

ใช้เทคนิคการทอแบบขัดลายออกมาเป็นทัศนธาตุ เป็นลายจุด ลายเส้น ลายตารางสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ลายตารางสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ๒) ลายมัดหมี่ ใช้เทคนิคการสร้างลายด้วยมัด เป็นลายเส้น เป็นลายเส้นตั้งผสานเส้น เป็นลายรูปร่างขนมเปียกปูน ลายเส้นอิสระ และลายเส้นสร้างสรรค์ที่แสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม ส่วนสีสันทอมือของมี ๖ ลักษณะ คือ ความเข้มของสี ๑) การใช้สีเอกรงค์ ได้แก่ ลายขอ ลายกุญแจ การใช้สีส่วนร่วม ได้แก่ ลายโฮล ลายช้าง ๒) การใช้สีกลมกลืน ได้แก่ ลายก้านแหง ลายโคม ๓) การใช้สีเลื่อมพราย ได้แก่ ลายกะเอ็ด ๔) การใช้จุดเด่นจากสี ได้แก่ ลายไก่ ๕) และ ๖) การใช้สีขัดกัน ได้แก่ ลายแมงมุม ลายนกยูง ลายม้า จากประเด็นดังกล่าวนี้เอง จังหวัดสุรินทร์ จึงได้ประกาศให้ลายผ้าไหมประจำจังหวัดจำนวน ๗ ลาย แต่เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีการผลิตเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงไม่เป็นจุดสนใจให้กับท่องเที่ยวเท่าที่ควร คือ กล่องบรรจุภัณฑ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหมประจำชุมชนปราสาทขอม ๔ ชุมชน โดยใช้ฐานคติทางวัฒนธรรมคือ องค์ปราสาทขอม เป็นต้นแบบการออกแบบ และ (๓) *แก้วน้ำลายปราสาทขอม*: สินค้าหนึ่งที่ยังไม่มีการวางขายตามร้านตลาดในชุมชนปราสาทขอม และร้านขายของที่ระลึกในจังหวัดสุรินทร์ นั่นคือ แก้วน้ำใส่แต่มีลวดลายปราสาทขอม ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนที่ทรงคุณค่า คู่ควรแก่การอนุรักษ์ และการสืบสานพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (๓.๑) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทขอมศิขรมุมิ*: ใช้รูปร่างอัสราถอดอกบัวพร้อมนกแก้วที่มีปรากฏในองค์ปราสาทมาเป็นลวดลายประดับแก้วน้ำ และลายเส้นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๒) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทช่างปี*: ใช้ลายเส้นปราสาทช่างปี และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ (๓.๓) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทภูมิโปน*: ใช้ลายเส้นของดอกผักกูดที่เป็นลายขอมโบราณที่ปรากฏในหน้าบ้านทางเข้าองค์ปราสาทภูมิโปนและชุมชนประตู่ พร้อมด้วยตราลายเส้นสีทองเป็นตราสัญลักษณ์ และกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ และ (๓.๔) *แก้วน้ำลายเส้นปราสาทตาเมือน*: ใช้ลายเส้นของปราสาทตาเมือนธมเป็นสัญลักษณ์ และตราลายเส้นสีทองเข้มเป็นตราสัญลักษณ์ พร้อมกล่องบรรจุผลิตภัณฑ์

ดังที่กล่าวมาการผลิตสินค้าหรือสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ก็เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชนฐานรากปราสาทขอมมี และเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานของทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ชุมชนฐานรากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ก็ควรสร้างเครือข่ายการผลิตสินค้าของชุมชน ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อดีและข้อด้อย เพื่อนำมาพัฒนาและต่อยอดขยายผลให้กับชุมชนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ **พระครูสุจิตกิตติวัฒน์ และคณะ** ที่ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี” ซึ่งได้กล่าวว่า การสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพุทธโดยใช้ภูมิปัญญาพบว่า มีการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนขึ้นมาใหม่ร่วมกับภาคีเครือข่าย (กลุ่มผู้ประกอบการอัญมณี) เช่น เครื่องประดับกำไลข้อมือ แหวน ต่างหู จี้ และการนำผลิตภัณฑ์เดิมที่เป็นที่นิยมมาดัดแปลง

ใหม่ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น เช่น กระเป่าถือ กล่องใส่แว่นตา นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพุทธ ก่อให้เกิดความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปแบบใหม่ ๆ ของวิสาหกิจชุมชนมาก เพราะเป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในท้องถิ่น เป็นงานฝีมือของชาวบ้านที่มีความปราณีต ละเอียดและ สวยงาม^๕ และคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย

๕.๒.๓ การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัด สุรินทร์

การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น เป็นการนำเอาทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนรอบปราสาทขอมมาสร้างกิจกรรมหรือ การท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมใน จังหวัดสุรินทร์นั้นมีความเป็นอัตลักษณ์เอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสามารถนำมาสร้างและส่งเสริม รูปแบบการท่องเที่ยวได้ การนำเอาทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมาพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว นี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์เอกลักษณ์เฉพาะชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ **พระมหาดุง ศักดิ์ เสสบุญโญ**^๖ ศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ในล้านนา” ที่ได้กล่าวว่า รูปแบบการใช้นวัตกรรมทางศิลปะ คือ การนำเอาอัตลักษณ์เอกลักษณ์ของ ชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น มีความหลากหลายในรูปแบบการ ท่องเที่ยว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรสนิยมหรือความชอบของนักท่องเที่ยวว่าจะชอบทัศนศาสตร์ไปท่องเที่ยว แบบไหน ซึ่งสอดคล้องกับ **ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ** ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษา ประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้” ซึ่งพบว่า แหล่งท่องเที่ยว ในเขตภาคอีสานตอนใต้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันของนักท่องเที่ยวทั่วไป มีความเชื่อมโยงกับศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนา มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับองค์ประกอบ ของศาสนา คือ พระพุทธรูปหรือรูปเคารพ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน และศาสนพิธีกรรม ด้านวัฒนธรรม มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเพณีของวัฒนธรรม คือ วัตถุประสงค์ วัฒนธรรมทางวัตถุ คติธรรม วัฒนธรรมเป็นหลักการดำเนินชีวิต เนติธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับกับ กฎหมาย และสัทธรรม วัฒนธรรมมารยาททางสังคม^๗

^๕ พระครูสุจิตตติวัฒน์ และคณะ. “นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเสื้อบ้านท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒, หน้า ข.

^๖ พระมหาดุงศักดิ์ เสสบุญโญ, “นวัตกรรมการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาใน ล้านนา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ก.

^๗ ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ, “การศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและ วัฒนธรรมในอีสานใต้”. **รายงานการวิจัย**, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ข.

ดังนั้น จากข้อค้นพบในการวิจัยเพื่อการพัฒนา รูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์นั้น ในแต่ละชุมชนปราสาทขอมทั้ง ๔ แห่งแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ ๓.๑) รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนปราสาทขอม: (๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism)-CBT ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๑) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ: มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย *ซีอปปิงตลาดชุมชน แวะซื้อกาละแม* : ของฝากขึ้นชื่อจากอำเภอศีขรภูมิ และของอร่อยแห่งจังหวัดสุรินทร์ *แวะชิม ผักกาดหวาน...ตำนานการเกษตรสู่คำขวัญจังหวัดสุรินทร์* : หัวผักกาด หรือ หัวไชโป้ว คือพืชพื้นเมือง ของเอเชีย *เที่ยวตลาดนักรักศีขรภูมิ* : เลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์จากแหล่งชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP กลุ่มเครือข่ายองค์กรสตรี กลุ่มสมาชิกและกลุ่มเครือข่ายโคกหนองนาในพื้นที่อำเภอศีขรภูมิ และ *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ* : นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ๒) ชุมชนปราสาทข่าปี: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๗ ประกอบด้วย *สืบสานตำนานงานปั้นหม้อ* กิจกรรมปั้นหม้อที่สืบทอดมาแต่โบราณ ร่วมชมการสาธิตวิธีการปั้นหม้อและทดลองปั้นรูปแบบต่าง ๆ เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อ สนุกสนาน และตื่นตากับการปั้นหม้อในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการสอนทั้งการปั้นด้วยเครื่องและปั้นด้วยมือ *เตาโบราณบ้านข่าปี* กิจกรรมเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ ที่ถูกค้นพบในบริเวณชุมชนข่าปี ชมเตาเผาแบบโบราณ และวิธีการเผาเครื่องปั้นดินเผา โดยเตาเผานี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้รู้ว่าบริเวณนี้เป็นบริเวณของข่าปีในสมัยโบราณ *อันซอมสะเล็กโดงจองใจ* : อันซอมสะเล็กโดงจองใจ หรือข้าวต้มมัดใบมะพร้าว เป็นชื่อขนมโบราณที่ใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ เรียนรู้วิถีชุมชน *หลุมนี้มีรักพักใจ*: หลุมนี้มีรักพักใจ เป็นกิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิธีการทำขนมครบสูตรโบราณ และขนมครกแบบใหม่เป็นหน้าต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก มัน เป็น *ประดิษฐ์เตยหอม ผูกรักปั้นใจ*: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำดอกไม้จากใบเตยในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถ ยืดอายุและความหอมของใบเตยได้ *ฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์* : รูปแบบกิจกรรมนี้เป็นรูปแบบฐานแปรรูปข้าวอินทรีย์ *เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น*: นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสเข้าพัก ณ โฮมสเตย์ ของชาวบ้าน จะได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตชุมชน ตั้งแต่ภาคเช้าตรู่ด้วยการลุกทำบุญตักบาตรเช้า ๓) ชุมชนปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ๖ รูปแบบ ประกอบด้วย *ปั่นใจให้ภูมิโปน* : โปรแกรมปั่นจักรยานเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสิ่งปลูกสร้าง สิ่งแวดล้อม และหลักภูมิศาสตร์ต่าง ๆ สัมผัสวิถีชุมชนและ *นายล่ออังก่อกระโอบ*: แปลว่า ข้าวสวยและข้าวสารหอม เป็นกิจกรรมสาธิตการทำข้าวและหุงข้าวแบบโบราณพร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของชุมชนภูมิโปน *หัตถกรรมสวยด้วยมือคุณ*: โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการทำพวงกุญแจและกระเป๋าตลอดโลกร้อนด้วยมือคุณเอง โดยวัสดุที่นำมาใช้ คือ ผ้าไหมและเศษผ้าไหมมาจากการตัดเสื้อเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม *น้ำพริกถ้วยใหม่สดในกว่าเดิม* : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน สนุกสนานกับการตำน้ำพริกแบบโบราณด้วยครกใหญ่ที่ทำจาก (ตะแบก)

แบบสองคนตำหรือสามคนตำ สามารถเลือกได้ว่าจะเรียนรู้วิธีการทำน้ำพริกต่าง รูปแบบการท่องเที่ยว ที่ ฟาร์มน้องสะอื้น :โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน เรียนรู้วิถีการเลี้ยงกบ จักสานสำราญใจ: กิจกรรมเรียนรู้วิถีชุมชน (๓) สวนจินจู : โปรแกรมเรียนรู้วิถีชุมชน กิจกรรมสับลูกตาลเนียงค้อฮม : เข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ๔) ชุมชนปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย การท่องเที่ยวตลาดนัด ๒ ประเทศ-ไทย/กัมพูชา รูปแบบกิจกรรมขับรถแรลลี่ชมวิถีชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน: รูปแบบโครงการยุวมัคคุเทศก์ และ รูปแบบกิจกรรมเข้าที่พักโฮมสเตย์อันอบอุ่น ณ ชุมชนปราสาทตาเมือน (๒) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน ๔ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย ไหว้ปราสาทตำนานพันปี และ สืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ : กิจกรรมนี้จัดขึ้นในทุกวันเสาร์ ๒) ปราสาทช่างปี: มีรูปแบบกิจกรรม แบบ ๔ ประกอบด้วย ต่อมนต์ศิลา วัตถุโบราณตำนานหลัง หม่อมสาวร่วมรักปักษะนา และ วีรชาวัสารถำนานเจียงแป้ย: ๓) ปราสาทภูมิโปน: มีรูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย สืบสานตำนานพันปี ประเพณี“ปะอ็อกเป็รียะแค ลำเจียก มัดใจ ชมแสง สี เสียงตำนานเนียงเด้าะทม ๔) ปราสาทตาเมือน: มีรูปแบบกิจกรรม เยี่ยมชมปราสาทตาเมือน พระศิวะ (พระอิศวร) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู และ ร่วมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทตาเมือน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยและชาวกัมพูชา การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ มุ่งเน้นพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยใช้ปราสาทขอมที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็นฐานของการจัดการท่องเที่ยว และแต่ละชุมชนได้กำหนดให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในเชิงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับข้าวขวัญ คุณวุฒิ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการตลาดการท่องเที่ยวของนครชัยบุรีนทร์”ว่า มีการมุ่งเน้นพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามอารยธรรมขอม มีรูปแบบร้านอาหาร ที่พักที่หลากหลาย ด้านโอกาส เทคโนโลยี มีการพัฒนามากขึ้น มีโอกาสสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างจังหวัดและรัฐบาลมีโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และนอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวเทศกาล กิจกรรม ประเพณีต่าง ๆ มีประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน คือ ประเทศกัมพูชา สอดคล้องกับข้อมูลการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านข้างในอีสานใต้ ของสมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ^๕ ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นของวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาได้

^๕ สมาพร คล้ายวิเชียรและคณะ, แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านข้างในอีสานใต้, กรุงเทพมหานคร: รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐, หน้า ข.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยขอเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

๑) **ภาครัฐ:** นโยบายเกี่ยวกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ สำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นกรอบกำหนดแนวนโยบายในการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยอาศัยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมอันมีชุมชนปราสาทขอมเป็นฐาน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการและองค์ความรู้เรื่องปราสาทขอม การกำหนดนโยบายในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ปราสาทขอม อันจะนำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโตได้ด้วยแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

๒) **ภาคคณะสงฆ์:** คณะสงฆ์ไทยภายใต้มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุด และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ ควรออกกฎ ระเบียบที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนฐานรากที่ตั้งอยู่รอบปราสาทขอม ทั้งนี้เพื่อสืบสานและต่อยอดพัฒนาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ก้าวพัฒนาไปสู่ความเป็นต้นแบบแห่งสังคมที่เจริญมีอารยธรรมอันทรงคุณค่าของตนเองพัฒนาเพื่อให้ก้าวหน้า แต่ไม่ลืมหลังฐานรากที่ยั่งยืนอย่างมั่นคง

๓) **ภาคประชาชน:** ภาคประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนรอบปราสาทขอม ในทุกภาคส่วน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอและระดับจังหวัด รวมทั้งในระดับประเทศในที่สุด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยขอเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ไว้ดังนี้

๑) **ภาครัฐ :** ภาครัฐควรทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “บวร” คือ “บ้าน-วัด-หน่วยงานรัฐ” เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชุมชนปราสาทขอม และควรออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้พื้มีในบริเวณชุมชนปราสาทขอม ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และใกล้เคียง

๒) ภาคคณะสงฆ์ : คณะสงฆ์ไทยภายใต้มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุด และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ ควรออกประเมินและกำกับติดตามวัดที่ตั้งอยู่ใกล้กับโบราณสถานปราสาทขอมว่า ได้ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมมากน้อยเพียงไร และควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, กรมศิลปากร มาสร้างความเข้าใจกับคณะสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่โบราณสถานปราสาทขอม ทั้งนี้เพื่อสร้างองค์ความรู้ และป้องกันเหตุอันไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้น จากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของพระสงฆ์และชุมชนรอบองค์ปราสาท

๓) ภาคประชาชน: แต่ละพื้นที่ของชุมชนปราสาทขอม สามารถพัฒนาสินค้าที่ผลิตขึ้นโดยชุมชน และคนของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อยอดและสร้างคุณค่าเพิ่มจากสิ่งที่มีชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ และเข้มแข็งโดยมีปราสาทขอมเป็นฐานในการเชื่อมโยง รวมทั้งนำไปสร้างเป็นการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในรูปแบบต่าง ๆ

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้เป็นการพัฒนาด้านการสร้างองค์ความรู้ในด้านการวิจัย และเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิชาการ ผู้วิจัยยังเห็นว่าประเด็นอื่น ๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็น “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” และหากมีการศึกษาต่อยอด เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และเป็นการสร้างองค์ความรู้ส่งคืนให้กับท้องถิ่น ซึ่งเป็นชุมชนฐานรากในจังหวัดสุรินทร์ และภูมิภาคใกล้เคียง ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางและประเด็นหัวข้อสำหรับการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๑) การวิจัยและพัฒนาสินค้าในเส้นทางอารยธรรมขอมตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก “นครชัยบุรีรินทร์”
- ๒) การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวในเส้นทางอารยธรรมขอมตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก “นครชัยบุรีรินทร์”
- ๓) การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมตามเส้นทางราชมรรคา: ไทย-กัมพูชา

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรวรรณ สังขกร. การท่องเที่ยววัฒนธรรมกับวิถีไทย. เชียงใหม่: การอบรมการพัฒนาความร่วมมือ
ระหว่างผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทาง P3A สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

จารุวรรณ พึ่งเทียร. พุทธศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เชษฐ ติงสฺยชฺสี. ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส,
๒๕๖๐.

ดรชนี เอมพันธ์. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเอกสารชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการ
จัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
๒๕๕๘.

ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟิค
ดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๕๔.

นันทสาร สีสลับ และคณะ. “ภูมิปัญญาไทย”. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เล่ม ๒๓, ๒๕๔๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,
๒๕๔๑.

บรรณ สวันตร์จณี. พงศาวดารเมืองสุรินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม,
๒๕๕๓.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพรส แอนด์ ดี
ไซด์ จำกัด, ๒๕๔๙.

บุญเลิศ ตังจิตวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา. การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๗.

ประเวศ วะสี. **ชุมชนเข้มแข็ง: ทูทางสังคมของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม
ธนาคารออมสิน, ๒๕๔๒.

_____. **ประชาคมตำบล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. **แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๑.

ภภาพล จันทรวัฒน์กุล. **๓๐ ปราสาทขอมในเมืองพระนคร**. นนทบุรี: เมืองโบราณ, ๒๕๖๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารจัดการชุมชนการศึกษา,
หน่วยที่ ๘-๑๕**, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาวิทยาการจัดการ,
๒๕๕๔.

เลิศ จิตตั้งวัฒนา. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร
จำกัด, ๒๕๕๑.

ศิริพร สุเมธรัตน์. **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
๒๕๕๔.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๗.

สมเกียรติ โล่เพชรรัตน์. **พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยกับปฏิมากรรมใน
พระพุทธรูป**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ๒๕๔๙.

สันติ เล็กสุขุม. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการ
พัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. **เส้นทางมรดกล้ำค่าจังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์: สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ๒๕๕๖.

สำนักงานปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลศีขรภูมิ. **เอกสารอันล้ำค่า แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๑-
๒๕๖๕) เทศบาลตำบลศีขรภูมิ**. สุรินทร์: เทศบาลตำบลศีขรภูมิ, ๒๕๖๒.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์. **OTOP นวัตกรรม จังหวัดสุรินทร์ “แอ่งเล็ก เช็คอิน” @ สุรินทร์**.
สุรินทร์: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์, ๒๕๖๓.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. **ชุมชนคุณธรรมน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อน
ด้วยพลังบวร บ้านภูมิโปน**. สุรินทร์: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, มปป.

สำราญ ผลดี. **ไทยศึกษา Thai Study**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สุพร ประเสริฐราชกิจ. **รวมประวัติและสัญลักษณ์ ๗๖ จังหวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: รวม
สาส์น (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๓๗.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. **ศิลปะขอมเล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, ๒๕๓๓.

_____. **ประวัติเมืองพระนครของขอม**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เศศ พรินทร์เต็ง เซ็นเตอร์, ๒๕๔๓.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). **องค์ความรู้ด้าน
มรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมอีสานใต้ เพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพื้นที่พิเศษ ๒ (อพท.๒), ม.ป.ป.

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. **หลักการวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อัษฎางค์ ชมดี. **ร้อยเรื่อง เมืองสุรินทร์ (มัลย์ ๒)**. สุรินทร์: สำนักพิมพ์สุรินทร์สโมสร, ๒๕๕๒.

อานันท์ กาญจนพันธ์. **มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ชาวบ้านไทย**. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐.

๑.๒.๒ วารสาร

เกษราภรณ์ สุพรรณผ่าย และคณะ. “จิตกรรรมร่วมสมัยจากกลดลายสีเส้นผ้าไหมทอมือกลุ่มชาติพันธุ์ไทย
เขมรจังหวัดสุรินทร์”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์**.
ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๒๙-๑๓๐.

ดาเรศ ชูยก. “ทุนทางสังคมกับนักพัฒนา”. **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๘ ประจำเดือน
สิงหาคม, ๒๕๔๘: ๑๑.

ไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก, **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๑๖,
(มกราคม-ธันวาคม): บทคัดย่อ.

นุชนารถ รัตนสูงศักดิ์ชัย. “กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. **วารสารมนุษยศาสตร์**. ปีที่ ๑๘
ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔: ๓๒.

ปิ่นณพงศ์ วงศ์ราศี. “ทุนทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนา
ท้องถิ่น”. **วารสารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน)
๒๕๕๙: ๑๐๒-๑๐๓.

ไมตรี อินทร์ริยะ. “ทุนทางสังคม”. **วารสารนาคบุตรปริทรรศน์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม),
๒๕๖๐: ๒๑.

สมใจ อินทานนท์ และคณะ, “การจัดการโลจิสติกส์และการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้าง
จังหวัดสุรินทร์”. **วารสารช่อพะยอม**. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๙๙.

สุรียา คลังฤทธิ์. “อัตลักษณ์ภูมิปัญญาสวดสายผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเมืองสุรินทร์”. **วารสาร ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๒: ๑๒๗-๑๓๖.

อภิชาติ พรเจริญกิจกุล. “การพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือตามแนวคิด เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านประทุน ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์”. **วารสารการบริการปกครอง (Governance Journal)**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๓๓.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

กมล บุญเขต และคณะ. การสร้างทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านความ หลากหลายทางชาติพันธุ์. **รายงานการวิจัย**. เพชรบูรณ์: สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗.

ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ. นวัตกรรม: การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรม ทางพระพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอีสานตอนใต้. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัด สุรินทร์. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. การศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____. คุณค่าและวัฒนธรรม: การใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว จังหวัดสุรินทร์. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ทองแดง พุทธเกตุ และคณะ. การศึกษาเชิงสำรวจลักษณะและอิทธิพลความเชื่อประเพณีศิลปกรรม ปราสาทขอมในจังหวัดอุบลราชธานี. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

เทพประวิณ จันทร์แรง. ศึกษาภาพและการอนุรักษ์โบราณสถานที่ยปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

- ประการ แก้วรณนา และคณะ. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาร้าข้ามปี ต.หนองบัวน้อย อ.หนองหาน จ.อุดรธานี. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๙.
- พระครูสุจิตกิตติวัฒน์ และคณะ. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.
- พระครูวัชรสุวรรณาท และคณะ. การผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น: คุณค่าอัตลักษณ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วย วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, และคณะ. ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมในสมัยลพบุรี. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระมหาถนอม อานนโท และคณะ. คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาผดุงศักดิ์ เสสปัญโญ, นวัตกรรมการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาใน ล้านนา. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ. สันติสุขเริ่มต้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้าง สันติสุขภาคเหนือของประเทศไทย. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาสุทิพย์ อากาศโร และคณะ. รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร, **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระศรีวิสุทธิคุณ และคณะ. พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและ ความสัมพันธ์ทางสังคม. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พัชรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล และคณะ. โครงการวิจัยรูปแบบการให้บริการนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ จำหน่ายของที่ระลึกในอีสานใต้. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สนับสนุนโดยสำนักงาน กองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐.

พูนทรัพย์ สวณเมืองตุลาพันธ์ และคณะ. รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัด สุรินทร์และร้อยเอ็ด. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , ๒๕๕๔.

สมบัติ ประจัญคานต์. ออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายเรขศิลป์จากผังพื้นของปราสาทขอมในเขตอีสานใต้ ประเทศไทย. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๗.

สมาพร คล้ายวิเชียรและคณะ. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้.

กรุงเทพมหานคร: **รายงานการวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

สุวารีย์ ศรีบุญ และคณะ. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวชายแดนลุ่มน้ำเหือง-โขง: กรณีศึกษาแก่งคุดคู้ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. **รายงานการวิจัย**. เลย: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๘.

๑.๒.๔ สารสนเทศเวิลด์ไวด์เว็บ (world Wide Web)

คติการสร้างปราสาทขอม. (ออนไลน์) แหล่งที่มา:

<<https://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology/ปราสาทขอมในประเทศไทย-๐>> , ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓.

ปราสาทขอม. (ออนไลน์) แหล่งที่มา <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ๒๖ เมษายน ๒๕๖๒.

ปราสาทขอม. (ออนไลน์) แหล่งที่มา <<http://daowareesukawong.blogspot.com>>, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

กุลจิรา มั่นจิตร. รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

จันจิรา กองแก้ว. ผู้ประกอบการผ้าไหม ชุมชนช้างปี. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

จิตาภา งามเมืองปัก. กลุ่มสัมมาชีพกาลละแม. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

จิรายุ ทรัพย์สิน. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

สัมภาษณ์, ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔.

เฉลิมชัย โสมยา. เจ้าหน้าที่ดูแลจากกรมศิลปากร หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย.

สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

เฉลียว ปิ่นเพชร. ปราชญ์ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ขอบ สร้อยจิตร. การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ณัชชา นิวแมน. กลุ่มสมุนไพร. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ทอด มันผล. ประธาน OTOP นวัตวิถี. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

นวนลรา ทองหล่อ. ชาวชุมชนข้างปี่. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

นิคม ลนขุนทด. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

สัมภาษณ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ประกอบ กล้าครบ. ผู้ประกอบการขายขนมครก ชุมชนข้างปี่. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ประดิษฐ์ บุญคาน. เจ้าหน้าที่ดูแลจากกรมศิลปากร หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ประสงค์ ทองประ. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์.

สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ปาดิษฐ์สภา กฤษภูมิไถยกุล. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน. สัมภาษณ์ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พงษ์รัตน์ ปัดภัย ผู้ใหญ่บ้านตาตุม. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

_____ . รองประธาน OTOP นวัตวิถี. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์.

สัมภาษณ์, ๒ ธันวาคม ๒๕๖๔

พระครูสุเทพศีลวิบูลย์. เจ้าอาวาสวัดเทพศรีอุดม. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พระประเสริฐ ชวโณ. เจ้าอาวาสวัดปราสาททอง หนองคันนา. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พระปลัดพุทธ ธรรมโพธิ์. รักษาการเจ้าอาวาสวัดปราสาท. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พระมหาเจริญสุข คุณวีโร. เจ้าอาวาสวัดศรีวิหารเจริญ. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พระมหาเสาร์ สีหสุวณฺณปุตโต. เจ้าอาวาสวัดพันชี. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

พระสุภาพ ปญญาโร. วัดข้างปี่. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

เพ็ญศรี ทรงศรี. การแสดงพื้นบ้าน. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ไพฑูรย์ พิณจันทร์พย์. ปราชญ์ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

มยุรี สุวรรณราช. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลตาตุม. สัมภาษณ์ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

วรรณิ แนนทางดี. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง. สัมภาษณ์ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

วันเพ็ญ สำนักนิตย. นักวิชาการศึกษางค์การบริหารส่วนตำบลข้างปี่. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

วาสนา ไชยพรรณนา. วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๓๐ มกราคม ๒๕๖๕.

วีรชัย แขกรมย์. ประธานวิสาหกิจชุมชน. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สมบัติ ประจัญศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

สมบัติ สมัครสมาน. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

สวัตต์ แชมโต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตาตุม. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

सार ศรีเจริญ. ปราชญ์ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

เอกสิทธิ์ สุวินัย. วัฒนธรรมตำบลช่างปี. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๒.ภาษาอังกฤษ

D. Seers. “The Meaning of Developing.” Paper presented at the 11th World Conference of the Society for International Development, Delhi: November 1969.

Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 8th Edition, Oxford University Press, 2010.

PRR. Shinha. “Towards a Definition of Development Communication.” **Paper presented at the Study Seminar and Development Communication.**

Organized by Asian Mass Communication Research and Information Centre, Singapore April 1976.

ภาคผนวก

ภาคผนวก	เรื่อง
ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูล
ภาคผนวก ข	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)
ภาคผนวก ค	เครื่องมือการวิจัย
ภาคผนวก ฅ	รูปภาพการทำวิจัย
ภาคผนวก ง	ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
ภาคผนวก จ	ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย
ภาคผนวก ฉ	ประวัติผู้วิจัย

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลหน่วยงานราชการ

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

เจริญพร หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตอบรับการอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำบประมาณ ๒๕๖๔ ตามสัญญาวิจัยเลขที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ ในแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๔) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทช่วงปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากหน่วยงานท่าน ดังนี้ ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) ขอบความอนุเคราะห์ คณะผู้วิจัยถ่ายภาพโบราณวัตถุที่เนื่องด้วยปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๓) ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบถัดไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ที่ อว๘๐๔๗/ว ๐๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

เจริญพร วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตอบรับการอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามสัญญาวิจัยเลขที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ ในแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๔) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทข่างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากหน่วยงานท่าน ดังนี้ ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๒) ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตอบรับการอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามสัญญาวิจัยเลขที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ ในแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๔) เพื่อศึกษาการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทข่างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากหน่วยงานท่าน ดังนี้ ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๒) ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบถัดไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาวิวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ที่ อว๘๐๔๗/ว ๐๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

เจริญพร พัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตอบรับการอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามสัญญาวิจัยเลขที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ ในแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๔) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทข่างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากหน่วยงานท่าน ดังนี้ ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๒) ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบถัดไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญากวีวัฒน์, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

ที่ อว๘๐๔๗/ว ๐๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐ โทร. ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

เจริญพร ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบตอบรับการอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามสัญญาวิจัยเลขที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ ในแผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์ของแผนงานการวิจัย ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ (๔) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทข่างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากหน่วยงานท่าน ดังนี้ ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และ ๒) ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และพิจารณาให้การอนุเคราะห์สืบต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภวิวัฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงาน: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๘๕, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลชุมชนรอบปราสาท

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ - ๑๔๒๑๐๖

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศีขรภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ และคณะได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามหนังสือสัญญาที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ MCU 800764017 เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์, Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province” โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทช่วงปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยของคณะผู้วิจัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่าน ได้ให้อนุเคราะห์การเก็บข้อมูลการวิจัย แต่คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภินันท์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงานโครงการ: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕

นายนิยม ก้านอินทร์

โทร. ๐๙๕-๐๐๓-๘๒๔๒

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ - ๑๔๒๑๐๖

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลข้างปี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ และคณะได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามหนังสือสัญญาที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ MCU 800764017 เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์, Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province” โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทข้างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยของคณะผู้วิจัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่าน ได้ให้อนุเคราะห์การเก็บข้อมูลการวิจัย แต่คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมาทเพื่อทราบ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภิวัดน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงานโครงการ: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕

นายนิยม ก้านอินทร์ โทร. ๐๙๕-๐๐๓-๘๒๔๒

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ - ๑๔๒๑๐๖

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ และคณะได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามหนังสือสัญญาที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ MCU 800764017 เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์, Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province” โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทช่วงปี ๓) ปราสาททภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยของคณะผู้วิจัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่าน ได้ให้อนุเคราะห์การเก็บข้อมูลการวิจัย แต่คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภินันท์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงานโครงการ: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕

นายนิยม ก้านอินทร์

โทร. ๐๙๕-๐๐๓-๘๒๔๒

ที่ อว ๘๐๔๗/ว๐๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ หมู่ที่ ๘ ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๔๔ - ๑๔๒๑๐๖

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลตาเมียง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบกรอกข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รศ.ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ และคณะได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ตามหนังสือสัญญาที่ ว.๐๑๗/๒๕๖๔ MCU 800764017 เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์, Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province” โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ๑) ปราสาทศีขรภูมิ ๒) ปราสาทช้างปี ๓) ปราสาทภูมิโปน และ ๔) ปราสาทตาเมือน

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยของคณะผู้วิจัย เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่าน ได้ให้อนุเคราะห์การเก็บข้อมูลการวิจัย แต่คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการทำวิจัยสืบต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิริยปัญญาภิวฒน์, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

ผู้ประสานงานโครงการ: ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

โทร. ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕

นายนิยม ก้านอินทร์

โทร. ๐๙๕-๐๐๓-๘๒๔๒

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

แบบฟอร์มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อประกอบการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
(Foundation Economic Development of Prasat Khmer Community in Surin Province)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑) ชุมชนปราสาทศิขรภูมิ

๑. ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายราชัย ดวงใจ	กำนัน	๐๙๗-๓๓๔๓๐๗๔	

๒. ผู้บริหารโบราณสถาน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางสาวพรเพ็ญ บุญญาทิพย์-	ภัณฑารักษ์ ชำนาญการ	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์ / ๐๔๔-๕๑๓๒๗๔	-

๓. กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระปลัดพุทธ ธรรมโพโร	รักษาการเจ้า อาวาส	วัดปราสาท/ ๐๙๘-๑๕๑๓๑๐๐	พระภิกษุ
๒	นายอุทัย สมัครสมาน	-	-	คฤหัสถ์

๔. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตร์ฐามัสญา กฤษภูมิ ไชยกล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	
๒	นางจิตาภา งามเมืองปัก	กลุ่มสัมมาชีพ กาละแม	-	เรียนรู้ดู งาน
๓	นางณัชชา นิวแมน	กลุ่มสมุนไพรม	-	เรียนรู้ดู งาน
๔	นางสาวเพ็ญศรี ทรงศรี	การแสดงพื้นบ้าน		

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตร์ฐามัสถยา กฤษภูมิ ไชยกล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	วิสาหกิจ ชุมชนศูนย์ สุขภาพ แพทย์แผน ไทย
๒	นายประสาน กงจักร	ผู้ประกอบการ	-	
๓	นางพันทิพย์ นุตโร	ผู้ประกอบการ	๐๘๔-๘๓๒๖๕๘๑	

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางปานิตร์ฐามัสถยา กฤษภูมิ ไชยกล	ประธาน	๐๖๕-๔๖๑๖๕๑๖	วิสาหกิจ ชุมชนศูนย์ สุขภาพ แพทย์แผน ไทย
๒	นางสาวเพ็ญศรี ทรงศรี	รองประธาน๑	๐๖๒-๘๒๘๗๕๙๐	
๓	นางสาววารุณี บุญเรือง	รองประธาน๒	๐๖๔-๖๔๑๔๗๙๔	
๔	นางสาวรัศมี บุญเรือง	เลขานุการ	๐๘๗-๙๕๙๑๑๒๒๘	
๕	นางทุเรียน ขวัญเงิน	เหรัญญิก	๐๘๗-๘๗๖๖๕๒๕	
๖	นางณัชชา นิวแมน	ผู้ช่วยเหรัญญิก	๐๘๓-๔๙๕๔๗๔๒	
๗	นางนุชรี เพิ่มทรัพย์	ปฏิคม	๐๙๑-๗๘๗๕๔๘๒	
๘	นางสาวชนิกา สมในใจ	ผู้ช่วยเลขา	๐๖๓-๙๙๒๖๙๘๙	
๙	นางสมศรี ทองศรี	กรรมการ	๐๘๘-๔๗๘๕๘๕๐	
๑๐	นางเวียง เพชรเมืองฟ้า	กรรมการ	๐๘๐-๑๐๕๔๓๘๘	
๑๑	นางเพอะ จันทร์หอม	กรรมการ	-	
๑๒	นางอิง แสงศักดิ์	กรรมการ	๐๘๘-๑๓๔๕๖๓๑	
๑๓	นางเชียร วิศิษฎ์พงศ์	กรรมการ	๐๙๐-๘๙๔๖๙๖๕	
๑๔	นางปราณี ดวงใจ	กรรมการ	๐๙๐-๒๙๖๐๓๐๙	
๑๕	นางสุภากร นามโคตร	กรรมการ	๐๙๐-๒๙๖๐๓๐๙	
๑๖	นางจิตาภา งามเมืองปัก	กรรมการ	๐๙๘-๗๖๒๒๙๑๙	
๑๗	นางเบญจพร ดีทั่ว	กรรมการ	๐๙๘-๗๖๒๒๙๑๙	

๑๘	นางศิวัชญา ศิลากุล	กรรมการ	๐๘๒-๕๙๔๖๙๙๘	
๑๙	นางปิยวรรณ บุญเต็ม	กรรมการ	๐๖๑-๖๔๗๗๖๙๙	
๒๐				

๒) ชุมชนปราสาทช่างปี

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	น.ส.กุลจิรา มั่นจิตร	รองปลัด อบต. ช่างปี	๐๙๙-๑๑๗๙๙๖๕	รักษาการ นายก อบต.

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายเอกสิทธิ์ สุวินัย	วัฒนธรรม ต.ช่าง ปี	๐๘๑-๙๕๕๗๖๙๖	กอง การศึกษา ฯ
๒	น.ส.วันเพ็ญ สำนักนิตย	นักวิชาการศึกษา	๐๖๕-๑๘๖๓๘๗๙	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระสุภาพ ปัญญาโร	พระวัดช่างปี	๐๘๔-๘๒๓๗๗๕๓	พระ
๒	นายไพฑูรย์ พิณีทรัพย์	ปราชญ์ประจำ ตำบล	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	คฤหัสถ์

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน ๔ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายไพฑูรย์ พิณีทรัพย์	ประธาน ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	
๒	ครูเฉลียว ปิ่นเพชร	สมาชิก	๐๘๑-๘๗๘๖๙๖๔	
๓	นवलนรา ทองหล่อ	สมาชิก	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	
๔	พระประกอบชัย สุทธิญาโณ	สมาชิก	-	พระผู้ดูแล และให้

				ความรู้ เกี่ยวกับ วัตถุ โบราณใน วัด
--	--	--	--	---

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางจันจิรา กองแก้ว	-	๐๙๖-๒๔๖๘๘๓๘๑	ผ้าไหม
๒	นายไพฑูรย์ พิณีทรัพย์	-	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	เครื่องปั้นดินเผา
๓	นางนวลนรา ทองหล่อ	-	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	ผ้าไหม
๔	นางประกอบ กล้าครบ	-	๐๙๓-๓๒๗๒๕๕๙	ขนมครก

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางสมพร เซลล์เนอร์	ประธาน	๐๘๔-๘๓๖๐๑๔๑	ผ้าไหม
๒	นายสมบัติ เหล่าจำเริญ	รองประธาน	๐๙๐-๔๕๙๔๙๙๒	ผ้าไหม
๓	น.ส.กัญญิการ์ กองแก้ว	กรรมการ	๐๘๘-๓๕๖๖๓๘๙	ผ้าไหม
๔	นายไพฑูรย์ พิณีทรัพย์	กรรมการ	๐๙๓-๕๖๕๘๘๓๕	ผ้าไหม
๕	นางนวลนรา ทองหล่อ	กรรมการ	๐๙๐-๒๔๖๘๓๖๙	ผ้าไหม
๖	นางสงวนศักดิ์ แสงงาม	กรรมการ	๐๘๙-๙๔๖๙๓๗๗	ผ้าไหม
๗	นายเทิด แสงงาม	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๘	นางเหลือบ สุขวาสนะ	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๙	นางเคลือบ กองแก้ว	สมาชิก	๐๘๕-๗๗๒๒๑๘๔	ผ้าไหม
๑๐	นางพลิน ประสมโสม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๑	นางเตย แสงงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๒	นางพน แสงงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๓	นางขวัญ บุตรดี	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๔	นางละอองดาว ละหุณิล	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๕	นางจรรยา โตะงาม	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๖	นางจันจิรา กองแก้ว	สมาชิก	๐๙๓-๔๒๑๓๘๓๓	ผ้าไหม
๑๗	นางบุญช่วย ฐิติตร	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๑๘	นางประกอบ กล้าครบ	สมาชิก	๐๙๓-๓๒๗๒๕๕๙	ผ้าไหม

๑๙	นายทอง คำอานา	สมาชิก	-	ผ้าไหม
๒๐	นางคลอน วิบูลย์	สมาชิก	-	ผ้าไหม

๓) ชุมชนปราสาทภูมิโปน

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท จำนวน ๑ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	น.ส.มยุรี สุวรรณราช	ปลัด อบต.	๐๔๔-๐๖๐๓๔๖	

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายพงษ์รัตน์ ปัดภัย	ผู้ใหญ่บ้าน	๐๘๗-๒๒๕๖๑๐๔๓	
๒	นายสวัสดิ์ แชมโต	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน	๐๘๑-๒๐๖๘๗๐๘๑	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๒ รูป / ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระครูสุเทพศีลวิบุรณ์	เจ้าอาวาสวัดเทพ ศรีอุดม	-	พระ
๒	นายसार ศรีเจริญ	อาจารย์พิธี พราหมณ์	-	คฤหัสถ์

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายทต มั่นผล	ประธานOTOP นวัตวิถี	๐๘๘-๓๔๒๔๙๗๙	
๒	นางรัตยา จินดาวงศ์	กรรมการ	๐๘๗-๒๔๒๐๐๙๘	
๓	นางสุจิน ยวนจิตร	กรรมการ	๐๘๒-๑๔๔๘๕๕๙	

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายทต มั่นผล	ประธานOTOP นวัตวิถี	๐๘๘-๓๔๒๔๙๗๙	ผ้าไหม
๒	นางรัตยา จินดาวงศ์	กรรมการ	๐๘๗-๒๔๒๐๐๙๘	ผ้าไหม
๓	นางสุจิน ยวนจิตร	กรรมการ	๐๘๒-๑๔๔๘๕๕๙	ผ้าไหม
๔	นางบุษรา ออกούν	กรรมการ	๐๖๑-๐๓๒๐๓๑๙	ผ้าไหม

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทหอม

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายทต มั่นผล	ประธานOTOP นวัตวิถี	๐๘๘-๓๔๒๔๙๗๙	ผ้าไหม
๒	นายพงษ์รัตน์ ปัดภัย	รองประธาน	๐๘๗-๒๕๖๑๐๔๓	ผ้าไหม
๓	นางรัตยา จินดาวงศ์	กรรมการ	๐๘๗-๒๔๒๐๐๙๘	ผ้าไหม
๔	นางรพีพรรณ แก้วเจ้า	กรรมการ	๐๙๒-๙๐๓๔๙๗๕	ผ้าไหม
๕	น.ส.น้องนุช มั่นผล	กรรมการ	๐๖๑-๐๖๒๑๕๘๙	ผ้าไหม
๖	นางสุจิน ยวนจิตร	กรรมการ	๐๘๒-๑๔๔๘๕๕๙	ผ้าไหม
๗	นางประนม ดวงดี	กรรมการ	๐๙๒-๖๐๖๒๙๙๙	ผ้าไหม
๘	นางสมบัติ ยิ่งขึ้น	กรรมการ	๐๘๕-๔๔๓๔๒๒๗	ผ้าไหม
๙	นางบุษรา ออกούν	กรรมการ	๐๖๑-๐๓๒๐๓๑๙	ผ้าไหม
๑๐	นายเจี๊ว แอกทอง	กรรมการ	๐๘๐-๑๕๐๓๑๕๖	ผ้าไหม
๑๑	นายชลการ ราชรักษ์	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๒	นายสวัสดิ์ แซมโต	กรรมการ	๐๘๑-๐๖๘๗๐๘๑	ผ้าไหม
๑๓	นายช่วย แอกทอง	กรรมการ	๐๘๗-๒๕๓๖๒๙๔	ผ้าไหม
๑๔	นายธนะพร มีแก้ว	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๕	นางเสาวนีย์ นุ่มนวลศรี	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๖	นางตุ ขาดิสันติกุล	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๗	นางรี ชาญเขียว	กรรมการ	๐๘๔-๙๘๓๐๘๗๙	ผ้าไหม
๑๘	นางเรื่อน จิตรสะอาด	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๑๙	นางสุศต มั่นผล	กรรมการ	-	ผ้าไหม
๒๐	นางวรรณณา ศรีเจริญ	กรรมการ	๐๘๓-๓๐๓๗๐๑๕	ผ้าไหม

๔) ชุมชนปราสาทตาเมือน

๑.ผู้ปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตปราสาท

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางวรรณณี แนบทางดี	ปลัด อบต.ตา เมียง	๐๘๑-๘๗๗๒๕๗๔	

๒.ผู้บริหารโบราณสถาน จำนวน ๒ ท่าน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายเฉลิมชัย โสมยา	เจ้าหน้าที่ดูแลจาก กรมศิลปากร หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย	๐๘๕-๓๑๔๙๑๒๖	
๒	นายประดิษฐ์ บุญคาน	เจ้าหน้าที่ดูแลจาก กรมศิลปากร หน่วยที่ ๑๐ โคราชพิมาย	-	

๓.กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	พระประเสริฐ ชิวโณ	เจ้าอาวาสวัด ปราสาททอง หนองคันนา	-	พระ
๒	นายวีรชัย แขกรัมย์	ประธานวิสาหกิจ ชุมชน	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	คฤหัสถ์

๔.ผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายสยาม แส่นแก้ว	ผญ.หมู่ที่ ๕	๐๙๓-๕๖๓๖๙๕๒	ผู้แนะนำ ท่องเที่ยว ปราสาท ตาเมื่อน

๕.กลุ่มผู้ประกอบการขายของที่ระลึก ณ โบราณสถาน

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นางจันทร์ทิพย์ แขกรัมย์	บัญชีกลุ่ม	๐๙๘-๙๐๙๙๒๖๕	กล้วยฉาบ
๒	นางกานสดา สุขจิตร	กรรมการ	-	ไส้กรอก
๓	นางหนูเล็ก สุดตา	กรรมการ	-	ตะกร้า เชือกฟาง
๔	นางพะยอม หาญนีก	เลขากลุ่ม	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	ขนมไทย

๖.กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รอบปราสาทขอม

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ที่อยู่/เบอร์โทร	หมายเหตุ
๑	นายวีรชัย แขกรัมย์	ประธานวิสาหกิจ ชุมชนเกษตร อินทรีย์	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	เกษตร อินทรีย์
๒	นายสงวน หาญนีก	รองประธาน	-	
๓	นางจันทร์ทิพย์ แขกรัมย์	บัญชีกลุ่ม	๐๙๘-๙๐๙๙๒๖๕	
๔	นางพะยอม หาญนีก	เลขากลุ่ม	๐๘๕-๕๑๖๔๒๙๓	
๕	นางสีดา แขกรัมย์	กรรมการ	๐๙๕-๘๙๗๒๕๔๓	
๖	นางหนูเล็ก สุดตา	กรรมการ	-	
๗	นางสุลาวัลย์ โคตรบุปผา	กรรมการ	-	
๘	นางอุทน์ เชื่อมกลาง	กรรมการ	-	
๙	นายนงลักษณ์ ศรีเพชร	กรรมการ	-	
๑๐	นางสาวมवल โพธิ์แก้ว	สมาชิก	-	
๑๑	นายทำนอง เชื่อมกลาง	สมาชิก	-	
๑๒	นายวันชัย เปรียบนาบ	สมาชิก	-	
๑๓	นางหอม พริ้งเพราะ	สมาชิก	-	
๑๔	นายจิตร อัมปมาต	สมาชิก	-	

๑๕	นางฉลวย มงคล	สมาชิก	-	
๑๖	นายทอง เสาเกลียว	สมาชิก	-	
๑๗	นายสนุก สมบูรณ์	สมาชิก	-	
๑๘	นางพิมพ์ กิรัมย์	สมาชิก	-	
๑๙	นางประกายแก้ว ปะจะภูโต	สมาชิก	๐๘๒-๘๖๘๔๗๗๓	
๒๐	นางระเบียบ ต่อแก้ว	สมาชิก	-	

ภาคผนวก ค

เครื่องมือวิจัย

โครงการย่อย ๒ เรื่อง

การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๑	นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม พัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยว
แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๒	ผู้ประกอบการท่องเที่ยว, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๓	กลุ่มนักท่องเที่ยว

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๑

(สัมภาษณ์กลุ่ม: นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม พัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยว)

เพื่อการวิจัย เรื่อง การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท
ขอมในจังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

(ส่วนผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกการสัมภาษณ์)

ชื่อ-นามสกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....

สถานที่ในการทำงานปัจจุบัน.....

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่สัมภาษณ์

๑. ประเด็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

- ๑.๑ แนวคิดเรื่องนี้มีความเป็นมาอย่างไร
- ๑.๒ คำจำกัดความเรื่องนี้ควรเป็นเช่นไร
- ๑.๓ หลักการสำคัญของเรื่องนี้มีอย่างไรบ้าง
- ๑.๔ ประเภทของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องปราสาทขอมนี้มีอะไรบ้าง
- ๑.๕ หากจะศึกษาในเรื่องนี้ควรจะศึกษาในประเด็นใดบ้าง
- ๑.๖ ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านใดบ้าง

๒. ประเด็นการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

- ๒.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องรูปแบบสินค้าจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นเช่นไร
- ๒.๒ คำจำกัดความของการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมควรเป็นเช่นไร
- ๒.๓ ผู้ที่คิดเรื่องนี้ เขามีหลักการสำคัญอย่างไรบ้าง
- ๒.๔ ประเภทของสินค้าจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง
- ๒.๕ รูปแบบการพัฒนาสินค้าจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ควรมีวิธีการไหนบ้าง
- ๒.๖ การพัฒนาสินค้าจากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีประโยชน์ในด้านใดบ้าง

๓. ประเด็นการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๓.๑ ที่มาของแนวคิดเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นเช่นไร

๓.๒ คำจำกัดความของการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นเช่นไร

๓.๓ ผู้ที่คิดเรื่องนี้ เขามีหลักการสำคัญอย่างไรบ้าง

๓.๔ ประเภทของรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

๓.๕ การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ควรมีรูปแบบไหนบ้าง

๓.๖ การพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีประโยชน์ในด้านใดบ้าง

ตอนที่ ๓ ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะของผู้สัมภาษณ์ (ถ้ามี)

.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้สัมภาษณ์

...../...../.....

(สัมภาษณ์กลุ่ม: ผู้ประกอบการท่องเที่ยว, ผู้จำหน่ายสินค้าที่ระลึก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ของชุมชน
ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์)

เพื่อการวิจัย เรื่อง การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท
ขอมในจังหวัดสุรินทร์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

(ส่วนผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกการสัมภาษณ์)

ชื่อ-นามสกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งงานปัจจุบัน.....

สถานที่ในการทำงานปัจจุบัน.....

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่สัมภาษณ์

๑. ประเด็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๑.๑ ด้านต้นทุนทางสังคม ประกอบด้วย ๔ ด้าน

(๑) ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ และมีความเกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีใครบ้าง

(๒) หน่วยงานที่มีส่วนในการพัฒนาและส่งเสริมชุมชนฐานรากในปราสาทขอมในจังหวัด
สุรินทร์มีอะไรบ้าง

(๓) ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีภูมิปัญญาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เกี่ยวกับ
อารยธรรมขอมมีอะไรบ้าง

(๔) โบราณสถานปราสาทขอมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนฐานรากในด้านใดบ้าง

๑.๒ ทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๔ ด้าน

(๑) คติธรรมที่ปรากฏในชุมชนปราสาทขอมมีอย่างไรบ้างที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของ
ชุมชนฐานราก

(๒) ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักกฎหมาย และ
จารีตประเพณีอันดีงามของคนในชุมชนฐานรากอย่างไรบ้าง

(๓) ชุมชนปราสาทขอมมีวิถีชีวิต และธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นประเพณีอันดีงามของการอยู่
ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในชุมชนฐานรากมีอะไรบ้าง

(๔) โบราณสถาน, โบราณวัตถุหรือโบราณวัตถุที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและศูนย์รวมจิตใจของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง

๒. ประเด็นการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

- ๒.๑ สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง
- ๒.๒ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนมีอะไรบ้าง
- ๒.๓ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีบรรจุภัณฑ์ที่มีคุณภาพและเป็นเอกลักษณ์หรือไม่
- ๒.๔ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีปริมาณเพียงพอต่อนักท่องเที่ยวที่มาเยือนหรือไม่
- ๒.๕ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีคุณภาพและได้มาตรฐานหรือไม่
- ๒.๖ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีศูนย์จำหน่ายที่ชัดเจนสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่
- ๒.๗ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีการรวมกลุ่มของหน่วยงานที่จำหน่ายของที่ระลึกหรือไม่
- ๒.๘ สินค้าในชุมชนปราสาทขอมมีหน่วยงานราชการที่ให้การสนับสนุนการออกแบบและพัฒนาสินค้าอย่างต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร

๓. ประเด็นการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

- ๓.๑ สถาปัตยกรรม, ภูมิสถาปัตยกรรม และโบราณวัตถุที่เป็นสิ่งแสดงความสนใจให้กับท่องเที่ยวในชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง
- ๓.๒ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาและส่งเสริมในด้านใดบ้าง
- ๓.๓ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, ป้ายบอกทาง, ป้ายนิเทศ, มัคคุเทศก์, เว็บไซต์ และสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนปราสาทขอมเป็นอย่างไรบ้าง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาและส่งเสริมสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในด้านใดบ้าง
- ๓.๔ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาและส่งเสริมในด้านใดบ้าง
- ๓.๕ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ควรพัฒนาอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๓ ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะของผู้สัมภาษณ์ (ถ้ามี)

.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้สัมภาษณ์

...../...../.....

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๓
(สัมภาษณ์กลุ่ม: นักท่องเที่ยว)

**เพื่อการวิจัย เรื่อง การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท
ขอมในจังหวัดสุรินทร์**

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

(ส่วนผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกการสัมภาษณ์)

ชื่อ-นามสกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

ที่อยู่/ที่ทำงานปัจจุบัน เลขที่.....บ้าน/หน่วยงาน.....

หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่สัมภาษณ์

คำถาม	โปรดใส่เครื่องหมาย ☒ ลงใน ☐ ที่กำหนดให้ตามความเป็นจริง	
<p>ประเด็นที่ ๑ ด้านต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ แยกออกเป็น ๒ ด้าน คือ</p> <p>๑.๑ ด้านต้นทุนทางสังคม ประกอบด้วย (๑) ทุมนมนุษย์ (๒) ทุมนสถาบัน (๓) ทุมนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และ (๔) ทุมนธรรมชาติ</p> <p>๑.๒ ทู่นทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย (๑) คติธรรม (๒) เนติธรรม (๓) สหธรรม และ (๔) วัตถุธรรม</p>		
๑.๑ ด้านต้นทุนทางสังคม	☐ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีบุคลากรที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์, โบราณคดี และ ศิลปะวัฒนธรรมเป็นอย่างดี	☐ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
	☐ ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอารยธรรมที่เก่าแก่, ทรงคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์	☐ ชุมชนปราสาทขอมเป็นแหล่งสร้างความผูกพันและเป็นตัว เชื่อม คน ใน ชุม ชน ให้มีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม/เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
	☐ ชุมชนปราสาทขอมมีวิถีชีวิตที่	☐ ชุมชนปราสาทขอมมีแนว

๑.๒ ด้านต้นทุนทางวัฒนธรรม	เรียบง่าย และเป็นสังคม คุณธรรมต้นแบบ	ดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติตาม กฎหมายบ้านเมือง และจารีตที่ ดีงามทางสังคมเป็นที่ตั้ง
	☐ ชุมชนปราสาทขอมมีการ วัฒนธรรมในแสดงออกทาง สังคมที่ดีงาม เป็นเอกลักษณ์ และอบอุ่นแต่ผู้มาเยือน	☐ ชุมชนปราสาทขอมมีศาสน วัตถุรูปเคารพ, โบราณสถาน, ศิลปวัตถุที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ของคนในชุมชน
ประเด็นที่ ๒ ด้านการพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์		
	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีความโดดเด่นที่เป็น เอกลักษณ์	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีบรรจุภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และเป็นเอกลักษณ์
	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีความหลากหลาย	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีคุณภาพและมีมาตรฐาน
	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีปริมาณที่เพียงพอต่อ นักท่องเที่ยว	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีแหล่งจำหน่ายที่ชัดเจน
	☐ หน่วยงานที่จำหน่ายของที่ ระลึกมีการรวมกลุ่มที่ชัดเจน	☐ สินค้าของชุมชนปราสาท ขอมมีหน่วยงานราชการให้การ สนับสนุนการออกแบบและ พัฒนาสินค้าอย่างต่อเนื่อง
ประเด็นที่ ๓ ด้านการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ มี ๕ องค์ประกอบ ดังนี้		
๓.๑ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการ ท่องเที่ยว (Attractions)	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีโบราณสถานและหลักฐาน ทางโบราณคดีที่น่าสนใจ	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ หลากหลาย
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีป้ายนิเทศสำหรับแนะนำ สถานที่ที่สวยงามและน่าสนใจ	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีศูนย์จำหน่ายสินค้าที่ ระลึก
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดการด้านภูมิ สถาปัตยกรรมที่สวยงาม, สะอาด และปลอดภัย	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการศูนย์บริการสำหรับ จำหน่ายดอกไม้ ธูปเทียน และ สิ่งสำหรับสักการะ เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่นักท่องเที่ยว

๓.๒ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีศูนย์ประชาสัมพันธ์แต่นักท่องเที่ยว	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีสถานที่จอดรถเพียงพอและเป็นระเบียบ
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมศูนย์บริการอาหาร มีความเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมห้องสุขามีความเพียงพอ, สะอาด และถูกสุขอนามัย
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีที่พักที่มาตรฐาน และเพียงพอแต่นักท่องเที่ยว	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีมาตรฐานในการดูแลด้านความปลอดภัย
๓.๓ ด้านการเข้าถึงสถานที่ (Accessibility)	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีป้ายบอกเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัย	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการบริการรถสาธารณะที่หลากหลาย
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมรถบริการสาธารณะมีความสะดวก, ประหยัด และปลอดภัย	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีพัฒนา Application บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ทันสมัย
๓.๔ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activates)	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีวัตถุโบราณสถานที่น่าสนใจ และเป็นเอกลักษณ์	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เชิงศาสนาที่น่าสนใจ
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ด้านอารยธรรมขอม
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชิงประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Tourism)
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการบูรณาการทำงานจาก	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีหน่วยงานที่รับผิดชอบมี

๓.๕ ด้านการบริหารจัดการ ท่องเที่ยว (Tourism Management)	ทุกภาคส่วน (บวร: บ้าน-วัด- ราชการ)	การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการ ท่องเที่ยวในแหล่งปราสาทขอม อย่างต่อเนื่องทั้งปี
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีเอกสาร หรือป้ายสำหรับ แนะนำคณะกรรมการบริหารที่ ชัดเจน	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีมีคฤเทศก์สำหรับแนะนำ สถานที่ท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ
	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีการเปิดโอกาสให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม	☐ แหล่งโบราณสถานปราสาท ขอมมีงบประมาณในการดูแล จากหน่วยงานราชการอย่าง เพียงพอ

ตอนที่ ๓ ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะของผู้สัมภาษณ์ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้สัมภาษณ์

...../...../.....

ภาคผนวก ข
รูปภาพการทำวิจัย

รูปภาพการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

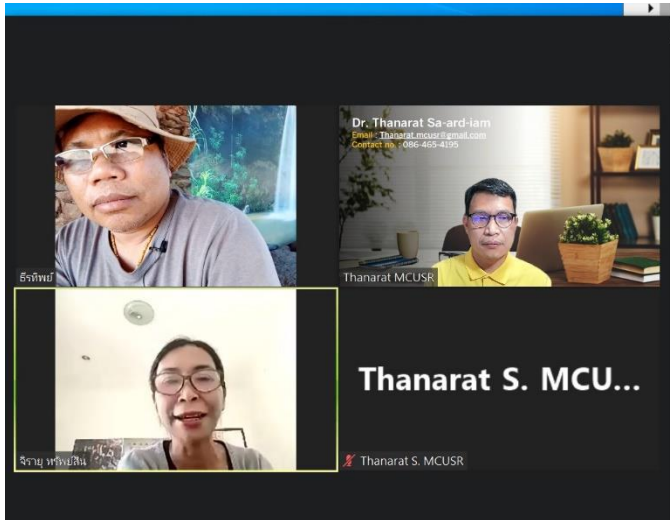
รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ นางสาวพรเพ็ญ บุญญาทิพย์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๓๐ น. ณ ห้องประชุมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์ ตำบลเจนีง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

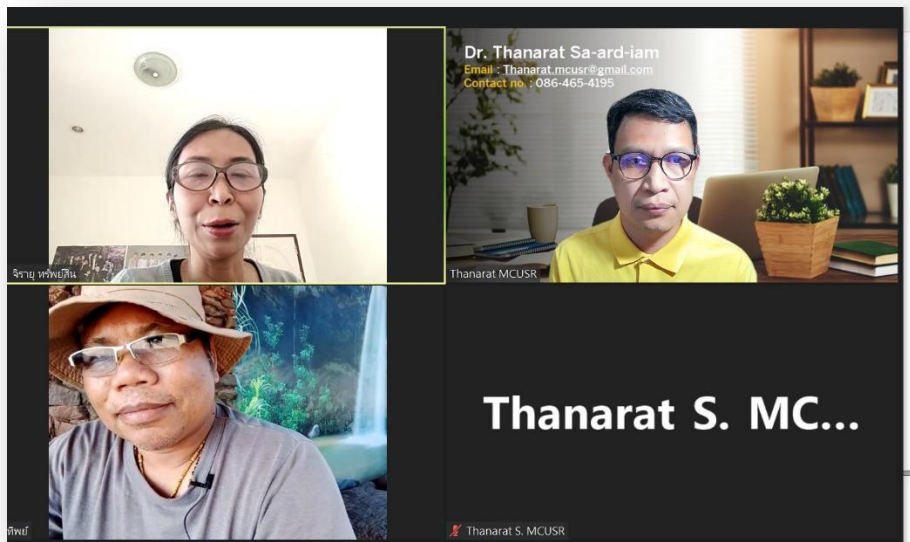
รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม ลนขุนทด ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ จากคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ เวลา ๑๐.๐๐ น. ณ สำนักงานตึกคณบดี คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ชั้น ๕ อาคาร ๓๖

รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและการท่องเที่ยว คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๕.๓๐ น. ด้วยระบบออนไลน์ Zoom Application

(๔) ปณิธานของชุมชนในการบริการทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
 ปัจจุบันคืออย่างไร
 (๕) การพัฒนาชุมชนในการบริการทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ควรมี
 รูปแบบอย่างไร
 (๖) การพัฒนาชุมชนในการบริการทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มี
 ประโยชน์ใดบ้าง
 ๓.ประเด็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
 (๑) แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนอกจากปราสาทขอมมีอะไรบ้าง
 (๒) ใครที่มีผลต่อแหล่งท่องเที่ยวคือใครบ้างบ้างบ้างบ้าง เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบ
 โชน
 (๓) มีผู้ใดในชุมชนที่ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวบ้างหรือไม่ เช่นในชุมชน
 (๔) ชุมชนมีการจัดการด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับปราสาทขอมหรือมีการท่องเที่ยวอย่าง
 ทั่วไป เป็นแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใด
 (๕) ชุมชนมีการจัดทำข้อมูลและแผนการท่องเที่ยวปราสาทขอมในชุมชนหรือไม่
 (๖) ชุมชนมีการประเมินผลเป็นที่เป็นที่พึงพอใจหรือไม่ และเป็นอย่างไรบ้างของแหล่งท่องเที่ยว
 (๗) องค์การใดในชุมชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการท่องเที่ยวของปราสาทขอม
 (๘) ชุมชนมีศูนย์ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่
 (๙) ชุมชนมีมาตรการในการดูแล ด้านความปลอดภัยและด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับปราสาทขอม
 อย่างไร
 (๑๐) ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการหรือจัดการท่องเที่ยวปราสาทขอมในชุมชนของท่าน
 อย่างไร
 ๔.ประเด็นการศึกษากรณีการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม
 ในจังหวัดสุรินทร์

รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์จิรายุ ทรัพย์สิน ผู้เชี่ยวชาญด้านการ
 สร้างเครื่องข่ายการท่องเที่ยว สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ คณะมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๑.๓๐ น.
 ด้วยระบบออนไลน์ Zoom Application

๑. ประเด็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

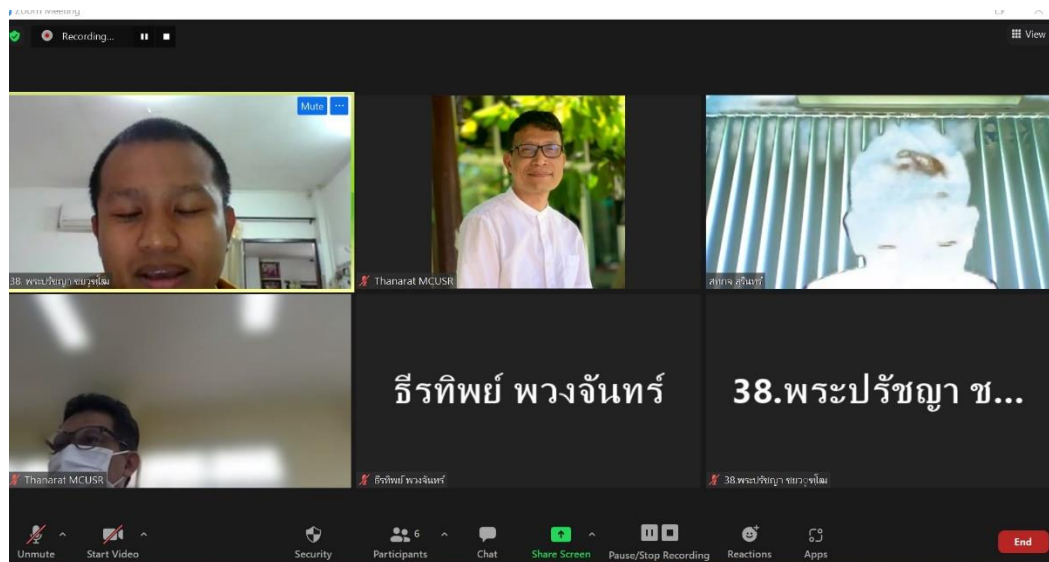
๑.๑ ด้านต้นทุนทางสังคม ประกอบด้วย ๔ ด้าน

- (๑) ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ และมีความเกี่ยวข้องกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีใครบ้าง
- (๒) หน่วยงานที่มีส่วนในการพัฒนาและส่งเสริมชุมชนฐานรากในปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีอะไรบ้าง
- (๓) ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีภูมิปัญญาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เกี่ยวข้องกับอารยธรรมขอมมีอะไรบ้าง
- (๔) โบราณสถานปราสาทขอมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนฐานรากในด้านใดบ้าง

๑.๒ ทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๔ ด้าน

- (๑) คติธรรมที่ปรากฏในชุมชนปราสาทขอมมีอะไรบ้างที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

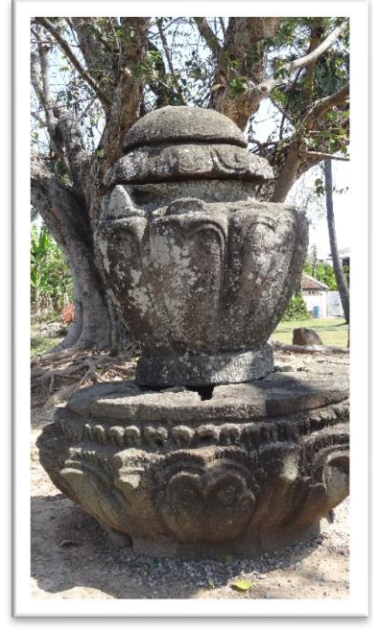
รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยว สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ เวลา ๑๔.๐๐- ๑๕.๓๐ น. ด้วยระบบออนไลน์ Zoom Application

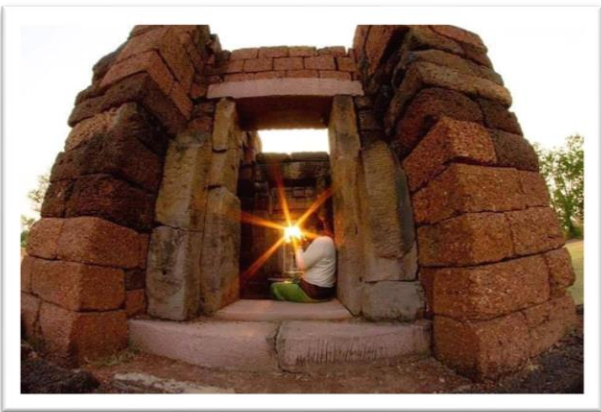
รูปภาพที่ *.* : คณะวิจัยสัมภาษณ์ นายชอบ สร้อยจิตร การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔. ด้วยระบบออนไลน์ Zoom Application

รูปภาพการลงกิจกรรมภาคสนาม

๑. ชุมชนปราสาทขอมศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์

๒.ชุมชนปราสาทขอมช่วงปี อ.ศิขรภูมิ จ.สุรินทร์

๓.ชุมชนปราสาทขอมภูมิโปน อ.สังขะ จ.สุรินทร์

๔.ชุมชนปราสาทขอมตาเมื่อน อ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์

ภาคผนวก ง

ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

๑. ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอม : ปราสาทศิขรภูมิ

ที่	รายการ	ต้นแบบ
๑	ตราสัญลักษณ์สินค้า	
๒	กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	
๓	แก้วน้ำลวดลายปราสาทขอม	 <p>GLASS PREMIUM-SHOP.com FRONT BACK</p> <p>UG-347</p> <p>ขนาดได้ 21.4 x 5 cm 3 cm 1.8 1 1.8 2 3 3 4</p> <p>มีลักษณะเด่นคือลายปราสาทขอมสีทองบนพื้นแก้วใส</p> <p>มีให้เลือกในสีต่างๆตามความต้องการ กรุณาติดต่อสอบถาม</p> <p>กรุณา: 02-012-2222 / 02-012-2222 / 02-012-2222</p>

๒. ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอม : ปราสาทขางปี

ที่	รายการ	ต้นแบบ
๑	ตราสัญลักษณ์สินค้า	
๒	กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	
๓	แก้วน้ำลวดลายปราสาทขอม	

๓. ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอม : ปราสาทภูมิโปน

ที่	รายการ	ต้นแบบ
๑	ตราสัญลักษณ์สินค้า	
๒	กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	
๓	แก้วน้ำลวดลายปราสาทขอม	 <p>UG-347 21.4 x 10.3 cm 1.8</p> <p>GLASS PREMIUM-SHOP.com FRONT BACK</p> <p>มีบริการออกแบบสิ่งพิมพ์และบรรจุภัณฑ์มืออาชีพกว่า 10 ปี มีทีมมืออาชีพคอยบริการลูกค้าแบบ 24 ชั่วโมง</p>

๔.ต้นแบบสินค้าของชุมชนปราสาทขอม : ปราสาทตาเมือน

ที่	รายการ	ต้นแบบ
๑	ตราสัญลักษณ์สินค้า	
๒	กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	
๓	แก้วน้ำลดลายปราสาทขอม	

ผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้ชุดความรู้ (KM) เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศ (Information) เกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาสินค้า และการพัฒนารูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ กับหน่วยงาน ภาครัฐเครือข่ายในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เช่น กรมพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๔ แห่ง สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาในจังหวัดสุรินทร์และโรงเรียนในสังกัด โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบทั้งนี้เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์พันธกิจและเอกลักษณ์ ของมหาวิทยาลัยฯ ในด้านการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาและบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ต่อ สาธารณชน

จำนวนผลงาน:.....๑.....

หน่วยนับ:.....เรื่อง.....

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ :

ชื่อผลลัพธ์: การเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาวิถีพุทธ

ประเภท:

- เชิงปริมาณ
- เชิงคุณภาพ
- เชิงเวลา
- เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

นำหลักการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ไปบูรณาการในการจัดการศึกษาในรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น พุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย พุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยากับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น และนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลชุดความรู้ (KM) ในด้านหลักการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์บทพื้นฐานของต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาพระพุทธศาสนาและการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบโจทย์ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ตามนโยบายของไทยแลนด์ ๔.๐ สืบต่อไป

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ผลกระทบต่อสังคม
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

(๑) นำผลการวิจัยไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ คือ ภาครัฐและภาคเอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีภาระงานเกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการในภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ และใกล้เคียง และสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในหลักการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เช่น กิจกรรมนวัตวิถีชุมชน กิจกรรมยุวมัคคุเทศก์ กิจกรรมชุมชนอุดมปัญญา กิจกรรมปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

(๒) นำผลการวิจัยไปใช้ในหลักการพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยใช้ต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์เป็นแกนกลางในการพัฒนาในทุกกิจกรรมและรูปแบบ เช่น กิจกรรมนวัตวิถีชุมชน กิจกรรมยุวมัคคุเทศก์ กิจกรรมชุมชนอุดมปัญญา กิจกรรมปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑.ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน ๘๐ %)

ชื่อ-นามสกุล	ดร.ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม Dr.Thanarat Sa-ard-iam
วัน เดือน ปีเกิด	๓ ตุลาคม ๒๕๒๑
สถานที่เกิด	๑๐๒/๑ หมู่ ๒ บ้านสระ ตำบลกันตวจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๔๐ โทร.- มือถือ ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๐๒/๑ หมู่ ๒ บ้านสระ ตำบลกันตวจระมวล อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๔๐ โทร.- มือถือ ๐๘๖-๔๖๕-๔๑๙๕
ที่ทำงาน	อาคารพระพรหมบัณฑิต ห้องบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทร.๐๔๔-๕๑๔๐๙๓, ๐๔๔-๕๑๔๐๓๗ E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.๒๕๔๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนปริยัติบรรณวิทยา (แผนกสามัญศึกษา) วัดพรหมสุรินทร์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ.๒๕๔๖	พธ.บ.(สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ.๒๕๔๖	ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ.๒๕๕๐	M.A. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
พ.ศ.๒๕๕๑	M.Phil. (Buddhist Studies), University of Delhi-India
พ.ศ.๒๕๕๖	Ph.D. (Buddhist Studies), University of Jammu-India
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
พ.ศ.๒๕๕๖	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการองค์กรเพื่ออำนวยการรูปแบบการสอนธรรม ของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๕๗	ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง สมุนไพรรักษาโรคพระพุทธรูป ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๖๐	หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวคิดเรื่องสัมมาชีพและความ รับผิดชอบในพระพุทธศาสนา ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ.๒๕๖๐ ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างสัมมาชีพและกระบวนการสร้างความสุขจิต และความรับผิดชอบต่อในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ.๒๕๖๑ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ตามหลักการพัฒนาปัญญาภวณาของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๒๐ %)

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล** พระวีรศักดิ์ จันทวีโส (สุคน้อย)
Phra Weerasak Chanthavangso (Sooknoi)
- วัน เดือน ปีเกิด** ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕
- สถานที่เกิด** ๑๔ ม.๖ บ้านคันรูง ตำบลเมืองไผ่ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ ๓๑๑๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน** วัดธรรมถาวร ๗๔ ม.๖ บ้านคันรูง ตำบลเมืองไผ่ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ ๓๑๑๖๐
โทร.- มือถือ ๐๘๖-๘๗๙-๗๕๐๙
E-mail: weerasak242528@gmail.com
- ที่ทำงาน** สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด
สุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทร.๐๔๔-๕๑๔๐๙๓, ๐๔๔-๕๑๔๐๓๗
- ประวัติการศึกษา**
- พ.ศ. ๒๕๕๕ พธ.บ. (การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
- พ.ศ. ๒๕๕๙ ค.ม. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา -